

T.C
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİMİ BİLİMDALI

FİNANSAL TABLOLARIN DÜZENLENMESİNDE YAPILAN
MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

Yüksek Lisans Tezi

CANDAN AKBABA

İstanbul, 2012

T.C
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİMİ BİLİMDALI

FİNANSAL TABLOLARIN DÜZENLENMESİNDE YAPILAN
MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

Yüksek Lisans Tezi

CANDAN AKBABA

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ÇANAKÇIOĞLU

İstanbul, 2012

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
1. HATA ve HİLE KAVRAMLARI.....	5
<i>1.1. Hata Kavramı</i>	5
1.1.1. Ceza Hukukunda Hata.....	7
<i>1.2. Muhasebede Hata Türleri</i>	13
1.2.1. Matematiksel Hatalar.....	13
1.2.2. Kayıt Hataları.....	14
1.2.3. Nakil Hataları.....	15
1.2.4. Unutulma ve Tekrarlama.....	16
1.2.5. Bilânço Hataları.....	16
<i>1.3. Hile Kavramı</i>	16
1.3.1. Hata ve Hile Ayırımı.....	17
1.3.2. Hilenin Çeşitli Tanımları.....	20
1.3.3. Hile Kavramının İçerdiği Özellikler.....	23
<i>1.4. Uluslararası Denetim Standartlarında Hile</i>	23
1.4.1. Hile ve Hatanın Özellikleri.....	23
1.4.2. İdarecilerin ve Yönetimin Sorumluluğu.....	24
1.4.3. Denetçinin Sorumluluğu.....	25
1.4.4. Hata ve Hile'nin Ortaya Çıkarılmasında Denetçinin Karşılaştığı Kısıtlamalar.....	26
1.4.5. Denetimin Planlanması Aşamasında Hata ve Hile Riski.....	26
1.4.6. Profesyonel Şüphecilik.....	27
1.4.7. Denetim Ekibi ile İletişim.....	27
1.4.8. Risk Değerleme Prosedürleri.....	27
1.4.9. Hile Nedeni ile Oluşan Önemli Hata Riskinin Tespit Edilip Değerlendirilmesi.....	28
1.4.10. Hile Nedeni ile Finansal Tablolarda Meydana Gelen Önemli Hata Riskine Karşı Alınan Önlemler.....	29
1.4.11. İddia Seviyesinde Oluşan Hile ile İlgili Meydana Gelen Önemli Hata Riskine Karşı Denetçinin Yapması Gerekenler.....	29
1.4.12. Denetim Kanıtının Değerlendirilmesi.....	30
1.4.13. Yönetim Mektubunun Alınması.....	30
1.4.14. Belgelendirme.....	31
1.4.15. Yürürlük Tarihi.....	32
1.4.16. ISA 240-Türkiye Uygulaması.....	32

<i>1.5. Hile Teorisi ve Hile Denetimi</i>	35
1.5.1. Geleneksel Denetimden Hile Denetimine	37
1.5.1.1. Pasif Yaklaşım.....	38
1.5.1.2. Reaktif Yaklaşım.....	38
1.5.1.3. Proaktif Yaklaşım - Hile Denetimi Yaklaşımı.....	38
<i>1.6. Hile İnceleme Süreci</i>	42
<i>1.7. Hile Denetimi Aşamaları</i>	43
<i>1.8. Hile Riski Değerlemesi ve Değerleme Süreci</i>	44
<i>1.9. Hilekârın Özellikleri</i>	48
<i>1.10. Kurumsal Yönetim Uygulamaları Kapsamında Hile</i>	49
2. MUHASEBE HİLELERİ	51
2.1. Hile Türleri	51
2.1.1. Çalışan Hileleri	51
2.1.1.1. Nakit Hileleri	53
2.1.1.1.1. Doğrudan Nakit Hırsızlığı.....	53
2.1.1.1.2. Hileli Ödemeler.....	54
2.1.1.1.2.1. Fatura Hileleri.....	54
2.1.1.1.2.2. Bordro Hileleri.....	55
2.1.1.1.2.3. Gider Hileleri.....	55
2.1.1.1.2.4. Çek Hileleri.....	55
2.1.1.1.3. Kayıt Öncesi Yapılan Hileler.....	55
2.1.1.2. Stok ve Diğer Varlık Hileleri.....	56
2.1.1.2.1. Kötü Amaçlı Kullanma.....	59
2.1.2. Yönetim Hileleri	59
2.1.2.1. İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hile Yöntemleri	62
2.1.2.1.1. Kasdi Hatalar.....	68
2.1.2.1.2. Kayıt dışı İşlemler.....	68
2.1.2.1.3. İşlemden Önce veya Sonra Kayıt.....	70
2.1.2.1.4. Belge Sahtekârlığı.....	71
2.1.2.1.4.1. Belge Sahtekârlığı Tanımı.....	71
2.1.2.1.4.2. Belge Sahtekârlığı Nedenleri.....	73
2.1.2.1.4.3. Belge Sahtekârlığı Yöntemleri.....	74
2.1.2.1.4.4. Belge Sahtekârlığının Mevzuattaki Yeri.....	75
2.1.2.1.4.5. Bilânçonun Maskelenmesi.....	76
2.1.2.2. Henüz Doğmamış Bir Gelirin Tanınması Ya Da Fiktif Gelir Kaydı.....	77
2.1.2.3. Agresif Aktifleştirme ve Genişletilmiş Amortisman Politikaları.....	78
2.1.2.4. Yanlış Raporlanmış (Kaydedilmiş) Varlıklar ve Yükümlülükler.....	79
2.1.2.5. Gelir Tablosu Yöntemleri.....	80
2.1.3. Yatırım Hileleri	80
2.1.4. Satıcı Hileleri	81
2.1.4.1. Satıcılar ve Çalışan İşbirliği İle Yapılan Hileler.....	83
2.2. Hile ve Maliyeti	85

2.3. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler	88
2.3.1. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Tanımı ve Unsurları	88
2.3.2. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Olumsuz Etkileri	89
2.3.3. Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Şekilleri	90
2.3.3.1. Bilânçoda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler	94
2.3.3.1.1. Varlıklar	97
2.3.3.1.2. Yabancı Kaynaklar	108
2.3.3.1.3. Öz Kaynaklar	109
2.3.3.2. Gelir Tablosunda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler	111
2.3.3.2.1. Dönem Gelirlerinin Olduğundan Fazla Gösterilmesi	111
2.3.3.2.2. Dönem Giderlerinin Olduğundan Az Gösterilmesi	114
2.3.3.3. Hatalı Açıklamalar	121
2.3.3.3.1. Yükümlülüklerin Belirtilmemesi	121
2.3.3.3.2. İlişkili Taraflarla İşlemlerin Yeterli Açıklanmaması	123
2.3.3.3.3. Bilânço Tarihinden Sonraki Olaylar	125
2.3.3.3.4. Muhasebe Politikalarındaki Değişiklikler	127
2.4. Hile ve İşletme Özellikleri	128
3. HİLE İLE İLGİLİ DİĞER GELİŞMELER	131
3.1. Adli Muhasebecilik	131
3.1.1. Adli Kelimesinin Anlamı	136
3.1.2. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı	136
3.1.3. Adli Muhasebecilerin Özellikleri	139
3.1.4. Adli Muhasebecilik ve Diğer Mesleklerle Karşılaştırılması	141
3.1.4.1. Adli Muhasebecinin Dış Denetçiden Farkları	142
3.1.4.3. Adli Muhasebecinin İç Denetçiden Farkları	144
3.1.4.3. Adli muhasebecinin Geleneksel Muhasebeciden Farkları	145
3.1.4.4. Adli Muhasebecinin Bilirkişiden Farkları	147
3.1.5. Adli Muhasebecilik Alanına Giren Konular	148
3.1.5.1. Dava Destekleri	149
3.1.5.2. Uzman Tanıklık	153
3.1.5.3. Suistimal, Hile, Yolsuzluk Araştırmacılığı	157
3.1.6. Adli Muhasebe İşleminin Aşamaları	163
3.1.7. Adli Muhasebecilik Eğitimi ve Meslek Mensubu Olma	164
3.1.8. Hile ve Suistimal ile Mücadele	169
3.2. Sürekli Denetim	172
3.3. Bilgi Teknolojisi ve Denetim	174
3.3.1. Finansal Denetim ve Bilgi Teknolojileri Denetimi	176
3.3.1.1. Finansal Denetim	176
3.3.1.2. Bilgi Teknolojileri Denetimi	176
3.3.1.2.1. Bilgi Teknolojileri Denetiminin İşlevi	179
3.3.1.2.2. Bilgi Teknolojileri Denetiminin Tarihsel Gelişimi	181
3.3.1.3. Muhasebe Skandalları, Denetim Standartları ve Bilgi Teknolojileri Denetimi	183

4. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMAMANIN ENGELLENMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM.....	184
4.1. Kurum ve Kurumsallaşma Kavramı.....	184
4.1.1. Kurumsal Yönetimin Tanımı.....	186
4.1.2. Kurumsal Yönetimin Önemi ve Amacı.....	187
4.1.3. Kurumsal Yönetim İç Denetim İlişkisi	189
4.1.4. Kurumsal Yönetimin İlkeleri.....	192
4.1.4.1. Şeffaflık İlkesi.....	192
4.1.4.2. Hesap verilebilirlik İlkesi	194
4.1.4.3. Sorumluluk İlkesi.....	195
4.1.4.4. Eşitlik İlkesi	196
4.1.5. Kurumsal Yönetimin Sağladığı Yararlar	197
4.1.6. OECD ve SPK Kurumsal Yönetim İlkelerine Bakış	198
4.2. Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetimin Rolü	199
4.2.4. Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Yönetim Kurulunun Sorumluluğu	201
4.2.5. Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde İşletme Yönetiminin Rol ve Sorumluluğu	203
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	205
6. KAYNAKÇA.....	209

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	:Candan Akbaba
Anabilim Dalı	:İşletme Anabilim Dalı
Programı	:Muhasebe ve Denetimi
Tez Danışmanı	:Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çanakçıoğlu
Tez Türü ve Tarihi	:Yüksek Lisans – Mayıs 2012
Anahtar Kelimeler	:Finansal Tabloların Düzenlenmesinde Yapılan Muhasebe Hata ve Hileleri, Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılması

ÖZET

FINANSAL TABLOLARIN DÜZENLENMESİNDE YAPILAN MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

Günümüz dünyasında son dönemlerde çeşitli gelişmelerin yaşandığı herkes tarafından bilinmektedir. Küreselleşen dünyanın ekonomik şartları içerisinde bir ülkede meydana gelen gelişmeler yalnızca o ülkeyi değil, o ülkeyle bağlantılı olan tüm ülkelerin ekonomilerini de etkilemektedir. Amerika Birleşik Devleti'nde bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan küresel etkili skandallar, Enron, Worldcom, Xerox ve Parmalat bunların başında gelmektedir. Yaşanan bu küresel skandallara karşılık kurumsal yönetim gündeme getirilmiş ve skandallar kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ülkemizde ise; bazı bankaların dışında ciddi bir skandal yaşanmamıştır. Muhasebe skandallarının ardından başta ABD olmak üzere çeşitli devletler gerekli önlemler almışlar ve yasal düzenlemeler geliştirmişlerdir. Globalleşen dünyada muhasebe mesleğine gelecekte katkıda bulunmak için önce uyum gerekmektedir. Uyum ise yasal düzenlemelerin yapılması ve tartışmasız eğitim ile sağlanabilir. Muhasebenin uluslararası düzeyde uyumlaştırılmasında standartlar çok önemli fonksiyonlara sahiptirler. Çünkü muhasebe standartları, muhasebenin araçları durumundadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:Candan Akbaba
Field	: Business Administration
Programme	:Accounting and Auditing
Supervisor	:Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çanakçıoğlu
Degree Awarded and Date	:Master – May 2012
Keywords	:Accounting errors and fraud in the preparation of financial statements, detecting accounting frauds

ABSTRACT

ACCOUNTING ERRORS AND FRAUD IN THE PREPARATION OF FINANCIAL STATEMENTS

In today's world, it is known by everybody that there have been various developments recently. In the economic conditions of global world, developments in any country in the world affect not only home country but also other related countries' economies. U.S.A and some European countries based Enron, Worldcom, Xerox and Parmalat are well known examples of scandals effective at the global level. Organizational management was put on the agenda against these global scandals and scandals were tried to be kept under control. Our country has not witnessed with serious scandals except for some banks. After accounting scandals, different countries, in particular the USA, took necessary measures and developed regulations. In a globalizing world, in order to contribute to the accounting profession, adaptation is a primary need. Adaptation can be achieved by legal arrangements and indisputable training. Standards have very significant functions in the harmonization of accounting at the international level. Because accounting standards are in state of the accounting tools.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Her İşlem ve Kayıta Oluşabilecek Entrikaları Gösteren Tablo	57
Tablo 2 : Mesleki Hile Türlerinin Yıllara Göre Ortalama Kayıp Miktarları ve Oranlar	89
Tablo 3 : Stoklara İlişkin Genel Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri	106
Tablo 4 : Yabancı Kaynaklara İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri	109
Tablo 5 : Gelirlere İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri.....	113
Tablo 6 : Hileye Maruz Kalan Kurumların Türleri.....	130

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1** : Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesine İlişkin Yöntemler 98
Şekil 2 : Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Sıklıkları 112

KISALTMALAR

AAER	Accounting and Auditing Enforcement Releases
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birlesik Devletleri
ACFE	Association of Certified Fraud Examiners (Yolsuzluk İnceleme Belgeli Uzmanları Birliği)
AICPA	American Institute of Certified Public Accountants (Amerikan Sertifikalı Serbest Muhasebeciler Enstitüsü)
BDDT	Bilgisayar destekli denetim tekniklerinin
CEO	Chief Executive Officer (Üst Düzey Yönetici)
CFE	Certified fraud examiner (Suistimal İnceleme Uzmanlığı)
CFO	Chief Financial Officer (Finansman Direktörü)
CISM	Sertifikalı Bilgi Güvenliği Yöneticisi (Certified Information Security Manager)
COSO	Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (Treadway Komisyonu Sponsor Kuruluşlar Komitesi)
CPA	Certified Public Accountant (Mali Müşavir)
CPI	Corruption Perceptions Index (Yolsuzluğu Algılama Endeksi)
CORP.	Şirket
COBIT	Control Objectives for Information and Related Technology
DBMS	Database management system-
EDP	Electronic Data Processes Auditors Association
EFCA	Equity Funding Corporation of America
FAQ	Farunf Assesment Questioning
FBI	The Financial Executives Institute
FIFO	İlk Giren İlk Çıkar
HFR	Hileli Finansal Raporlama
IAS	Uluslararası Muhasebe Standartları
IASB	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board)
IFAC	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants)
IRS	Amerikan İç Gelirler Servisi
IT	Information Technology
ITGI	Bilgi Teknolojileri Yönetim Enstitüsü
INC.	Anonim Şirket
İSMMMO	İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
KDV	Katma Değer Vergisi
LIFO	Son Giren İlk Çıkar
MBS	Muhasebe bilgi sistemleri
MUSGT	Muhasebe Uygulama Sistemi Genel Tebliği
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board (Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu)
PWC	Price Waterhouse Coopers

SAC	Systems Auditability and Control
SAS	Denetim Standartları Bildirisi (Statements of Auditing Standards)
SEC	Amerika Sermaye Piyasası Kurulu
SM	Serbest Muhasebeci
SMM	Satılan Malın Maliyeti
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMUDESK	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TURMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
V.U.K.	Vergi Usul Kanunu
YMM	Yeminli Mali Müşavir

0.GİRİŞ

Finansal raporlar; muhasebe çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bilgilerin, açık, anlaşılabilir, gerçeğe uygun, ihtiyacı karşılayan ve karşılaştırılabilir bir şekilde, işletme sahiplerine, yöneticilere, yatırımcılara, kredi kuruluşlarına, kamu otoritesine diğer bir ifadeyle karar alıcılara iletilmesini sağlayan araçlardır. Finansal raporlar, şirketin faaliyetleri hakkında işletme ile ilişkili karar alıcılara bilgi sağlaması nedeniyle önemli bir kaynaktır.

Günümüzde ekonomik alanda hızlı değişimler meydana gelmektedir. Bunun sonucu ise işletmelerin faaliyet alanlarının genişlemesine ve ölçeklerinin büyümesine neden olmaktadır. İşletme ile ilgili bilgilere ihtiyaç duyan karar alıcılar, bu bilgileri doğrudan kaynağından öğrenme olanağına sahip değildir. Bu nedenle, başkaları tarafından hazırlanan bilgilere güvenmek ve ona göre karar almak durumundadırlar.

Bu çalışmanın amacı, işletmelerde çeşitli kişi ve kurumlarca yapılan muhasebe hata ve hileleri ile bunların neden olduğu ekonomik kaybın büyük düzeylere ulaşması, ticari ve ekonomik anlaşmazlıklar gibi nedenlerle, mali tablo kullanıcılarını yanıltmaya yönelik uygulamaların artmasının sonucu olarak, yapılan hilelerin temel mali tablolarda raporlama açısından değerlemesi yapılarak, mali tablolar yoluyla mali tablolardan bilgi edinenlerin hile ve manipülasyonlar ilgili yanıltmalarının nelerden kaynaklandığı ile birlikte nasıl önlenebileceği ortaya çıkartılmaya, finansal raporlamayı tesir edecek, değiştirecek ve böylelikle finansal tablo kullanıcılarını yanıltacak hileler içeren finansal raporlama hilelerini detaylı olarak incelemek; kavramsal boyutlarının yanında uygulamada çıkabilecek türlerini açıklığa kavuşturmadır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

Son zamanlarda gerçekleşen başlıca şirket skandalları (Enron, Worldcom, Adelphia, Xerox vb) muhasebe denetiminin önemini ve denetçi sorumluluğunu artırmıştır. Yapılan muhasebe hileleri yalnızca şirket sahiplerini ve yatırımcıları değil, çalışanlar, kredi kurumları, devlet ve denetim firmaları gibi pek çok kesiminde zarar görmesine neden olmaktadır. Bilanço hazırlama, muhasebe defterleri, faturalar vb. konularda uzman olan bazı kötü niyetli kişiler hileyle rakamları manipüle edebilir, bir

anda binler milyona, karlar zarara, zararlar kayba dönüşebilmektedir. İşletme çalışanları tarafından yapılan yolsuzluklar giderek artmakta, bunların ortaya çıkartılması ve de önlenmesi zorlaşmaktadır. Artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıkları yaşanmaktadır. Avukatlar ve mahkemeler karşılaştıkları olaylarda daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. İnternet korsanları ve siber suçların giderek artması, bunlara yönelik gelişmiş güvenlik gereksinimi ve bu tür adli soruşturmaları yürütmek için gerekli olan yetenek ihtiyacı da adli muhasebecilerin önemini giderek arttırmaktadır.

Birinci bölümde öncelikle, hata kavramı sözlük anlamıyla ele alınıp, Borçlar Hukuku, Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu, SAS 82 açısından hatanın ne anlam ifade ettiği ve bu kanunlardaki yeri ve yaptırımlarından bahsedilmiştir. Daha sonra muhasebe hataları ayrıntılı olarak ve türleriyle birlikte açıklanarak finansal tabloları etkileyecek hatalar üzerinde örnekler verilerek durulmuştur. Bu bölümde hile sözlük anlamı olarak ele alınmıştır.

İşletmelerde çeşitli kişiler tarafından yapılan hileler büyük kayıplara yol açmaktadır. Özellikle yönetim tarafından gerçekleştirilen hilelerin ekonomik ve ekonomik olmayan sonuçları oldukça ağırdır. Hileli finansal raporlama olarak gerçekleşen yönetim hileleri başta temel mali tablo kullanıcılarını diğer işletme ile ilgili kişileri ve kurumları yanıltmaya yönelik yapılmaktadır. Bu nedenle hileli işlemler sadece işletmeyi ilgilendiren bir durum değil, işletmeyle ilgili bütün kesimleri etkileyen bir olaydır. ABD’de başlayan ve tüm Avrupa ülkelerine yayılan hileli finansal raporlama eylemleri uluslararası piyasalarda geniş yankı uyandırmıştır. Bu hileli finansal raporlamaların özellikle büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilmesi de kamunun finansal raporlamalara ve kurumsal açıklamalara olan güvenini sarsmıştır. Enron, Tyco ve Parmalat gibi şirketlerin hileli finansal raporlama nedeniyle maddi ve itibar kayıpları büyük boyutlara ulaşınca başta ABD olmak üzere, tüm dünyada denetim, kurumsal yönetim, muhasebe ve denetim standartları konularında bir takım arayışlara ve yeniliklere gidilmeye başlanmıştır. Temel amaç kamunun güvenini yeniden kazanmaktır.

İkinci bölümde, muhasebe hileleri sınıflandırılarak çalışan hileleri, yönetim hileleri, yatırım hileleri, satıcı hileleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra sırasıyla hile ve maliyeti, finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin neler olduğu açıklanmış, son olarak hile ve işletme özelliklerine değinilmiştir.

XX. yüzyılda hızla gelişen teknolojik araçlar vasıtasıyla kullanılan yeni yöntem ve teknikler toplumsal ve ekonomik hayatımızı kolaylaştırırken, toplumu yeni risk ve tehlikelerle karşı karşıya getirmiştir. Beyaz yakalı suçları olarak nitelenen ve nitelikli üst düzey çalışanlar tarafından yapılan hilelerin artması ve emniyet birimlerinin bu suçluları yakalamada yetersiz kalmasının bir sonucu olarak alternatif yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi zarureti ortaya çıkmıştır.

Yaşadığımız bilgi çağının ve küreselleşmenin bir sonucu olarak artan rekabet, bilginin önemini artırmıştır. İşletmeler bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve koşullara olabildiğince çabuk tepki verebilmek için detaylı bilgi ve raporlama sistemlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç üzerindeki artış, günümüz çağındaki bilgi artışı ile bir araya geldiğinde, hemen hemen tüm kuruluşların muhasebe fonksiyonu da dahil olmak üzere iş süreçlerini, bilgi sistemlerinin desteği ile yönettiklerini ortaya çıkarmaktadır.

Muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinde bilgi sistemlerinin kullanılması sürecin işleyişini değiştirmese de finansal verilerin işlenmesini, saklanmasını, aktarılmasını doğrudan etkilemekte ve iç kontrol sisteminin yapısını da değiştirmektedir. Dolayısıyla bu gelişmelerden finansal denetimin kapsamı da etkilenmiş olup bilgi sistemleri denetimi ile beraber yürüyen finansal denetimin diğer adıyla entegre denetimin önemi artmıştır. Diğer bir ifadeyle, finansal denetimin nihai amacı ve kapsamında bir değişiklik olmasa da, bilgi teknolojilerinin kullanımının artması faaliyetlerin yürütülme şeklini ve iş süreçleri üzerindeki kontrol noktalarını etkilediği gibi denetim sürecini de etkilemiş bulunmaktadır.

Günümüzde teknolojik gelişimin sonucunda, kaçınılmaz olarak kamu kesimi ve özel sektör faaliyetlerinin neredeyse tamamına yakını bilgisayarlar aracılığıyla gerçekleştirilmekte ve bunların sonucunda ortaya çıkan işlemlerin kayıt altına alınması,

saklanması vb. işlemlerin daha hızlı ve zamanında yapılabilmesi için bilgisayarların kullanımı ön plana çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde, yukarıda kısaca belirtilen ihtiyaçlardan yola çıkılarak, adli muhasebenin kavramsal çerçevesi ortaya konulmuş, adli muhasebe mesleği tanıtılmış ve adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı, adli muhasebecilerin taşıması gereken özellikler ile adli muhasebecilik mesleğinin sırasıyla, dış denetçi, iç denetçi, genel muhasebeci, bilirkişilik meslekleriyle karşılaştırması yapılmıştır. Hile ve suistimalle mücadele, sürekli denetim, finansal denetim ve bilgi teknolojileri denetimi olguları üzerinde durulmuştur.

Son dönemlerde ilgili literatür ve düzenlemelerde HFR (Hileli Finansal Raporlama) sorununun; kurumsal yönetim (corporate governance) unsurları ve/veya katılımcıları arasındaki ilişkinin keşfedilmesi yoluyla kurulacak etkin bir kurumsal yapı sayesinde çözülebileceğine ilişkin bulgu ve görüşlere sıklıkla rastlanır olmuştur.

Dördüncü bölümde, kurumsal yönetim kavramı, özellikleri, kapsamı, kurumsal yönetimin ortaya çıkışında etkili olan faktörler, amaçları, önemi, kurumsal yönetimin ilkeleri, kurumsallaşma süreci, kurumsal yönetimin etkinliğini artıran uygulamalar ve kurumsal yönetimin sağladığı faydalara yer verilmiştir.

Tez boyunca elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar “Sonuç ve Değerlendirme” başlığı altında belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HATA VE HİLE KAVRAMLARI

1.HATA ve HİLE KAVRAMLARI

1.1.Hata Kavramı

Hata kavramı Türkçe sözlükte kelime anlamı olarak “istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanılğı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla hatalar istem dışı yapılan yanlışlıklar olarak da tanımlanabilir.

Hata kavramını hileden ayıran en temel özellik kasıt içermemesidir. Örneğin bir finansal tablonun hazırlanışı sırasında herhangi bir değerin rakamsal olarak yanlış yazılması kasıt unsuru içermediği için bir hatadır. Ancak aynı durum, birinin kasıtlı olarak yanlış rakamları finansal tablolara geçirerek yatırımcıları yanıltması hile kapsamı içerisine girer.¹

Bu iki kavramı birbirinden ayıran temel unsurun “kasıt” olmasında dışında muhasebe sisteminde meydana gelen düzensizliklerin muhasebe hatası ya da hilesi olarak ayırımında aşağıdaki ilkelerden de faydalanılabilir;

- Düzensizliğin sürekli devam etmesi ve aynı yönde olması durumunda muhasebe hilesi,
- Küçük işletmelerde, büyük tutarlarda düzensizliklerin görülmesinde muhasebe hilesi; büyük işletmelerde, az tutarlarda düzensizliklerin görülmesinde muhasebe hatası,
- Hesabın karşıtı ile düzensizliğin hemen anlaşılması imkanına karşın, düzensizliğin giderilmesi için yeni bir yanlışın yapılması halinde muhasebe hilesi,

¹ Özgür Çatıkkaş, Yıldırım Ercan Çalış, **Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, İstanbul, 2010, s.147

• Düzensizliğin, bir kişinin veya grubun yararına, diğer kişi ve grupların da zararına olması halinde muhasebe hilesinin varlığı kabul edilmektedir.²

Hata, genel olarak kişinin tasavvuru, zihninden geçirdikleri ile gerçeğin, gerçekleşenin birbirinden farklı olması, birbiriyle örtüşmemesi anlamına gelmektedir. Daha kısaca, hata bilmemek veya yanlış bilmektir.

Hata, maddi veya normatif dünyaya ilişkin bir şeyin veya gerçekliğin olduğundan farklı bir biçimde algılanması veya değerlendirilmesini ifade eder. Hata halinde fail ya fiilin kanun tarafından haksızlık olarak nitelendirildiğini veya fiili oluşturan unsur ve şartların ona suç özelliğini kazandırdığını bilmemekte ve yahut ta kanunu yanlış yorumlamakta, o fiile suç özelliğini kazandıran fiili unsur ve şartların bulunmadığını düşünmektedir.

Aslında bilmeme ve hata kavramı birbirinden farklıdır. Bilmeme bir şey hakkında bilgi sahibi olunmamasını ifade eder, negatif bir özellik taşırken, hata eksik ve yanlış bilginin yol açtığı bir kanıyı ifade eder, pozitif bir özellik taşır. Anlaşıldığı üzere hata bilmemeyi de kapsar, yanlış da olsa belli bir kanaatin beslenmesidir. Bu farklılığa rağmen ceza hukukunda aynı anlamda kullanılmalarında bir sakınca yoktur. Zira her hata zorunlu olarak bazı şeylerin bilinmemesini gerektirir. İki kavram birbiriyle örtüşür. Ancak bilmeme hatanın dışında da olabilir. Hatasız bilmeme mümkündür.

Görülüyor ki hata, gerçeğin görülmemesi, bilinmemesi sebebiyle işlenir. Ya failin var olan halin varlığını bilmemektedir ya da fail bir takım saiklerin etkisi ile yanlış kararlar almaktadır. Bu nedenle gerçek ile iradenin konusu olan şey arasında bir ilgi mevcut değildir.

İşte yanlış bilme veya tasavvur iradenin oluşum sürecini etkilemekte ve onun hatalı olarak doğmasına neden olmaktadır. Ceza hukukunda suçun esasını fiil oluşturur. Fiilin suç teşkil edebilmesi için fiili işleyen kişi ile fiil arasında manevi bağın bulunması şarttır. Bu bağ kurulmadığında, davranış fiil niteliğini taşımaz ve suç teşkil etmez. Hata

² Ayşe Ertürk, **İşletmelerde Hata ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği ve Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.11-12

fail ile fiil arasındaki bu manevi bağı kurulmamasına failin cezalandırılabilirliğinin etkilenmesine neden olmaktadır.³

1.1.1.Ceza Hukukunda Hata

Hata (yanılma), genel olarak, failin tasavvuru ile gerçeğin birbirine uymaması anlamına gelen bir kavramdır. Amprik açıdan bakıldığında genel olarak hata kavramı, maddi veya normatif dünyaya ilişkin bir şeyin veya gerçekliğin olduğundan farklı biçimde algılanması veya değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Failin tasavvurunun konusu dış dünyaya ait bir şeye ilişkin olabileceği gibi, normatif dünyaya (kurallar alanına) ilişkin bir hususa ilişkin de olabilir. Dış dünyaya ilişkin bir şeyin olduğundan farklı bir şekilde algılanması halinde unsur yanılığında (tipiklik hatası), normatif dünyaya ilişkin bir gerçekliğin olduğundan farklı bir biçimde değerlendirilmesi halinde ise yasak hatasından bahsedilir. Kısacası unsur hatası bir algılama hatası olduğu halde; yasak hatası bir değerlendirme hatasıdır. Hata, gerçeğin bilinmemesi yüzünden ortaya çıkabileceği gibi, yeterli derecede bilinmemesinin bir sonucu da olabilir ve bu bakımdan bilmemeyi de kapsar.

Ceza hukuku alanında hata, belirli bir fiili cezalandıran kuralın varlığını bilmemek, yorumunda aldanmak veya hukuki kaide yönünden herhangi bir yanılma sözü konusu olmamakla beraber işlenen suçun maddi cephesi ile ilgili hususlarında yanılmak şekillerinde gerçekleşebilir.

Ceza hukuku alanında hata niteliği itibarıyla, fiil üzerinde ve kural üzerinde hata olarak ortaya çıkabilir. Bir hukuk kuralının mevcut olup olmadığında veya yorumunda yapılan hata hukuki hata, buna karşılık suçun maddi unsurlarına ilişkin hata ise maddi (fiili) hata olarak tanımlanmaktadır.

Kural üzerinde hata (hukuki hata) genel olarak mazeret sayılmaz ve ceza sorumluluğunu etkilemezken, fiil üzerinde hata belirli koşulların varlığı halinde kastı kaldıran bir neden olarak kabul edilmektedir.

³ Mehmet Fatih Çalışkan, **Hata Kavramı**, <http://www.adalet.org/makale/xysbekran.php?idno=6889&id2=25006>, [28.12.2011]

Aslında ceza sorumluluğunu kaldıran kural üzerinde hata, suç fiilini düzenleyen somut ceza normunun bilinmemesi anlamına gelmemekte, hatanın mazeret olabilmesi için, kişinin fiilin hukuk düzenince yasaklandığını bilmeyerek iyi niyetle davranmış olması gerekmektedir. Öte yandan, doğal suçlar olarak bilinen hırsızlık, öldürme, ırza geçme, tehdit gibi suç oldukları kusur yeteneğine sahip olan herkesçe bilinebilen fiiller hakkında yapılan hatanın mazeret sayılması mümkün değildir.

Ceza hukukunda hukuki hata konusu özellikle 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte önem kazanmıştır. Kanunun 30. maddesine 5377 sayılı kanunla eklenen, "işlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi cezalandırılmaz, şeklindeki hüküm ile birlikte aynı kanunun 4. maddesinde yer alan "ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmaz kuralı", kuralı yumuşatılmıştır.

Kişinin yaptığıın hukuk düzeniyle çatışmadığını zannetmesi, yani fiilini yasaklayan bir normun bulunduğunu bilmemesi veya bilmesine rağmen normu yanlış yorumlayarak somut fiile uygulanmayacağını düşünmesi durumu "doğrudan kural üzerinde hata" olarak ifade edilir. Öte yandan kişinin, fiilini yasaklayan normu ve kapsamını doğru bilmesine rağmen davranışını hukuka uygun hale getiren bir nedenin bulunduğunu zannetmesi durumunda ise " dolaylı kural üzerinde hata"dan bahsedilir. Dolaylı kural üzerinde hata ya gerçekte olmadığı halde fiile ilişkin bir hukuka uygunluk nedeninin yanlışlıkla bulunduğunun sanılması durumunda ya da gerçekte var olan bir hukuka uygunluk nedeninin yanlış yorumlanması sonucu somut olayda uygulanacağını varsayılması halinde söz konusu olur.

Kural üzerinde hatanın kaçınılmaz olması ve mazeret sayılması için en başta failin yaptığıın yasak olduğunu bilmemesi ve aynı zamanda fiilin sosyal açıdan değersiz olduğu bilincine sahip olmaması gerekir. Bir diğer şart ise, fiilin yasak olduğunun bilinebilir olması gereklidir. Kural üzerinde hatanın kaçınılmaz olarak değerlendirilmesi için, öncelikle fiili yasaklayan kuralın fail tarafından bilinmemesi, ayrıca söz konusu kuralın bilinebilir olması gerekir. Fiili yasaklayan kanunun fail tarafından bilinmemesi iki nedenden kaynaklanabilir. Birinci neden resmi gazetenin dağıtılamaması, kanun metninin kendi içinde çelişkili hükümler barındırması, kanunun

yorumu konusunda genel bir kargaşanın yaşanması, kanunun mahkemeler tarafından sürekli biçimde yanlış yorumlanıp uygulanmış olması gibi objektif nedenlere bağlı olarak yasaklayıcı kuralın içeriğinin hiç kimse tarafından doğru bilinmesinin mümkün olmadığı durumlardan oluşmaktadır. Bu gibi durumlarda fail, fiilin suç olduğunu bilmediği için kınanmamakta, dolayısıyla hataya düşmekte bir kusuru bulunmamaktadır. Kuralın bilinmemesine rağmen bilinebilir olduğu durumlarda ise, faili düştüğü hata nedeniyle kınamak mümkündür; zira failin kuralı öğrenme imkânına sahip olduğu böyle bir durumda hata kaçınılmaz değildir. Kuralın bilinebilir olması, failin bilerek veya taksirli olarak kuralı öğrenmemesi halinde söz konusu olur.

Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz kuralının katı biçimde uygulanması bazı adaletsiz sonuçlar da doğurabilir. “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” ilkesi, günümüzde ceza sorumluluğunun temelini oluşturan, kusur esasının gereklerine aykırıdır. Ceza sorumluluğu içeren kanunların sayısı ve çeşitli ceza kanunlarında değişiklik yapılmasına dair kanunların düzenlenme şekli ve teknikleri göz önünde tutulduğunda, kanunu herkesin bildiği karinesinin yerinde olmadığı ortaya çıkar. Böyle bir yükümlülük kişilere ancak doğal suçlar olarak bilinen hırsızlık, adam öldürme, ırza geçme, tehdit, zimmet, rüşvet gibi suçlar için öngörülebilir. Bireyler kendi görev alanına ilişkin yasaları bilmediklerini de öne süremezler. Özel ve teknik bilgiyi gerektiren kanunlarda meslek mensupları dışındaki bireylerin eylemin suç olduğunu bilmemeleri halinde hukuki hata söz konusu olup, ceza sorumluluğu bulunmayacaktır. Kaldı ki, hukuki hatanın uygulama alanı oldukça sınırlıdır. Çünkü hukuki hatanın kaçınılmaz olarak değerlendirilmesi için, öncelikle fiili yasaklayan kuralın fail tarafından bilinmemesi, ayrıca söz konusu kuralın bilinebilir olması gerekir

Fiil üzerindeki hata kastı kaldırmakla birlikte kanunda öngörülen hallerde failin taksirinden dolayı sorumluluğu söz konusu olabilir. Ancak, bu sorumluluk hatanın kaçınılabılır olup olmamasına göre belirlenecektir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 30/1 madde ve fıkrasında hatanın kaçınılmaz bir hata olması gerektiği belirtilmemiş ise de; kastı ortadan kaldıran bu hatanın kaçınılmaz olması şarttır.

Suç tipinde yer alan unsurlarda yapılan yanlışlık, fiili hata olup, fiile suç özelliği veren bu unsurlardaki esaslı hata kastı kaldırır. Örneğin fail, kendisinin

zannederek başkasının eşyasını aldığı halde kusurluluğundan bahsedilemez. Çünkü fiil üzerindeki esaslı hatası nedeniyle yararlanma kastı bulunmamaktadır.

Fiil üzerindeki esaslı hatanın kastı kaldırması, ceza sorumsuzluğu anlamına gelmemektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 30/1 maddesinde yer alan, ” fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır”, şeklindeki ifadeden, hataya dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık nedeniyle sebebiyet verilmesi halinde failin taksirinden dolayı sorumlu olacağı belirtilmiştir. Ancak bunun için suçun taksirle işlenen bir suç olması gerekir. Örneğin, avlanma sırasında ava ateş ettiği düşüncesiyle hareket ederken arkadaşının ölümüne sebebiyet verme olayında, failin taksirinin bulunması halinde eylem kanunda taksirle işlenen bir suç olarak da tanımlandığı için olayda taksirle adam öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır. Ancak, kendisinin olduğunu düşünerek başkasının paltosunu vestiyerden alan failin hatasında, taksirin varlığı kabul edilse bile yasada hırsızlık eyleminin ancak faydalanmak kastıyla işlenebileceği belirtildiği için ve hırsızlığın taksirle işlenmesi mümkün olmadığı için, olayda ceza sorumluluğu bulunmamaktadır.

Ceza hukuku açısından hataya düşmekte kusurlu veya kusursuz olunması şeklinde bir ayırımın yapılması ve bu ayırımın ceza sorumluluğun belirlenmesinde önem taşınması kaçınılmazdır. Bu ayırımı göre mazur görülmeyen yani kusurlu hata, dikkatsizlik ve özensiz davranmaktan kaynaklanan önlenebilir bir hatadır. Mazur görülebilir yani kusursuz hata ise, failin hataya düşmek konusunda hiçbir nedenle kınanmadığı durumda söz konusu olur. Ancak bu halde esaslı olması şartıyla yapılan hata sorumluluğun her türlüünü ortadan kaldırır.

Fiil üzerinde hatanın ceza sorumluluğunu tamamen kaldırılması için “esaslı” ve “kaçınılmaz” olması gerekir. Esaslı olmasına karşın hatanın kaçınılabilir olması halinde, ceza sorumluluğu tamamen ortadan kalkmamaktadır. Hataya düşmek konusunda kişinin herhangi bir biçimde kınanamaması ve ortalama her insanın aynı hataya düşmesinin olağan kabul edilmesi durumunda kaçınılmaz bir hata söz konusu olur ve bu durum kusurluluğu her türlüyle kaldırır. Öte yandan dikkatli ve özenli davranılarak hatanın önüne geçilmesinin mümkün olduğu hallerde hatanın kaçınılabilir olduğu kabul edilir

ve bu durum sadece kusurluluğun kasıtlı şeklinden dolayı sorumlu olunmasını önler. Esaslı fiili hata sadece kasten işlenen suçlarda kusurluluğu ortadan kaldırmaktadır. Ancak taksirli suçlarda netice öngörülebilir, nitelikte değilse ortada taksir yerine tesadüf veya kaza bulunacağı için, fail, hataya düşmesi sonucu meydana gelen zararlı neticeden sorumlu olmayacaktır. Buna karşılık neticeyi öngörme imkânının varlığı, failin düştüğü hatanın taksirinden ileri geldiğini gösterir. Bu sebeple taksire dayanan ceza sorumluluğunu gerektirmektedir. Diğer bir ifade ile hata, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılığın bir sonucu olması halinde, taksirli suçlarda kusurluluğu kaldırabilecek nitelikte değildir. Örneğin, bir eczacı manyezi vereceği yerde, piramidon verse ve hasta çok miktarda piramidon alması sebebiyle ölse, hata taksirden yani eczacının gereken dikkat ve özeni göstermemesinden doğmuştur. Bu hata taksiri kaldırmaz ve eczacı taksirle adam öldürmeden sorumlu tutulur. Buna karşılık eczacının haberi olmaksızın biri gelmiş şişeleri veya ilaçları karıştırmış olduğu için eczacı bu yüzden manyezi yerine piramidon vermişse, hata varsa da taksir yoktur. Ancak hatanın etkisiyle gerçekleşen fiil nedeniyle fail için meydana gelen sonuca yönelik olarak” fail, objektif dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun hareket etseydi böyle bir sonuç ile karşılaşılmazdı”, şeklinde bir yargıya ulaşabilmesi halinde failin hataya düşmekte taksiri bulunmaktadır. Yalnız bunun için öncelikle hatanın esaslı olup, kastı kaldırması ve eylemin taksirli şeklinin de yasada düzenlenmiş olması gerekmektedir. Örneğin, adam öldürme suçu hem kasten hem de taksirle işlenebilir. Dolayısıyla failin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak av hayvanı zannedip bir insana ateş etmesi olayında failin esaslı hatasına rağmen eylemi taksirle adam öldürme suçu olarak kabul edilecektir.

Failin işlemek istediği suçta bir hafifletici sebep bulunmamasına karşılık, gerçekleşen suçta mevcut olan hafifletici sebepten yararlanır. Örneğin, çok değerli bir şeyi çaldığını düşünen fail, gerçekte çalmış olduğu şeyin değerinin çok düşük olması durumunda 5237 sayılı TCK'nın 145.maddesinde hükme bağlandığı gibi, “ hırsızlık suçunun konusunu oluşturan malın değerinin azlığı nedeniyle, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir”, hükmünden yararlanır.

5237 sayılı TCK'nın 30/3 madde ve fıkrasında hukuka uygunluk nedenlerinde yanılma konusunda kaçınılabilirlik, kaçınılmazlık ayrımı yapılmıştır. Nitekim

kaçınılmaz bir hata halinde, faile ceza verilmesi modern ceza hukuku ile bağdaşmayacaktır. Ancak hataya düşmenin kaçınılmaz olmasını, kusursuz olmak şeklinde anlamak gerekir. Bunun için fail, fiili işlediği sırada bir hukuka uygunluk nedeninin bulunduğu konusunda yaptığı hata nedeniyle kınanamamalı, dikkatsiz ve öznesiz davranmış olmamalıdır.

Fail, bir hata sebebiyle örneğin, fail kendisinin meşru müdafaa koşulları içinde bulunduğunu veya tahrik koşullarının gerçekleştiğini sanarak suç işlediği takdirde, somut olayda failin düştüğü bu hata kaçınılmaz ise, fail bu hatasından yararlanabilecektir. Hata kaçınılabılır nitelikte ise, bu durumda fail işlediği fiilin gerektirdiği ceza ile sorumlu olacak, ancak bu kaçınılabılır hatası, temel cezanın belirlenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.

Kanaatimizce, hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı konusunda, işlediği eylemin hukuken korunduğunu düşünen failin esaslı yani kaçınılmaz hataya düşmesi halinde failin, kastının oluşmaması sebebiyle ceza sorumluluğunun bulunmaması gerekir. Hukuka uygunluk nedenleri hakkında yapılan hatanın ceza sorumluluğunu tamamen kaldırabilmesi için failin hataya düşmekte kusursuz olması gerekmektedir. Esaslı hatanın tespiti somut olayın özel koşullarına göre araştırılmalıdır. Failin taksir düzeyinde bile bir kusurunun olmadığı sonucuna ulaşırsa, fail kusursuz olduğu için taksirli suçtan da cezalandırılması yoluna gidilemeyecektir. Ancak objektif dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun davranılmış olsaydı failin hataya düşmeyeceği hallerde eylemin de yasada taksirli bir suç olarak düzenlenmiş olması şartıyla, failin taksirli suçtan sorumlu tutulması gerekmektedir.

Nedensellik bağındaki sapma failin hareket ile netice arasındaki nedensellik bağına kesecek, yeni ve ayrı bir nedensellik serisinin başlamasını gerçekleştirecek nitelikte ise, failin hareketi ile netice arasında nedensellik bağı esasen kesildiğine göre, gerçekleşen neticeden faili sorumlu tutmak mümkün değildir. Örneğin, (A)'nın öldürmek kastıyla (B)'ye ateş etmesi ve (B)'nin yaralı olarak kaldırıldığı hastanede yanlış tedavi sonucu ölmesi halinde, (B)'nin ölümünden sorumlu tutulamaz. Çünkü böyle bir durumda eylem ile netice arasındaki nedensellik bağı kesilmiş olup, (A)'nın kasten insan öldürmeye teşebbüs suçundan dolayı cezalandırılması gerekmektedir.

Failini eylemi ile netice arasındaki nedensellik bağı kesilmedikçe failin başlangıçtaki kastı gerçekleşen netice için yeterlidir. Çünkü nedensellik gelişiminde meydana gelebilecek önemsiz saplamalar kastı ortadan kaldırmaz. Ancak nedensellik bağı kesilmiş ise, ortada bir bağ bulunmadığından failin eylemi başlangıçtaki kasta göre değerlendirilmesine rağmen, netice meydana gelmediğinden eylemin teşebbüs aşamasında kaldığı kabul edilmelidir

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun gerekçesinde şahısta hata halini Kanunun 30.maddesi kapsamında değerlendirerek, fiili hatanın bir çeşidi kabul etmek suretiyle 30.maddenin birinci ve ikinci fıkraları bağlamında çözülmesi gerektiğini belirtmiş olması yerinde bir düzenlemedir. Örneğin, (A) annesi olan (B)'yi öldürmek isterken hata yaparak eşi olan (C)'yi öldürürse, kastedilen “üstsoy” ağırlatıcı nedenin fail (A)'ya uygulanamayacağı 5237 sayılı TCK'nın 30/2 madde ve fıkrası gereğince çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıca aynı hüküm gereğince fail (A) hakkında eşi olan (C)'yi öldürmesi nedeniyle 5237 sayılı TCK'nın 82/1-d madde ve fıkrasında belirtilen “eş” nedeniyle ağırlatıcı neden faile uygulanmaz. Çünkü fail eşi olan (C)'yi öldürmek kastıyla hareket etmemiş olup, gerçekleşen suçtaki bu ağırlatıcı neden, mağdurun sıfatından kaynaklanmaktadır.⁴

1.2.Muhasebede Hata Türleri

Muhasebe hataları unutkanlık dikkatsizlik ve bilgisizlik yüzünden muhasebe ile ilgili işlem kayıt ve hesaplarda yapılan yanlışlıklardır. Genelde kasıt unsuru taşımayan yanlışlıklardır. İşletmelerin muhasebe kayıtlarında karşılaşılan belli başlı muhasebe hataları 5 başlık altında toplanır.

1.2.1.Matematiksel Hatalar

Genellikle defter ve belgeler üzerinde yapılan toplama, çıkarma, çarpma, bölme gibi aritmetik işlemler sonucu yapılan hesaplama hatalarıdır. Yapılabilecek bazı hesaplama hataları şunlardır;

⁴ Cengiz Apaydın, **Ceza Hukukunda Hata**, <http://www.hukukihaber.net/ceza-hukukunda-hata-makale,2167.html>, [23.04.2012]

- Yevmiye, defteri kebir toplamlarında yapılan hatalar,
- Kasa defterinde yapılan toplama ve çıkarma hataları,
- Envanter cetvellerinde çarpım ve toplama hataları,
- Amortisman hesaplarında hatalar,
- Maaş bordrolarının toplamında yapılan hatalar,
- Fatura üzerinde KDV hesaplanması sırasında yapılan hatalar,
- Tablo ve bilanço toplamlarında yapılan hatalar,
- Yeniden değerlendirme işlemleri sırasında yapılan çarpım hatalarıdır.⁵

1.2.2.Kayıt Hataları

Belgeler muhasebeleştirilirken kayıtlarda yapılan rakam ve hesap yanlışlıklarına denir. Kayıt hatalarını 3 grupta toplamak mümkündür.⁶

1) Belgelerdeki rakamın defter kayıtlarına yanlış yazılmasıdır. Bu hata çoğunlukla rakamda alan sıfırların eksik ya da fazla yazılması veya takdim tehir diye adlandırılan rakamların yer değiştirmesi şeklinde kendini gösterir.

2) Bir işlemin yanlış algılanması sonucunda ait olduğu hesaba değil başka bir hesaba kaydedilmesidir.

Örneğin mal satışı karşılığı alınan 1.500-TL değerindeki senedin sonradan tahsil edilmesi alacak senetleri hesabına yapılması gereken kayıtın satış hesabına yapılması gibi

3) Muhasebeleştirme sırasında ilgili hesabın borç ve alacağın karıştırılması biçiminde çıkar.

⁵ Ertürk, a.g.e., s.6

⁶ Hasan Altuncu, Zafer Kütük, **Vergisel İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi**, Ankara, 2009, s.35

1.2.3.Nakil Hataları

Yevmiye defterindeki muhasebe kayıtlarının başka bir sayfaya veya defteri kebir gibi başka bir deftere aktarılırken yapılan yanlışlıklardır. Nakil hataları da iki şekilde yapılmaktadır.

1) Yevmiye defterindeki muhasebe kaydı başka bir sayfaya veya deftere aktarılırken rakamda hata yapılır Örneğin yevmiye defterinde 150.000.-TL olan kayıt defteri kebirde ilgili hesaba 100.000. TL olarak geçirilmiştir.

2) İlgili hesapta yanlışlık yapılmış olabilir. Örneğin, taşıtlar için alınan 5.000-TL lık akaryakıtla ilgili yevmiye kaydı aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir;⁷

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS	5.000	
100 KASA HS.		5.000

Bu kayıt defteri kebirde taşıt giderleri yerine taşıtlar hesabına 5.000-TL olarak nakledilmiştir.

Önemli nakil hataları şunlardır;

- Bir rakamın yanlış geçirilmesi,
- Doğru bir rakamın yanlış hesaba aktarılması,

Bir hesabın borcuna yazılması gereken bir rakamın aynı hesabın alacağına kaydedilmesi,

- Yevmiye defterinden büyük deftere nakil sırasında bir rakamın iki defa geçirilmesi,
- Bir rakamın yevmiye defterinden büyük deftere aktarılmasının unutulması.⁸

⁷ Altuncu, v.d., a.g.e., s.36

1.2.4.Unutulma ve Tekrarlama

İşletmeye ait alış satış gider gibi işlemlerin ilgili döneme kaydedilmemesi veya kayıtlara hiç alınmaması unutmaya hatasıdır.

Örnek satış faturalarının bir veya bir kaçının kaydedilmesinin unutulması birden fazla dönemi ilgilendiren giderlerin tek bir yıl kayıtlara yansıtılması gibi.⁹ Tekrarlama ise unutmamanın tersine bir işlemin defter kayıtlarına iki defa geçirilmesidir. Mükerrer kayıta denilen bu hata çoğunlukla ödemesi sonradan yapılan işlemlerin hem belge aslı hem de ödeme sırasında iki defa muhasebeleştirilmesi olarak görülür. Proforma fatura kullanan işletmelerde sık rastlanır.

1.2.5.Bilânço Hataları

İşletmenin aktif ve pasifinde bulunan kıymetlerin değerlemesi ile amortisman ve karşılık ayrılması konularında muhasebe ilkelerine ticari kurallara ve yasa hükümlerine uygun hareket edilmemesi sureti ile ortaya çıkan hatalardır. Kısaca bu tür hatalara değerlendirme hataları da denilebilir.

Dönem sonundaki mal mevcudunun yüksek veya düşük değerlendirilmesi aktifleştirilip amortisman tabii tutulması gereken harcamanın doğrudan gider yazılması ile amortisman ve karşılıkların yanlış ayrılması belli başlı değerlendirme hatalarıdır.¹⁰

1.3.Hile Kavramı

İngilizce de fraud sözcüğünün karşılığı Türkçe 'ye hile olarak çevrilmiş olup bu kavram, yolsuzluk, sahtekârlık ve usulsüzlüğü de içine alan bir kavram olarak kabul edilmiştir. Türk Dil kurumunun sözlüğünde hile; aldatma, sahtekârlık; düzmece, yolsuzluk ise; görevi kötüye kullanma, usulsüzlük olarak tanımlanmış olup işletmecilikte bütün bunların temelinde karşı tarafı aldatma yanlış bilgilendirme yattığından tarafımızdan hile sözcüğü benimsenmiştir.

⁸ Can Kaymak, **Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.80

⁹ Tuba Yaman, **Finansal Tablolar Aracılığı ile Kullanıcılara Yanıltıcı Bilgi Sunulması ve Sonuçları**, Doktora Tezi, İstanbul 2008, s.156

¹⁰ Altuncu, v.d., a.g.e., s.37

Belli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin bilerek tahrif edilmesine muhasebe hileleri denir. Başka bir tanıma göre ise hile, bir ya da daha fazla kişinin kasıtlı olarak başka bir varlığın değerinden azaltarak, gizlice kendi zenginleşmelerine katkıda bulunmalarıdır. Muhasebe hatalarının bilgisizlik ve dikkatsizliğe dayanmasına karşı; muhasebe hileleri, bilinçli olarak yapılır.¹¹

1.3.1. Hata ve Hile Ayırımı

Muhasebe de yapılan hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasının öneminden ve buna ilişkin yöntemlerin incelenmesinden önce bu kavramların iyi anlaşılması gerekmektedir.¹²

İnsan unsurunun bulunduğu yerde hata ve hileden bahsetmemek mümkün değildir. İşletmelerin oluşumu ticaret hayatında yaşanan hata ve hileleri de beraberinde getirmiştir.

Farklı nedenlerle oluşan hata ve hilelerle, bilginin yanıltıcı olduğu durumlar ortaya çıkmaktadır. Hata ve hilelerin pek çok tanımı yapılıyor olsa da genel olarak bu tanımlar birbirine benzemektedir.

İşletmelerde istenmeyen durumlar genelde hata veya hile olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramları birbirinden ayırmada kullanılan en önemli ölçüt kasıt unsurudur. Bir düzensizlik kasıtlı olarak yapılıyorsa hile, kasıtsız yapılıyorsa hata kapsamına girmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere hatalarda kasıt yoktur. Dolayısıyla hatalar; bilgisizlik, dikkatsizlik ve ihmalden kaynaklanan istem dışı yapılan yanlışlıklardır. Diğer bir ifade ile hata yapanlar birilerine zarar verirler ama kendi menfaatleri yoktur. Ancak hile yapanlar başkalarına zarar verirken kendileri menfaat elde etme amacındadırlar. Hataların nedenleri farklı olabilir. Önemli olan, zamanında fark edilip o hatanın düzeltilmesidir. Örneğin; sabit kıymetlere geçirilmesi gereken bir makinenin genel yönetim giderleri hesabına kaydedilmesi, bilgisizlik veya dikkatsizlikten ileri

¹¹ Çatıkkaş, v.d., a.g.e., s.147

¹² Seyhan Göksu, **Adli Muhasebe Kapsamında Çalışan Hileleri ve Kars İlinde Adli Vakalar Analizi**, İstanbul, 2011, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.36

geliyorsa, bu bir muhasebe hatası olarak değerlendirilebilir. Ancak giderleri yüksek gösterilip, karı azaltma amacı güdülerek genel yönetim giderlerine kaydedilmesi durumunda yapılan işlemde kasıt varlığı kabul edilerek muhasebe hilesinden söz edilebilir. Burada önemli olan ilk nokta hata için geçerli olan durumun tam tersi olarak, hile sonucu oluşan düzensizliğin temelinde kasıt bulunmasıdır. İkinci önemli nokta ise, çıkar sağlamak amacıyla hareket edilmesidir. Kişilerin çıkar sağlamalarına dayalı bir eylem olması da zaten kasıtlı bir girişimi ifade etmektedir. Hile kişisel çıkarlar için yapılır ve işletmenin çıkarlarına ters düştüğünden ona zarar verir.¹³

Kasıt, failin hukuka aykırı bir fiil işlemekte olduğunu bilmesi ve bu fiili isteyerek islemesidir. Bir başka deyişle, haksızlık sonucu fail tarafından istenmiş olması durumunda kasıt vardır. Kasıt bir irade bilincini içerir. Bilinç haksız sonucun tezahürü, irade ise sonucun düşünülen biçim ve kabulüdür.¹⁴

Kasıtın varlığını tespit etmek güçtür ancak, aşağıdaki hallerde kasıtın var olduğu kabul edilebilmektedir:

- Olağanüstü durumlar dışındaki önemli düzensizlikler. Örneğin bir işletmenin yıllık satışlarının %5'i tutarındaki bir düzensizliğin yetkililerin gözünden kaçması mümkün değildir.

- Muhasebede tespit edilebilen bir hatanın başka bir hatalı kayıt ile örtülmesi. Bu durumda ilk kayıt sehven yapılmış olsa bile ikinci kayıt artık hilenin varlığını göstermektedir.

- Fiilin sıkça tekrarlanması. Bir dönem içerisinde defalarca tekrar edilmesi veya ardı ardına dönemlerde süreklilik arz edecek şekilde yapılması da kasıt olduğunu gösterir.

Kısaca hata; herhangi bir kasıt olmadan finansal tabloların gerçeğe uygun şekilde düzenlenmemesidir. Hataları işletme çalışanları yapabileceği gibi, finansal tabloların düzenlenmesinden esas sorumlu işletme üst düzey yöneticileri de

¹³ Göksu, a.g.e., s.37

¹⁴ Mikail Erol, **İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler**, Süleyman Demirel Üniversitesi İkt. ve İdari Bil. Fak. Dergisi, Isparta, 2008, s.231

yapabilmektedir. Unutkanlık, dalgınlık, dikkatsizlik ve bilgisizlik yüzünden ortaya çıkan hataların yapılış şekline genel olarak bir göz atıldığında, aşağıdaki şekillerde gerçekleştiği görülmektedir.

- Matematiksel hatalar, Fiş girişi sırasında ek belgelerin toplamlarında, reeskont, faiz, karşılık gibi hesaplar nedeniyle muhasebe dışında yapılan matematiksel işlemlerde yapılan hatalardır.

- Kayıt ve nakil hataları, Günümüzde muhasebeleştirme ağırlıklı olarak bilgisayar destekli olduğu için örneklerine sık rastlanmakla birlikte henüz manüel bir muhasebe uygulanıyor ise; herhangi bir maddenin borç ve alacağının birbirini tutmaması veya yevmiye defterinden defteri kebire nakil olurken başka hesaplara veya farklı rakamlara yanlış tutarların nakledilmesidir.

- Unutma ve tekrar kaydetme, Herhangi bir muhasebe fişinin kasıtsız bir şekilde birden çok girilmesidir.

- Muhasebe hataları, Bilgi yetersizliğinden yanlış hesaplara kayıt yapılmasıdır.

- Değerleme hataları, Muhasebe bilgi yetersizliğinden aktif ve pasif hesapların yanlış esaslara göre değerlemeye tabi tutulmasıdır.

Bu kapsamda aşağıda sayılan bir takım durumlar hata olarak kabul edilmektedir.

- Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan verilen toplarken ve bunları analiz ederken yapılabilecek bir yanlışlık,

- Olayların gözden kaçırılmasından veya hatalı yorumlanmasından kaynaklanan yanlış bir muhasebe tahmini,

- Muhasebe ilkelerini uygularken değerlendirme, kayda alma, sınıflandırma, sunma veya açıklama konuları ile ilgili yapılabilecek bir yanlışlık.¹⁵

¹⁵ Göksu, a.g.e., s.38-39

Hata, finansal tablolarda kasıt olmaksızın yapılan, bir tutarın veya bir açıklamanın atlanması gibi yanlışlıkları ifade etmektedir. Bu kapsamda; muhasebe ilkelerini uygularken, değerlendirme, kayda alma, sınıflandırma, sunma veya açıklama konuları ile ilgili yapılabilecek bir yanlışlık hata olarak değerlendirilmektedir.

Hile kavramı, finansal tablolarda bilerek ve isteyerek yanlış bilgi açıklamalarının yapılmasını ve bilerek bir tutarın ya da açıklamanın finansal tablolarda gösterilmemesini ifade etmektedir.¹⁶

1.3.2. Hilenin Çeşitli Tanımları

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde hile;

Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika olarak tanımlanmıştır. Hile her zaman aldatma, güven ve sahtekârlık içermektedir.

Bununla birlikte, bir meslek örgütü olan Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (Association of Certified Fraud Examiners), kısa adıyla ACFE, 2004'te yayınladığı "Mesleki Hile ve Suistimal" başlıklı raporunda hileyi şöyle tanımlamaktadır;

"Bir kişinin görevini, çalıştığı işletmenin kaynak ve varlıklarını, yanlış kullanarak veya açıklayarak kişisel çıkarı için kullanmasıdır."

Bu tanım, çalışanlar, müdürler ve yöneticiler tarafından yapılan geniş bir bölgedeki suistimali kapsamaktadır.

Tanıma göre mesleki hile çalışanların, orta ve üst düzey yöneticilerin uygunsuz davranışlarının sonucudur ve öğle yemeği için verilen aranın suistimal edilmesinden veya basit bir hırsızlıktan, çok karmaşık yatırım dolandırıcılıklarına kadar uzanan her türlü yasadışı ve adaletsiz davranışı içermektedir.

¹⁶ Ali Alagöz, **İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri ile İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü**, http://www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz.../isletmelerde_ic_kontrol.pdf, [23.05.2012]

ACFE, kapsamı çok geniş olan mesleki hileleri; varlık usulsüzlükleri, yolsuzluk ve finansal tablo hileleri adları altında üç ana kategoride toplamıştır.

ACFE raporlarına göre en sık görülen hile türü olan varlık usulsüzlükleri; kurum varlıklarının çalınması, zimmete geçirilmesi veya suistimali olarak ve nakit hırsızlığı, fatura usulsüzlüğü, çek tahrifatı, bordro usulsüzlüğü, işletme kaynaklarının suistimal edilmesi ve stok hırsızlığı vb. şekillerde gerçekleşebilir.¹⁷

Hile, Türkçe olarak birini aldatmak, yanıltmak üzere yapılan düzen, dolap, oyun, dalavere olarak, medeni hukuk terimi olarak da “aldatma” olarak tanımlanmaktadır. Denetim Komisyonu hileyi muhasebe ve işletme açısından; finansal beyannamelerdeki kasıtlı çarpıtma ya da varlıkların zimmete geçirilmesini hasıraltı etmek, iç ve başka diğer kazanımlar sağlamak isteyen harici kişilerin ortaya koyduğu kayıtlar olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama içerisinde “kasıtlı” kelimesi hilenin betimlenmesinde temel teşkil etmektedir. Bir başka hile tanımı ise “Hile, kasıtlı olarak yapılan, gerçeklere adalete, dürüstlüğe ve eşitliğe karşı aldatma, yalan söyleme ve dolandırma faaliyetidir.” şeklindedir. Yine buna benzer bir şekilde

“Hile, bir başka kişi veya grubun zararına neden olacak bir biçimde, bir yarar sağlamak amacıyla, kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmaktır.” tanımı ilerde değineceğimiz hilenin tüm çeşitlerini kapsayan genel tanımlamalardır. Bunların dışında hilenin tanımlaması hile çeşidine göre de çok sayıda yapılabilir.¹⁸

Daha geniş olarak hilenin tanımı su şekilde yapılabilir: “Muhasebe ile ilgili olayın oluşumu, belgelenmesi, kaydedilmesi ve işletme ile ilgili çıkar çevrelerine rapor edilmesi aşamasında kötü niyetle ilgili çıkar çevrelerinin bilgisi dışında maddi zarara uğrayacakları şekilde basılı ve dijital ortamda ulusal ve uluslar arası mevzuata aykırı davranmak, davranmaya teşvik etmek veya suça iştirak etmektir.”¹⁹

¹⁷ Adnan Dönmez, Tamer Karausta, **Çalışanların Mesleki Hile Algısı ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde Yapılan Bir Araştırma**, İsmmmmo Mali Çözüm, Mart-Nisan 2011,s.19

¹⁸ Süleyman Uyar, **İşletme Yönetimi Tarafından Yapılabilecek Hileler ve Korunma Yöntemleri**, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/009/> [18.09.2007]

¹⁹ Kıymet Çalıyurt, **Muhasebede Hile Eğitiminde Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, XXVI. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 2007

Günümüzde çok çeşitli nedenlerle bilenin tek ve kapsayıcı bir tanımını yapmak çok güçtür. Hile, oldukça geniş bir kavramdır ve dolayısıyla çeşitli tanımları bulunmaktadır.

Aşağıda belli başlı tanımlar ve içerdikleri unsurlar yer almaktadır:

- Hile genel bir terimdir. Çeşitli anlamları içerir. Çeşitli insani beceriler ile birinin diğeri üzerinden yarar sağlayacağı her türlü düzenleme bu kapsama girer. Hilenin genel içeriğinde, sürpriz, dalavere, üçkâğıtçılık, kurnazlık, açığözlülük, dürüst olmama gibi yollarla birinin aldatılması yatar.

- Hile, aldatma, rüşvet, sahtecilik, haraç alma, bozulma, yozlaşma, hırsızlık, komplo, zimmet, kötüye kullanma, önemli gerçekleri gizleme gibi eylemleri açıklamakta ve kavramakta kullanılan bir anlam taşımaktadır.

- Hile, bir başka kişi veya grubun zararına neden olacak bir biçimde, bir yarar sağlamak amacıyla, kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmaktır.

- Hile, kasıtlı olarak yapılan, gerçeklere, adalete, dürüstlüğe ve eşitliğe karşı aldatma, yalan söyleme ve dolandırma faaliyetidir.

- Hile, bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır.²⁰

Belli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin bilerek tahrif edilmesi ise muhasebe hileleri olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise muhasebe hilesi, bir ya da daha fazla kişinin kasıtlı olarak varlığın değerini azaltmak ya da arttırmak sureti ile işletme veya kendisi lehine çıkar sağlamasıdır.²¹

²⁰ Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**, İstanbul, Alfa, 2009, s.60

²¹ Özgür Çatıkkaş, Yıldırım Ercan Çalış, **İşletmelerde Gelir ve Stok Hilelerinin Denetim Teknikleriyle Önlenmesi**, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090113601.htm>, [02.03.2012]

1.3.3.Hile Kavramının İçerdiği Özellikler

Genel olarak hile kavramında aşağıda sıralanan unsurların yer alması gerektiği kabul edilir:

- Hile eylemi, hileyi yapan tarafından gizlice sürdürülen bir faaliyetdir.
- Hile eyleminde, hilekârın kendisine yarar sağlama esası vardır.
- Kesinlikle kasıt unsuru bulunmaktadır
- Kurban bir Şekilde aldatılır.
- Her durumda hile eyleminden kurban kişi veya işletme zarar görür.²²

1.4.Uluslararası Denetim Standartlarında Hile

1.4.1.Hile ve Hatanın Özellikleri

Mali tablolarda meydana gelen yanlışlıklar hata ve ya hileden kaynaklanır. “Hata” kasıtsız olarak yapılan yanlışlıkları “hile” ise kasıtlı olarak yapılan yanlışlıkları ifade eder. Hata ve hileyi ayıran unsur, mali tablolarda yanlış beyana sebep olan hareketin kasıtlı veya kasıtsız olarak yapılmış olmasıdır.

“Hile” bir veya daha fazla kişinin (yönetim, personel veya işletme ile ilgili üçüncü kişiler) haksız yarar sağlamak amacıyla finansal bilgileri kasti olarak yanlış göstermeleri anlamına gelir. Hileli işlemlere aşağıdaki durumları örnek gösterebiliriz:

- Muhasebe kayıtlarının ya da diğer dokümanların saptırılması ya da değiştirilmesi
- Varlıkların kötüye kullanılması ya da çalınması,
- İŞlem ve kayıtların muhasebe sistemindeki etkilerinin gizlenmesi ya da gösterilmemesi,

²² Bozkurt, a.g.e., s.60

- Muhasebe politikalarının kasti olarak yanlış kullanımı,
- İşlemlerin yanlış bir şekilde sunulması,

Varlıkların kötüye kullanılması, daha çok küçük ve önemsiz meblağlardaki varlıkların işletme çalışanları tarafından çalınmasını kapsar. Varlıkların yönetim tarafından çalınması durumunda bunun ortaya çıkartılması daha da zordur. Varlıkların kötüye kullanılması, zimmete geçirme, varlıkların fiziksel olarak çalınması, varlıkların kişisel yararına kullanılması gibi yollarla yapılır. Varlıkların kötüye kullanılması daha çok uygun görev dağılımının olmaması durumunda meydana gelir.

Hile riskine karşın işletme belirli bir strateji geliştirip uygulamalıdır. Bu süreçte aşağıdaki önlemler alınır: Kabul edilebilir risk seviyelerinin seçilmesi: Hile riski hiçbir zaman tamamen elimine edilemez. Bu yüzden hileyi önlemeye karşın oluşturulacak stratejide ilk önce kabul edilebilir bir risk seviyesinin belirlenmesi gerekir.

- İç kontrollerin oluşturulması
- Etik bir çevrenin oluşturulması
- Riske karşı belirli bir finansman ayrılması
- Bilgisayar güvenlik sisteminin oluşturulması.²³

1.4.2.İdarecilerin ve Yönetimin Sorumluluğu

Yolsuzluğun ve hatanın ortaya çıkarılmasında ve önlenmesinde asıl sorumluluk işletmenin yönetimine ve idarecilerine aittir. Yönetim; dürüst ve yüksek ahlak değerleri olan bir işletme kültürü oluşturulmalı, işletme içinde yolsuzluk ve hatayı ortaya çıkaracak ve önleyecek uygun kontrol mekanizmalarını kurmalıdır. Bu tür sistemler, sebebi yolsuzluk da olsa hata olsa yanlışlık riskini tamamen ortadan kaldırmamakla

²³ Nil Aslı Bilgin, **Uluslararası Denetim Standartları ve Türkiye Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.52

beraber azaltır. Bu nedenle, yönetim eğer varsa kalan risk için sorumluluğu kabul eder.²⁴

Yönetimin sorumluluğu, personelin etik değerlere uygun ve dürüst bir şekilde çalışacağı bir atmosfer yaratarak hata ve hileyi ortaya çıkarmak ve önlemek amacı ile uygun kontroller oluşturmaktır. Finansal tabloların doğruluğundan yönetim sorumludur.

1.4.3.Denetçinin Sorumluluğu

• Denetçi hata ve hilenin ortaya çıkartılması ile ilgili aşağıda belirtilen sorumluluklarını yerine getirmelidir:

• Uluslararası denetim standartlarına uygun bir şekilde denetim çalışmasını yürütmeli

• Finansal tabloların bütün olarak hata ve hile içermediğine ilişkin makul güvence sağlamalı,

• Müşteri ve çevresi hakkında iç kontrol yapısını da içerecek şekilde bilgi elde etmek amacıyla risk değerlendirme prosedürlerini uygulamalı (Risk değerlendirme prosedürleri yönetim ve diğer çalışanlarla yapılan görüşmeleri ve herhangi bir olağanüstü durumun varlığını tespit etmek amacıyla uygulanan analitik prosedürleri içerir)

• Denetim boyunca karşılaştığı olaylara profesyonel bir şüphecilikle yaklaşmalı

• Gerekli gördüğünde uzman ve üçüncü kişilerin yardımını almalı ve

• Finansal tablolarla ilgili şüphe duyduğu durumlarda denetim ekibindeki diğer denetçilerle durumu tartışmalıdır.

Denetçinin sorumluluğu finansal tabloların önemli derecede hata ve hile içermediği ile ilgili makul güvence sağlamaktır.

²⁴ Ahmet Başpınar, **Mali Tablo Denetimlerinde Yolsuzluk ve Hataya İlişkin Denetçinin Sorumluluğu**, Mali Pusula Yıl 2, Sayı 16, Nisan 2006, s.96

1.4.4.Hata ve Hile'nin Ortaya Çıkartılmasında Denetçinin Karşılaştığı Kısıtlamalar

ISA 200'de tanımlandığı gibi finansal tablo denetiminin amacı finansal tabloların Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu veya ilgili diğer Kurullar tarafından belirlenen finansal raporlama standart ve ilkeleri doğrultusunda bir işletmenin mali durumu ve faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun ve doğru bir biçimde gösterip göstermediği konusunda görüş bildirmesini sağlamaktır. Denetim Uluslararası Denetim Standartları'na uygun bir şekilde planlanıp yürütülse bile finansal tablolarda doğal sırlamalardan dolayı denetçinin ortaya çıkartamayacağı önemli hata riski her zaman mevcuttur.

Denetçi için, yönetimden kaynaklanan hileyi ortaya çıkarmak çalışanlardan kaynaklanan hileyi ortaya çıkarmaktan daha zordur. Bunun sebebi konumları itibariyle dürüst ve güvenilir varsayılan kişilerin resmi kontrol yöntem ve tekniklerini önemsememe olasılığına sahip olmalarıdır. Yöneticiler, işletme içersindeki otoritelerini kullanarak çalışanlara bir takım işlemleri yapmaları için doğrudan emir verebilir veya bilgileri dâhilinde veya haricinde hile yapmak için yardımlarını talep edebilirler.

1.4.5.Denetimin Planlanması Aşamasında Hata ve Hile Riski

Denetimin planlanması aşamasında denetçi finansal tablolara ilgili önemli hata riskini belirler Bu risk hata ve hileden kaynaklanan riski de içerir. Denetçi bu aşamada herhangi bir bulgusunu takımdaki diğer üyelerle de paylaşmalıdır.

Hata ve hileler işletme faaliyetlerinin planlandığı gibi gerçekleşmesini engeller. Hata ve hileli işlemler nedeni ile işletme ile ilgili taraflar çeşitli risklerle karşılaşılır.²⁵

²⁵ Bilgin, a.g.e., s.53-54

1.4.6. Profesyonel Şüphencilik

ISA 200 de tanımlandığı gibi denetçi karşılaştığı her olaya finansal tablolarda önemli hata riskine yol açabileceğini düşünerek profesyonel şüphencilikle yaklaşmalıdır. Hilenin yapısı gereği hile nedeni ile finansal tablolarda oluşabilecek önemli hataların ortaya çıkartılmasında denetçinin profesyonel şüphencilik yaklaşımı oldukça önemlidir. Profesyonel şüphencilik elde edilen denetim kanıtının denetçi tarafından sorgulanıp kritik olarak değerlendirilmeden kabul edilmemesini gerektirir. Profesyonel şüphencilik elde edilen bilgi ve kanıtların hileden dolayı yol açacağı önemli hatalara karşı sürekli olarak sorgulanması gerektiğini söyler.²⁶

1.4.7. Denetim Ekibi ile İletişim

Denetim ekibindeki denetçiler denetlenilen işletmenin finansal tablolarındaki hile nedeni ile oluşabilecek önemli hata riski ile ilgili şüphelendikleri durumları diğer takım üyeleri ile tartışmalıdırlar.²⁷

1.4.8. Risk Değerleme Prosedürleri

ISA 315'te tanımlandığı gibi müşteri ve çevresinin (iç kontrol sistemi dâhil) anlaşılmasında denetçi risk değerlendirme prosedürleri uygular. Denetçi hile nedeni ile oluşabilecek önemli hata riskini tespit etmek için bilgi toplarken aşağıdaki prosedürleri uygular:

- (a) Yönetimin hile ile ilgili bakış açısını ve yönetimin hileyi önlemek amacı ile oluşturduğu iç kontrol sistemini anlamak amacı ile yönetim ile görüşmeler yapılır.
- (b) Bir ya da daha fazla hile risk faktörünün mevcut olduğu düşünülür.
- (c) Uygulanan analitik prosedürlerde herhangi bir olağanüstü veya beklenmeyen bir değişim olup olmadığına bakılır.

²⁶ Uluslararası Denetim Standardı, **ISA-240 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlükler Konusunda Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu Standardı**, s.23

²⁷ ISA-240, a.g.e., s.48

(d) Hileden dolayı oluşabilecek önemli hata riskini tespit etmede yardımcı olacağına inandığı diğer bilgileri de dikkate alır.

Müşteri ve çevresinin (iç kontrolü de içerecek şekilde) anlaşılmasında denetçi elde edilen bilginin bir ya da daha fazla hile risk faktörü içerebileceğini göz önünde bulundurmalıdır.²⁸

Hile genellikle ortaya çıkartılması zor bir olaydır. Bununla beraber müşteri ve çevresinin hakkında (iç kontrol dâhil) bilgi toplanırken denetçi olay ve durumları hile yapılmasına fırsat sağlayacak baskı ya da teşvik unsuru olarak belirtir. Bu durum ve olaylar “hile risk faktörleri” olarak tanımlanır. Örnek verecek olursak:

- Üçüncü kişilerin ilave sermaye finansmanı beklentisi hile yapmada baskı unsuru yaratır.
- Gerçekçi olmayan kar hedeflerine ulaşılması durumunda yüksek tutarlarda ikramiye verilmesi hile yapmaya teşvik eder.
- Etkin olmayan iç kontrol çevresi hile yapmak için fırsat yaratır.²⁹

1.4.9.Hile Nedeni ile Oluşan Önemli Hata Riskinin Tespit Edilip Değerlendirilmesi

Hile riskini değerlendirme, denetçinin mesleki şüphecilik içerisinde risk faktörlerini dikkate alarak işletmenin finansal tablolarının hileden kaynaklanan yanıltıcı beyan riskinin belirlenmesi sürecidir. Bu süreçte bağımsız denetçinin deneyiminin ve mesleki şüpheciliğinin büyük rolü olmaktadır.

Finansal tablo seviyesindeki ve iddia seviyesindeki işlem sınıfları, muhasebe bakiyeleri ve açıklamalar için önemli hata riskini tespit ederken ve değerlendirirken denetçi hile nedeni ile oluşabilecek önemli hata önemli hata riskini tespit edip değerlendirmelidir. Hile nedeni ile oluşan ve finansal tablolarda önemli hatalara yol

²⁸ ISA-240, a.g.e., s.48

²⁹ ISA-240, a.g.e., s.49

açan değerlendirilmiş riskler için denetçi uygun kontrol aktivitelerini dizayn edip uygun olup olmadıklarını test etmelidir.³⁰

1.4.10.Hile Nedeni ile Finansal Tablolarda Meydana Gelen Önemli Hata Riskine Karşı Alınan Önlemler

Denetçi finansal tablolarda hile nedeni ile oluşan hataları finansal tablo seviyesinde değerlendirirken tüm risk faktörlerini incelemeli ve iddia seviyesinde değerlendirilen riskler için ilave denetim prosedürleri dizayn edip uygulamalıdır.

1.4.11.İddia Seviyesinde Oluşan Hile ile İlgili Meydana Gelen Önemli Hata Riskine Karşı Denetçinin Yapması Gerekenler

Denetçi iddia seviyesindeki önemli hata riskine karşı uygulanan denetim prosedürlerinin içerik, zamanlama ve kapsamını hile riskine karşı aşağıdaki yöntemlerle değiştirmelidir: uygulanan denetim prosedürlerinin içeriği elde edilen denetim kanıtının güvenilirliğine göre denetim prosedürleri değiştirilmelidir. Duruma göre uygulanacak her bir denetim prosedürleri ve bunların kombinasyonu değişebilir. Bu durumda bazı varlıkların fiziksel olarak gözlemlenip incelenmesi ya da denetim kanıtı toplamada bilgisayar destekli kanıt toplama yöntemlerinden yararlanılması daha fazla önem kazanır. Ayrıca denetçi destekleyici ilave bilgiler elde etmek için denetim prosedürleri dizayn etmelidir. Örneğin denetçi eğer yönetimin kar beklentilerini gerçekleştirmek amacı ile baskı altında olduğunu düşünüyorsa yönetimin satış anlaşmalarına giriş yaparak satış vadeleri ile oynayıp faturanın malın tesliminden sonra kesilmesini sağlamak suretiyle satışları yüksek gösterme riski bulunmaktadır. Bu durumda denetçi örneğin, tutarlarla birlikte satış sözleşmesi koşullarını (tarih, iade hakları, teslim dönemleri gibi) da teyit edecek şekilde düzenlenen dış teyit mektupları düzenleyebilir. Ayrıca denetçi satış sözleşmelerindeki değişiklikleri ve teslimat vadelerini personelle de teyitleşebilir.

³⁰ ISA-240, a.g.e., s.57

Maddilik prosedürlerinin zamanlaması değiştirilmelidir. Denetçi maddilik prosedürlerini hileden dolayı meydana gelebilecek önemli hata riski nedeniyle dönem sonuna yakın bir tarihte uygulamalıdır.

Hile nedeni ile meydana gelebilecek önemli hata riskinin değerlendirilmesinde denetçi uygulanan denetim prosedürlerini genişletmelidir. Örneğin örnek büyüklüğünün artırılması ya da analitik prosedürlerin daha detaylı şekilde uygulanması daha etkili olabilir. Ayrıca elektronik ortamdaki işlemlerin ve muhasebe dosyalarının denetiminde bilgisayar destekli denetim tekniklerinin uygulanması daha etkili olur. Bu teknikler önemli elektronik dosyalardan yapılan örnek seçimlerinde, işlemlerin spesifik karakterlerine göre sınıflandırılmasında ve örnek seçimi yerine tüm ana kütlelerin test edilmesinde kullanılır.³¹

1.4.12. Denetim Kanıtının Değerlendirilmesi

ISA 330 da da tanımlandığı gibi denetçi, uyguladığı denetim prosedürlerini ve elde ettiği denetim kanıtını temel alarak iddia seviyesindeki önemli hata riski seviyesinin uygun düzeyde olup olmadığını değerlendirir. Bu değerlendirme başlangıçta denetçinin yargısına bağlı subjektif bir değerlemedir. Böyle bir değerlendirme denetçiye hile nedeni ile oluşabilecek riske karşı ilave ya da farklı denetim prosedürlerinin uygulanması gerekip gerekmediği konusunda fikir sağlar.

1.4.13. Yönetim Mektubunun Alınması

Denetçi hile ve hata ile ilgili olarak sürekli olarak yönetim ve idareden sorumlu kişilerle iletişim içerisinde olmalıdır. Denetçi her zaman yönetimden aşağıdaki beyanları içeren yazılı bildirim mektupları almalıdır. Teyit mektubu;

a) Yönetim hata ve hileyi önleyecek ve ortaya çıkartacak bir iç kontrol sistemini ve muhasebe uygulamalarını gerçekleştirmeyi kendi sorumluluğu olarak kabul eder.

b) Yönetim denetim esnasında denetçi tarafından belirlenen ve düzeltilemeyen yanlışlıkların etkisinin tek basına ve toplamda mali tabloların tümü göz önüne

³¹ ISA-240, a.g.e., s.70

alındığında önemsiz olduğuna inanır. Bunların özeti yazılı bildirim mektubuna eklenmelidir;

c)Yönetim hata ve hileye sebebiyet verebilecek her durumu denetçiye bildirir ve

d)Yönetim risk teşkil edebilecek faktörleri ve yolsuzluktan kaynaklanabilecek önemli yanlış beyanları denetçiye sunar.

Eğer denetçi herhangi bir hile durumunun tespiti ya da şüphesi gibi bir nedenle denetimi tamamlamanın mümkün olmadığı sonucuna varırsa: Denetimle ilgili başvuruyu yapan kişi ve kişilere veya bazı durumlarda kanun yapıcı mercilere raporlamak gibi gerekleri de içeren durumda uygulanabilecek mesleki ve yasal sorumlulukları dikkate almak;

a) Denetimden geri çekilme olasılığını dikkate almak ve

b) Eğer denetçi isten geri çekilirse;

i) Yönetimden uygun seviyede biriyle ve işletmeyi idare etmekle sorumlu kişilerle isten geri çekilme durumunu ve bunun nedenlerini tartışmak ve

ii) Denetimle ilgili başvuruyu yapan kişi ve kişilerle veya bazı durumlarda kanun yapıcı mercilere denetimden çekildiğini ve bunun nedenlerini raporlamak gibi bir mesleki ve yasal sorumluluğu olup olmadığını göz önünde bulundurmak durumundadır.

1.4.14.Belgelendirme

Denetçinin müşteri işletme ve çevresi hakkında elde ettiği bilginin ve önemli hata riski üzerinde yaptığı değerlendirmenin belgelendirilmesi ISA 315 122. paragrafta aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

a) Müşteri işletmenin finansal tablolarında hile nedeni ile oluşabilecek önemli hata riski hakkında denetim ekibinin aldığı önemli kararlar,

b) Finansal tablo seviyesinde ve iddia seviyesinde hile nedeni ile oluşabilecek önemli hata riskinin tanımlanıp değerlendirilmesi.³²

1.4.15.Yürürlük Tarihi

Bu standart 15 Aralık 2004 ve sonraki dönemlere ait finansal tabloların denetiminde geçerlidir.

1.4.16.ISA 240-Türkiye Uygulaması

Türkiye ve Dünya geneline baktığımızda hata ve hileden dolayı birçok skandal meydana gelmiş ve bu nedenle yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak dünya genelinde yapılan araştırmalar ve yaşanan olaylar hilenin önlenmesinde denetim firmalarının çok başarılı olmadıklarını göstermektedir.

Öncelikle hata ve hilenin ortaya çıkartılmasında yönetimin sorumlu olması, denetime ayrılan bütçe ve sürenin kısıtlı olması, işi yapan denetim elemanlarının çoğunlukla asistan denetçilerden oluşması ve böylelikle yeteri derecede tecrübeye sahip olmamaları nedeniyle hile çoğu zaman ortaya çıkartılamamaktadır.

Türkiye'deki mali tablo denetimlerinde yolsuzluk ve hataya ilişkin denetçinin sorumluluğunu yeminli mali müşavirlerin yaptığı tam tasdik denetimi ve bağımsız denetim olarak iki farklı açıdan ele alacak olursak; SM, SMMM ve YMM Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik' de meslek mensuplarının işletme sahip ve yöneticilerine isabetli karar alabilmeleri için doğru ve güvenilir bilgiler sağlamakla sorumlu oldukları belirtilmiştir. Yönetmelik kapsamında belirlendiği üzere, yeminli mali müşavirler tasdik konusu belgelerin mevzuat hükümlerine uygunluğu ve gerçek durumu yansıtmasını etkileyecek hata ve hilelerin önlenmesinde işletme yönetimi ile birlikte sorumlu olacaklardır. Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği'nin "**Bilgi ve Belgelerin Toplanması**" başlıklı 55. maddesinde de yeterli ve güvenilir delil elde etme standardına ilişkin düzenlemeler içermektedir. İlgili madde düzenlemesine göre; meslek mensubu, kurum ve kuruluşların mali tablolarında yer alan; varlık, kaynak, gelir ve giderlerin gerçeği yansıtmayı yansıtmadığının ve kayıtlara doğru geçirilip geçirilmediğinin

³² Bilgin, a.g.e., s.59-60

tespiti için gerekli bilgi ve belgeleri toplamak ve değerlendirmek amacı ile çalışmalarını yerine getirmelidir. Bunun yanında 06.12.2000 tarihli ve 27 numaralı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliği'ne göre yukarıda sayılan yönetmelik hükümlerine ilaveten; Vergi Usul Kanunu'nun 256. maddesi hükmü uyarınca, yeminli mali müşavirler tasdik ettikleri hesap ve işlemlere doğrudan ya da silsile yoluyla taraf olanlar bu tebliğ ile belirlenen usul çerçevesinde yeminli mali müşavirlere defter ve belgelerini ibraz etmekle yükümlüdür denilmektedir ve 3568 sayılı Kanun'un 12. madde hükmüne göre yeminli mali müşavirler mükelleflerin tasdik kapsamına giren işlemlerinin gerçeği yansıtmayı yansıtmadığının tespiti için gerekli karşıt incelemeleri yapmakla yükümlüdürler denildiği belirtilip bunların esasları bu tebliğde çizilmiştir. Ayrıca 02.03.2001 tarihli 29 numaralı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu Genel Tebliğine göre yukarıda sayılan yönetmelik hükümlerine ilaveten; (a) tam tasdik hizmeti verilen mükellefin vergi yükümlülüklerini yerine getirmede genel durumu, (b) mal ve hizmet alış bedellerinin ödeme şekli, (c) mal ve hizmet alışlarının uzun süreli ve devamlı olarak aynı kişilerden yapılıp yapılmadığı, (d) tam tasdik verilen mal veya satın aldığı kişilerin yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannameleri ile bunlara ekli mali tabloların yeminli mali müşavirlerce tasdik edilip edilmediği veya bu amaçla yapılan ve devam eden bir sözleşmenin olup olmadığı hususları dikkate alınacaktır denilmektedir.³³

Hile konusunu SPK açısından incelediğimizde sermaye piyasasında yatırım kararlarında temel noktayı oluşturan finansal tablolar, işletmenin gerçek durumunu yansıttığı ölçüde bir anlam ifade eder. Dolayısıyla sermaye piyasasında, işletmenin finansal tablolarının işletmenin gerçek durumunu yansıtmayı yansıtmadığının tespit edilmesi çok önemlidir. Hile günümüzde işletmelerin iflasına ve yatırımcıların mağdur olmasına kadar varabilecek çok büyük zararlara neden olmaktadır.³⁴

Bu nedenle hile ile SPK X/16 no.lu tebliğde yapılan düzenlemeler henüz taslak halinde olan Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkındaki Tebliğ ile daha geniş

³³ Bilgin, a.g.e., s.61

³⁴ Murat Kiracı, **Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetim Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, sayı:14, Ocak 2005 s.103

hale getirilmiş ve ISA 240 ile tam olarak uyumu sağlanmıştır. SPK' daki düzenlemelere baktığımızda; SPK X/16 no.lu tebliğin 32. maddesinde de hata ve hile ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu maddeye göre ; “Hata ve hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılması konusundaki temel sorumluluk müşteriye aittir. Ancak hata ve hileler mali tablolar hakkındaki denetçi görüşünü etkileyebileceğinden, denetçinin de çalışmasını mali tablolar üzerinde önemli etkileri olabilecek hata ve hileleri ortaya çıkaracak şekilde planlamak ve yürütmekle yükümlüdür. Bağımsız denetim çalışması sırasında ortaya çıkarılan, mali tabloların doğruluğuna ve gerçeği yansıtmasına olan olumsuz etkileri giderebilecek hata ve hileler, denetçinin düzeltme önerileriyle birlikte yazılı olarak müşterinin yönetim kuruluna bildirilir ve sonuç denetçi tarafından değerlendirilir”¹²⁷ ifadesi yer almaktadır. SPK X/16 no.lu tebliğe baktığımızda ISA 240 ile uyumsuz olmamaktadır ancak hile ile ilgili ISA 240 kadar ayrıntılı bir çalışma değildir. SPK özellikle son dönemlerde firmalarla ilgili yaşanan hile olayları sonucunda finansal piyasalara olan güvenin tekrar yerine gelmesini sağlamak ve Uluslararası Denetim Standartları (ISA) ile uyumu sağlamak amacı ile Sermaye Piyasasındaki Bağımsız Denetim Hakkındaki Tebliğ Taslağı'nın 6.bölümünde hile konusuna geniş yer vermiş ve hata ve hilenin özellikleri, yönetim ve denetçinin sorumluluğu, hilenin ortaya çıkartılmasında denetçinin karşılaştığı doğal sınırlamalar, mesleki şüphecilik, denetim ekibi ile iletişim, risk değerlendirme prosedürleri, denetim kanıtının değerlendirilmesi, yönetim bildirimleri, denetimin tamamlanamaması, belgelendirme konularına ISA 240 ile paralel şekilde geniş bir şekilde yer vermiştir. Türk Ticaret Kanunu Tasarısına baktığımızda ise ISA 240 da geniş şekilde açıklanan hata ve hile kavramına, hata ve hilenin özelliklerine, hile riskine karşı yapılması gerekenlere ve yönetim mektubuna değinilmemiştir ancak ülkemizde halen geçerli olan ve çağdaş kural ve normların çok gerisinde kalan bazı maddeler mali tablolarda şeffaflığın sağlanıp açıklık ilkesine göre doğru ve güvenilir bilgilerin sunulmasını sağlayacak şekilde oluşturulmuştur. Bu da önemli bir adımdır. Bu taslakta 404. maddede denetçinin sır saklamadan doğan sorumluluğu yer almaktadır.404. madde 1.paragrafa göre; “Denetçi, işlem denetçileri ve özel denetçi, bunların yardımcıları ve bağımsız denetleme kuruluşunun denetime yardımcı olan temsilcileri, denetimi dürüst ve tarafsız bir şekilde yapmak ve sır saklamakla yükümlüdürler. Faaliyetleri sırasında öğrendikleri, denetleme ile ilgili olan is ve işletme sırlarını izinsiz olarak kullanamazlar. Kasten veya ihmal ile yükümlerini

ihlâl edenler şirkete ve zarar verdikleri takdirde bağlı şirketlere karşı sorumludurlar. Zarar veren kişi birden fazla ise sorumluluk müteselsildir.”128 Aynı maddenin 2,3,4 ve 5. fıkralarında ise ihmali bulunan kişilere verilecek para cezaları, yönetim kurulunun da aynı şekilde sır saklamakla yükümlü olacağı ve denetçinin bu sorumluluğunun rapor tarihinde n itibaren 5 yıl içinde zamanaşımına uğrayacağı belirtilmiştir. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 378. maddesinde hisse senedi borsada işlem gören şirketler için risklere odaklanmak amacı ile kurulan bir iç kontrol mekanizmasından bahsedilmektedir. Bu mekanizmanın denetim komitesinden farklı olarak yönetim kurulu ya da 3. kişilerden seçilen ve tehlikelerin erken teşhisi amacı ile oluşturulan bir komite olduğu ve bu komitenin iki ayda bir risklerle ilgili yönetim kuruluna rapor vermesi gerektiği belirtilmiştir. 398. maddenin 4. paragrafında ise denetçinin, yönetim kurulunun, 378. madde uyarınca şirketi tehdit eden veya edebilecek nitelik taşıyan tehlikeleri zamanında teşhis eden, etkin bir sistem kurup kurmadığını, bu sistemi işletip işletmediğini ve kendisine sunulan sonuçları değerlendirip önlem alıp almadığını denetleyeceği belirtilmiştir. Bu maddede yönetimin dışında risklerin değerlendirilmesi amacı ile ayrı bir komite oluşturulması yönetimin meydana gelebilecek tehlikeleri önceden görmesini sağlamanın yanında, hile riskini azaltan ve denetimin isini kolaylaştıran bir unsurdur.³⁵

1.5.Hile Teorisi ve Hile Denetimi

İşletme yönetim kurulları, yöneticiler, paydaşlar ve diğer ilgililer hileli işlemlerin neden olduğunu ve nasıl önlenemediğini sürekli gündemde tutmaktadırlar.

Herhangi bir kişi veya kurumdan yasal olmayan bir biçimde bir değer alınması temelde iki farklı şekilde mümkün bulunmaktadır.

Kişinin başına tabanca dayayarak kişinin varlığını zorla gasp edebilirsiniz. Bu duruma hırsızlık ya da soygun adı verilmektedir veya çok çeşitli şekillerde; düzenlemeler, sahtekârlıklar, aldatmacalar vb. yöntemlerle kişi veya kurumların varlığının elde edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu duruma da hile veya yolsuzluk adı verilmektedir.

³⁵ Bilgin, a.g.e., s.63-64

Yukarıda ilk grupta yer alan yasa dışı eylemler daha şiddetli olmakta ve toplumun ilgisini daha fazla çekmekte olmasına karşın ikinci grupta yer alan hile veya yolsuzluklar, gerek işletmeler gerekse toplum üzerinde daha fazla tutarlı zararlara sebep olmaktadır.

Genel olarak hile olarak tanımlanabilen bu eylemler, kişilerin çalıştıkları işletmelerin varlıklarını kasıtlı uygulamalarla ele geçirerek haksız kazançlar elde etmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu kasıtlı uygulamalarla elde edilen kazançlar işletmenin parasını ya da malını doğrudan elde etme şeklinde olabileceği gibi, ödüllendirme, ikramiye alma gibi dolaylı yollarla da olabilmektedir.

Bu bağlamda; belirli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin bilerek tahrif edilmesine muhasebe hilesi adı verilmektedir. Hatalar, bilgisizlik ve dikkatsizliğe dayanmasına karşın hileler bilinçli (kasden) olarak yapılmaktadır. Hilenin, belge ve kayıtlar üzerinde bilinçli olarak yapılması nedeniyle muhasebe sistemi içinde kendiliğinden ortaya çıkarılması beklenemez. Aksine bilerek yapıldığından tespit edilip, ortaya çıkarılması son derece güç bir durumdur. Bunun nedeni, insan zekâsının sürekli olarak yeni yöntem ve usuller geliştirmesidir.

Dolayısıyla işletmelerde yapılan çeşitli düzensizliklerin hata veya hile olup olmadığını birbirinden ayırt etmek kasıt unsurunun ortaya çıkarılmasına bağlı bulunduğundan, bu ayırımın yapılması her zaman kolay değildir. Örneğin: Sabit kıymetlere geçirilmesi gereken bir makinenin genel yönetim giderleri hesabına kaydedilmesi, muhasebe prensiplerinin bilinmemesinden veya dikkatsizlikten ileri geliyorsa, bunun bir muhasebe hatası olarak değerlendirilmesi düşünülebilir. Ancak, giderlerin yüksek gösterilerek kârı azaltmak amacı ile genel yönetim giderlerine kaydedilmişse veya kârı azaltmak için yapılan başka hataların bulunması durumunda, yapılan işlemde kasıt unsurunun varlığı kabul edilerek muhasebe hilesinden söz edilebilir.

Özellikle son yıllarda işletme çalışanlarınca veya farklı alanlarda ve şekillerde yapılan hileler önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Çok farklı şekillerde yapılan

hilelerin sayı ve tutarları gün geçtikçe artış göstermektedir. Yapılan hilelerin nedenleri ve yapanların özellikleri konuya ilişkin olarak önemli istatistikler ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte ortaya çıkmayan, ortaya çıksa bile işletmeler tarafından çeşitli nedenlerle rapor edilmeyen çok sayıda hile olayı bulunmaktadır. Her ne kadar yukarıda genellikle işletme çalışanları tarafından yapılan hilelere ilişkin istatistiksel örnekler verilmiş olsa da, gerçek olan bir bütün halinde işletmelerde meydana gelen yolsuzluklar çok büyük boyutlara ulaşmıştır.³⁶

1.5.1. Geleneksel Denetimden Hile Denetimine

Geleneksel denetim pasif bir yaklaşım sunmakta ve iç kontrol değerlendirmelerine dayanmaktadır. Denetçinin bu değerlendirmeler esnasında hile belirtilerini (kırmızı bayrakları) tespit edebilme varsayımına dayanır.³⁷

Hile denetimi ise hileleri tespite yönelik proaktif bir yaklaşıma sahiptir ve aşağıdaki sorularla ilgilenir.

- Kim nasıl hile yapabilir?
- Hangi tip hile araştırıyorum?
- Hileler kalıntı riski olarak görülebilir mi?
- İç kontrol sistemi ile hile fırsatları arasındaki ilişki nedir?
- Hileler nasıl gizlenebilir?
- Denetim yaklaşımımıza hile teorisini nasıl dahil edebiliriz?

Geleneksel denetimde hileye karşı pasif ve reaktif bir yaklaşım hâkimdir. Öte yandan günümüz denetim dünyası hileler karşısında proaktif bir yaklaşım benimsemek durumundadır.

³⁶ Halil Söyler, **İşletmelerde Yapılan Hileler**,

http://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_1.htm, [17.11.2011]

³⁷ Davut Pehlivanlı, **Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama**, İstanbul, 2011, s.4

1.5.1.1. Pasif Yaklaşım

Kontrollerin yönetiminin arzuladığı gibi çalışıp çalışmadığına yönelik yürütülen denetim faaliyetidir. Örnekleme rastgele ve önyargısız olarak gerçekleştirilmektedir. Denetim süreci kontrollerin varlığını ve hile belirtilerini (kırmızı bayrak terimi de literatürde tercih edilmektedir) tespite yöneliktir.

1.5.1.2. Reaktif Yaklaşım

Reaktif yaklaşımda hile iddialarına yönelik bir soruşturma yürütülmektedir. Bu yaklaşımın amacı özel olarak araştırılan iddiaların aydınlatılmasıdır.

1.5.1.3. Proaktif Yaklaşım - Hile Denetimi Yaklaşımı

Herhangi bir hile iddiası veya iç kontrol zayıflığı olmadığı halde olası hile eylem yönelik sistematik olarak yürütülen denetim faaliyetleridir. Bu yaklaşımda hilelerin yapılabileceğine yönelik bir beklenti vardır. Bu yaklaşımda örnekleme rastgele değildir ve önyargılıdır. Daha çok keşif örnekleme olarak adlandırılabilir.

Proaktif yaklaşımda denetim planı hile riski değerlendirmelerine dayanmakta, denetim teknikleri ve testleri hile incelemelerine özgü olmakta ve raporlamada tamamıyla hile denetimi odaklı gerçekleştirilmektedir.³⁸

Çalışanların ve yöneticilerin çoğu örgütün karşı karşıya olduğu risklerden habersizdir. Bu risklerin bilincinde olmadan ne tür bir harekette bulunmaları gerektiğini bilemeyeceklerdir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler daha çok hile riski altındadır.

Proaktif yaklaşımın benimsenmediği durumlarda hileli işlemleri ortaya çıkarma ve daha da önemlisi hileli işlemleri önleme ihtimali azalmaktadır. Denetimin her türünde olduğu gibi hile denetiminde de mutlak güvence vermek, mutlak koşullarda hileli işlemleri ortaya çıkarmak veya mutlak koşullarda hileli işlemleri önlemek mümkün değildir.

³⁸ Pehlivanlı, a.g.e., s.5

Hileler karşısında bağımsız denetçilerin ve iç denetçilerin herhangi bir bağlayıcı sorumluluğu hatta denetçinin hileleri tespit şeklinde bir yükümlülüğü de bulunmamaktadır.

Hilenin ulaştığı boyuta ilişkin yayınların artması özellikle ACFE tarafından düzenli olarak yayınlanan Hile Raporları hile konusunda inisiyatifin denetçilerden yönetime ve paydaşlara kaymasına neden olmuştur. İşletme sahipleri olası hileli işlemler konusunda daha fazla bilgi talep etmektedirler. Bundan dolayı hilelere yönelik denetim programları, kurum genelinde hile riski değerlendirme çalışmaları, hile riski evrenin oluşturulması ve diğer hile önleme, ortaya çıkarma ve tespit faaliyetleri daha fazla sistematik hale gelmiştir.

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin hile riski altında olmasının nedenlerini aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz;

- Bu şirketler genellikle sahipleri tarafından yönetilirler ve ortaklar/yöneticiler, gerçekleştiğinde hileyi tespit edebilecek kadar işletmeye yakın olduklarını düşünürler.
- Ortaklar/yöneticiler ise alım sürecine dahil olurlar ve bundan dolayı da kendileri için çalışan kişilere güvenirlir.
- İşletmeler nispeten daha küçüktür ve bu nedenle görevlerin ayrılması daha nadir görülür.
- İşletmenin iç denetim fonksiyonunun olmaması söz konusudur.³⁹

Hileler karşısında denetçi tepkileri şu şekilde özetlenebilir;

1) Özel bir denetim tutumu yoktur.

Denetim planı denetçinin özel rehberler olmaksızın hileli işlemleri gözlemesine dayanır. Bu tür pasif yaklaşımda, işletmede kurulan hile izleme prosedürlerinin hileli işlemleri tanımlayacağına dayanmaktadır. Bu prosedürler kırmızı hat, yönetimin farkındalığı veya iç kontrol hile izlemeleri şeklinde sıralanabilir.

³⁹ Berna Burcu Yılmaz, **Hile ile Savaşa Bir Bakış ve Hilenin Önlenmesi**, İstanbul, 2005, s.43-44

2) Hile riski değerlemeleri gerçekleştirilir ve kontroller tanımlanır.

Denetim planına tanımlanmış olan hile riskleri aktarılmıştır. Hile senaryoları oluşturulmuştur ve iç kontrol ile bütünleştirilmiştir.

3) İç kontroller test edilerek hile ile ilgili kırmızı bayraklar gözlenir.

İç kontrollerin testi aşamasında odak nokta kırmızı bayraklar üzerindedir. Denetçi örnelemeyi tasarlarken kırmızı bayraklara göre tasarlar. Örnekleme yaklaşımı hile odaklı olduğu için işlemler incelenirken hile şemalarına uygunluğuna göre değerlendirilirler. Bundan dolayı bu yaklaşım hilelere karşı reaktif bir yaklaşım olarak kabul edilebilir.

Kırmızı bayrakların denetim planına yerleştirilmesi adımları şunlardır;

- Hile şemalarının ve farklı şema varyasyonlarının belirlenmesi
- Hile şemalarının gerçekleşme fırsatlarının tanımlanması
- Hile şemaları ile hilelerin gizlenme biçimleri arasında bağ kurulması
- Kırmızı bayrakların tanımlanması
- Kırmızı bayraklar ile gizlenme biçimleri arasında bağ kurulması
- Kırmızı bayrak tetikleyici olayların tanımlanması ve denetçilerin ek denetim prosedürleri uygulaması konusunda uyarılması
- Kırmızı bayrakları çözülemeye yönelik hile denetim prosedürünün tanımlanması
- Olası sonuçların toplanması

4) İşletme süreçlerinde veya finansal tablolar denetiminde hile denetimleri gerçekleştirilir.

Hile denetimini gerçekleştirmenin temel amacı hilelerin varlığı hakkında bir görüş bildirmektir. Hile denetimi iç kontrol etkinliğine odaklanmamaktadır.

Seçilen örneklem üzerinde veri madenciliği veya başka teknikler yardımıyla hile şemaları ile uyumlu işlemler aranır. Örnekleme yaklaşımı önyargılı olarak işlemlerin hile içerebileceği varsayımına dayanır. Denetim prosedürü hile gizlenme biçimlerini ispata yönelik kanıt toplamaya dayanmaktadır.

Hile denetiminde ne yönetimin iddialarına ve sunumlarına güvenilmekte nede bu verilerin yanlış olduğu kabul edilmektedir. Hile denetiminde işlemlerin gerçekliği tasdik edilmektedir.

5) Hile denetimi süreçleri hileli işlemlerin içine yerleştirilir.

6) Hile iddialarına yönelik soruşturmalar yürütülür.

Denetim planının temelinde iki bileşeni vardır; örnekleme ve denetim prosedürü geleneksel denetimde örnekleme prosedürü rastgele ve tarafsız bir şekilde iç kontrol sistemi hakkında görüş açıklamaya yönelik tasarlanmıştır. Hile denetiminde ise örnekleme prosedürü rastgele olmayan örnekleme ye dayanır ve önyargılı bir şekilde hile şemalarını ortaya çıkarmak üzere tasarlanmıştır.⁴⁰

İyi bir hile denetimi dört asamadan oluşmaktadır:⁴¹

1- Riske açık olan kısımların belirlenmesi

2- Her kısımda hile belirtilerinin belirlenmesi

3- Hile belirtilerini proaktif olarak gözlemleyecek denetim programı oluşturulması

4- Belirtilerin araştırılması

⁴⁰ Pehlivanlı, a.g.e., s.6-7

⁴¹ Yılmaz, a.g.e., s.44

Hile denetçisi öncelikle yüksek riskli alanları belirleyecektir. Bu çalışma sırasında farklı alanlarda çalışan (muhasabe, depolama, pazarlama gibi) yönetici ve çalışanlar da katkıda bulunacaktır. Çünkü her bir katılımcının farklı bakış açısı olacaktır. Risk alanları belirlendikten sonra (örneğin bilişim teknolojisi parçalarının tedarik edilmesi gibi) hile denetçisi görev ayrımının olup olmadığı, fiziksel güvenliğin olup olmadığı, bağımsız denetimin olup olmadığı, yetkilendirmenin olup olmadığı, mevcut kontrollerin üstünlüğünün olup olmadığı, muhasabe sisteminin yeterli olup olmadığı konularında incelemeler yapacaktır⁴²

Bağımsız denetçi kontrol testlerini finansal tabloları yansıyabilecek hataları tespit edebilmek için gerçekleştirirken hile denetiminde kontrol aksamalarının hileli işleme zemin hazırlama ihtimali araştırılmaktadır. Hile denetçisi yönetim verilerine şüphe ile yaklaşmaktadır diğer bir ifadeyle önyargılıdır. Bağımsız denetimde ise önyargı yoktur. Hile denetimi alanında Dünya’da geçerli sertifika olan Sertifikalı Hile Denetçisi - CFE bağımsız denetimde ise ulusal sertifikalar ön plana çıkmaktadır.⁴³

1.6.Hile İnceleme Süreci

Şikâyetler ve/veya muhasabe kökenli veya diğer ipuçları ile başlayan süreç hile incelemelerinin ardından mülakatlar, belge incelemeleri ve gözlemler ile son bulmaktadır.

Sürecin ilk aşamasında iç kontrol değerlendirmeleri ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada iç kontrol sisteminin hileli işlemleri önlemede ve/veya ortaya çıkarmadaki rolü değerlendirilmektedir.

Eğer bu aşamada hile denetçisi hileli işletmelerin gerçekleşme ihtimalini yüksek görmekteyse ikinci aşamaya geçer ve hile teorisini oluşturur, kanıtların nerden toplanacağı ve kanıtların yeterlilikleri dahil bir takım hususları değerlendirir ve mülakatlar, belge incelemeleri ve gözlemlerle hile inceleme sürecinin sonlandırır.

⁴² Yılmaz, a.g.e., s.45

⁴³ Pehlivanlı, a.g.e., s.10

Süreç; hile denetçisinin kurum içinden mi yoksa anlık hile denetimi hizmetleri alımları sonucunda kurum dışından gelme ihtimaline bağlı olarak farklılaşabilmektedir.

1.7.Hile Denetimi Aşamaları

Hile denetiminde hedef hileli işlemler üzerinde olduğuna ve genel olarak denetim amacının hileli işlemlerin ortaya çıkarılmasıdır.

Hile denetimi; izleyen şekilde görülebileceği gibi hile şemalarının tanımlanması ile başlayan ve hileli işlemlere ilişkin denetim sonucunun oluşturulması ile biten bir süreçtir.

A. İçsel Hile Şemalarının Tanımlanması: Hile denetimi yaklaşımı özel hata türlerini araştırmak üzere tasarlanmaktadır. Hile denetiminde, hata daha önce tanımlanmış olan spesifik hile şemalarına işaret etmektedir. İşletme sistemi içinde çok çeşitli hile şemaları bulunmakla birlikte denetçi hangi hile şemalarının denetim planında kullanılacağına odaklanmalıdır. Başlangıç noktası ise hile denetimidir.

B. Hile Şemaları ve Hilenin Gizlenmesi: Hile Senaryoları Hile senaryosu, denetçiler tarafından hilenin;

- Ne zaman
- Nasıl
- Kimin tarafından

gerçekleştirilebileceği sorulan hile şemalarında gösterilmelidir.

C. Hile Fırsatı; insanlar hileye karışabilirler ve hileli işlemleri organize edebilirler. Bununla beraber, denetçilerin hangi şartlarda insanların hileli işlemlere başvurabileceklerini belirlemeleri gerekmektedir. Muhtemel failler hakkında bu bilgi denetçilerin hileli işlemleri fark etmelerini kolaylaştırır. İlk aşamada, işletme içi veya işletme dışından hileli işlem organize edebilecek veya hileye karışabilecek bireyler tanımlanmalıdır.

D. Veri Hazırlığı

Anlaşılabilirlik faktörü; işletmenin faaliyetlerine uygun kontrol ortamı ve yapısı analitik ve sezgisel olarak incelenmelidir. Öncelikle, kontroller belgelenir ve hile riskleri ile eşlenir. Ardından denetçi kontrollerin hile riskini kabul edilebilir seviyeye indirebilecek şekilde çalışıp çalışmadığını analiz eder. Denetçi kimin, nerde ve nasıl hile işlem gerçekleştirebileceğini profesyonel mesleki yargısını kullanarak belirlemeye çalışır.

E. Veri Madenciliği: Veri madenciliğini amacı farklı işlemleri tanımlamaktır zira hile prosedür faaliyetlerini kullanarak bu işlemler analiz edilebilir.

F. Denetim Prosedürünün Tasarımı: Hile denetimi prosedürleri doğru işlemleri belirlemeye yöneliktir. Prosedürlerin amacı kontrolleri veya yönetimin sunumlarını test etmek değildir. Prosedürler kırmızı bayraklarla ilgili gizleme stratejilerine odaklanmakta risklerindir.

G. Kanıt Değerleme: Hile denetimi varsayımları; hileli işlemler gizlenmiştir, belgeler yanlıştır, kontroller yönetimin istediği gibi çalışmamaktadır. Amaç hile şemalarını ortaya çıkarabilecek kanıtları toplamaktır.

H. Sonuçların Oluşturulması: Hile denetiminde iki sonuca ulaşılabilir. İlk sonuç; hileli işlemlere ait kanıt yoktur. İkinci sonuç ise; yeterli ve güvenilir ölçüde kanıt vardır ve işlemler soruşturulabilir.⁴⁴

1.8.Hile Riski Değerlemesi ve Değerleme Süreci

İşletmenin iç kontrol yapısı etkin bir değerlemeye olanak sağlamalıdır. Risklerin belirlenmesi, kontrol edilmesi ve belirlenen risklerin yönetilmesi iç kontrolün faaliyet alanına girer. İşletmenin maruz kaldığı riskler dışsal ve içsel olarak çok çeşitlidir. Özellikle finansal raporlamanın maruz kalabileceği riskler iç kontrolün tespit edip önlemesi gereken risklerdir. Finansal tabloların hazırlanması ile ilgili ortaya çıkabilecek risklerin belirlenmesi, önem derecesinin tespit edilmesi, meydana gelme

⁴⁴ Pehlivanlı, a.g.e., s.14.15.16

olasılığının araştırılması ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler araştırılmalıdır. O halde risk değerlemesi için ilk önce karşılaşılabilecek risklerin belirlenmesi gerekir.⁴⁵

Denetimde geleneksel risk değerlemesi denetimin temel amaçlarına ilişkindir. Modern anlamda risk değerlemesi ise işletme faaliyetlerinin hedeflere ulaşmasını engelleyecek bütün faktörlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Hile riski değerlendirme genel olarak mevcut kontrolleri değerlemenin yanı sıra kontrol araçlarının hileli işlemleri ne kadar önlediği veya ortaya çıkardığı analizlerine dayanır. Hile riski değerlemeleri özel olarak ise hile şemaları ve hile senaryolarına dayanır. Değerlemelerin temel amacı aşağıdaki sonuçlara neden olacak faaliyetlerin tanımlanmasıdır;

- İşletme itibarını etkileyebilecek olaylar,
- İşletmenin cezai veya hukuki sorumluluğa maruz kalması,
- Finansal kayıplar.

Değerlemeler gerçekleştirilirken bütün potansiyel hile şemaları ve senaryoları tanımlanmalıdır.

İşletme faaliyetleri içinde kendine yer bulmuş ve yıllardır sürdürülen faaliyetlerin bir parçası haline gelmiş riskleri tespit etmek kolay değildir. Bu konuda üst yönetimin ve denetim komitesinin hem hile riski değerlendirme sürecine hem de iç denetim birimine desteği büyük önem arz etmektedir.

Hile risk değerlendirme aşamasında karşılaşılan sorunlar; taraflara diyalog kurularak, bağımsız denetim ekibinden işletmenin hile önleme programlarını inceleme konusunda desteğini isteyerek veya işletme içinde hile toplantıları, eğitimleri ve hilelere ilişkin yayınlar yapılarak çözülebilir.⁴⁶

⁴⁵ İdris Varıcı, **Hile Risk ve Denetçinin Sorumluluğu Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama**, Doktora Tezi, Trabzon, 2011, s.87

⁴⁶ Pehlivanlı, a.g.e., s.16-17

Risklerin tanımlanması, risklerin ölçülmesi, risk ağırlıklarının belirlenmesi, risklerin sınıflandırılması, risklerin minimize edilmesi veya transfer edilmesi aşamalarından oluşur. İşletmenin içinde bulunduğu olası tüm riskler tanımlanır. Bu riskler ağırlık derecesine göre sıraya konur ve risk seviyesi belirlenir. Risklerin azaltılması için gereken önlemler alınır ve uygulanır. Risk denetimine ilişkin raporlama yapılır. Son olarak risk yönetimi etkinleştirilir ve denetlenir⁴⁷

1) Değerleme sürecinin organizasyonu

2) Değerlemeye tabi tutulacak alanların belirlenmesi

3) Potansiyel hile şemalarının ve senaryoların tanımlanması

a) Finansal raporlama hileleri

b) Varlıkların kötüye kullanımı.

c) Uygunsuz amaçlar için harcamalar

d) Hileli biçimde varlık veya gelir elde edilmesi.

e) Hileli biçimde maliyet veya harcamalardan kaçınma Vergi matrahını düşük göstermeye yönelik işlemler gibi.

f) Finansal kötüye kullanım

4) Hile olasılığının değerlendirilmesi

5) Hile etkisinin değerlendirilmesi

6) Hile karşıtı kontrollerle ilişki kurulması

7) Değerleme sonuçlarının denetim planına aktarılması.⁴⁸

SAS 99 (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit) hile riskinin hesaplanması konusunda rehberlik sağlar. Denetçiler, hile riskini tanımlamak ve karşılık

⁴⁷ Süleyman Uyar, **Risk Odaklı Denetim**, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/004/>, [23.05.2012]

⁴⁸ Pehlivanlı, a.g.e., s.18.19.20

vermek için, hile risk faktörlerini içeren geniş bir bilgi grubunu göz önüne alırken, profesyonel şüpheciliği sürdürmelidirler. Denetçi, sahtekârlık riskine karşı planlama ve hatalar veya sahtekârlıkların tespit edilmesine bakılmaksızın, denetim yaparak makul güven elde etmekle vazifelidir.

Hile riski değerlendirme süreci yedi adım izlenerek gözlemlenir:

Adım 1: Değerlendirmeyi organize etmek

Adım 2: Hile riskini tanımlayabilmek için gerekli bilgilere ulaşmak

Adım 3: Potansiyel hileyi tanımlamak

Adım 4: Olası dolandırıcılıkları değerlendirmek

Adım 5: Riskin önemini değerlendirmek

Adım 6: Anti-risk kontrolleri ile bağlantı kurmak (Denetim kanıtlarını değerlendirmek)

Adım 7: Denetim planının etkisini açıklamak (Hile hakkında iletişim)

Frank, 2004 yılındaki makalesinde altı ana kategoriye ayrılan toplam 150 dolandırıcılık tanımlamıştır:

1-Finansal raporlardaki dolandırıcılık

2-Gelirlerin haksız kullanımı

3-Uygunsuz amaçlar için masraf ve sorumluluklar

4-Gelir ve edinimlerin dolandırıcılıkla elde edilmesi

5-Dolandırıcılıktan uzak tutulan masraf ve harcamalar

6-Finansal kötü yönetim(üst düzey yöneticiler tarafından)

İç denetimin; her türlü entrikanın detaylarını, entrika göstergelerini, dolandırıcılığa karşı koruyucu ve kontrol mekanizmalarını, dolandırıcılık denetleme prosedürünü bilmesi gerekir. Aynı zamanda coğrafya ya da endüstri içinde açığa çıkan yeni dolandırıcılıkların izini sürmesi gerekir. İç denetim, endüstri ve hizmet edilen coğrafya hakkında kendine özgü iş dünyasından uygun bilgileri alır. Bununla beraber, endüstri ve alansal bir uzmanın ve aynı zamanda dolandırıcılık ve yanlış yönetimin nasıl olduğunu bilen uzmanın olması gerekir.⁴⁹

1.9.Hilekârın Özellikleri

Herhangi bir olayı net olarak algılayabilmek için, onun neye benzediğini bilmek gerekmektedir. Hilelerin farklı biçimlerde meydana geldiği, çok çeşitli işletme yapıları, muhasebe sistemleri ve belgeleme biçimleri bulunmaktadır. Hile ile savaşta görev alanların karışılacağı ilk aşama, hile belirtilerinin anlaşılabilmesi ve ortaya çıkartılmasıdır. Bu aşamadan sonra gerekir ayrıntılı araştırmaya gidilmektedir.

Hilenin ortaya çıkartılmasında ilgililerin dikkate almaları gereken unsurlardan biri, hile yapan kişilerin taşıdıkları ve bünyelerinde barındırdıkları özelliklerdir. Buna hile yapanın karakteristik özellikleri adı verilmektedir. Uzun yıllar boyunca karşılaşılan örnekler üzerinde yapılan araştırmalar %100 kesinlikte olmasa da bir hile kar profilini ortaya koymaktadır.

Hilekârın taşıdığı özellikler kesinlikle nihai sonuç olarak algılanmamalıdır. Bu özellikleri taşıyan bir işletme çalışanının hile yaptığı veya yapacağı gibi kesin bir saptama olmayacağı gibi, bu özellikleri taşımayanlarında hile yapmayacağının bir garantisi bulunmamaktadır. Bu özellikler hile konusunda araştırma yapmak veya çalışmak durumunda olanlar için bir belirti veya bir çıkış noktasıdır.⁵⁰

⁴⁹ Murat Emir, **Hile Riskinin Denetim ile İlişkisi**, İsmmmmo Mali Çözüm, İstanbul, 2008, s.90-91

⁵⁰ Bozkurt, a.g.e., s.78

1.10.Kurumsal Yönetim Uygulamaları Kapsamında Hile

Yönetim hileyi azaltmak için kurumsal yönetişimi uygulamaktan ve prosedürleri kontrol etmekten sorumludur. Engelleme, caydırma ve tespit önlemini birleştirerek hile riski azaltılabilir. Çünkü hilenin gizli anlaşma ve yanlış belgelendirmeye bağlı olarak tespit edilmesi zordur. Hileyi engelleme ve caydırmaya odaklanma daha etkili ve az masraflıdır. Hileyi engellemek için yönetim tarafından oluşturulan programlar ve kontroller hile fırsatlarını azaltmaya yardımcı olur.

Hileyi tespit etmek, caydırmak ve engellemek için üç yol vardır:

- i. Yüksek etik kültürü oluşturmak ve korumak,
- ii. Bilinen hile risklerini hesaplamak ve hafifletmek için programları ve kontrolleri yerine getirmek,
- iii. Uygun bir hile gözetme yönetimi geliştirmek.

Özellikle ilk yolu açıklayacak olursak; araştırmalar gösteriyor ki hileyi engellemek ve tespit etmekte en etkili yol, şirket tarafından benimsenen öz değerleri esas alan programları ve kontrolleri yerine getirmektir. Yüksek etik kuralları ve dürüstlük kültürü oluşturmak 6 unsuru içine alır:

1. Yönetim ve yönetim kurulu, şirkette etik davranış için “ üstünlük” niteliği kurmakla sorumludurlar. Yönetim vasıtasıyla dürüstlük ve bütünlük, organizasyon içindeki çalışanlara dürüstlük ve bütünlük takviye eder.

2. Pozitif bir işyerinde çalışanların şirkete karşı hile yapma olasılığı azalırken, iş ahlakı iyileştirilir.

3. Hileyi önlemekte başarılı olmak için iyi şirketler, elemanlarını seçerken çok dikkatli olmalı ve dürüstlüğünden şüphe duydukları kişileri şirket bünyesine almamalıdır. Etkili işe alım ve terfi politikaları ile insan kaynakları potansiyellerini etkinleştirmelidirler. İşe alım ve terfilerde referans kontrolleri özenle yapılmalıdır.

Personel alımından sonra davranış hukuku ve adayın şirketin değerleriyle olan uyumunun sürekli olması hile olasılığını azaltır.

4. Şirket bünyesine yeni katılanların ahlaki davranışları gözlenmeli ve şirket beklentileri doğrultusunda eğitilmelidirler. Şirket çalışanlarını hile konusunda bilinçlendirmeli ve olası durumlarda hile yapanlar ile ilgili olarak yapılacak işlemler ve ihbar konusunda eğitim verilmelidir.

5. Birçok şirket çalışanlarının iş kanununa razı olmak konusundaki sorumluluklarının periyodik olarak doğrulanmasını ister. Çalışanlara şirketin beklentilerini anladıklarını, kanuna uyum gösterdiklerine ve herhangi bir ihlale karşı bilinçsiz olduklarını belirtmeleri istenir. Bu doğrulamalar davranış politikaları kanunu güçlendirmekte yardım eder. Ayrıca çalışanların hile yapmaktan ya da diğer etik ihlallerden caymasını sağlar. İç denetim tarafından takip edilme ya da diğer açık ifşaat ve hiçbir cevap önemli gidişin örtüsünü kaldırmayabilir.

6. Şirket çalışanları davranışlarının şirket tarafından takip edilip değerlendirildiğini farkında olmalıdır. Tüm ihlallerin araştırılması, neticesinde uygun ve tutarlı cevaplara ulaşmak hile- ye karşı etkili bir caydırmalar sağlayacaktır.

Dünyadaki örneklerinden de kurumsal yönetişimin ne denli önemli olduğu anlayabiliriz. Tenet Healthcare ve eski icra başkanı Jeffrey Barbakow' a 9 Eylül 2003 tarihinde ABD Senatosu Finans Komitesi tarafından kurumsal yönetim uygulamalarına yönelik olarak yeni bir soruşturma başlatıldı. Yapılan incelemeler geniş çaplı bir sahtekârlığı ortaya çıkarma yönünde idi. Ağustos ayında Tenet bir California hastanesinde gereksiz yere yapılan kalp ameliyatlarına ilişkin iddialara karşı açılan soruşturmayı durdurmak için 54 milyon dolar ödemeyi kabul etmişti. Finansal tabloların doğru olması hastane sahtekârlığını önleyemedi.⁵¹

⁵¹ Emir, a.g.e., s.92-93

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE HİLESİ YÖNTEMLERİ VE BELİRTİLERİ

2. MUHASEBE HİLELERİ

2.1.Hile Türleri

2.1.1.Çalışan Hileleri

Çalışanların işletmelerde yaptıkları çok çeşitli hileler bulunmakta ve çoğu zaman işletmenin iç kontrollerini aşmak için çalışanlar, sahte belgeler kullanmaktadırlar.⁵² Çalışan hileleri, beyaz yakalı çalışanların işletme içindeki pozisyonlarını ve elde ettikleri güveni kötüye kullanmalarını içermektedir. Bu adli anlamda da suç teşkil edecek eylemlerle işletmenin varlıklarının kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasıyla işletmelere büyük zararlar vermektedir. Buna rağmen işletmelerde çalışan hileleri olarak adlandırılan bu eylemler kolay ortaya çıkarılamamaktadır. Ortaya çıkarılsa bile birçoğu çok geç fark edildiğinden kayıpların telafisi tam olarak sağlanamamaktadır. Hatta önemli bir kısmı hiçbir zaman ortaya çıkmamaktadır. Hile, çalışan ve dürüstlük kavramlarını bir araya getirdiğimizde iki farklı araştırmanın ortaya çıkardığı sonuçlar şu şekildedir:

Birinci araştırmaya göre çalışanların;

. %10'u her durumda hile yapmaktadır,

. %15'i hiçbir ortamda ve şartta hile yapmamaktadır,

. %75'i fırsatını bulduğunda hile yapmaktadır.

İkinci araştırmaya göre çalışanların;

. %20'si her durumda hile yapmaktadır,

. %20'i hiçbir ortamda ve şartta hile yapmamaktadır,

⁵² Alper Çelik, **Stok Hileleri ve Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.41

. %60'i fırsatını bulduğunda hile yapmaktadır.

Bu iki çalışmanın sonuçlarına baktığımızda fırsatını bulduğunda hile yapabilecek çalışan yüzdesi bize hile denetiminin önleyici bir önlem olarak var olmasının önemini ortaya koymaktadır. Her durumda hile yapacak olanların yüzdesi de yine hilenin ortaya çıkartılması konusundaki çalışmaların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Çalışanların işletmelerde iş sahipleri ve yöneticiler tarafından sürekli izlenmesine rağmen hile ile kişisel çıkar sağlayan personelin, pozisyonu nedeniyle bilgiye sahip olması ve donanımlı olması yanı sıra güven duyulan bir insan olarak tanınması da hilenin ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte işletme sahiplerinin ve yöneticilerin hile yöntemleriyle oluşan kayıpların ciddiyetinin farkında olmayışı ve denetimin daha çok vergisel boyutta ve geleneksel bağımsız dış denetim bakış açısıyla yapılması, hile yapan çalışanın ortaya çıkartılmasını zorlaştırmaktadır. Bu faktörler geleneksel muhasebe anlayışı ile birleştiğinde, hilelerin hiçbir zaman ortaya çıkarılamayacağı uygun ortamları sunmaktadır.

Türkiye'de işletmelerin büyük çoğunluğu aile şirketi yapısındadır. Kurumsallaşmanın ve kurumsal yönetim uygulamaların var olmadığı bu yapı iş yapmanın en temel ön kabulü olan güven duygusunun gereğinden fazla ön planda olmasına neden olmaktadır. Böyle bir yapı içinde iç kontrol ve profesyonel bir denetim eksikliği hileye uygun zemini hazırlamaktadır. İş sahipleri hile denetimine ayıracakları kaynağın çok daha fazlasını, hile ile işletme varlıklarının kötüye kullanılmasını, başka bir ifade ile işletme varlıklarının çalınmasını önleyerek kazanacaklardır.

Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta hile yapmaya teşebbüs etmeyi önlemektir. Hile denetimi bu yönüyle hileleri ortaya çıkarmak kadar önleyici olma özelliğini taşımaktadır.⁵³

⁵³ Bülent Aytaşkın, **Finansal Raporlamada Hile**, <http://ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf>, [30.01.2012]

2.1.1.1.Nakit Hileleri

2.1.1.1.1.Doğrudan Nakit Hırsızlığı

Kasa hesabı işletmelerin nakit varlığını gösteren hesaplardan biri olup, normal şartlarda, kasa hesabının borcu ile alacağı arasındaki olumlu fark kasa mevcudunu gösterir. Etkin çalışan bir iç kontrol sistemi, belirli büyüklüğe ulaşmış kuruluşlar için kaçınılmazdır. Büyüme, beraberinde faaliyetlerin kontrolünü de gündeme getirecektir. Zira büyümeye bağlı olarak bazı zafiyetler ortaya çıkabilir. Yetki ve sorumlulukların tam olarak belirlenmediği, birimler arasında koordinasyon eksikliğinin olduğu işletmelerin başarılı olmaları söz konusu değildir.

Küçük işletmelerde iç kontrol fonksiyonu yönetim tarafından yerine getirilir. İşletme büyüyüp faaliyetler karmaşık hale geldiğinde ise, iç kontrolün işletme içinde ayrı bir birime devredilmesi gerekir. İç kontrol sisteminin varlığı, özellikle belirli ölçüğe ulaşmış kuruluşlar açısından önemlidir. Zira işletmelerin büyümesi, faaliyetlerin kontrolünü de gerektirecektir.

Küçük bir ticari kuruluşta, yönetim, cari işler düzeyinde kalmak durumundadır. Büyük bir ticari kuruluşta yönetim, günlük ayrıntılardan uzak kaldığından dolayı, faaliyetler ve yöntemler konusunda yetkiyi devretmek zorundadır.

Tüm muhasebe hataları ya kasıtlı yapılmıştır ya da kasıtsız bir hata sonucudur. Kasıtlı olsun, kasıtsız olsun bu hatalar;

1. İlke hataları,
2. İhmal hataları ve
3. Görev hataları olarak ortaya çıkarlar.

Kasıtlı bir ilke hatası, ihmal hatası yada görev hatası, genellikle kötü niyetli bir kimse tarafından iradi olarak yapılmıştır. Kasıtlı yapılan hata yasal süreci gerektirir.

Kasıtsız bir ilke, ihmal yada görev hatası, sehven bir hata yapmaktır. Bu dikkatsizlik ya da gerekli bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanabilir. Bir görev hatası normal olarak dikkatsizlikle veya bilerek yapılır ve kayıt ve hesaplarda yanlışlığa yol açar.⁵⁴

2.1.1.1.2.Hileli Ödemeler

Bu hile türüne sıkça rastlanılmaktadır. Hileli ödemeler, işletme çalışanın işletmedeki konumunu kullanarak, ödemeleri yasal olmayan kanallara yönlendirmesi biçiminde oluşmaktadır.

Hileli ödemeler, bazı işletme hesaplarında normal gibi görünen ama aslında hileli olan nakit çıkışları ifade etmektedir. Doğrudan nakit hırsızlığı ile hileli ödemeler arasındaki temel fark paranın işletmeden sanki yasal bir ödemeymiş gibi dışarı taşınmasıdır.⁵⁵

2.1.1.1.2.1.Fatura Hileleri

Fatura hileleri; hileli ödemelerin ilk şekli olan fatura hileleri ile hileli çoğunlukla dolaylı nakit hırsızlığı yapmayı hedeflemektedir. Bu hilenin temelinde hileli satın alma yattığından, işlemin gerçekleşmesi için sahte satın alma belgelerinin yaratılması gerekmektedir. Bu hilelerde adı sıkça geçen sahte işletmeler vardır. Bunlar; fiziksel varlığı olmayan ve yalnızca hile yapmak amacı üzerine kurulan işletmelerdir. Sahte işletmelerle mal satışından daha çok hizmet satışına ağırlık verildiği görülmektedir. Çünkü mal hareketleri envanter incelemesiyle ortaya çıkarılabilirken hizmet satışının yapılıp yapılmadığının takip edilmesi zordur. Daha sonra ki aşama da sahte işletme ile yapılan satın alma işi için gerçek dışı fatura düzenlenmesidir. Zor olan ise; bu faturanın onaylanmasını sağlamaktır.

⁵⁴ Turan Öndeş, **Firmalarda İç Denetim ve Noksanlılık-Fazlalık İlişkisi**, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 2009, s.19

⁵⁵ Göksu, a.g.e.,s.89

2.1.1.1.2.2.Bordro Hileleri

Bordro hileleri; Bu hileler ile çalışan, işletme fonlarını yararına kullanmak üzere sahte belgeler oluşturulup çeşitli taleplerde bulunmaktadır. Bu hile; çalışmayan kişilere ödeme yapılıyor gibi gösterilerek, çalışılan işçilik saati veya ücreti olduğundan yüksek göstererek ve prim oranını yanlış şekilde arttırmak suretiyle üç şekilde yapılabilmektedir.

2.1.1.1.2.3.Gider Hileleri

Gider hileleri ise çalışanlar yaptıkları giderler ile ilgili bilgiler üzerinde oynayarak haksız kazanç sağlamaya çalışır. Gerçek olmayan harcamalar oluşturularak lehte ödemenin sağlanması, arttırılmış kişisel sağlık, seyahat harcamaları gibi harcamalarla menfaat elde etmeye çalışılır.

2.1.1.1.2.4.Çek Hileleri

İşletme çeklerinin üzerlerinde bir takım değişiklikler yapılarak çalınması şeklinde yapılmaktadır. Bununla birlikte çalışanın çekleri kendi çıkarı için kullanması şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir.⁵⁶

2.1.1.1.3.Kayıt Öncesi Yapılan Hileler

Kayıt öncesi hırsızlıkta, işletmenin parasına hilekâr tarafından, muhasebe kayıtlarına geçirilmeden önce el konulmaktadır, Hile süreci böylece başlamaktadır. Bu gibi durumlarda işletme gelen paradan haberdar olmamaktadır. Kayıt öncesi hırsızlıklarda bu durum hilekar için küçümsenmeyecek derecede önemli bir avantaj oluşturmaktadır.⁵⁷

Doğrudan nakit hırsızlığı ve kayıt öncesi hırsızlık arasındaki farklılık zamanlamadır. Nakit hırsızlığında işletme tarafından muhasebeleştirilen bir işlemle ilgili paranın çalınması söz konusu iken, kayıt öncesi hırsızlıkta işletme işlemi

⁵⁶ Göksu, a.g.e.,s.90

⁵⁷ Bozkurt, a.g.e., s.296

muhasabeleştirme fırsatını bulmadan paranın çalınması durumu söz konusudur. Açıkçası, kayıt öncesi hırsızlığın ortaya çıkarılması daha zordur. Çünkü direk bir denetim izi yoktur. Fakat muhasebe kayıtları dikkatli bir şekilde inceleniyor ve analiz ediliyor ise nakit hırsızlığı ortaya çıkarılabilir.

Kayıt öncesi hilenin işletme açısından dezavantajı, işlemlerin hiç kayıt edilmemesi ve çalınan paranın işletme kayıtlarına hiç geçmemesidir. Kayıt öncesi hileyi yapan çalışan, ya satış karşılığı fiş veya faturayı gerçek satış tutarı altında keserek satışı düşük gösterir ya da satışı kayıtlara geçirmeyerek olmamış gibi gösterir. Bunlar hırsızlık vakalarının yakalanmasını zorlaştırır. Çünkü çalınan şeyin var olduğuna dair en ufak bir kanıt yoktur. Oysa nakit hırsızlığında, çalınan para kasaya önceden yansıtıldığından, kasa ve kayıtlar arasında bir dengesizlik oluşacaktır. Para eksikliği anlaşılacaktır. Bu da kurban firmayı uyarıcı bir sinyal olacaktır.⁵⁸

2.1.1.2.Stok ve Diğer Varlık Hileleri

Gelir hilelerinde olduğu gibi finansal tablolardaki hilelerin ortaya çıkarılmasındaki en etkili yöntem organizasyonun stok hareketlerini gösteren bir şeklin belirtilmesidir. Aşağıdaki tablo her işlem ve kayıta oluşabilecek entrikaları belirtmektedir. Bu tablo analizlerde ve incelemelerde kırılmalı ve hassas noktaların belirlenmesinde kullanılabilir. SMM etkisi ve potansiyel hile entrikaları sürekli ve periyodik stok sistemlerinde benzer şekilde görülmektedir.

⁵⁸ Coşkun Demiryürek, **İşletmelerde Yapılan Nakit Hileleri, Ortaya Çıkarılması ve Korunma Yolları**, Lebib Yalçın Mevzuat Dergisi, Sayı:74, Şubat 2010

Tablo 1 :
Her İşlem ve Kayıta Oluşabilecek Entrikaları Gösteren Tablo

İŞLEM	İLGİLİ HESAPLAR	HİLE METODU
1. Alınan stoklar	Stok, Alacaklılar hesabı	- Alışları kayıt altına alma
		- Alışları çok erken kaydetme
		- Alışları kaydetmeme
2. Satıcılara ticari mal iadesi Alacaklılar hesabı, Stok	Alacaklılar hesabı, Stok	- İadeleri fazla gösterme
		- Daha erken dönemde iadeleri kaydetme
3. İndirim zamanında satıcı ödemesi	Alacaklılar hesabı, Stok, Kasa	- İndirimleri fazla gösterme
		- Stok maliyetini azaltmamak
4. İskontosuz satıcı ödemesi	Alacaklılar hesabı, Kasa	- Stok maliyetini azaltmamak
		- Sonraki dönemde alışları ve ödemeleri kaydetmek
5. Stok satışı. satılan mal maliyetinin kaydı	Satılan Mal Maliyeti, Stok	- Çok düşük miktarda kaydet
		- Satılan mal maliyetini kaydetme veya stoku azalt
6. Stok kaydı	Stok kaydının kaybolması (loss on writedown of inventory)	- Stok Hesabı kapatma veya kullanılmayan stoku kaydetmek
7. Stoku hesapla	Stoktaki malın verdiği fire, Stok	- Stoku fazla tahmin etmek
8. Stoku hesapla	Stoktaki malın verdiği fire, Stok	- Stoku yüksek hesapla(double counting)
9. Stok maliyetini belirle	Stok, Stok maliyeti	- Yanlış maliyetleri kullan - Yanlış büyüme yap - Hayali stok kaydet

Kaynak: Özgür Çatıkkaş, Yıldırım Ercan Çalış, “İşletmelerde Gelir Ve Stok Hilelerinin Denetim Teknikleriyle Önlenmesi”, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090113601.htm>, [06.03.2012]

Gerçekleşen işlemlere ve stok kayıtlarının olduğundan yüksek gösterilmesi veya SMM' nin olduğundan yüksek olmasını belirleyen 17 türde entrika sayılabilir. Gelir hilelerinde olduğu gibi bu tür entrikalar net gelirden artışa etki etmektedir.

Stoklarda meydana getirilecek hileler suçlunun gelir hilelerindeki karşılaşacağı zorluklardan daha fazladır. Buna ek olarak stok hilelerinden doğan etki sonraki dönemlere de yansımaktadır. Stok hilelerinde bir dönemde olduğundan fazla görünen son stoklar bir sonraki dönemde olduğundan fazla görünen ilk stok olarak ortaya çıkar. Bu durum ikinci dönemde net gelirlerin olduğundan düşük görünmesine neden olacaktır.

Stok / SMM Hile Belirtilerinin Ortaya Çıkarılması: Stok ve SMM hilelerinin belirtileri 6 bölümde incelenebilir. En çok rastlanan belirtiler aşağıda sıralanmıştır:

- 1) Analitik Belirtiler
- 2) Muhasebe ve Belgeye Dayanan Belirtiler
- 3) Kontrol Belirtileri
- 4) Davranışsal ve Sözel Belirtiler
- 5) Hayat Tarzı Belirtileri
- 6) İhbar ve Şikâyetler

Stok hileleri, gelir hileleri gibi önlenmesi iyi bir kontrol çevresini ve kontrol sürecine ihtiyaç duymaktadır. COSO çalışmaları şunu ortaya koymuştur ki finansal tablolarında hileli hareketlerle karşılaşılacak birçok şirketin etkin olmayan iç denetim mekanizması, şirket içi bağlantılardan yönetilen “gri” yönetim kurulu, şirketin yönetimi için düşük tecrübeye sahip olunması ve yönetim kurullarında veya yöneticilerde aile bağlarının bulunduğunu açıklamıştır.

Göreceli olarak daha küçük şirketlere yetkisiz ve isteksiz maliyet etkin olmayan kontrol sistemlerinin uygulanması stok hilelerine yönelmede artışa neden olmuştur.

Sonuç olarak stoklar üzerindeki kontrol aşırı derecede ayrıntılı olmak zorundadır. Anahtar kontrol mekanizmalarının yoksunluğu her zaman hile üçgenindeki fırsat ayağını tamamlayacaktır. Stok satın alma ve SMM araştırılırken hile araştırmacısı satın alma süreci alacaklar hesabı, fiziksel kontrol, belgeler, depolama, taşıma, SMM transferler, stok maliyetlerinin takibi, fiziksel stok gözlemleri üzerindeki kontrolleri daha fazla dikkat harcamalıdır.⁵⁹

2.1.1.2.1.Kötü Amaçlı Kullanma

Özellikle işletme çalışanlarının yaptıkları hileleri bir Hile Ağacı biçiminde şekillendiren ACFE, işletme varlıklarının kişisel amaçlı kullanım biçimini, ana kollardan bir olarak kabul etmektedir. İşletme varlıklarının kişisel amaçlı kullanım aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

İşletme varlıklarının kişisel amaçlı kullanımı, “Bir çalışanın işletmenin varlıklarını çalması veya kendi yararı doğrultusunda haksız bir biçimde kullanmasıdır”.

Bu tanım veya zimmete para geçirmekten daha geniş bir anlam taşımaktadır. Örneğin çalışanın işletmenin bir bilgisayarını veya bir programını kendi yararı doğrultusunda kullanması hırsızlık kapsamına girmemektedir. Ancak yukarıda belirtilen tanımın içinde yer almaktadır.⁶⁰

2.1.2.Yönetim Hileleri

Yönetim tarafından yapılan hileler yapının özellikleri ve yapma biçimi açısından diğer hile türlerinden ayrılmaktadır. Yönetim hileleri ağırlıklı olarak tepe yöneticileri tarafından işletmenin mali tabloları üzerinde yapılan düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır. En tipik örnek olarak tepe yöneticilerinin ortaklara işletmeyi iyi durumda göstermek amacıyla muhasebe kayıtları üzerinde yaptıkları düzenlemeler gösterilebilir⁶¹

⁵⁹ Özgür Çatıkkaş, Yıldırım Ercan Çalış, **İşletmelerde Gelir ve Stok Hilelerinin Denetim Teknikleriyle Önlenmesi**, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090113601.htm>, [06.03.2012]

⁶⁰ Bozkurt, a.g.e., s.69

⁶¹ Çelik, a.g.e., s.42

Skandalların yaşandığı ülkelerde, başta ABD ve İngiltere’de sanayileşme süreci içinde şirket sahipleri ile yöneticilerin birbirlerinden ayrışmasının yaygınlaşarak günümüze geldiği görülmektedir. Bu işletmelerde çok sayıda ortağın olduğu bir sermaye yapısı vardır. Bu sermaye yapısı dağılmış mülkiyet yapısı olarak adlandırılmakta ve ortakların çok sayıda işletmede yatırım yaptığı bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda hak sahibi ortaklar yönetimi profesyonellere bırakmaktadır. Başka bir ifade ile; hak sahibi olanların, yönetimi yani işletmenin kontrolünü devretmeleri anlamına gelmektedir. Bu yapı içinde her ne kadar şirket yönetiminde genel kurul ve yönetim kurulu mekanizmaları ile ortakların kontrolü sağlayabilecekleri düşünülse de, özellikle çok sayıda ortağın olduğu ve de küçük yatırımcıların bulunduğu yapılarda bu işlevsel olamamaktadır. Böyle bir sorun yöneticilerin kararlarında kendi çıkarlarına göre hareket etmeleri imkânını sağlayan bir ortam oluşturmaktadır. Bu sorunun değişik bir versiyonu olarak ifade edebileceğimiz bir şekli de mülkiyet yoğunluğu olarak adlandırılan sermaye yapılarında ortaya çıkmaktadır. Bahsedilen sermaye yapısında hakim ortakların yöneticilerle birlikte azınlık hissedarlarının aleyhine hareket edebilme ihtimalleri ortaya çıkabilmektedir.

Yönetim hilesi kısaca işletme yönetiminin karıştığı hile olarak tanımlanmaktadır. Yönetimin içinde bulunduğu bu hile türünde, yönetim tek başına hile eylemini gerçekleştiren taraf olarak ortakları diğer bir ifadeyle sahipleri ve diğer finansal tablo kullanıcılarını aldatmaktadır. Burada yönetimin ortaklarla işbirliği yaparak hile eylemini gerçekleştiren bir taraf olması söz konusu olabilirken, bazı ortakların aldatılmasına yönelik, yönetimin ortakların bir veya bir kısmı ile ortaklaşa hareket edebilmesi de söz konusudur.²⁶

Yönetim ve üst yönetim seviyelerinde yapılan hilenin işletmeye zararı çalışan hilelerine oranla daha büyüktür. Yönetim seviyesindekilerle, yönetici-ortak ve çalışan işbirliği ile yapılan hileler bu boyutu çok daha büyütmektedir. Ancak Yönetim Hilesi kavramı ile daha çok Hileli Finansal Raporlama olarak da adlandırılan bir hile türünü ifade etmekteyiz. Bu özetle tepe yöneticileri tarafından işletmenin finansal tabloları ile oynanması ve değiştirilmesidir. Daha teknik olarak; “Hileli Finansal Raporlama yönetimin finansal tablolarda yer alması gereken tutarları veya açıklamaları kasıtlı

olarak göstermemesi veya yanlış beyan etmesi sonucu, finansal tablo kullanıcılarının yanıltılmasıdır.” şeklinde tanımlanmıştır.

Hileli Finansal Raporlamanın bir parçası olan bilanço makyajlaması, bilanço maskeleyesi veya bilanço güzelleştirmesi kavramları belli bir amaca yönelik bilançonun olduğundan farklı düzenlenmesini içermektedir. İşletmelerin bilançolarında en fazla oynadıkları kalemlerden biri amortismandır. İşletme, hızlandırılmış amortisman yöntemiyle kârını düşürebilir ya da düşük miktarda amortisman göstererek kârını yükseltebilir. Üzerinde en kolay ve sık oynanan kalemlerden biri de şüpheli alacaklar kalemidir. İşletme yönetimi, şüpheli alacaklar kalemini düşük ya da hiç göstermeyerek kâr üzerinde oynayabilir.⁶²

İşletme içinde yapılan çok önemli hile türlerinden biridir. ‘Hileli Mali Raporlama’ şeklinde de isimlendirilebilir. Bu tür hileler çoğunlukla büyük tutarlarda zararın doğmasına neden olmaktadır. Yönetim hileleri genellikle tepe yöneticileri tarafından, işletmenin mali tabloları ile oynanması veya değiştirilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bunlar işletmenin mali tablolarında yapılan sahtecilik eylemleridir.

Bu yolla işletmenin durumu,

- Olduğundan iyi veya
- Olduğundan kötü gösterilmektedir.

Bu aşamada kurbanlar çoğunlukla işletme ile ilgili olan taraflardır. Özellikle yatırımcılar, kredi verenler ve devlet kurumları hedef alınmaktadır.

Diğer taraftan, yöneticiler işletmeyi olduğundan iyi göstererek, konumlarını güçlendirmekte, bu yolla çeşitli ödül veya ikramiyeler almaktadırlar. Yönetim hileleri çok kapsamlı ve günümüzde çok önemli sorunlara neden olan bir hile türüdür. Örneğin yakın bir zamanda yaşanan Enron Skandalı, yönetim hilelerine ciddi bir örnek olarak verilebilir.⁶³

⁶² Bülent Aytaşkın, **Finansal Raporlamada Hile**, <http://ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf>, [30.01.2012]

⁶³ Bozkurt, a.g.e., s.65

Yönetim tarafından yapılan hileler yapının özellikleri ve yapma biçimi açısından diğer hile türlerinden ayrılmaktadır. Yönetim hileleri ağırlıklı olarak tepe yöneticileri tarafından işletmenin mali tabloları üzerinde yapılan düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır. En tipik örnek olarak tepe yöneticilerinin ortaklara işletmeyi iyi durumda göstermek amacıyla muhasebe kayıtları üzerinde yaptıkları düzenlemeler gösterilebilir.

2.1.2.1.İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hile Yöntemleri

Yönetim tarafından yapılan muhasebe hileleri çoğunlukla tepe yönetimleri tarafından, işletmelerin kayıt ve mali tablolar üzerinde yapılan hileli düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerde meydana gelen muhasebe hilesi veya yolsuzluklara bakıldığında, tepe yöneticilerin veya işletme sahiplerinin yaptıkları hilelerin, işletme çalışanlarının yaptıkları hilelerden oldukça fazla olduğu görülür.

İşletme yönetimleri tarafından başvuru muhasebe hile yöntemleri, amaçlarına göre farklılaşmaktadır. Bu amaçlar da işletmelerin özelliklerine göre değişebilmektedir.

Yönetim tarafından yapılan ve salt kendilerini veya dar bir yapıda işletme sahiplerini avantajlı kılacak, bunun yanında diğer bütün üçüncü kişilere önemli zararlar verebilecek düzenlemeleri iki ana gruba ayırabiliriz:

- İşletmeyi olduğundan iyi gösterebilecek düzenlemeler,
- İşletmeyi olduğundan kötü gösterebilecek düzenlemeler.⁶⁴

Ülkemizde ortaya çıkan muhasebe hilesi olaylarında vergi kaçırma amacı ön plana çıkmaktadır. Gerçekleştirilen vergi incelemelerinde, yapılan hilelerin, vergi matrahını azaltmaya ya da gider ve maliyetleri yükseltmeye yönelik oldukları ortaya çıkmaktadır. Vergi matrahını azaltmaya yönelik filler şu şekilde sıralanabilir:

- Defterlerde gelir toplamını olduğundan eksik hesaplamak,

⁶⁴ Nejat Bozkurt, **Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri**, Muhasebe Finansman Dergisi, İstanbul, 2000, s.16-17

- Yapılan satışlar karşılığında belge düzenlememek, ya da düşük tutarlı düzenlemek,
- Düzenlenen belgeleri defterlere eksik tutarlarla kaydetmek,
- Cari döneme ilişkin geliri gelecek döneme kaydırmak,⁶⁵
- Paravan firma ya da şahıslar kullanarak hâsılatı başkasına mal etmek,
- Satış hâsılatını avans ya da teminat gibi kaydetmek; bazı sabit kıymet satışlarını kiralama ya da bedelsiz kullanım gibi muhasebeleştirerek geliri gizlemek,
- Teminat maksadıyla verilen parayı, menkul kıymetleri, üçüncü kişilerce tahakkuk ettirilen faizleri kaydetmemek,
- Hâsılat ya da ciro primi gibi dolaylı gelir unsurlarını kayıt dışı bırakmak,
- Döviz mevcudu ya da döviz üzerinden bir alacaktan doğan kur farklarını hesaplamamak ya da eksik hesaplamak,
- Taksitli satışlar ya da geç ödemeler dolayısıyla müşterilerden alınan vade farklarını kaydetmemek,
- İşletmelerin normal konusu dışında, mali sektörden elde ettiği arızı gelirleri yasal kayıtlar dışında tutmak,
- İşletmeye ait kaynakların ortaklar tarafından bedelsiz olarak kullanılması ya da gerçek işlemlerin bu şekilde gizlenmesini sağlamak.

Gider ve maliyetleri olduğundan yüksek göstermeye yönelik fiiller ise, şu şekilde sıralanabilir:

- Defterlerin gider kısmı toplamını olduğundan fazla hesaplamak,
- Düzenlenen belgeleri muhasebe defterlerine fazla tutarlarla kaydetmek,

⁶⁵ Ahmet Bayraktar, **Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi**, Edirne, 2007 Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.21

- Gelecek döneme ilişkin bir gideri cari döneme kaydırmak,
- Gerçek bir mal akımını yansıtmayan sahte gider ya da maliyet belgeleri (naylon fatura) temin ederek, bunları kullanmak,
- Gerçek bir alış belgesi üzerinde tahrifat yaparak, tutarını olduğundan fazla göstermek,
- Ticari bir ilişki ya da ortaklık ilişkisi içinde bulunduğu kişilere ait gider unsurlarını kendisine mal etmek,
- İşle ilgisi olmayan şahsi giderler ile yasaların kabul etmediği gider unsurlarını indirim konusu yapmak,
- Döviz üzerinden bir borçtan dolayı kur farklarını fazla hesaplamak,
- Yasal şartlan oluşmadığı halde bazı alacakları şüpheli ya da değersiz alacak gibi dikkate almak,
- Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin bedelini doğrudan gider yazmak ya da bunlara ilişkin amortismanları fazla hesaplamak,⁶⁶
- Alacak senetlerinin reeskont işlemleri sırasında yanlış hesaplama suretiyle fazladan gider indirimine sebebiyet vermek,
- Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde amortisman ve genel gider dağıtımının yanlış yapılması suretiyle cari yıla fazladan gider yazılması,
- Üretilen ya da satın alınan değerlerin maliyet bedelinin yanlış hesaplanması suretiyle dönem giderlerinin yüksek belirlenmesi.

Henüz son aşamaya gelmemiş ve gelir doğuracak işlemleri kayıtlara önceden gelir unsuru olarak kaydetmek.

⁶⁶ Bayraktar, a.g.e., s.22

• Örneğin satış işlemi sonlanmadan yüklemesi yapılan malları gelir kaydetmek, önemli belirsizlikleri varken bir unsuru gelir yazmak, gelecekte yapılacak bir hizmet için alınan bir avansı gelir yazmak gibi.⁶⁷

İşletme yönetimleri tarafından başvuru muhasebe hile yöntemleri bunlarla sınırlı değildir. Yukarıda sıralanan hile yöntemlerinin yanı sıra, aşağıda belirtilen yöntemler de işletmeler tarafından oldukça sık kullanılmaktadır.

- Belgelere dayanmayan muhasebe kayıtları (hayali kayıt),
- Belgedeki miktar önüne ya da sonuna rakam eklemek yoluyla yapılan kayıtlar (tahrifatlı kayıt),
- Sahte belgeye dayalı kayıtlar: Paravan şirketlerden alınan, gerçek mal ve hizmet alışverişine dayanmayan faturalara dayalı kayıtlar,
- Ortaklara ya da yakınlarla hayali avans kaydı yapılması,
- Kapalı faturanın (bedeli peşin alınmış) açık fatura gibi kayıtlara yansıtılması ya da vadeli mal alımı olduğu halde peşin ödenmiş gibi kasadan çıkış yapılması,
- İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili olmayan bazı harcamaların işletme kayıtlarına yansıtılmış olması,
- Gerçekte daha az miktarda mal ve hizmet satın alındığı halde, alınandan daha fazla miktarda mal ve hizmet alındığını gösteren fatura vb. belge alınmış olması,
- Bilinçli yapılan matematiksel hatalar,
- Yargı kararıyla alınan gelirlerin kaydedilmemesi,
- Muhatap tarafından düzenlenmesi mümkün olan gider pusulasının her konuda sıkça düzenlenmesi,
- Bilinçli yapılan mükerrer kayıtlar ya da, bazı tahsilât kayıtlarının atlanması,

⁶⁷ Bozkurt, **Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri**, s.17

- Ortaklar cari hesabının sık kullanılması, üretilen mal miktarının gizlenmesi,
- Depo ve stok mevcudunun olduğundan az ya da çok gösterilmesi,
- Sigorta şirketlerinden, bağlı olunan şirket adına ödenen ve borçtan mahsup edilen gider vergisinin hiç ödenmediği halde ödenmiş gibi gösterilmesi ya da daha az ödendiği halde tamamının mahsup edilmesi veya yangın sigorta vergisinin beyan edilmemesi,⁶⁸

Sahte gelir kalemleri yaratma. Örneğin işletmelerin aralarında benzer veya yakın değerlerde varlıklarını değiştirerek gelir yaratmaları, gelen iade paralarını gelir yazmaları, ara dönemlerde düzenlenen mali tablolarda düzmece tahminlerle geliri arttırmaları.⁶⁹

- İşletme çalışanlarının kayıt dışı kalması ve sigorta yaptırılmaması,
- Banka ve havale giriş-çıkışlarında bilinçli olarak yapılan kayıt atlamaları,
- Gerçekte olmayan isimlere hesap açılması,
- Mal ve hizmetlerin alış veya satış tarihi ile fatura tarihinin aynı olmaması,
- Kayıt dışı mal ve hizmet satışları,
- Fire oranlarının gerçek değerinde gösterilmemesi,
- Amortisman ayırırken, ayrılması gereken tutardan daha fazla ayırma,
- Duran varlığın daha yüksek bir fiyattan satılmasına rağmen, düşük bedelle satılmış gibi gösterilmesi,
- Temsil ve ilzam giderlerinin olduğundan daha fazla gösterilmesi,
- Mal ve hizmetin, işletme ile ilgili olmayan birisi adına alınmasına rağmen, belgenin işletme adına alınması,

⁶⁸ Bayraktar, a.g.e., s.23

⁶⁹ Bozkurt, **Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri**, s.18

- Hisse senedi ve tahvilden sağlanan gelirlerin kayıt dışı bırakılması,
- Yabancı para kur farklarının gizlenmesi,
- Hayali bir firma kurarak, sahte belge akışının sağlanması,
- Vergi mükellefi olmayan kooperatif, vakıf ve demek gibi kuruluşlarda, tutanaklarla harcama yapılmış gibi gösterilmesi,
- Götürü işi altında, adresi belli olmayan şahıslara gider pusulası düzenlettirilmesi,
- Daha önce ticari faaliyetine son vermiş vergi mükelleflerinin kullanılmayan ve iptal edilmeyen faturalarının kullanılması,
- Kimliğini kaybeden ya da ölmüş şahıslar adına vergi numarası alarak, onlar adına fatura düzenlenmesi,
- Kayıtlarla mali tabloların birbiri ile uyumlu olmamasına rağmen uyumlu gibi gösterilmesi,
- Henüz ödenmemiş borçların ödenmiş gibi gösterilmesi ya da tahsil edilen alacakların henüz tahsil edilmemiş gibi gösterilmesi,⁷⁰
- Bir kerelik kazanç operasyonları ile geliri arttırmak. Örneğin düşük değerlenmiş bir varlığı yüksek bir değerle satmak. Gereksiz bir biçimde borçları erken ödeyerek iskonto geliri sağlamak gibi,
- Cari dönem giderlerini sonraki dönemlere aktarmak. Örneğin amortisman ayırmada düşük oranlar seçmek, değersiz duruma gelen aktifleri zarara atmama yolunu seçme gibi.
- Cari dönem gelirlerini sonraki dönemlere aktarmak.
- Gelecek dönem giderlerini cari döneme gider olarak kaydetmek.⁷¹

⁷⁰ Bayraktar, a.g.e., s.24

•Gerçekte daha az tutarda mal satışı yapıldığı halde, yüksek bedelli fatura düzenlenmesi, ya da daha fazla tutarda mal satıldığı halde, daha az bedelli fatura düzenlenmesi (muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge)

Yukarıda sıralanan hile yöntemlerini çoğaltmak mümkündür. Bu yöntemlerden bazılarında, işletme çalışanları da başvurmaktadır. İşletme yönetimleri tarafından yapılan muhasebe hile yöntemleri çok sayıda olmakla birlikte, bu yöntemleri altı ana grup altında toplamak mümkündür.

2.1.2.1.1.Kasdi Hatalar

Muhasebe hatalarının’’matematik hataları, kayıt hataları, nakil hataları, unutmaya ve tekrarlama ile bilanço hataları’’ olduğunu ve bu hatalardan gayri meşru bir menfaat sağlamak amacıyla bilinçli olarak yapılırsa kasdi hata olmaktadır.⁷²

Daha önce de açıklandığı üzere, muhasebe hataları bilgisizliğe ve dikkatsizliğe dayanır. Ancak, bu yanlışlıklar belli amaçlarla sistematik olarak yapılırsa kasdi hata olur ve muhasebe hilesi sayılır. Bu yöntemde, işlemler veya hesaplamalar üzerinde bilerek bir takım yanlışlıkların yapılması söz konusudur. Dolayısıyla, burada yapılan hata değil, hiledir.

Ancak, yapılan yanlışlığın hata mı yoksa hile mi olduğunun tespiti genellikle çok zordur. Yapılan yanlışlıkla kasit unsuru ispat edilemiyorsa, o yanlışlığı muhasebe hatası olarak kabul etmek gerekir.

2.1.2.1.2.Kayıt dışı İşlemler

İşletmelerin her türlü işlem ve kayıtlarının belgelere dayanması gerekir. Bir kısım işlemlerin belgesiz yapılması ve defterlere yansıtılmamasına kayıt dışı işlem denir. Bir işletmede kayıt dışı işlemlerin varlığı, o işletmenin defter kayıtlarının gerçek durumu göstermesini engeller. Kayıt dışı işlemler fatura almamak, fatura düzenlememek veya mevcut olan faturayı gizlemek suretiyle yapılır. Kayıt dışı işlem,

⁷¹ Bozkurt, **Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri**, s.18

⁷² Tuncay Çelik, **Muhasebede Hata ve Hileler ile İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2010, s.27

satış gelirini gizleyerek, vergi kaçırma amacı ile yapılır. Satışı belgesiz yapılan malın işletmeye girişi de belgesiz yapılmış ise, matrah farkı, satış bedeli ile o malın işletmeye giriş bedeli arasındaki farktır. Ancak, satışı kayıt dışı olan malın işletmeye girişi kayıtlı ise, satış bedelinin tamamı matrah farkı olur.

Kayıt dışı işlem nedeniyle defter kayıtları vergi matrahının doğru bir biçimde tespitine imkân vermiyorsa ihticaca salih değildir ve tespit edilen matrah farkları re' sen tarhiyatı gerektirir.

Günümüzde birçok işletme, satışlarının bir kısmını kayıt altına almayarak, daha az vergi ödeme yoluna gitmektedir. Yapılan vergi incelemeleri bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, İstanbul — Beyoğlu'nda faaliyet göstermekte olan bir ekmek fabrikasına yönelik 2002 yılında yapılan vergi incelemesinde gerçek satış rakamları ile kayıt altına alınan satış rakamları arasında büyük farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Denetçiler, söz konusu işletmenin o dönem içindeki satışlarının ve almış oldukları un miktarlarını incelemişlerdir. Bir çuval undan üretilen ekmek sayısı standart olduğu için alınan un miktarını ve kayıt altına alınan satışları göz önüne alarak depoda olması gereken un miktarını hesaplamışlardır. Ancak, yapılan fiziki incelemede, depoda bulunan un miktarının olması gerekenden çok daha düşük miktarda olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise, yüksek tutarlardaki kayıt dışı satışlardır. Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu işletmeye yüksek miktarda para cezası kesilmiştir.

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin boyutları giderek artış göstermektedir. Bu bağlamda, söz konusu gelişmenin önüne geçilebilmesi için yapılan çalışmalar ve alınan önlemler yetersiz kalmaktadır. Kayıt dışı ekonomiye yol açan nedenler alınan ekonomik kararlar ve yapılan yasal düzenlemelerle yakından ilgilidir. Ancak, kayıt dışı işlemlere yol açan nedenleri incelerken olayı sadece vergisel açıdan değerlendirmek doğru değildir. “Çünkü kayıt dışı işlemleri arttıran etkenlerin başında gelir oluşturan faaliyetlerin izlenemez olması gelmektedir. Gelir oluşturan faaliyetlerin izlenebilmesi için parasal faaliyetlerin izlenebilir duruma getirilmesi gerekir”⁷³

⁷³ Bayraktar, a.g.e., s.25-26

2.1.2.1.3.İşlemden Önce veya Sonra Kayıt

İşletme faaliyetlerinin düzenli bir şekilde ve zamanında defterlere kaydedilmesi gerekmektedir. İşlem yapıldığı tarih itibarıyla V.U.K.'nun 219. maddesine göre muhasebe kayıtlarının yapılması için tanınmış olan süre 10 gün olarak belirlenmiştir.⁷⁴

Yapılan işlemin, gerçekleşme tarihinden önce veya sonraki bir tarih itibarıyla kaydedilmesi gizli bir amacın varlığına işaret eder. Mal stoklarının fazla görünmemesi için yıl sonlarında alınan malların kaydının bilanço gününden sonraki bir tarihe bırakılması veya işletmenin likidite durumunu iyi göstermek amacıyla bilanço kapandıktan sonra gelecek nakdin önceden kaydedilmesi gibi hileler buna örnektir. V.U.K.'nun 219. maddesine göre, işlemler defterlere zamanında kaydedilmelidir. Bu maddeye göre, muamelelerin işin hacmine ve icabına uygun olarak muhasebenin intizam ve açıklığı bozmayacak bir zaman zarfında kaydedilmesi şart olup, bu kayıtların 10 günden fazla geciktirilmemesi gerekir. Anılan maddede bir takım şartların varlığı halinde bu süre 45 gün olarak belirlenmiştir. Genellikle dönem sonlarında başvuru bu yöntem sonucu vergi ziyayı ortaya çıkmışsa, bulunan matrah farkı kural olarak ikmalen tarhiyata konu olur.

Uydurma Hesaplar

Bu yöntemde, hasılatı gizlemek veya maliyetleri şişirmek amacıyla fiktif kişiler adına uydurma, yanıltıcı hesaplar açılır. Bu hesaplar kullanılarak yapılan işlemler olduklarından farklı şekillerde kayıtlara yansıtılmış olur. Bu amaçla açılmış olan uydurma hesaplar daha sonra uygun bir hesapla karşılaştırılarak kapatılır. Uydurma hesaplar belgesiz ve kayıt dışı olarak yapılan işlemleri denkleştirmek için kullanılır. Burada hem işlem hem de belge vardır, ancak, işlem ile belgenin içeriği birbirinden farklıdır. Bu yöntemde bir başka hileyi gizlemek amacıyla başvuru yapılır. Gerçekte birisine yüksek bir bedelle ancak faturasız satılan mal, fiktif bir isme daha düşük bir bedelle satılmış gibi fatura edilebilir ve kayıtlara bu tutar yansıtılabilir. Dolayısıyla aradaki gelir farkı gizlenmiş olur. Öte yandan, gerçekte imalata verilen ve mamül şeklinde belgesiz olarak yapılan satış, uydurma bir kişiye hammadde olarak satılmış gibi fatura edilerek

⁷⁴ Tuncay Çelik, a.g.e., s.32

gerçek satış bedeli ile faturadaki satış bedeli arasındaki fark, uydurma hesaplar aracılığı ile kayıt dışı bırakılmış olur. Uydurma hesaplar kullanılarak maliyet arttırılması ise; gerçekte faturasız olarak alınan bir malın veya yaptırılan hizmetin, başka bir kişiye yüksek bedelli bir belge düzenlemek suretiyle gerçekleştirilir. Bu kişiler daha çok vergiye tabi olmayan veya götürü usulde vergilendirilen kişiler olmaktadır. Maliyet şişirilmesi olayına, maliyetleri üzerinden prim veya destekleme ödemesi yapılan iş kollarında daha sık rastlanmaktadır.⁷⁵

Uydurma hesap kullandıkları tespit edilen işletmelerde ortaya çıkarılan matrah farkları re'sen tarhiyat konusu yapılır.

Hayali adlara hesap açmak suretiyle yapılan hileler şu amaçları taşımaktadır.⁷⁶

- Vergi kaçırmak,
- İşletmenin durumunu olduğundan iyi veya kötü göstermek,
- İşletme yöneticilerinin, ortaklarının ve personelinin yaptıkları yolsuzlukları gizleme istekleri,
- Belgesiz ve kayıt dışı yapılan işlemleri denkleştirmek.

2.1.2.1.4. Belge Sahtekârlığı

Bu bölümde, öncelikle muhasebe hile yöntemleri içinde çok yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri olan belge sahtekârlığının tanımı yapıp, amaçlarının ve yöntemlerinin neler olduğu ortaya konulacak, ardından da mevzuattaki yerine değinilecektir.

2.1.2.1.4.1. Belge Sahtekârlığı Tanımı

Belge sahtekârlığı, belgeler yoluyla yapılan bir muhasebe hilesi türüdür. Belge sahtekârlığı, muhasebe hile yöntemleri içinde en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Belge sahtekârlığı iki şekilde gerçekleştirilebilir. Birincisi, hem belgenin kendisinin

⁷⁵ Bayraktar, a.g.e., s.27

⁷⁶ Tuncay Çelik, a.g.e., s.33

hem de içeriğinin gerçek olmamasıdır. Bu, tam anlamı ile sahte belge kullanımınıdır. İkincisi ise, belgenin kendisinin gerçek olup, içeriğinin gerçek olmamasıdır. Bu yöntemde, belgede yer alan miktar veya fiyat, olduğundan farklı gösterilir. Dolayısıyla, belge gerçekleşen işlemi olduğundan farklı gösterir. Bu tür belgelere de muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge denir. Sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımının tespit edilip, ortaya çıkarılması oldukça güç bir iştir. Bu nedenle, belge sahtekârlığı en çok başvurulan muhasebe hile yöntemlerinden biridir.

Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre sahte veya yanıltıcı belge düzenlenmesi ve kullanılması kaçakçılık suçu sayılmaktadır. Sahte belge ile yanıltıcı belgenin birbirinden ayırt edilmesi önem arz etmektedir. Sahte belge, gerçek bir işlem olmadığı halde böyle bir işlem varmış gibi düzenlenen belge iken, muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge ise gerçek bir işlemi miktar veya mahiyeti itibarıyla gerçeğe aykırı bir şekilde yansıtan belgedir. Sahte belge kullanımında ortaya konulan belge tamamen hayal ürünü iken, yanıltıcı belge kullanımında belge içeriğinde bir takım değişiklikler yapılmaktadır.⁷⁷

Mal veya hizmetin miktar veya değerini gerçeğinden az veya çok gösteren, alıcı veya satıcısı, seri numarası, tarihi tahrif edilmiş, mal tesliminin veya hizmet ifasının gerçek olduğu ancak belge düzenleme yetkisi bulunmayanlar tarafından veya adına belge düzenlenmesi gereken kişi yerine bir başkası adına düzenlenmiş belgeler (bu belgeler kullanıcı açısından yanıltıcı belgedir) muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge sayılmaktadır.⁷⁸

Gerek zimmet, gerekse Vergi Usul Kanunu' na aykırı davranışların tespit edilip, ortaya çıkarılması açısından sahte belge ya da muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgenin kullanıp kullanılmadığının tespit edilmesi son derece önemlidir. Son yıllarda yapılan vergi incelemelerinin en büyük bölümünü sahte belge incelemeleri almaktadır. Kullanılan belgelerin ve kullanıcı sayısının çokluğu vergi idarelerini güç durumda bırakmaktadır.

⁷⁷ Bayraktar, a.g.e., s.28

⁷⁸ Nedin Şener, **Vatandaşa Nayloncu Çıktı**, <http://www.milliyet.com.tr/2000/01/14/ekonomi/eko01.html>, [23.05.2012]

2.1.2.1.4.2. Belge Sahtekârlığı Nedenleri

Muhasebeye hile yapmaya götüren ana nedenlerin sahte veya yanıltıcı belge kullanımı için de geçerli olduğu söylenebilir. Bunun yanında, sahte veya yanıltıcı belge kullanımının bir takım özel nedenlerinden bahsedilebilir. Belge sahtekârlığının başlıca nedenleri olarak şunlar sayılabilir:

- Gelir ve Kurumlar vergisi matrahını azaltmak (sahte veya yanıltıcı belgelerle gider oluşturmak),
- Belgesiz bir harcamayı belgeli hale getirmek
- Tahsil edilen KDV'yi devlete ödememek
- KDV iadesi alabilmek, alınan iadeyi yükseltebilmek
- Bir takım teşviklerden yararlanmak
- Şirkette bir yolsuzluğu gizlemek
- Önceki süreçlerde mal kayıt dışı ise
- Alınan mal, ülkeye kaçak girmişse⁷⁹
- Tarım sektöründe müstahsilden yapılan alımlar (KDV ve Stopaj nedeniyle)
- Belgelenemeyecek komisyon vb. harcamalar nedeniyle
- Enflasyon dolayısıyla sermayeyi kaybetme kaygısı ile
- Vergi veriyor olmayı haksız rekabet olarak algılamak
- Kazancı şahsi servete dönüştürme hırısı
- Suç gibi algılanmaması

⁷⁹ Bayraktar, a.g.e., s.29

Sahte belge kullanımının ilk madde ve malzeme alımlarında daha yaygın olduğu görülmektedir.⁸⁰ Türkiye’ de gerçekleşen sahte veya yanıltıcı belge kullanımı ile ilgili olaylar incelendiğinde vergi kaçırma ve KDV iadesi alma amacı ön plana çıkmaktadır.

2.1.2.1.4.3. Belge Sahtekârlığı Yöntemleri

Belgeler üzerinde yapılan hilelerin farklı yöntemleri bulunmaktadır. Belge sahtekârlığında yaygın olarak kullanılan yöntemler şunlardır:

- Mal veya hizmet bedelinin faturada düşük veya yüksek gösterilmesi
- Mal veya hizmet tanımının faturada değiştirilerek yer alması
- Gerçekte mal veya hizmet alınmadığı halde alınmış gibi fatura almak
- Faturanın üst suretine farklı, alt suretine farklı rakamlar yazmak
- Belgelerde tahrifat yapılması
- Gerçek alıcı, satıcı yerine başka birinden fatura alınması veya alıcıdan başkası adına belge düzenlenmesi
- Sahte belgelerle vergi iadesi veya diğer çeşitli teşvikler alınması
- Gayri faal veya ticari faaliyetine son vermiş firmaların faturalarının kullanılması
- Fiilen ihraç edilmemiş malların ihraç edilmiş gibi gösterilerek KDV iadesi alınması ve ihracat taahhüdünün yerine getirilmiş gibi gösterilmesi
- İhraç edilen mal bedellerini yüksek göstererek haksız KDV iadesi alınması
- Varlıksız, hayali ya da ölü kişiler adına vergi kaydı açılması, ortaklıklar, şirketler kurulması ve faaliyetlerin (özellikle vergi kayıp ve kaçığına yol açan faaliyetlerin) bunlar üzerinden yürütülmesi

⁸⁰ E.Elif Şimşek, **Türk Vergi Hukukunda Muhasebe Hileleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.36

- Vasfının veya miktarının veya fiyatının doğru beyan edilmemesi suretiyle ithalat yapılması

- Vergi iadesi almak için sahte (naylon) fatura veya fiş kullanılması

- İthal edilen ürün belgelerindeki döviz cinsini değiştirme.⁸¹

Belge sahtekârlığı, uygulamasının kolay olması nedeniyle çok yaygın bir şekilde başvurulan bir muhasebe hile yöntemidir. Türkiye’ de gerçekleşen muhasebe hilesi olayları incelendiğinde sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanımının ne kadar yaygın olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle de, bazı kişilerin sahte belge düzenlemeyi bir meslek haline getirmesi ve komisyon karşılığında bu eylemi yapması dikkatleri çekmektedir. Dikkatleri çeken diğer bir önemli nokta ise, belge sahtekârlığına başvuranların sahte belge akışını paravan şirketler kurarak onlar üzerinden gerçekleştirmeleridir.

2.1.2.1.4.4. Belge Sahtekârlığının Mevzuattaki Yeri

Yasa koyucunun sahte belge terimi ile ifade etmek istediği, gerçekte olmayan, alınması veya verilmesi gerekmeyen bir belgenin fail tarafından oluşturulmasıdır. Yanıltıcı belge düzenlenmesi durumunda ise, fail, gerçekte alınması veya verilmesi gereken bir belge olduğu halde, bu belgenin içeriğini gerçek hukuki durumu yansıtmayacak şekilde düzenlemektedir. Sahte belge, V.U.K.’nun 359. maddesinin (b) bendinin 1 no’lu fıkrasının parantez içi hükmünde; “gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belgedir” şeklinde tamamlanmıştır. Muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge ise, yine V.U.K.’nun 359. maddesinin (a) bendinin 2 no’lu fıkrasının parantez içi hükmünde; “gerçek bir muamele veya duruma dayanmakla birlikte bu muamele veya durumu mahiyet veya miktar itibariyle gerçeğe aykırı şekilde yansıtan belgedir” şeklinde tamamlanmıştır.

Anılan maddenin (a) bendinin 2 no’lu fıkrasında suç unsurları olarak belgeleri tahrif etmek, gizlemek ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlemek ve kullanmak sayılmaktadır. Aynı maddenin (b) bendinin 1 no’lu fıkrasında ise belgeleri

⁸¹ Bayraktar, a.g.e., s.30-31

yok etmek, sahte belge düzenlemek veya kullanmak, suç unsurları olarak sayılmaktadır. Görüldüğü gibi, sahte veya yanıltıcı belgeleri düzenleyenlerin yanı sıra, kullananlar da ‘vergi kaybı cezası’ ve hürriyeti bağlayıcı kısıtlamalarla karşılaşabilmektedir. Önceden hapis cezasının uygulanabilmesi için, sahte veya yanıltıcı belgenin ‘bilerek’ kullanılmış olması şartı aranıyordu. Ancak 4369 sayılı kanunla yapılan değişiklikle bu kelime madde metninden çıkarılmıştır. Dolayısıyla ‘bilmeyerek’ de olsa sahte veya yanıltıcı belge kullananlara da hapis cezası getirilmiştir.⁸²

2.1.2.1.4.5. Bilançonun Maskelenmesi

İşletmenin mali yapısı ile karlılık ve likiditesi hakkında yanlış, yanıltıcı bilgi vermek ya da bu yönde imaj oluşturmak amacıyla bilançonun olduğundan farklı düzenlenmesine bilançonun maskelenmesi denilir.⁸³

Bilanço çıkarmak envanter çalışmalarının bir parçası ve son aşaması olduğundan bilançonun maskelenmesine yönelik işlemler dönem sonunda değerlendirme sırasında yapılır. Bilançonun maskelenmesi olumlu ve olumsuz yönde olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Değerleme yapılırken işletmenin mevcut kıymetleri, stokları olması gerekenden yüksek değerlendirilirse, amortisman ile karşılık ayrılmasından vazgeçilirse, işletmenin likiditesi artırılır ve borçları azaltılırsa bilanço olumlu yönde maskelenmiş olur. Kıymetlerin düşük değerlendirilmesi halinde ise bilanço olumsuz maskelenmiş olur. Olumsuz yönde maskeleyen, maliyetler şişirilir, giderler artırılır, gelirler olduğundan düşük gösterilir ve böylece işletmenin karı olduğundan daha az gösterilmiş olur.⁸⁴

Bilançonun olumlu yönde maskelenmesine bilanço güzelleştirme adı verilmektedir. Bilanço güzelleştirmesinin belli başlı amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Daha fazla kredi alabilmek,
- Çok ortaklı şirketlerde ortakları tatmin etmek için fazla kar dağıtmak,

⁸² Bayraktar, a.g.e., s.32

⁸³ Şimşek, a.g.e., s.37

⁸⁴ Bayraktar, a.g.e., s.33

- İşletmenin kamuoyunda imajını güçlendirmek,
- Borsada hisse senetlerinin fiyatlarını arttırmak,
- Vergi ödeyebilmek,
- Yeni ortakların işletmeye katılmasını teşvik etmek.

Bilanço güzelleştirmeye, çoğunlukla bankalara karşı daha fazla kredi almak ve işletmenin imajını güçlendirmek için başvurulur. Bazen de, vergi ödeme isteği amaçlanabilmektedir. Bilançonun olumsuz yönde maskelenmesinin amaçları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Vergi kaçırmak,
- Kar dağıtmamak veya az dağıtmak,
- Hisselerin borsa değerini düşürerek spekülasyon yapmak.

Son yıllarda ABD’de ortaya çıkan muhasebe skandalları serisinde bilançonun maskelenmesi olayı karşımıza çıkmaktadır. ABD’de faaliyet göstermekte olan dünyaca ünlü bazı halka açık şirketler, bilançolarını maskeleyerek işletmelerinin durumunu olduğundan farklı göstermiş ve böylece büyük çıkarlar sağlamışlardır. Bu konuya ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.⁸⁵

2.1.2.2. Henüz Doğmamış Bir Gelirin Tanınması Ya Da Fiktif Gelir Kaydı

Gelirin dönem karı üzerinde dolaysız etkisinin bulunması, muhasebe manipülasyonunun genellikle gelirlerin manipüle edilmesi yoluyla gerçekleşmesine neden olmaktadır. İşletmeler henüz doğmamış bir geliri muhasebeleştirerek ya da fiktif gelir kaydı yaparak dönem karını ihtiyaçları doğrultusunda değiştirebilmektedirler.

Henüz doğmamış gelirin muhasebeleştirilmesi, gerçek bir satışın genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin öngördüğü dönemden önceki bir dönemde muhasebeleştirilmesini ifade etmektedir. Örneğin, siparişi alınmış ancak henüz

⁸⁵ Bayraktar, a.g.e., s.34

yüklemesi yapılmamış ürünlerin müşteriye teslim edilmiş gibi gösterilerek, satış geliri kaydı yapmak henüz doğmamış gelirin muhasebeleştirilmesi olarak değerlendirilebilir. Fiktif gelir kaydı ise, var olmayan bir satışa ait gelirin muhasebeleştirilmesi anlamına gelmektedir.

1994 yılına ait faaliyet raporunda Midisoft Corp. gelirin kaydedilmesi ile ilgili muhasebe politikasını şu şekilde açıklamıştır: "Dağıtımçılara, diğer toptancılara ve nihai tüketicilere satıştan elde edilen gelirler, ürünlerin yüklemesi yapıldıktan sonra muhasebeleştirilir".

İşletmenin açıklamış olduğu bu muhasebe politikası genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile uyumlu olmasına rağmen, uygulamada iki şekilde gelirin tanınması ilkesine aykırı davranılmıştır. Birincisi, işletme mali yılın sonuna kadar yüklemesi tamamlanmamış olan ürünler için satış geliri kaydı yapmıştır (henüz doğmamış gelirin muhasebeleştirilmesi).

İkincisi, müşterinin ürünü kabul edeceğine ve ürüne karşılık ödeme yapacağına dair gerçekçi bir beklenti olmamasına rağmen, ürünlerin yüklemesi tamamlanarak ürün satışına ait gelir kaydı yapmıştır (fiktif gelir kaydı). Söz konusu yüklemeler daha sonra işletmeye satıştan iadeler olarak dönmüştür. Ancak, yükleme anında satıştan iadeler için yeterli karşılık ayrılmadığı için, o döneme ait kar %16 yüksek gösterilmiştir.⁸⁶

2.1.2.3. Agresif Aktifleştirme ve Genişletilmiş Amortisman Politikaları

Muhasebe manipülasyonu uygulamalarına bakıldığında bazı işletmelerin giderleri azaltarak dönem karını şişirdikleri görülmektedir. Dönem gideri olarak kaydedilmesi gereken giderleri agresif biçimde aktifleştirmek ya da amortisman tabi varlıkların amortisman sürelerini uzatmak giderlerin azaltılması için kullanılan en yaygın uygulamalardır.

Çoğu zaman yazılım geliştirme giderleri ve reklam giderleri gibi bazı giderlerin aktifleştirilmesi ya da dönem gideri olarak kaydedilmesi yöneticilerin bu konudaki

⁸⁶ Volkan Demir, Oğuzhan Bahadır, **Muhasebe Manipülasyonu-Yöntem ve Teknikler**, İSMMM-Mali Çözüm, Yıl:17, Sayı:84, İstanbul 2007, s. 14-15

yargılarına bağlıdır. Bir gider aktifleştirildiğinde faydalı ömrü boyunca amortismanına tabi tutulacak varlık haline gelmektedir. Bu durum yakın gelecekteki karın yükseltilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri kodlama, test etme ve üretim giderleri gibi yazılım giderlerinin teknik fizibilitenin olumlu sonuçlanması halinde aktifleştirilmesini öngörmektedir. Teknik fizibilitenin olumlu sonuçlanması için ise yazılımın tasarım özelliklerine uygun olarak üretilebilmesinin mümkün olması gerekmektedir. American Software Inc. şirketi 1997, 1998 ve 1999 yıllarında agresif aktifleştirme politikası uygulayarak teknik fizibilitesi olumlu sonuçlanmamış yazılım geliştirme giderlerini dönem gideri olarak kaydetmek yerine aktifleştirerek amortismanına tabi tutmuştur. Bu şekilde şirket dönem karını aktifleştirilen tutar ve amortisman gideri arasındaki fark kadar artırmıştır. Ancak, işletme sonraki yıllarda değerlendirme çalışmalarının yazılım yatırımlarının geri dönüşümü olmayacağını ortaya çıkardığını iddia etmiş ve aktifleştirmiş olduğu giderleri dönem gideri olarak kaydetmiştir.

Giderleri azaltarak dönem karını yüksek göstermek için kullanılan başka bir yöntem de daha önce aktifleştirilmiş giderlerin amortisman sürelerinin uzatılmasıdır. Bu yöntem binalar, tesis makine ve cihazlar ve demirbaşlar gibi maddi varlıklar için kullanılabilirdiği gibi yazılım geliştirme giderleri gibi maddi olmayan giderler için de kullanılabilir. ⁸⁷

2.1.2.4. Yanlış Raporlanmış (Kaydedilmiş) Varlıklar ve Yükümlülükler

İşletmeler bazen amortismanına tabi olmayan ticari alacaklar, stoklar ve finansal duran varlıklar gibi varlıkların değerini olduğundan daha yüksek raporlayarak, giderleri asgari düzeye indirmektedirler. Örneğin, ticari alacakların tahsilât edilebilirliği için iyimser tahminde bulunmakta ve olması gerekende daha düşük şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilir. Benzer biçimde, değeri düşen stokların ya da yatırımlar için karşılık ayrılmayarak giderlerin ertelenmesi yoluna da başvurulabilir. Diğer taraftan bazı işletmeler de stok alımlarını ve ticari borçlarını düşük göstererek satışların maliyetini azaltmaya; dolayısıyla dönem karını yükseltmeye çalışmaktadır.

⁸⁷ Demir, v.d., a.g.e., s.15

Varlıkların düşük veya yüksek değeri olması dönem sonucunun farklı hesaplanmasına neden olacağından, mali tabloların doğru ve samimi olabilmesi için, Muhasebe Standartlarında belirtilen değer tespitlerinin uygulamada nasıl ve kimler tarafından yapılacağına açıklığa kavuşturulması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.⁸⁸

2.1.2.5. Gelir Tablosu Yöntemleri

Gelir tablosu yöntemleri esas olarak dönem karı tutarını değiştirmeye yönelik değildir. Bu yöntemler gelir tablosunun formatında bir takım değişiklikler yapılarak işletmenin yüksek kazanma gücüne sahip olduğunu gösterecek uygulamaları içermektedir. İşletmeler arızeli niteliğe sahip gelirleri esas faaliyet gelirleri içerisinde göstererek ya da esas faaliyetlerden kaynaklanan giderleri arızeli giderler olarak sınıflandırarak faaliyet karını yüksek gösterebilmektedirler.⁸⁹

2.1.3. Yatırım Hileleri

Değersiz veya hiç yapılmayan yatırımlar, olaydan şüphe duymayan yatırımcılara satılmaktadır. Yönetim hileleriyle yakından alakalı bir hile türüdür. Bu tür hilelerde, hileli ya da işe yaramaz yatırımlar bunun farkında olmayan yatırımcılara satılır.

Yatırım hilelerinin başlıcaları;

a- Piramit Hilesi

Ülkemizde saadet zinciri olarak da gündeme gelen bu hile türünde kişiler gruba dahil ettikleri her kişi başına belli bir kar almaktadırlar. Sonuç olarak dünya nüfusu sınırlı olduğundan dolayı zincir bir yerde kopmaktadır.

⁸⁸ Ümit Gücenme Gençoğlu, **Türkiye Muhasebe Standartlarında Kapsamlı Karın Raporlanması**, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/umitgucenme/001/>, [23.05.2012]

⁸⁹ Demir, v.d., a.g.e., s.16

b- Değerli Eşya Hileleri

Kişileri değerli oldukları iddia edilen eşyalara yatırım yapmaları konusunda kandırarak gerçekleşen bir yatırım hilesi türüdür. Sahte altın saat, pırlanta gibi.

c- Borsa Hilesi

Kişilerin özellikle kolaylıkla manüpile edilebilecek şirketlerin hisse senetlerine yatırım yapmalarına ikna edilerek şirketin AIDS ile ilgili bir ilaç geliştirdiği söylentisini yayarak hisse senetleri arttıktan sonra hilekârların ellerindeki hisseleri hemen satmaları şeklinde gerçekleşen bir yatırım hilesidir.

d- Uluslararası Yatırım Hilesi

Büyük getiri vaadiyle başka ülkelerde yapılan yatırımlardır.

e- Ponzi Hilesi

Charles Ponzi yatırım hilelerinin babası olarak bilinmektedir. Bir İtalyan göçmeni olan Charles Ponzi Amerika'ya göç ettikten sonra, hile terminolojine de “Ponzi Hilesi” olarak geçmiş olan hile olayını gerçekleştirmiştir. Ponzi hilesi kısaca, kişileri yüksek getiri vaadiyle hileli yatırımlara para yatırmaları konusunda kandırarak, aslında yatırdıkları asıl paranın bir bölümü olan parayı, sanki yaptıkları yatırımın getirisiymiş gibi göstererek kendilerine yüksek tutarlarda ödeme yapılması şeklinde oluşmuş bir yatırım hilesidir. Hilekârlar ilk başta yatırımcılara söz verdikleri yüksek getirileri öderler ve bu ödemeyi görenler daha fazla para yatırmaya başlarlar, çevrelerindeki insanlara söylerler ve onlar da para yatırırlar. Ne zamanki yatırılan para miktarı hilekârın istediği seviyeye gelir, hilekâr paraları alıp ortadan kaybolur.⁹⁰

2.1.4. Satıcı Hileleri

İşletmeye mal ve hizmet satan satıcıların, yaptıkları hilelerdir. Satıcı hileleri, satıcının tek başına veya işletmeden bir çalışan ile iş birliği yapması sonucu

⁹⁰ Özkan Özgür, Tuğçe Kocamış Uzun, **İşletmelerde Yapılan Hile Çeşitlerinden Satıcı Hileleri ve Bu Hilelerin Engellenmesine Yönelik Önlemler**, E-Yaklaşım-Ekim 2011, Sayı: 226

gerçekleşmektedir. Satıcı, işletmeye yüksek tutarlı satış yapmakta, kalitesi düşük mal satmakta, eksik mal teslim etmekte veya hiç etmemektedir. Satıcı hileleri tüm dünyada özellikle kamu kurumlarına yönelik sıkça yapılmaktadır.⁹¹

1- Satıcılar tarafından yapılan hileler

Satıcı hilesi, genellikle, satın alınan ürünlere yüksek fiyat verilmesi, ikinci kalite malların sevk edilmesi ya da ödeme yapılmasına rağmen malların sevk edilmemesi şeklinde olmaktadır.

2- Satıcı ve Çalışan İşbirliği İle Yapılan Hileler

Rüşvet veya diğer yararlarıdır.

Satıcılar Tarafından Yapılan Hileler

Satıcı hileleri, işletmelerden fark ettirmeden bir şeyler çalmanın en kolay yoludur. Satıcı, işletmeye yüksek tutarlı satış yapmakta, kalitesi düşük mal satmakta, eksik mal teslim etmekte veya hiç etmemektedir.

Satıcılar tarafından yapılan hileler stok firesini açıklayan nedenlerin arasında sayılmaktadır.

İşverenlerin satıcılarına güvenmesi sağlıklı bir iş ilişkisi için gereklidir. Bununla birlikte, bazı satıcılar sağladıkları mal ve hizmeti daha yüksek bir fiyatta sunarak hileli satış yapmaktadırlar. Satıcı hileleri tüm dünyada özellikle kamu kurumlarına yönelik olarak yapılmakta olup, savunma ve diğer kamu ihalelerinde yapılan hileler yıllarca haberlere konu olmuştur.

a- Satıcılar Tarafından Yapılan Hileler

b- Eksik Teslimat

1- Satıcının faturada yazılı olan malı eksik teslim etmesi

⁹¹ Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**, s.66

2- Malı teslim etmekle sorumlu kişinin malın tesliminden sonra ürünü alması

3- Üçüncü yöntemde teslim elemanının depodaki malı değiştirmesi

4- Dördüncü yöntemde teslim elemanı direkt nakit hırsızlığı yapmaktadır.

c- Fazla Faturalama (Faturaların Şişirilmesi)

d- Yüksek Fiyatla Mal Satışı

e- Sipariş veya Sevk Edilmemiş Mallar İçin Fatura Düzenleme

f- İkinci Kalite Malların Teslimi⁹²

2.1.4.1.Satıcılar ve Çalışan İşbirliği İle Yapılan Hileler

Satıcı seçimi için şirket sahibinin haberi veya yönetiminin haberi olmadan çalışanı etki altına almanın en iyi yolu firma çalışanına komisyon ya da hediye vermektir. Karşımıza en sık çıkan satıcı yolsuzluğu rüşvettir. Hediye veya nakit karşılığı rüşvet veren satıcının diğer rakip firmalar arasından seçilmesi yasal değildir.

Öncelikle çalışan ve satıcı arasında bu tarz bir ilişkisi kurulduysa, satıcının diğer rakipleri düşünmesine gerek kalmaz ve satıcı, satış fiyatlarını çalışana verdiği rüşvetin maliyetini de kapsayacak şekilde artırır.Çalışanların yolsuzluklarında uzun dönemde şirket zarar görmektedir.

- Rüşvet Alma Yoluyla Hile

a) Rüşvetin Tanımı

“İşletmelerin kara deliği çalışan hileleri” adlı kitabında Nejat BOZKURT rüşveti, “bir kişinin kendi lehinde bir işlemin sürmesi veya bir kara alınmasını sağlamak amacıyla, bir kişiye para veya benzeri bir şeyi vermesidir.” Şeklinde tanımlamıştır.⁹³

Çalışan satıcı lehine anlaşmanın şekillenmesi için rüşvet almaktadır. Rüşvet fiili, çıkar sağlamak amacı ile standart dışı bir malın kabul edilmesi ya da yasaya aykırı

⁹² Özgür, v.d., a.g.e., s.226

⁹³ Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**, s.74

bir bilginin temin edilmesi karşılığında para ya da diğer menfaatin mal ve hizmeti sağlayan kimse ile çalışan arasında alınıp verilmesi olarak tanımlanmaktadır.

b) Satıcının Çalışana Rüşvet vermesinin Nedenleri

Bir işletme çalışanına rüşvet vermenin çeşitli nedenleri aşağıda sayılmıştır.

- İlgili işletmeye mal ve hizmet satabilmek,
- İşletmeye olduğundan yüksek tutarda satış yapabilmek,
- İşletmeye olduğundan düşük kalitede satış yapabilmek,
- İşletmeye olduğundan daha az sayıda teslimat yapabilmek,
- İşletmeye verileceği taahhüt edilen malları teslim etmemek veya hizmeti yapmamak.

Rüşvet bazı durumlarda geriye işleyebilir. Satıcının çalışana rüşvet vermesinden farklı olarak çalışan satıcıdan rüşvet talep edebilir. Buna gasp denir.

c) Rüşvet Alma Yoluyla Yapılan Hile Çeşitleri

- Satıcı İşletmeye İş Aktarma Yoluyla Yapılan Hileler

Bazı işletme çalışanları rüşvet alabilmek için işbirliğine girdikleri satıcılara aşırı düzeylerde iş aktarmaktadırlar. Bu hile türünde şişirilmiş fatura hilesi bulunmaktadır. Uygulamada bazı satın alma çalışanları, mal veya hizmetin olabilecek düşük tutarlısını ve iyi kalitelisini seçerek, satın almayı yaptıkları satıcıdan rüşvet almayı normal kabul edebilmektedirler. Kısa dönemde işletme herhangi bir zarar görmese de uzun dönemde satıcı firma bu zararı işletmeden çıkartmaktadır.

- Yüksek Faturalama Yoluyla Yapılan Hileler

Bu hile olayında, işletme, yüksek tutarlı, bazı durumlarda belirtilenden düşük kaliteli mal veya hizmet satın alarak veya hiç mal veya hizmet satın almadan bir bedel ödemektedir.⁹⁴

2.2. Hile ve Maliyeti

HFR'nin mikro düzeyden makro düzeye kadar birçok olumsuz etkisi vardır. Bu durum bir bütün olarak sermaye piyasalarının etkinliğinin azalmasına yol açmakta ve bu şekilde ekonomik kaynakların etkin bir şekilde dağılımında sorunlar görülebilmektedir. Denetçi, yatırımcı ve kredi verenler üzerindeki olumsuz etkileri mikro düzeyde; sermaye piyasalarının etkinliğinin azalması, refah seviyesinin düşmesi gibi etkileri ise makro düzeyde etkiler olarak görmek mümkündür. Hilelerin doğrudan maliyetlerine ek olarak motivasyon kaybı ve güven kaybı gibi dolaylı maliyetleri de düşünüldüğünde, HFR'nin yol açtığı ekonomik kayıpların (toplumsal maliyetin) hesaplanmasının güçlüğü (neredeyse imkansızlığı) kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Yapılan çalışmaların hilenin boyutu hakkında genel ve yüzeysel de olsa bazı bilgiler sunması olasıdır. Bu kapsamda yapılan en son çalışmalardan birisi de ACFE'nin raporunda yer bulmuştur. Araştırmada, ACFE üyesi 1134 CFE'ye tipik bir ABD işletmesinde meydana gelen hilelerin işletmelerin hâsılatının yüzde kaçına tekabül ettiğine ilişkin kanaatleri sorulmuştur. Bu nedenle yapılan bu araştırmadaki sonuçların CFE'lerin tecrübe ve birikimlerine dayanan yargılardan oluştuğuna dikkat çekmek gerekir. Elde edilen 1134 adet rakamın medyanı olarak % 5 rakamına ulaşılmıştır. Buna göre, hilenin her bir ABD işletmesine maliyeti ortalama olarak yıllık hasılatlarının % 5'i civarındadır. Bu hesaptan yola çıkan rapor, bu oranı ABD'nin 2006 yılı yurt içi GSMH'sı ile çarparak 652 milyar dolar rakamına ulaşmıştır. Bu rakam, 2006 yılına ilişkin olarak, ABD'deki işletmelerin hilelerden kaynaklanan kayıplarının kaba bir tahmini olarak kabul edilebilir. Raporda ayrıca 1100 mesleki hile olayı inceleme konusu yapılmıştır. Bu olayların % 91,5'i (1038 olay) varlıkların zimmete geçirilmesi, % 30,8'i (349 olay) görevin kötüye kullanılması şeklinde gerçekleşirken; bunlardan sadece %

⁹⁴ Özgür, v.d., a.g.e., s.226

10,69'u (120 olay) HFR şeklindedir. Diğer taraftan, olay başına olmak üzere, varlıkların zimmete geçirilmesi olayları 150.000 dolar; görevin kötüye kullanılması olayları 538.000 dolar kayba neden olurken, HFR olaylarının yol açtığı kayıp 2.000.000 dolardır.⁹⁵

HFR'nin topluma olan fiili (niceliksel) maliyetinin net olarak ortaya konamamasının birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden başlıcaları şunlardır:

i) Hilenin tespitine yönelik çalışmalar HFR'nin de içinde bulunduğu hilelerin ancak küçük bir kısmını ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumu henüz hileci şirketleri mükemmel bir şekilde tespit eden bir yöntem olmamasına bağlamak da bu nedenle HFR'ye bulaşmış olan tüm firmaları içeren kapsamlı bir kaynak bulunmamaktadır. Ayrıca hilenin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmaların niteliği ve niceliği ile bu çalışmalara verilen önem de ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Zira hilenin tespitine yönelik çalışmalar oldukça maliyetli olmasına karşın, elde edilen sonuçlar çok da tatmin edici değildir. Elbette ki bunda hilenin doğası gereği ortaya çıkarılmasındaki zorlukların da etkisi vardır.

ii) Hile ortaya çıkarılmış olsa bile çoğu zaman bunlar kayda (raporlara) yansıtılmamakta. Hileye karışanlar çoğu zaman sadece işten çıkarılmaktadır.

Bunun nedeni; bu tarz olayların kamuoyuna yansımalarının işletmelerin imajına zarar veren bir durum olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca tespit edilen bazı hilelerin geçmişi çok eski tarihlere kadar gidebilmektedir. Bu durumda, olaya ilişkin kaybın net olarak ortaya konması için tarihi finansal verilerin izlenmesi gerekmektedir. Böyle bir çaba ciddi bir gayret ve maliyet doğuracaktır. Ayrıca böyle bir çalışmanın işletmeler açısından ciddi bir faydası da yoktur. Bu nedenle olsa gerek, işletmeler bu tarz çalışmaları verimli bir uğraş alanı olarak görmemektedir.

iii) Hilelerin yol açtığı dolaylı maliyetlerin hesaplanmasındaki güçlütür.

⁹⁵ Ergün Küçük, **Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Kayseri, 2009, s.27-28

Dolaylı maliyetlere; mahkeme masrafları, riskin artması nedeniyle artan sigorta maliyetleri, verimlilik kayıpları, çalışanların motivasyon kaybı, müşteri sadakatinin azalması, tedarikçilerin işletmeye olan güveninin zedelenmesi ve sermaye piyasalarının olumsuz tepkilerinin doğurduğu kayıplar örnek gösterilebilir. Örneğin hileli finansal raporların sermaye piyasası katılımcılarının finansal raporlama sürecine olan güvenini önemli ölçüde olumsuz etkileyeceği açıktır. Ancak bunun net olarak ölçülmesi neredeyse imkânsızdır. Zira yatırımcının güveni hem fiili durumundan hem de algılanan durumdan etkilenir. Fiili durum çok kötü olmasa bile, HFR'ye ilişkin ciddi bir tehdit algılaması bile aynı şekilde sermaye piyasalarına olan güveni zedeler. Bu nedenle kurumsal yönetim gibi uygulamaların bu olumsuz algıyı düzeltmede yararlı olacağı düşünülmektedir. Diğer yandan HFR'den genel düzeyde finansal tablo kullanıcıları, özel de ise; yatırımcılar olumsuz olarak etkilenmektedir. Yatırımcılar, yatırımlarının ya hepsini ya da bir bölümünü kaybetmektedir. Finansal tablo kullanıcılarının kaybı ise, tahrif edilmiş tabloları kullanarak aldıkları kararın niteliğine ve önemine bağlı olarak değişmektedir. HFR'nin doğmasına neden olanların bile HFR'den olumsuz etkilenmesi mümkündür. Böyle bir durum işletmenin performansına ilişkin beklentileri artırabilir. Ayrıca HFR'ye iştirak eden yöneticilerin eleman alımında veya işten çıkarmada kendisine eşlik edecek elemanları gözetmesi muhtemeldir. Bu durumda performans kriterleri ihmal edileceğinden, işletme verimlilik kaybına uğramış olacaktır. Bu anlamda verimlilik kayıplarının da maliyetinin tam olarak hesaplanması oldukça zordur.

iv) Yapılan saha araştırmaları hilenin boyutunu ve derecesini tam olarak yansıtamamaktadır: Bunun nedeni; katılımcıların çoğu zaman gerçek durumdan ziyade algıladıkları durumu yansıtıyor olmalarıdır. Burada, hilenin doğası gereği, katılımcının gerçek durumu kavrayamamasının katkısı olabilmektedir. Ayrıca algının gerçek durumu yansıtamamasının nedeni olarak; çoğu zaman, katılımcının kendi işletmesinde hilenin olmadığı şeklinde bir yargıya sahip olmasını da ileri sürmek mümkündür.

v) İşletmelerin çoğu idari ve adli olaylarla uğraşmak istememektedir. Bu nedenle kayda geçirilen hilelerin idari olarak takip edilip sonuçlandırılması çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, hilenin doğurduğu maliyetlerin tahmin edilmesine yönelik araştırmaları ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. Bu durum özellikle HFR için geçerlidir. Zira hileli finansal tabloların maliyetinin ve sıklığının tahmin edilip değerlendirilmesinde kullanılan etkili bir ampirik yöntem henüz geliştirilememiştir. Geleneksel olarak benimsenen yaklaşım ise; gerçekleştiği tespit edilip halka duyurulan muhasebe hilelerinden yola çıkarak yapılan araştırmalardır.⁹⁶

2.3.Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler

2.3.1.Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Tanımı ve Unsurları

Finansal tablo hilesi ise, işletmenin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının kasıtlı olarak yanlış sunumu ya da finansal tablolardaki açıklamaların veya miktarların atlanması yoluyla başta yatırımcı ve kredi verenler olmak üzere finansal tablo kullanıcılarını aldatmaya veya yanlış yönlendirmeye teşebbüs edilmesidir.

Finansal tablo hileleri; tahrifat, değiştirme, bilinçli maddi hata, ihmal, kayıtların veya diğer önemli bilgilerin bilinçli olarak yanlış sunumu, bilinçli yanlış yorumlama, muhasebe ilkelerinin, kurallarının, politikalarının ve ölçme, tanımlama için kullanılan metotların yanlış uygulanması, yetersiz açıklama veya bilinçli ihmal, yasadışı kazanç yönetimi yoluyla muhasebe tekniklerinin saldırgan kullanımı, var olan kural temelli muhasebe standartları altında muhasebe uygulamalarının manipüle edilmesi şeklinde gerçekleşebilir.

Finansal tablo hileleri en zor tespit edilen ve belki de bu sebeple oran olarak mesleki hileler içinde en düşük paya sahip olan hile türü olmakla birlikte en fazla ortalama kayba neden olan hiledir.⁹⁷

⁹⁶ Ergün Küçük, şaban Uzay, **Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sonuçlar**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran 2011, s.250-251

⁹⁷ Dönmez, v.d., a.g.e., s.20

Tablo 2 :
Mesleki Hile Türlerinin Yıllara Göre Ortalama Kayıp Miktarları ve Oranlar

Yıl	Varlık Usulsüzlüğü		Yolsuzluk		Finansal Tablo Hilesi	
	Oran %	Ort. Kayıp \$	Oran %	Ort. Kayıp \$	Oran %	Ort. Kayıp \$
1996	81,10	65.000	14,80	440.000	4,10	4.000.000
2002	85,70	80.000	12,80	530.000	5,10	4.250.000
2004	92,70	93.000	30,10	250.000	7,90	1.000.000
2006	91,50	150.000	30,80	538.000	10,60	2.000.000
2008	88,70	150.000	27,40	375.000	10,30	2.000.000
2010	89,80	100.000	21,90	175.000	4,30	1.730.000

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve Spk Düzenlemesi İle Karşılaştırılması” Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.23

2.3.2.Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Olumsuz Etkileri

Finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlükler birçok yönden zararlıdır ve aşağıdaki sorunlara neden olmaktadır.

- Finansal raporlama sürecinin güvenilirliğine, kalitesine, şeffaflığına ve doğruluğuna zarar vermektedir. Son yıllarda Enron, Worldcom, Xerox Bristol-Myers gibi dev şirketlerde meydana gelen muhasebe skandalları kamunun finansal raporların doğruluğuna olan inancını derinden sarsmıştır.

- Muhasebe mesleğinin özellikle de bağımsız denetçilerin ve denetim şirketlerinin tarafsızlığını ve dürüstlüğünü tehlikeye atmaktadır. Özellikle Enron skandalında dünyanın en büyük ve saygın denetim firmalarından Arthur Andersen’in karıştığı skandallar denetim şirketlerinin tarafsızlığına gölge düşürmüştür.

- Finansal piyasaların ve piyasa katılımcılarının finansal bilgilerin doğruluğuna olan güvenlerini azaltmaktadır. Yatırımcıları, borç verenleri, çalışanları, emeklileri kapsayan piyasa katılımcıları yatırım kararlarında kullandıkları finansal bilgilerin kalitesinden ve şeffaflığından etkilenmektedir.

- Sermaye piyasaların verimini düşürmektedir. Bağımsız denetim işlevi, kamuya açıklanan finansal bilgilerin doğruluğunu ve şeffaflığını sağlamakta ve bilgi riskini azaltmaktadır. Bilgi riski finansal raporlarda yer alan bilgilerin yanlış, aldatıcı veya taraflı olma olasılığıdır.

- Ülkelerin ekonomik gelişmelerini ve zenginliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Muhasebe mesleğinden beklenen değişik iş kollarında aynı muhasebe standartlarını uygulayarak işletmelerin finansal raporlarının birbiriyle karşılaştırılabilir hale getirmeleridir. Finansal raporların birbiriyle karşılaştırılabilir hale gelmesi işletmelerin daha şeffaf, sermaye piyasalarının daha etkin ve ekonominin daha güçlü hale gelmesini sağlayacaktır. Bu nedenle muhasebe mesleği mensupları hür teşebbüs sisteminin ve sermaye piyasalarının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi için önemli bir rol oynamaktadırlar. Fakat son yıllarda ortaya çıkan muhasebe skandalları muhasebe mesleğinin kilit rolünü tehlikeye atmaktadır.⁹⁸

2.3.3.Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Şekilleri

Mali tabloları önemli derecede yanlış etkileyecek, yönetimin yaptığı kasıtlı ya da dikkatsiz düzenlemeler, mali tablolar üzerinde yapılan hileli düzenlemelerdir. Sahte mali tablolar çoğunlukla, gelir ve varlıkların olduğundan fazla gösterilmesi veya harcama ve yükümlülüklerin olduğundan az gösterilmesi şeklinde olmaktadır.⁹⁹

Bununla paralel bir şekilde finansal tablo hilelerinde en sık başvurulan iki yöntem finansal durumun olduğundan daha iyi gösterilmesiyle ilgilidir. Bunlardan birincisi gelirin tahakkuk ettirilmesinde usulsüzlükler yaparak geliri olduğundan yüksek göstermektir. İkinci yöntem ise varlıkların olduğundan değerli kaydedilmesidir. Gelirlerin ve giderlerin finansal tablolara yansıtılmasında dönemsellik ilkesinin usulsüz olarak kullanılması da yine en sık kullanılan yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁹⁸ Ahmet Balcı, **Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: Sas 99 Kapsamında İncelenmesi ve Spk Düzenlemesi ile Karşılaştırılması** Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.23

⁹⁹ İsmail Küçük, **Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi**, Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.12

Yapılan çalışmalarda finansal raporlamadaki hilelerin şu şekilde sıralandığı görülmüştür:

- Gelirlerin tahakkukunda uygunsuzluklar,
- Varlıkların olduğundan daha yüksek değerlendirilmesi,
- Harcamalar ve yükümlülüklerin olduğundan düşük değerlendirilmesi,
- Varlıkların kötüye kullanılması,
- Kamuya (mali tablolara etkisi olmayan) uygunsuz açıklamalar yapılması,
- Diğer yöntemler.

Finansal tablolar üzerinde yapılan hilelerin temel amacı tablo kullanıcılarını aldatılmasıdır.

Hırsızlık ve zimmete para geçirmek gibi hilelerden farklıdır. Ancak bu hilelerin gizlenmesi noktasında hileli finansal raporlama kullanılabilir. Finansal tablo hile yöntemleri başka bir ifadeyle şu şekilde sıralanabilir:

- Karın yüksek gösterilmesi için gelir ve gider rakamları ile oynanması,
- Gelir ve karların yıllar itibarıyla istikrarlı olduğu izleniminin yaratılması,
- Bir kerelik kazanç operasyonları ile geliri arttırmak,
- Cari dönem gelir ve giderleri ile oynamak,
- Faaliyet gelir ve giderleri ile olağanüstü gelir ve giderlerin yer değiştirilmesi,
- Bilânço varlık ve kaynaklarının vadelerinin yer değiştirilmesi,
- İşletme varlık ve kaynaklarının gerçekten farklı gösterilmesi.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Bülent Aytaşkın, **Finansal Raporlamada Hile**, <http://ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf>, [30.01.2012]

İşletmeyi olduğundan iyi ya da olduğundan kötü gösterecek hileli finansal tablo düzenlemelerinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir

a) Şirket hisselerinin pazar değerini yükseltme isteği

b) İşletmenin pazar değerinde ya da satışlarda ani düşüş isteği

c) İç kontrol sisteminin ve iç kontrol elemanlarının zayıflığı, karışık kayıtlar ya da muhasebe tahminleri, dikkatsiz yönetim kurulu.¹⁰¹

Finansal raporlamada yapılan hile yöntemlerine ilişkin aşağıda sayılan uygulamalara rastlanmaktadır.

- Faaliyet sonuçlarını etkilemek amacıyla dönem sonuna yakın tarihlerde gerçeğe dayanmayan yevmiye kayıtları yapmak.

- Tahakkuk eden kıymet hareketlerine ilişkin işlem ve olayları kayıt dışında tutmak veya zamanından önce kaydetmek ya da gelecek dönemlere olumlu etki yapması için ertelemek.

- Muhasebe tahminlerini bilinçli olarak beklenen doğrultuda değil hesap bakiyelerini istenilen yönde etkileyecek biçimde kullanmak.

- Finansal tabloda yer alan kalemleri etkileyen verileri gizlemek veya açıklamamak ya da istenilen doğrultuda kullanıcıları yönlendirmek amacıyla açıklamaları kullanmak.

- Karmaşık ve anlaşılması güç işlem ve kayıtlarla finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını etkilemek.

- Finansal tabloları etkileyecek derecede önemli ve olağandışı işlem ve olaylara ait kayıtları değiştirmek.

¹⁰¹ İsmail Küçük, a.g.e., s.13

- Defter, kayıt ve bunların dayandığı dokümanları tahrif etmek, makyajlamak ve finansal olayları tablo kullanıcılarını istenilen yönde değerlendirme yaptırtacak şekilde yorumlamak.

- Finansal tablolara yansıyan işlem, kayıt ve olayları bilinçli olarak yanlış yansıtmak.

- Muhasebe ilke ve politikalarını, ölçme, kayda alma, raporlama ve ekonomik olayların sunulmasına ilişkin süreçleri tutarlılık ilkesine uyulmadan farklı farklı uygulamak veya kasten bu süreçlere ilişkin işletme talimatlarına aykırı olarak yanlış uygulamak.

Hileli Finansal Raporlamada yönetim finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla en çok hâsılat üzerinde durmakta ve hasılatı gerçekten daha fazla ya da daha eksik yansıtmaktadır.

SAS No.99 (ABD Mali Mali Müşavirler Odası AICPA'nın yayınladığı denetim standartları) bu durumu ortaya koymaktadır. Hâsılatı yüksek göstermek amacıyla zamanından önce yapılan gelir kayıtları ve fiktif yani gerçek olmayan hasılat kaydı en sık kullanılan tekniklerdir. Hâsılatı az göstermek amacıyla da hâsılatın dönemler arasında muhasebe ilkelerine uygun olmayan bir şekilde kaydırılması ve giderlerin uygun olmayan bir biçimde aktifleştirilmesi kullanılan en yaygın teknikler olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) tarafından 1999 yılında yapılan 525 soruşturmada yukarıda bahsedilen açıklamalara paralel bir şekilde aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:¹⁰²

- Uygun olmayan zamanlarda hâsılat kaydı % 34 den fazla
- Varlık değerlemelerinde hile yapılması yaklaşık % 18
- Muhasebe ilkelerine aykırı olarak giderlerin aktifleştirilmesi yaklaşık %13
- Kabul edilemeyecek nitelikte kazanç yöntemleri yaklaşık % 20

¹⁰² Bülent Aytaşkın, **Finansal Raporlamada Hile**, <http://ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf>, [30.01.2012]

- Büyük opsiyonlar ve sermaye ortaklıkları yaklaşık % 10
- Diğer çeşitli teknikler yaklaşık % 5

2.3.3.1. Bilânçoda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler

Muhasebe sistemine ilişkin düzenlemelerde finansal tablo formatlarına ve bu finansal tablolarda gösterilen hesap kalemlerine ilişkin açıklama ve değerlendirme hükümlerine yer verilerek, finansal tabloların kullanıcıları açısından anlaşılır ve karşılaştırılabilir olmasının temini amaçlanır. Gerek SPK düzenlemelerinde, gerekse MSUGT’nde bu çerçevede düzenlemeler bulunmaktadır.¹⁰³

İşletmenin belli bir andaki finansal durumunu yansıtan bilanço, yatırımcılara ve kredi kuruluşlarına işletmeyle ilgili kararlarında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bilançoda meydana gelen hile ve usulsüzlükler, işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek amacıyla işletmenin sahip olduğu varlıkların ve öz kaynakların tutarını olduğundan daha fazla göstermeyi ve yabancı kaynakların tutarlarını olduğundan daha az göstermeyi içeren yöntemlerdir.¹⁰⁴

Finansal tablo kalemlerine ilişkin sınıflandırma hilesine başvurulması için bunu özendirici çeşitli faktörlerin bulunması gerekir. Örneğin, gelir tablosu incelenirken, eğer sadece kullanıcılar tarafından dikkat edilen husus şirketlerin net dönem karları olsa idi, bu sonucu doğuran kalemlerin yerleri çok önem taşımayabilirdi. Ancak, gittikçe analistler tarafından sadece net kar rakamı değil, gelir tablosunun daha yukarılarında bulunan brüt satışlar, satışların maliyeti, brüt kar gibi kalemlerde, özellikle yeni ekonomi ve teknoloji şirketleri gibi şirketler açısından önem taşımaya başlamıştır.

Bu kapsamda, sadece finansal tablo kalemlerinin niceliğini etkileyen hususlar değil, finansal tablo kalemlerinin gösterimini etkileyen hileler de kullanıcıların yanıltılması açısından büyük önem taşımaktadır.

¹⁰³ Sibel Ulusoy, **Finansal Tablo Hilelerinin Değerlendirilmesi ve Bu Kapsamda Hâsılatın Kaydedilmesinde Özellikli Durumlar**, Ankara, 2007, Yüksek Lisans Tezi, s.39

¹⁰⁴ Balci, a.g.e., s.24

Çünkü finansal tabloları hazırlayanlar tarafından finansal tablo kalemleri arasında yapılan devir ve mahsuplar sonucunda, kullanıcıların şirketin işlem ve ilişkileri konusunda tam bilgi sahibi olmasının engellenmesi, hesap kalemleri için getirilen çeşitli değerlendirme hükümlerinden kaçınılması ve bu suretle finansal tabloların karşılaştırılabilirliğinin zarar görmesi söz konusudur. Aşağıda bu çerçevede değerlendirilebilecek uygulamalara ilişkin çeşitli örneklere yer verilmektedir: Şirketin ilişkili şirketler ile olan bakiyelerinin, gerçek niteliği dışında, örneğin ticari ilişkilerin yansıtıldığı hesaplarda gösterilmesi suretiyle bu ilişkilerin niteliğinin gizlenmesi söz konusu olabilmektedir.

İşlemlerin vadelerinin olduğundan farklı gösterilmesi suretiyle, kısa vadeli ve uzun vadeli varlık veya kaynak ayrımının gerçeği yansıtmasının engellenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu uygulama şirketlerin finansal tabloları üzerinden gerçekleştirilen oran, yüzde ve trend analizi gibi yöntemlerin yanlış sonuçlar vermesine ve alacak ve borç kalemlerinin vadeleri baz alınarak hesaplanan alacak ve borç reeskontları ile gelir ve gider tahakkuklarının gerçek olmayan bir biçimde hesaplanmasına yol açacaktır.¹⁰⁵

Bilançonun değiştirilmesi, bilançonun doğruluk ilkesine aykırı davranış olup, bilançonun muhasebe kayıtlarından saptırılarak düzenlenmesiyle yapılmaktadır.¹⁰⁶

Finansal varlıkların gerçek niteliği dışında finansal tablolarda gösterilmesi de kullanılan metodlardan biridir. Örneğin, bir finansal varlığın, uluslararası standart uyarınca vadeye kadar elde tutulacak varlıklar, alım satım amaçlı varlıklar veya satılmaya hazır finansal varlıklar olarak sınıflandırılma konusunda yönetimin yargıda bulunma yetkisi bulunmaktadır. Bu sınıflandırma varlık ilk alındığında belirlenmekte ve belirli durumlar ortaya çıktığında değiştirilmesi mümkün bulunmaktadır. Örneğin bir borç senedi, satılmaya hazır varlık olarak sınıflandırılması durumunda makul değer/piyasa değeri ile değerlendirilmekte, değişiklikler doğrudan gelir tablosunda değil öz kaynaklar içerisinde gösterilmektedir. Ancak vadeye kadar elde tutma amaçlı olarak alınması durumunda iskonto edilmiş değeri ile değerlendirilmekte ve değerindeki

¹⁰⁵ Ulusoy, a.g.e., s.40

¹⁰⁶ Ahmet Hayri Durmuş, Mehmet Emin Arat, **İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili İlkeler Uygulamalar**, 5.Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı, 2000, s. 24.

değişiklikler gelir tablosuna aksettirilmektedir. Görüldüğü üzere bu iki başlık altında tanımlama hem değerlendirme yönteminde değişiklik yaratmakta hem de değer değişikliklerinin gelir tablosuna mı, bilançodaki öz kaynaklara mı yansıtılacağını belirlemektedir.

Sahip olunan maddi varlıklar normal olarak kullanımı durumunda alternatif yöntemin kullanılmaması halinde kayıtlı değerleri ile yansıtılıp, faydalı ömürleri dikkate alınarak amortisman tabi tutulmak suretiyle finansal tablolarda gösterilmektedir. Ancak, satılmak üzere tutulan bir varlık olarak sınıflandırılması durumunda, amortisman ayrılmasını durdurma imkanı bulunmaktadır. Varlığın bu şekilde sınıflandırılmasına ilişkin değerlendirme de şirket yönetimi tarafından yapılmakta olup, yapılan bu sınıflandırma değişikliği ile kar tutarları etkilenebilecektir.

Verilen sipariş avansları da şirketlerden bir takım fon çıkışlarının gizlenmesi yanında, alacaklara ilişkin değerlendirme hükümlerinden kaçınmak için kullanılabilir. Örneğin alacak senetlerinin, dönem sonunda ilişkili şirketlerinden birine ciro edilerek sipariş avansları arasında gösterilmesi, alacak senetlerine ilişkin reeskont giderinin gelir tablosuna yansıtılmamasını sağlayacaktır.

Gelir tablosunun alt kalemlerinin arasındaki hareketlerle yaratılan sınıflandırma hileleri de önemli taşımaktadır. Olağanüstü gelir ve karların gerçek niteliği dışında, şirketin temel faaliyetlerinin sonucunu oluşturan faaliyet karları arasında gösterilmesi veya faaliyet giderlerinin unsurlarının diğer giderler arasında gösterilmesi bu alanda kullanılan yöntemlerinden biridir.¹⁰⁷

Çeşitli dava kazanım gelirleri, iştirak veya varlık satışından sağlanan gelirlerinin faaliyet gelirleri arasında gösterilmesi bu tip işlemlere örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında, finansal tablo kullanıcıları açısından önem taşıyan brüt kar kalemini manipüle etmek amacıyla, satılan malın maliyeti kaleminde yer alması gereken giderlerin satış, pazarlama ve genel yönetim giderleri arasında gösterilmesi de bu tip hile yöntemlerine bir örnek olarak verilebilir. Bu kapsamda, şirketin devam eden faaliyetlerinden sağladığı gelirin sürekliliğinde yatırımcıların önem verdiği bir husus

¹⁰⁷ Ulusoy, a.g.e., s.41

olduğu dikkate alınarak; durdurulan faaliyetlere ilişkin varlıkların karla satılması durumunda, bu kar devam eden faaliyetlerle ilişkilendirilerek gösterilirken, satıştan zarar edilmesi durumunda durdurulan faaliyetlerden elde edilen zararlar arasında sınıflandırılması gelir tablosuna ilişkin sınıflandırma hilelerinden birini teşkil etmektedir.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı olarak bilançonun varlık ve kaynak yapısını yansıtan hesapların mahsup edilmesi de bazı hesap kalemlerinin finansal tablolara yansıtılmaması veya finansal tablolarda yer alan hesapların şirket işlemleri içerisindeki gerçek hacminin gizlenmesine neden olacaktır.

Değerleme yapılırken işletmenin mevcut kıymetleri, stokları olması gerekenden yüksek değerlenirse veya amortisman ile karşılık ayrılmasından vazgeçilirse bilanço iyileştirilmiş olmaktadır. Kıymetlerin düşük değerlenmesi halinde ise bilanço olumsuz maskelenmiş demektir. Bilançonun olumlu yönde maskelenmesine aynı zamanda bilanço güzelleştirmesi adı verilmektedir.¹⁰⁸

Yapılan hileli işlemler nedeniyle aktif ve pasif arasında meydana gelen farkı kapatmak amacıyla finansal tablolarda aktif ve pasif karakterli çeşitli gerçek dışı (fiktif) hesaplar yaratılması da bir yöntemdir.

Vadesi geçmiş senetlerinin, vadesi bilanço tarihiymiş gibi hazır değerler kalemine alınması ile gerek alacak senetleri için şüpheli alacak karşılığı ayrılması yükümlülüğünden kaçınılması, gerekse şirketin likiditesinin yüksek gösterilmesi de mümkün olabilmektedir.¹⁰⁹

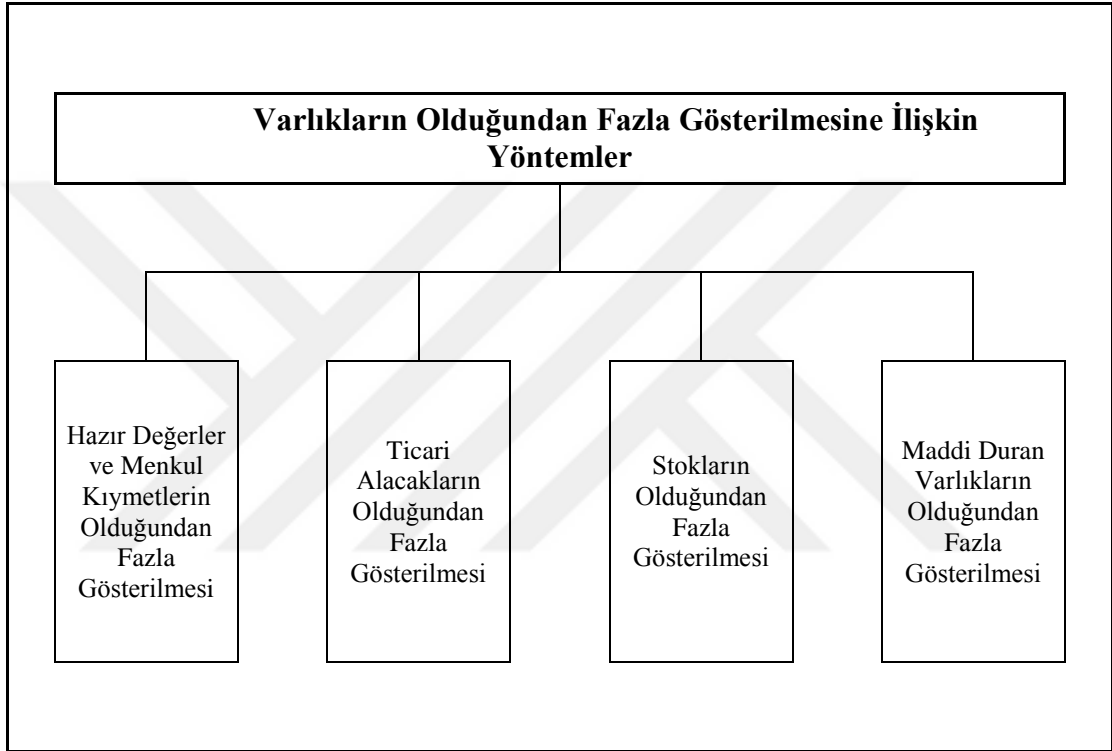
2.3.3.1.1.Varlıklar

Varlıklar, işletme sahibinin veya ortaklarının işletmeye koydukları sermaye ile dönem kârlarından işletmede bıraktıkları bölümler karşılığında ve üçüncü kişilere borçlanarak elde edilen maddi ve maddi olmayan değerlerin bütünüdür. Varlıklarda meydana gelen hile ve usulsüzlükler, finansal rapor kullanıcılarına

¹⁰⁸ İsmail Küçük, a.g.e., s.118

¹⁰⁹ Ulusoy, a.g.e., s.42

işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek amacıyla varlıkları olduğundan daha fazla göstermeye yönelik yöntemleri içermektedir. Bu yöntemler muhasebenin temel kavramlarına ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı olarak gerçekleştirilmektedir. Şekil 1’de hileli ve usulsüz olarak olduğundan fazla gösterilen varlık kalemleri verilmektedir.

Şekil 1 : Varlıkların Olduğundan Fazla Gösterilmesine İlişkin Yöntemler

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi İle Karşılaştırılması Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.25

Hazır Değerler ve Menkul Kıymetler

İşletme kasasında veya bankalarda tutulan nakit para ile değer kaybına uğramadan paraya çevrilmesi mümkün olan varlıklar işletmelerin hazır değerlerini oluşturmaktadır. Hazır değerlerin tutarları, genellikle bankalarla kolaylıkla teyit edilebildiğinden olduğundan fazla gösterilmesi oldukça zordur. Hazır değerlerde

genellikle meydana gelen hile ve usulsüzlük ise nakit paranın çalışanlar tarafından çalınmasıdır. İşletme yönetiminin bilgisi dışında çalınan tutarlar büyük olduğu zaman finansal raporların hatalı beyan edilmesine neden olmaktadır.

İşletmenin geçici bir süre edindiği pazarlanabilir konumdaki hisse senedi, tahvil, hazine bonosu finansman bonosu gibi varlıklar menkul kıymetleri oluşturmaktadır. Uzun vadeli amaçlarla bulundurulan pazarlanabilir konumda bulunmayan menkul kıymetler mali duran varlıkları oluşturmaktadır. Pazarlanabilir menkul kıymetler aktif bir piyasanın olması durumunda aktif piyasa fiyatıyla, olmaması durumunda ise çeşitli değerlendirme yöntemleri yoluyla değerlendirilir. Gerçeğe uygun değerler işletme yönetimi tarafından belirlenmesi hileli ve usulsüz şekilde menkul kıymetlerin değerinin olduğundan fazla gösterilmesine neden olabilir.

Ticari Alacaklar

Ticari alacaklar, işletmenin mal ve hizmet satışına bağlı olarak ortaya çıkan senetli ve senetsiz alacakları kapsamaktadır. Ticari alacak hesapları, satış, gelir ve stok kalemleri gibi hileli ve usulsüz olarak değiştirilmeye müsaittir. Ticari alacakların, dönem satışlarının ve gelirlerinin olduğundan fazla gösterilmesine ilişkin yöntemler genellikle birlikte yürütülür. Ticari alacaklar genellikle hayalî müşteriler oluşturularak veya şüpheli ticari alacaklar için uygun karşılıkları ayırmayarak olduğundan fazla gösterilmektedir.

Hayalî müşteriler oluşturularak dönem satışlarını ve ticari alacakları olduğundan fazla göstermek, finansal sorunları olan veya yöneticileri satışa dayalı komisyon alan işletmeler arasında yaygındır. Alıcılar hesabında yer alan vadeli satışların makul bir süre içinde nakit olarak kapatılması gerektiğinden hayalî müşteriler genellikle dönem sonlarına doğru oluşturulmaktadır. Bu yöntemi gerçekleştirenler bağımsız denetçilere sahte belgeler sunmak suretiyle oluşturdukları gerçekdışı hesapları gizlemeye çalışırlar.

İşletmenin bir kısım alacaklarının tahsili, borçlusunun durumuna, iki işletme arasında çıkan ihtilafa, alacak miktarı üzerindeki anlaşmazlığa bağlı olarak şüpheli hale gelebilir. Bilanço ilkelerine göre işletmelerin tahsili şüpheli hale gelen alacağı için ihtiyatlılık kavramı gereği bilanço günündeki tasarruf değerine göre karşılık ayırarak

gider kaydetmesi gereklidir. Dönem kârını olduğundan fazla göstermeye çalışan bir işletme ise, ihtiyatlılık kavramına ve değer düşüklüğü için karşılık ayrılması ilkesine aykırı davranarak dönem kârı üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle karşılık ayırmaktan kaçınabilir.¹¹⁰

Maddi Duran Varlıklar

Maddi duran varlıklar işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süresi bir yıldan fazla olan varlık kalemleridir. Değerleme ve amortisman uygulamalarına ilişkin düzenlemeler maddi duran varlıkların finansal tabloda gösterimini etkileyen önemli konuları oluşturmaktadır.

Maddi duran varlık kalemlerinde kullanılan finansal tablo hile yöntemlerinden bir bölümüne aşağıda yer verilmektedir;

Maddi duran varlıkların amortismanına ilişkin olarak V.U.K.'nda normal ve azalan bakiyeler usulü olmak üzere iki yöntem benimsenmiş, SPK düzenlemesinde ise bu yöntemler yanında 103 şirketlerin, diğer amortisman hesaplama yöntemlerini kullanabilmeleri imkanı getirilmiştir. SPK'nın Seri:XI, No:25 sayılı Tebliği uyarınca üretim miktarlarını baz alan yöntemler bunlardan birini oluşturmaktadır. V.U.K.'nda amortisman yönteminin azalan bakiyelerden normal amortismanına değiştirilmesi imkanı tanınırken, tersi bir değişiklik yasaklanmıştır. SPK düzenlemelerinde ise seçilen amortisman yöntemlerinin sürekliliği temel ilke olarak benimsenmekte, ancak makul bir gerekçeye dayanılarak değiştirilmesi durumunda, gerekli düzeltme ve açıklamaların yapılması gerekmektedir. Her ne kadar gerekli düzeltme ve açıklamaların yapılması zorunluluğu getirilse de, duran varlık ağırlıklı şirketlerde yöntem değişikliği gelir tablosuna yansıyacak amortisman gideri tutarını büyük ölçüde değiştirebilecektir.

Amortisman sürelerinin belirlenmesindeki subjektif nitelik bu serbestinin kötüye kullanılıp kullanılmadığının değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Diğer taraftan SPK düzenlemeleri faydalı ömür ve amortisman yöntemlerinin her yıl gözden geçirilmesini ve değişiklik bulunduğu kanaatine varılması durumunda cari ve gelecek

¹¹⁰ Balcı, a.g.e., s.26-28

dönemlerdeki finansal tablolarına bunun yansıtılmasını talep etmektedir. Bu değişikliklerin muhasebe tahmin değişikliği olarak kabul edilmesi ve dolayısıyla düzenlemeler uyarınca geçmiş dönem finansal tablolarının düzeltilmesini gerektirmemesi, kullanım ömrünü değiştirmek suretiyle cari yıl finansal tablolarındaki maddi varlık ve ilgili gider olan amortisman kalemlerinde değişiklik yaratılmasına yol açabilmektedir.

Maddi duran varlıkların amortismanına tabi tutulması finansal tablolara alınması ile başlamaktadır. Özellikle önemli ölçekteki yapılmakta olan yatırımların kullanılabilir hale gelip varlık olarak kayıtlara alınmasında, ortaya çıkabilecek yüklü amortisman giderinden kaçınmak amacıyla, şirketler maddi varlıkların kayıtlara alınmasını geciktirebilmektedirler.

İşletmede yapımı süren ve tamamlandığında maddi duran varlık niteliğini kazanacak olan değerler için yapılmış bulunan çeşitli madde ve malzeme ile işçilik ve genel gider harcamaları, yapılmakta olan yatırımlar hesabında izlenmektedir. Bu hesabın içerisinde yer alan giderlerin, ilgili sabit varlığın maliyet bedeli içinde yer verilebilecek unsurlardan oluşup oluşmadığının tespiti, gider kaydırmaları için kullanılabileninden önem taşımaktadır. Bu hile yönteminin kullanılması durumunda, ilgili maddi varlık kalemi finansal tablolarda olması gerekene göre yüksek bir tutarda gösterilecektir.

Şirketlerin sahip olmadıkları varlıkları aktiflerinde göstermeleri de kullanılan hile yöntemlerinden biridir. Örneğin, tapuya şirket adına tescil edilmemiş gayrimenkullerin maddi duran varlıklar içerisinde gösterilmesi, varlığın satılmasına karşın aktiften çıkarılmayarak hem maddi duran varlıkların, hem de satış karının yüksek gösterilmesi gibi hile teknikleri de bulunmaktadır.

Duran varlıklara ilişkin kullanılan yöntemlerden birisi de aynı tip varlıkların değiştirilmesi suretiyle gelir yaratılmasıdır. Herhangi bir nakit alışverişi olmadığı halde

aynı değerde varlıkların takası alım satım işlemi gibi gösterilerek, hem varlıkların değeri hem de kar rakamı yükseltilmektedir.¹¹¹

Stoklar

İşletmenin satmak, üretmek veya işletme ihtiyaçlarında kullanılmak üzere elinde bulundurduğu maddelerin tümüne stok denilmektedir. 2 no.lu Türkiye Muhasebe Standardı olan Stoklar Standardı'na göre stoklar, maliyet veya net gerçekleşebilir değerin düşük olanıyla değerlenmektedir. Bu nedenle bilanço gününde stok maliyet değerinin net gerçekleşebilir değeri aşması durumunda değerinin indirilmesi gereklidir. Stokların tutarının olduğundan fazla gösterilmesi hem varlıkların hem de satışların maliyeti tutarının olduğundan fazla gözükmesine neden olacaktır. Muhasebe dışı envanter işlemleri sırasında stokların fiziksek olarak hatalı sayılması, değer düşüklüğüne uğrayan stoklar için uygun karşılıklar ayrılmaması, stok çıkış maliyetinin belirlenmesinde kullanılan yöntemlerin hileli ve usulsüz olarak değiştirilmesi gibi yöntemler ile stoklar hatalı olarak değerlenebilir. Stokların hileli ve usulsüz olarak olduğundan fazla gösterilmesine ilişkin yöntemler genellikle stok sayım raporları, tesellüm raporları gibi sahte evrakların meydana getirilmesini de iermektedir¹¹²

Stoklar hesap kalemi doğrudan şirketin satış ve maliyetleri ile ilişkili olduğundan finansal tabloların güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Stok hesabının muhasebeleştirilmesinin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi finansal tablolarda yer alan stok kaleminin değerlemesi, diğeri ise stokların akışı, yani stokların satılan malın maliyetini oluşturma ve bilânçoda kalan stok miktarının belirlenmesi sürecidir.

Düzenlemelerde farklı stok değerleme yöntemleri arasında seçim imkanın tanınması durumunda, yöntemlerden birinin seçilmesi, seçilen yöntemin veya yöntemin uygulama döneminin (rneğin yıllık olarak uygulanan yöntemin aylık olarak) değiştirilmesi suretiyle finansal tablolarda farklı stok ve satılan malın maliyeti rakamlarının yer alması sağlanabilecektir. Ayrıca, kapanış stoklarında meydana gelen bir değişim bir sonraki dönemin açılış stoklarını ve dolayısıyla karını da etkileyerek gelecek döneme de yansiyacaktır. FIFO yönteminin kullanılması özellikle enflasyon

¹¹¹ Ulusoy, a.g.e., s.44-45

¹¹² Balcı, a.g.e., s.27

döneminde yüksek kar rakamları oluşmasına neden olurken, LIFO yönteminin kullanılması daha düşük bir kar rakamının ortaya çıkması sonucunu doğuracaktır. Ancak bu durum bir muhasebe politikası seçimi niteliği taşıdığından, doğrudan finansal tablo hilesi olarak kabul edilmesi güçlük arz edecektir. Öte yandan, LIFO'nun kullanılması yıl sonunda yapılan yüksek fiyatlı alımlar ile karın düşük gösterilmesi imkanını da yaratmaktadır. LIFO yöntemini kullanan şirketler için, stokların her ürün bazında çok sayıda küçük gruplara ayrılması ve değerlemesinin bu şekilde gerçekleştirilmesi suretiyle de, finansal tabloları hazırlayanlar açısından gruplar arasında seçim yapılması suretiyle stok ve satılan malın maliyeti tutarlarının ayarlanması söz konusu olmaktadır. Bu gibi durumlar açıkça bu ekonomik mantık dışında özellikle finansal tablolara yansıtılan tutarları farklılaştırmak amacı güttüğünden sadece alternatifler arası seçim olarak değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır.¹¹³

Stok hırsızlığını önleyebilmek için aşağıda sıralanan işlevlerin birbirinden bağımsız yürütülmesi gerekmektedir:

- Stok alım talebi
- Stokların alımı
- Stoklar ile ilgili ödemelerin yapılması

Stok alım süreci, bir talep ile başlamalıdır. Mal talep etme süreci önceden belirlenmiş bir prosedür kapsamında yapılmalıdır.¹¹⁴

Stokların değerinin yüksek gösterilmesi ile otomatik olarak satılan malın maliyeti olduğundan düşük gösterilebilmektedir. Bunun için yapılan stok değerlemesinde hile, stokta kalan malların fiziki değerini artırma veya değeri düşen stoklar için karşılık ayırmayı erteleme yöntemleri kullanılabilir.

Stokların fiziki olarak sayısını artırmak, sayımda değersiz varlıkların düşülmemesi ve alakasız varlıkları paketlemek veya başka yanıltıcı işlemlerle stokların sayımına dahil etmek suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu kapsamdaki uygulamalar pek çok

¹¹³ Ulusoy, a.g.e., s.46

¹¹⁴ Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**, s.322

şirkette tespit edilmiş olup, en bilinen olaylardan birinde, şirket yönetimi petrol tankları kiralamış ve bunları deniz suyu ile doldurmuştur. Şirket bağımsız denetçileri de bu tankların 100 milyon ABD Doları'ndan fazla yağ içerdiğine inandırmıştır. Şirket bunu da su dolu tanklara bir miktar yağ döküp, kaldırma kuvveti ile yağların yukarı çıkması ile gerçekleştirmiştir. Kontrolde problem çıkmaması için yağ tanktan tanka aktarılmış ve bağımsız denetçiyi bu organizasyonla aldatmak da bağımsız denetçinin stok sayım planının elde edilmesi ile mümkün kılınmıştır.

Bunun yanında, kayıtlarla oynayıp açıkça sahte bir isim altında yeni stoklar yaratıp bunların değerlemeye dahil edilmesini sağlayarak ve hatta toplam stok tutarını değiştirmeden stok kayıtlarında yapılan hile ile stok sayısının artırılması suretiyle birim başına stok maliyeti düşürülüp dönem içerisinde satılan malın maliyetine giden tutarın azaltılması gibi yöntemlerle de stok değeri artırılabilir.

Stokların finansal tablolarda, kullanımları veya satılmaları sonucunda elde edilmesi beklenen tutardan daha yüksek bir bedelle izlenmemesi gerekmektedir. Bu durumda fiyat düşüşleri, stoğun fiziki olarak değer yitirmesi gibi nedenlerle şirketlerin stoklarındaki değer düşüklükleri gerekli karşılıkların ayrılması ile gelir tablosuna yansıtılmalıdır. Hızla değişen ekonomik koşullar dikkate alındığında yönetim tarafından stokların gerçekçi değeri ile gösterilmesi için gerekli değerlendirmeleri yapması beklenir, bunun yapılmadığı durumların tespiti ise çok güçtür.¹¹⁵

Çok çeşitli usuller kullanarak, stoklarda hileye başvurabilmekte olup, örneğin, ABD'deki Rite Aid Corporation adlı firmanın net karını, stoklarında hile yaparak artırdığı tespit edilmiştir. Şirket bu hileyi fiziki stoğundaki 8,8 milyon ABD Doları tutarındaki kayıp ve hırsızlık sonucu yok olan malı aktifte göstermek ve yasal defterlerinde stokların maliyetini düşürmek üzere sahte düzeltmeler yapmak suretiyle gerçekleştirmiştir.

Yine ABD'de SEC tarafından MiniScribe Corporation'un bazı fiktif transferler yaratılıp, aslında olmayan çeşitli stokları, merkezden denizaşırı ülkelere transfer edilen yoldaki mallar olarak kayıtlarda gösterdiği, bu suretle stok tutarlarını artırdığı ortaya

¹¹⁵ Ulusoy, a.g.e., s.47

ıkarılmıřtır. Ayrıca, firma iře yaramayan ve deęer dūřuklūęu karřılıęı ayrılması gereken stok parçalarını paketleyerek, deęerli stoklar gibi gōstermek suretiyle, stoklarını yūksək, deęer dūřuklūęu karřılıklarını ise olduęundan dūřuk olarak gōstermiřtir. Aynı řirket borçla aldıęı bazı malları stok olarak kayıtlarda gōsterip kayıtlarını řiřirmiř, borçları finansal tablolarında gōstermeyerek ise aktif pasif dengesini bozmuřtur.

Tablo 3 :
Stoklara İlişkin Genel Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri

MALİ İŞLEM	İLGİLİ HESAPLAR	HİLE VE USULSÜZLÜK YÖNTEMİ
Stokların satın alınması	İlgili Stok hesapları, ilgili Ticari Borçlar hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Alış tutarlarının olduğundan az muhasebeleştirilmesi •Alışların geç muhasebeleştirilmesi •Alışların muhasebeleştirilmemesi
Alıştan iadeler yapılması	İlgili Stok hesapları, ilgili Ticari Borçlar hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •İade edilen mal tutarının olduğundan fazla muhasebeleştirilmesi •İade edilen mal tutarının işlem gerçekleşmeden muhasebeleştirilmesi
Satıcıdan alış indirimi alınması	İlgili Stok hesapları, ilgili Ticari Borçlar hesapları, Kasa ve Bankalar hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •İndirim tutarının olduğundan fazla gösterilmesi •İndirim tutarının ilgili stok hesabından düşülmemesi
Stokların tüketilmesi, tüketilen stokların maliyetinin satışlarını maliyetine dönüştürmesi	İlgili Satışların Maliyeti hesapları, ilgili Stok hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Tüketilen stokların maliyetini satışların maliyetine dönüştürürken düşük tutarda gösterilmesi •Tüketilen stokların satışların maliyetine dönüştürülmemesi ve stoklardan düşülmemesi
Stokların değer düşüklüğüne uğraması	İlgili Stok hesapları, Diğer Stoklar, Stok Değer Düşük Karşılığı, ilgili Gider hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Değeri düşen stokların defter değeri gerçek değerini gösterecek şekilde azaltılmaz
Muhasebe dışı envanter işlemleri ile dönem sonu stok mevcudunun tespit edilmesi	İlgili Stok hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Stok miktarlarının olduğundan fazla sayılması
Muhasebe içi envanter işlemleri ve satışların maliyetinin belirlenmesi	İlgili Stok hesapları, Diğer Stoklar, Stok Değer Düşük Karşılığı, ilgili Satışların Maliyeti hesapları, ilgili Gider hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Satışların maliyetinin bilinçli olarak hatalı hesaplanması •Gerçekte olmayan stokların muhasebeleştirilmesi

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi:SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi ile Karşılaştırılması, Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.28

Alacaklar

Alacaklar şirketler açısından önemli bir finansal varlıktır. Bunların değerinin doğru gösterilmemesi de şirketin varlık yapısının doğru algılanmasını engelleyecektir.

Bu kalemin oluşumu hâsılat kayıtları ile doğrudan ilgilidir, bu durum da hâsılatın kaydedilmesi bölümünde daha ayrıntılı incelenecek olan sahte veya abartılmış satışlar sonucunda gösterilen alacaklar ile aynı nitelikte alacakların oluşmasına yol açabilecektir.¹¹⁶

Diğer taraftan, alacakların vadesinin doğru gösterilmemesi de onlardan kaynaklanan reeskontların doğru hesaplanmamasına ve dolayısıyla hem gerekli gelirlerin tutar olarak tabloya doğru yansıtılmamasına, hem de vade açılması nedeniyle alacaklara ilişkin oluşan faiz gelirinin hâsılattan uygun biçimde ayrıştırılmamasına yol açacaktır.

Yabancı para cinsinden olan alacaklar için dönem sonlarında değerlendirme ilkelerine uyulup uyulmadığına dikkat edilmelidir. Yabancı paraların değerlemesi ile ilgili hileli işlemler bu grup için de geçerlidir.¹¹⁷

Diğer Varlıklar

Şirketler tarafından varlık alımı hisse senedi ihracı suretiyle de gerçekleştirilebilir. Bu suretle alınan varlıkların değeri aynı zamanda özkaynakların değerini de doğrudan etkilediğinden önem taşımaktadır. Böyle bir işlemde, varlıkların değerlemesinde yapılan bir hile doğrudan gelir tablosunu değil özkaynakları etkileyecektir. Bu değerlemedeki hile ise ancak alınan varlığın satılması veya gerekli karşılıkların ayrılması ile ilerleyen dönemlerde gelir tablosuna yansıtılabilecektir.

Şirketlerin yaptıkları araştırma geliştirme giderleri neticesinde çeşitli patent veya lisans hakları yaratılabilmekte, patent veya lisans hakkı başka işletmelerden de satın alınabilmektedir. Patent veya lisanslar, şirketin faaliyetlerini ve karını önemli ölçüde etkileyebilecek kaynaklar olması nedeniyle gerçekçiliği büyük önem

¹¹⁶ Ulusoy, a.g.e., s.48

¹¹⁷ İsmail Küçük, a.g.e., s.142

taşımaktadır. Bir patentin sahipliğinin sahte olması durumunda, yatırımcılar hem şirketin aktifteki varlıkları, hem de sahip olduğu teknoloji konusunda yanıltılmış olacaklardır. Şirket'in senetlerinde gelecekteki getiri beklentisi nedeniyle büyük bir artış yaratan teknolojinin bir üniversitenin çalışmalarından çalınmış olduğunun anlaşılması bu suretle yapılabilecek hilelere bir örnek olabilir.¹¹⁸

2.3.3.1.2.Yabancı Kaynaklar

Finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin en yaygın olanları şüphesiz satışlarla ve gelirlerle ilgili olanlardır. Bunun yanında finansal raporları olduğundan daha iyi göstermenin ve hatalı beyan etmenin yollarından birisi de finansal raporlarda yer alan yabancı kaynakların değerlerinin olduğundan az gösterilmesidir. Bilanço ilkelerine göre, işletmenin bilinen ve tutarları uygun olarak tahmin edilebilen bütün borçları tespit edilmeli ve bilançoda gerçeğe uygun değerleri ile gösterilmelidir. İşletmenin hileli ve usulsüz olarak borçlarını finansal raporlarında göstermemesi veya değerinden az göstermesi, hile ve usulsüzlüğü gerçekleştirenin kolaylıkla dönem kârını değiştirmesine olanak tanımaktadır.

İşletmelerde yabancı kaynak kalemlerinde değişime neden olan çeşitli mali nitelikli işlemler bulunmaktadır. Yabancı kaynaklara ilişkin hile ve usulsüzlükler genellikle bu mali işlemleri muhasebeleştirirken muhasebe ilkelerine aykırı şekilde olduğundan az göstermeyi veya göstermemeyi içermektedir. Yabancı kaynak hareketine neden olan mali işlemler çeşitli işletmelere göre değişiklik göstermekle birlikte 4 temel mali işlem bulunmaktadır. Bu mali işlemler şunlardır;

- Stokların satın alınması
- Ticari nedene dayanmayan mali işlemler
- Peşin tahsil edilen satış yapılması veya gelir elde edilmesi
- Finansman Sağlanması

¹¹⁸ Ulusoy, a.g.e., s.49

Bu mali işlemler, tüm işletmelerde aynı sırada meydana gelmek zorunda değildir. Bu mali işlemlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan hesap kalemlerinin incelenmesi sonucu yabancı kaynakların hileli ve usulsüz bir şekilde olduğundan az gösterilmesine ilişkin çok çeşitli yöntemler belirlenebilir. Yabancı kaynakları kullanarak finansal raporların yanlış beyan edilmesine ilişkin bazı yöntemler Tablo 4’de sıralanmaktadır.

Tablo 4 :
Yabancı Kaynaklara İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri

MALİ İŞLEM	İLGİLİ HESAPLAR	HİLE VE USULSÜZLÜK YÖNTEMİ
Stokların satın alınması	Stoklar, Ticari Borçlar	<ul style="list-style-type: none"> •Ticari borçların sonraki dönemlerde muhasebeleştirilmesi •Satın alınan stokların kaydedilmemesi •Alış iskontolarının ve iadelerinin olduğundan fazla gösterilmesi
Ticari nedene dayanmayan mali işlemler	Tahakkuk Eden Diğer Borç hesapları, Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •Tahakkuk eden giderlerin muhasebeleştirilmemesi •Tahakkuk eden giderlerin sonraki dönemlerde muhasebeleştirilmesi
Peşin tahsil edilen satış yapılması veya gelir elde edilmesi	Ticari Alacaklar, Satış ve Gelir hesapları, Gelecek Aylara veya Yıllara Ait Gelirler hesapları	•Peşin tahsil edilen fakat tahakkuk etmeyen satış veya gelir tutarının tahakkuk etmiş gibi muhasebeleştirilmesi
Finansman Sağlanması	Kasa Hesabı, Kısa ve Uzun Vadeli Mali Borçlar hesapları	<ul style="list-style-type: none"> •İlişkili taraflardan borçlanması •Mali borçların muhasebeleştirilmemesi •Mali borçların paravan şirketlerde gizlenmesi

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi İle Karşılaştırılması Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.31

2.3.3.1.3.Öz Kaynaklar

Öz kaynaklar işletme sahip yada sahiplerinin işletmeye sermaye olarak verdiği değerler ile işletme çalışmaları sonucu sağlanan ve henüz işletmeden çekilmemiş, o dönem kârı, dağıtılmamış önceki dönem kârları ve önceki dönem kârlarından ayrılan

sermaye yedeklerinden oluşmaktadır.¹¹⁹ Öz kaynaklarda meydana gelen hile ve usulsüzlükler genellikle dolaylı olarak geçmiş dönem kârlarının ve dönem kârının olduğundan fazla gösterilmesinden ileri gelmektedir.¹²⁰

İşletme sahiplerinin veya ortakların işletme varlıkları üzerindeki toplam haklarının parasal ifadesidir. Öz kaynakların borç verenler için bir güvence oluşturması bakımından yabancı kaynaklardan büyük olması istenir.

a-) Ödenmiş sermaye; öz kaynakların önemli kalemlerinden birisidir. Düzenlenen bilançolarda ortakların sermaye dağılımları pek yer almamakla birlikte sermayedarların bilinmesi ve ortaklara borçlar, ortaklardan alacaklar, ticari borçlar, ticari alacaklar ve satışlar hesaplarının birlikte değerlendirilmesi gerekir. Ortakların işletmeye borçlu olması, işletmenin ortaklarına faizsiz fon kullandırdığına, ortağın işletme ile mal alış verişinde bulunması transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımını yapıldığına delil teşkil eder.

b-) Sermaye yedekleri; öz kaynaklarda işletme faaliyetleri sonucunda yaratılan kar dışındaki etmenler dolayısıyla artırılan unsurlardır.

c-) Kar yedekleri; alınan kararlar uyarınca dağıtılmayarak şirkette bırakılan karlardır.

d-) Geçmiş yıl karları; bilanço tarihi itibarıyla geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve ilgililere dağıtılmamış bulunan karlardan yedek hesaplarına alınmayan tutarlardır.

e-) Geçmiş yıl zararları; geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve gelecekte yıllar karlarından mahsup edilecek zararlardır. Öz kaynakları azaltıcı bir unsurdur.

f-) Dönem net karı; işletmenin faaliyet dönemine ilişkin vergiler hesaplandıktan sonra oluşan kardır. Dönem net karı öz kaynaklar içerisinde önemli bir yere sahiptir.

¹¹⁹ Orhan Sevilengül, **Genel Muhasebe**, Gazi Kitapevi, Ankara 2005, s..592

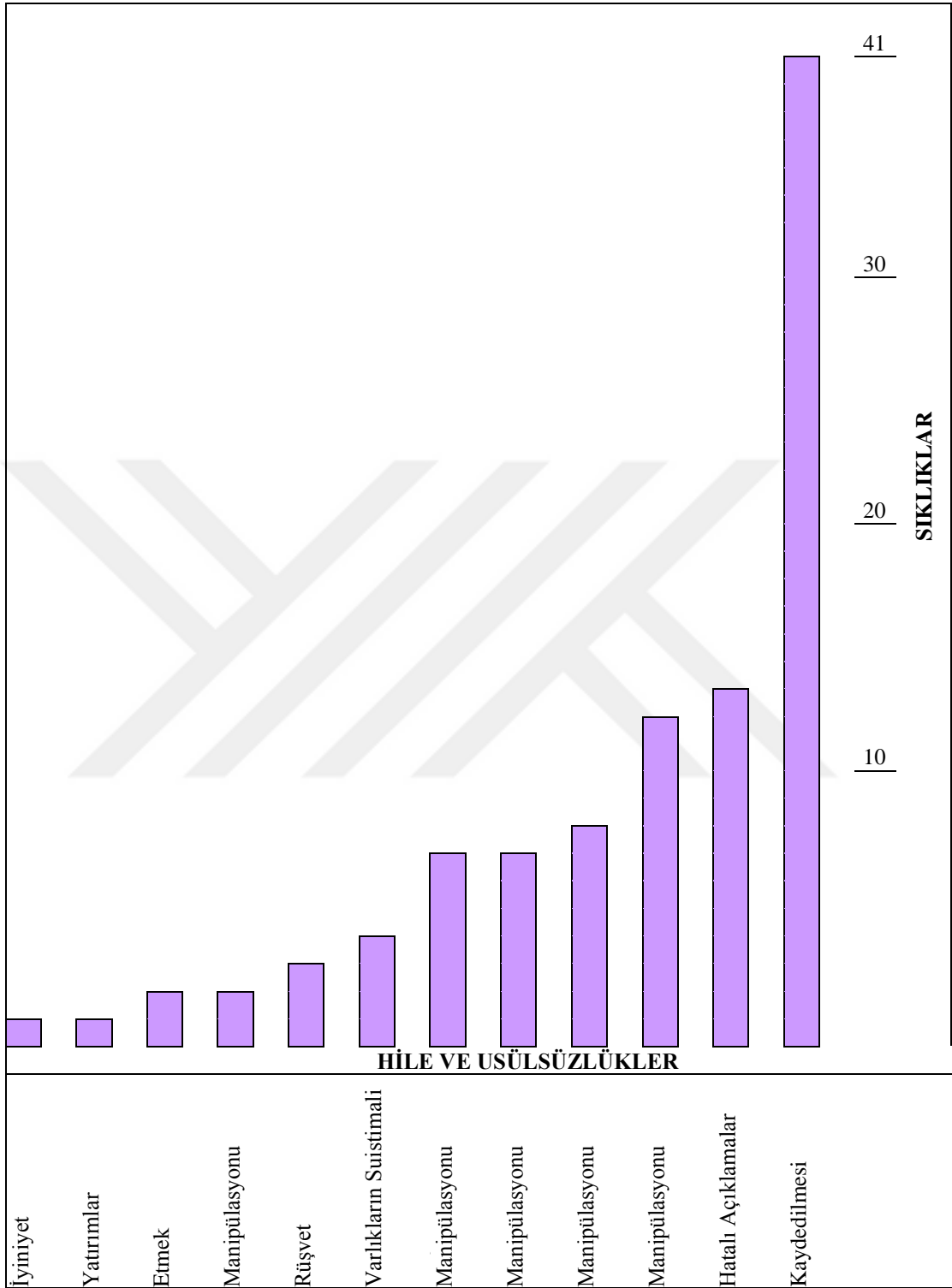
¹²⁰ Balci, a.g.e., s.33

2.3.3.2.Gelir Tablosunda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlükler

Gelir tablosu; bir işletmenin herhangi bir dönemdeki faaliyetlerinde, brüt satışlarından yola çıkarak, satış tutarını düzeltici nitelikteki hesapları, gider hesaplarını ve yasal yükümlülük karşılıklarını çıkarıp, gelir hesaplarını eklemek yoluyla dönem net karının hesaplandığı, standartlaştırılmış tablodur. Gelir tablosunda meydana gelen hile ve usulsüzlükler, dönem kârını olduğundan fazla göstermek için satış ve gelir tutarlarının olduğundan fazla, maliyet ve gider tutarlarının olduğundan az gösterilmesini içermektedir.

2.3.3.2.1.Dönem Gelirlerinin Olduğundan Fazla Gösterilmesi

ABD’de sermaye piyasalarını düzenleyen kuruluş olan Menkul Kıymet ve Takas Komisyonunun(SEC), finansal raporlarla ilgili olarak mahkemelerde açtığı davaların sonuçlarını gösteren 2000 ve 2006 yılları arasındaki Muhasebe ve Denetim Uygulama Bildirgeleri (AAERs) üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre gelire ilişkin hile ve usulsüzlükler, finansal raporlarda meydana gelen hile ve usulsüzlüklerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Gelir hesaplarıyla ilgili hile ve usulsüzlüklerin çok yaygın olması, bu hesaplardan çeşitli alacak hesaplarıyla birlikte yararlanarak dönem kârının kolaylıkla değiştirilebilmesine bağlıdır.

Şekil 2 : Finansal Raporlarda Meydana Gelen Hile ve Usulsüzlüklerin Sıklıkları

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi İle Karşılaştırılması Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.35

Gelir hesapları, işletmenin mal ve hizmet satışlarından veya işletmenin asıl faaliyeti dışındaki işlemlerden elde ettiği değerlerin muhasebeleştirildiği hesaplardır. Gelir hesaplarıyla ilgili hile ve usulsüzlükleri kavrayabilmek için gelire ilişkin mali işlemlerin ve gelirin gerçekleşme sürecinin anlaşılması gereklidir. Tablo 5’de gelire ilişkin mali işlemler ve gerçekleşebilecek hile ve usulsüzlükler gösterilmektedir

Tablo 5:
Gelirlere İlişkin Hile ve Usulsüzlük Yöntemleri

MALİ İŞLEM	İLGİLİ HESAPLAR	HİLE VE USULSÜZLÜK YÖNTEMİ
Müşterilere mal veya hizmet satışı yapılması	İlgili Brüt Satışlar hesabı	<ul style="list-style-type: none"> •Gerçekleşmeyen satışların muhasebeleştirilmesi •Satış gelirinin satıştan önce muhasebeleştirilmesi •Satış tutarının olduğundan fazla gösterilmesi
Müşteriye yapılan satıştan iade alınması	Satıştan İadeler, ilgili Ticari Alacaklar hesabı	<ul style="list-style-type: none"> •İade edilen satış bedelinin muhasebeleştirilmemesi •İade edilen satış bedelinin daha sonraki dönemde muhasebeleştirilmesi
Tahsili şüpheli hale gelen ticari alacakların tespiti	Şüpheli Ticari Alacaklar, Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı, ilgili Ticari Alacaklar hesabı	<ul style="list-style-type: none"> •Tahsili şüpheli hale gelen ticari alacak için karşılık ayrılmaması •Tahsili şüpheli hale gelen ticari alacak için olduğundan daha az karşılık ayrılması •Tahsili şüpheli gelen alacak için sonraki dönemde karşılık ayrılması
Vadeden önce müşteriye iskonto yapılması	İlgili Brüt Satışlar hesabı, Satış İskontoları, ilgili Ticari Alacaklar hesabı	<ul style="list-style-type: none"> •Müşteriye uygulanan iskonto tutarının muhasebeleştirilmemesi

Kaynak: Ahmet Balcı, Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi İle Karşılaştırılması Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s.36

2.3.3.2.2.Dönem Giderlerinin Olduğundan Az Gösterilmesi

Giderlerin kontrol edilmesinde kullanılacak dört temel yöntem bulunmaktadır. Bunlar; giderlerin aktifleştirilmesi, giderlerin dağıtımını konusunda farklı anahtarlar kullanılması, giderlerin çeşitli karşılıklarla kapatılması ve/veya ertelenmesi giderlerin olduğundan az gösterilmesidir.¹²¹

Bu kapsamda değerlendirilebilecek çeşitli hile yöntemleri aşağıda açıklanmaktadır.

Giderlerin Aktifleştirilmesi

Giderlerin aktifleştirilmesi ile cari yıla yansıtılması beklenen giderler, aktifte tutularak aktif büyütülmekte, cari yıl karında artışa yol açan bu işlem, giderin aktifleştirildiği varlığın satışı ile ilgili yılın veya belirlenen amortisman veya itfa yöntemine göre gelecek yılların karının azalmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, aktifleştirme yöntemi yanında aktifleştirilen giderlerin itfasında belirlenen yöntem de finansal tabloların gerçekliği açısından önem taşımaktadır.

Aktifleştirilen giderler içinde finansman giderleri önemli bir yer tutmaktadır. Sadece özellikli varlıklar için katlanılan finansman maliyetinin aktifleştirilmesine izin verilmektedir. Bunların dışında kalan varlıkların alımı ile ilgili finansman giderinin aktifleştirilmesi ile finansal tabloda hile yapılmış olmaktadır. Aktifleştirmeye vaktinde son verilmesi de önem taşımakta olup, amaçlandığı şekilde kullanıma veya satışa hazır hale getirilmesi için gerekli faaliyetler sona erdiğinde varlık üzerinde aktifleştirmeye son verilmemesi de bir hile teşkil edecektir. Tamamlanmış varlıklar üzerinde aktifleştirme yapılması artık bu varlıklar kullanılarak gelir yazılması mümkün olduğundan gelir ve giderin aynı döneme yansıtılması prensibine aykırılık yaratmakta ve aktifleştirilen birikimli finansman giderlerinin amortisman suretiyle gelir tablosuna yansıtılmasını da geciktirmektedir.

Özellikli varlığın kayıtlı değerinin veya beklenen nihai maliyetinin, ilgili özellikli varlığın geri kazanılabilir tutarını veya net gerçekleştirilebilir değerini aşmamasına

¹²¹ Lan Griffiths, "New Creative Accounting, Macmillan Press Ltd, London, 1995,s.21-28

dikkat edilmesi gerekmektedir. Karını artırmak için aktifleştirme yapan bir firma, bu işlemin boyutlarının artırılması ile varlığı satılabilir değerinin çok üstünde bir bedelle finansal tablolarında izler konuma gelebilir.

Finansman giderleri dışında, en çok aktifleştirilen giderler arasında maddi olmayan varlıklara ilişkin giderler yer almaktadır. Maddi olmayan varlıkların aktifte gösterilebilmesi için tanımlanabilir olması, ilgili kaynak üzerinde kontrolün bulunması ve gelecekte elde edilmesi beklenen bir ekonomik faydanın varlığı gibi kriterlerin sağlanması gerekmektedir. Maddi olmayan varlıkların taşıdığı riskler, tanımlamasındaki güçlükler ve gelişim hızı nedeniyle henüz yeterli hukuki bir koruma kazanmamış olması nedeniyle sadece kısıtlı koşullarda aktifte bulundurulmasına imkân tanınmaktadır. Maddi olmayan varlıkların nitelikleri, aynı zamanda bu varlıkların aktifleştirme için belirlenen çeşitli kriterleri taşıyıp taşımadığının tespitinde de güçlükler yaratmakta ve daha kolay biçimde muhasebe hilelerine konu olmasına yol açmaktadır.

Giderleştirme genel bir prensip olan gelirlerin giderlerle karşılanması kapsamında yapılmalıdır. Nasıl ki stok alındığında aktifte, fakat satışı gerçekleştiğinde satış geliri ile birlikte maliyeti gelir tablosunda gösteriliyorsa, diğer varlık kalemleri için de bu prensip uygulanmalıdır. Ancak bu basit prensibin her durumda uygulaması kolay olmamakta, gelir ve gider ilişkisinin kurulması veya oluşturulan veya elde edilen varlığın, başkaları tarafından da kullanılıp kullanılmayacağını veya gelir getirip getirmeyeceğinin tespiti güç olabilmektedir.¹²²

Araştırma ve geliştirme giderleri bu tip kalemlerden birini teşkil etmektedir. SPK düzenlemelerinde, araştırma giderlerinin aktifleştirilmesine bu safhada maddi olmayan varlığın, gelecekte ekonomik fayda sağlayıp sağlayamayacağını belirlenmesi mümkün olmadığından izin verilmemektedir.¹²³ Ancak belli bir safhaya ulaşılması ve geliştirme aşamasına gelinmesi durumunda aktifleştirilme mümkün olmaktadır.¹²⁴ Bu aşamaya ulaşıp ulaşılmadığının tespiti de; kullanıma veya satışa hazır hale gelmesinin teknik olarak mümkün olması, satma niyetinin bulunması, gerekli kaynağın bulunması,

¹²² Ulusoy, a.g.e., s.50-51

¹²³ SPK'nın Seri XI, No:25 Tebliği, Madde 190

¹²⁴ SPK'nın Seri XI, No:25 Tebliği, a.g.e., Madde 191

süreçte yapılan harcamaların ölçülebilir olması ve bir iş planının bulunması gibi pek çok kriterin değerlendirmesini içermektedir.

Bu şekilde kriterler oluşturulmaya çalışılmasına karşın, halen işletme bünyesinde oluşturulan markalar, yayın isimleri, müşteri listeleri ve bu nitelikteki benzer unsurlar işletmenin bir bütün olarak geliştirme maliyetlerinden ayıramayacağından, maddi olmayan varlık olarak finansal tablolara alınamamaktadır.

Teknolojik olarak uygulanabilir hale gelinip gelinmediği ve gerekli planların oluşturulması, yani aktifleştirme kriteri olan geliştirme aşamasına ulaşıp ulaşılmadığının tespiti önemli ölçüde yönetici takdirini gerektirmektedir. Örneğin, bilgisayar programı geliştiren bir şirket eğer bu giderlerinin büyük bölümünü aktifleştirmek istiyorsa yapması gereken detaylı tasarımları önceden planlayıp, oluşturmaya başlamaktadır.¹²⁵

Buna karşın, aktifleştirdiği giderleri azaltmak isteyen bir firma ise, gerekli planları oluşturmayı önemsemeyip, programın nerede ise pazarlanabilir hale geldiği, yani aktifleştirebilecek masrafların önemsiz kaldığı bir noktaya kadar aktifleştirmeyi geciktirebilir. Bu durumda tercihleri farklı olan iki şirketin geliştirme faaliyetlerinin finansal tablolara etkisi karşılaştırılabilirlikten uzaklaşacaktır. Ancak burada da, bir politika seçimi söz konusu olduğundan, bu seçimin arkasındaki gerekçenin ekonomik mi, yoksa finansal tablolar üzerinde hile yapmaya mı yönelik olduğunun tespiti güç olacaktır.

Maddi olmayan varlıklara ilişkin harcamalar aktifleştirilirken, işletmenin kısmen veya tamamen yeniden organizasyonu veya yeniden yerleşimine ilişkin harcamalar, başlangıç maliyetleri olan yeni bir faaliyet veya işyeri açmak için yapılan harcamalar, yeni faaliyetlerin başlatılması veya yeni ürünler veya yeni süreçlerin oluşturulması için yapılan harcamaların aktifleştirilmesi mümkün değildir.¹²⁶ Ancak şirketler tarafından bu başlangıç maliyetlerini, ertelemek için aktifleştirme yönteminin benimsendiği ve hatta amortisman süresini artırmak için yapılan bu aktifleştirmenin

¹²⁵ Ulusoy, a.g.e., s.52

¹²⁶ SPK'nın Seri XI, No:25 Tebliği, a.g.e., Madde 193

maddi olmayan varlıklar yerine maddi varlıklar içerisinde gösterilmek suretiyle finansal tablo hilesine başvurulduğu durumlara rastlanmaktadır.

Dolayısıyla başlangıç maliyetlerinin aktifleştirilmesi, yasak olmasına karşın karını artırmak isteyen şirketlerce, bu giderlerin başka adlar altında sınıflandırılması suretiyle gerçekleştirilebilmektedir.

Bunun yanında, şirketler tarafından ilk halka arz giderlerinin, katalogların bastırılıp dağıtılması gibi doğrudan satış giderlerinin, bir satın alma nedeniyle işçilerin çıkarılması nedeniyle ödenen tazminatların, bir davada anlaşma karşılığı karşı tarafa ödenen tutarın ve sigorta poliçesi kazanmak için yapılan komisyon ve diğer satış giderlerinin aktifleştirilmesi gibi yöntemlerin de benimsendiği görülmektedir. Bu kapsamda reklam giderleri, pazarlama satış ve dağıtım ile genel yönetim giderleri gibi çeşitli faaliyet giderlerini de aktifleştirme yoluyla hile yapılarak, gelir tablosu yerine şirket bilançosunun aktifinde gösterilebilmektedir.¹²⁷

Hileli aktifleştirme işlemlerine başvuran şirketlerin bunu gerçekleştirmek için çeşitli gizleme faaliyetlerine başvuracağı tabiidir. Bu şirketlerin finansal tablolarının dipnotlarında yaptıkları aktifleştirme işlemini açıkça belirtmeyecekleri de tabiidir. Bu çerçevede, pek çok şirket tarafından, yapılan aktifleştirmenin niteliğine uygun olmayan isimlerle kayıtlara yansıtıldığı gözlenmiştir. Gelecek yıllara ilişkin giderler, alacaklar, stoklar, duran varlık kalemleri bu tip fiktif kayıtların görülebileceği kalemlerdir. Örneğin, ABD’de bir şirket tarafından çeşitli faaliyet giderlerinin alacaklar kaleminin altında çeşitli alacaklar adı ile izlendiği, bir kısmının ise makine teçhizat ve araziler hesabının altında başka bir fiktif bir isimle izlendiği ortaya çıkarılmıştır.

Aktifleştirme konusunda uluslararası alanda en bilinen örneklerden birini Worldcom Inc’in diğer yöntemler yanında aktifleştirmeyi de kullanarak karını 9 milyar ABD Doları tutarında yüksek gösterdiğinin tespiti oluşturmaktadır. Söz konusu şirkette, hile çeşitli faaliyet giderlerinin şirketteki yöneticilerin muhasebe birimi çalışanlarını yönlendirmesi ile yeniden tanımlanarak aktifleştirilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir.¹²⁸

¹²⁷ Ulusoy, a.g.e., s.53

¹²⁸ Report Pursuant to Section 704 of The Sarbanes-Oxley Act, (<http://www.sec.gov>), s.14, 15

uygulanmasına ve maliyet hesaplarının genel muhasebe içinde veya genel muhasebeden ayrı tutulmasına olanak verecek şekilde düzenlenmiştir.

Giderlerin Dağıtımı

Satılan mal maliyetinin oluşumu ve genel üretim giderlerinin dağıtımı hususları finansal tablonun gerçekliği açısından önemli konulardır. Giderlerin dağıtılması V.U.K.'nın 275'nci maddesinde düzenlenmiştir. MSUGT'nde ise maliyet hesapları, maliyetlerin gider fonksiyonları, gider çeşitleri ve gider yerleri itibariyle oluşmasını sağlayacak kayıt düzeni ile her türlü maliyet yönteminin uygulanmasına ve maliyet hesaplarının genel muhasebe içinde veya genel muhasebeden ayrı tutulmasına olanak verecek şekilde düzenlenmiştir.¹²⁹

Giderlerin dağıtılmasına ilişkin V.U.K. hükmü faaliyet gideri olan genel yönetim giderlerinden üretim maliyetine pay verilmesine ihtiyari olarak imkân vermektedir.

SPK düzenlemeleri uyarınca ise, stokların dönüştürülmesi için katlanılan maliyetler sıralandıktan sonra,¹³⁰ diğer maliyetlerin¹³¹ sadece stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesi için katlanması halinde stok maliyetine dahil edilebileceği ve üretim için olmayan depolama maliyetleri, stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesine katkı sağlamayan genel yönetim giderleri, satış maliyetlerinin ve aktifleştirilmesine izin verilen dışındaki borçlanma maliyetlerinin stokların maliyetlerine dahil edilemeyeceği belirtilmiştir.

Şirketlerin biraz da bu iki düzenleme arasındaki farklılık kaynaklı olarak, genel yönetim giderlerinden üretim maliyetine pay vermek suretiyle halka açıklanan finansal tablolarında hile yaptıkları görülmektedir.

Yukarıda belirtilen düzenlemelerde genel üretim giderlerinin dağıtımına ilişkin bir yöntem belirlenmemiştir. Giderlerinin dağıtım anahtarlarının belirlenerek maliyetin hesaplanması tamamen şirketlerin değerlendirmelerine dayalı olarak

¹²⁹ Ulusoy, a.g.e., s.54

¹³⁰ SPK'nın Seri:XI, No:25 Tebliği, a.g.e., Madde 145

¹³¹ SPK'nın Seri:XI, No:25 Tebliği, a.g.e., Madde 146

gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde, giderlerin dağıtım esaslarına ilişkin varsayımların gerçek dışı belirlenmesi suretiyle finansal tablolarda hile yapılması söz konusu olabilecektir. Bu durum, hem bilânçoda yer alan mamul stokların değerini, hem de gelir tablosunda yer alan satılan malın maliyeti kalemini etkileyebilecektir.

Diğer taraftan, SPK düzenlemelerinde giderlerin dağıtımında normal kapasitenin dikkate alınması, atıl kapasite veya düşük kapasite ile çalışıldığı dönemlerde sabit üretim giderlerinin artırılamayacağı doğrudan gelir tablosuna yansıtılacağı düzenlenmiştir. Özellikle üretimleri mevsimsellik arz eden şirketler (Yılın sadece belirli bir döneminde çalışan, konserve, dondurulmuş gıda üreten şirketler gibi) tarafından bu düzenlemelerin gereğini, karların finansal tablo dönemlerinde önemli dalgalanmalar arz etmesine neden olması nedeniyle yerine getirmedikleri görülmektedir.¹³²

Bu şekilde üretim yapılmamasına karşın sabit genel üretim giderleri şirketin aktifinde izlenebilmekte, yani aktifleştirilmekte, üretime başlanması ile birlikte de üretimin maliyetine yansıtılabilmektedir. Bu şekilde giderler ileriki dönemlere aktarılarak cari dönem karı artırılmaktadır.

Giderlerin Kapatılması-Ertelenmesi

Karşılıkların işletme için bir yükümlülük bulunduğu ve tutarının ölçülebildiği durumlarda ayrılması gerekmektedir. Ancak şirketler tarafından finansal durumun iyi olduğu dönemlerde ayrılan karşılıklar, kötü dönemlerde giderlerin kapatılması için kullanılabilir. Şirketler tarafından bu şekilde ayrılan karşılıkların en önemlilerini yeniden yapılandırma karşılıkları, çevreye ilişkin yükümlülükleri yerine getirmek üzere hesaplanan karşılıklar ve dava karşılıkları oluşturmaktadır. Bu tip karşılıklar oluşturulduktan sonra ayrılan karşılıklara ilişkin olarak ödenen giderlerin bu karşılıklarla kapatılması, gelir tablosuna dahil edilmemesi gerekmektedir. Ancak şirketler genellikle olması gerekene göre yüksek tutarlı karşılıklar ayırıp, bunu takip eden dönemlerde azaltarak gelirlerini artırmak gibi bir yöntem benimseyebilmektedirler.

¹³² Ulusoy, a.g.e., s.55

Karşılıkların bu şekilde yoğun kullanımı şirketin nakit akımları ile kar zararı arasındaki ilişkiye zarar vermektedir.

Bu tip işlem yapan şirketlere Xerox Corporation örnek olarak verilebilir. SEC tarafından, ABD’de bulunan bu şirkette yapılan incelemede, analistlerin kar bekletilerini karşılayabilmek için şirket tarafından gerekli koşullar oluşmadığı halde 396 milyon ABD Doları tutarında karşılık ayrıldığı ve bu karşılıkların gelecek dönemlerde faaliyet sonuçlarını daha iyi göstermek için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunu takiben şirket tarafından Ocak 1997’den Aralık 2000’e kadar olan bütün finansal tabloları düzeltilerek kamuya duyurulmuştur.

Giderlerin ertelenmesi de şirketler tarafından finansal tablo hilelerine başvurmak için kullanılan yöntemlerden birini oluşturmaktadır. Örneğin, gelecekte şirkete fayda sağlanmas beklenmeyen değersiz hale gelmiş varlıkların aktiften çıkarılarak gelir tablosuna yansıtılmasının, cari yılda gerçekleştirilmeyerek bir sonraki döneme aktarılması da cari yıl giderlerinin azaltılması sonucunu doğuracaktır.

Aynı şekilde çeşitli varlık kalemlerindeki değer düşüklüklerini yansıtmak için reeskont veya gerekli karşılıkların ilgili dönemde ayrılmaması da gelir tablosuna yansıtılacak giderleri azaltacaktır. Şüpheli alacaklar için karşılık ayrılmaması veya eksik ayrılması bu kapsamda en sık rastlanılan finansal tablo hilelerindedir.

Şirketler alacaklarının tahsil kabiliyetini yitirdiğinin öğrenmesine karşın gerekli karşılıkları ayırmayarak karşılıklarını düşük gösterip, karını yüksek gösterebilmektedir.

Bu duruma örnek olarak, Allenghy Health Education and Research Foundation adlı şirketin tahsil edilemeyen alacakları için ayırması gereken karşılıkları yaklaşık 100 milyon ABD Doları tutarında düşük göstererek, kötü giden finansal durumunu gizlediğinin SEC tarafından tespit edilmesi verilebilir.¹³³

¹³³ Ulusoy, a.g.e., s.56-57

2.3.3.3.Hatalı Açıklamalar

2.3.3.3.1.Yükümlülüklerin Belirtilmemesi

Firmalar, yaptıkları zorunlu ve zorunlu olmayan finansal tablo sunumlarıyla pay sahiplerinde ve şirketle ilgilenen diğer bilgi kullanıcılarının üzerinde güçlü bir kurum imajı yaratmakta ve bu sayede yarar sağlamaktadırlar. Aynı zamanda bilgi kullanıcılarına daha fazla bilgi sağlamış olmaktadır. Daha fazla bilgi, daha doğru kararlar alınmasını sağlayacaktır.

Kullanıcılar, kendilerine sunulan bilgilerin güvenilir olduğuna inanmadıkları sürece kamuya yapılan açıklamalar etkin olamayacak ve dolayısıyla sonuçta ulaşılmak istenen şeffaflık hedefine de ulaşamayacaktır. Bilgileri yatırımcılar açısından güvenilir kılmanın en etkin yollarından biri, yasal olarak zorunlu kamuya açıklama yükümlülükleri getirmek ve bunlara uymayanlar için de yaptırım mekanizmaları öngörmektir. Gelişmiş sermaye piyasalarında özel sektör kurumlarının yasal olarak düzenlenmemiş olsa da gönüllü olarak güvenilir açıklamalar yapma istek ve amaçları mevcuttur. Ama özellikle gelişme süreçlerini tamamlamamış piyasalarda bu kadar önemli bir konunun sadece gönüllü uygulamalara terk edilmesi mümkün olmayıp dürüst çalışan şirketler ile diğerleri arasında ayırım yapılabilmesine imkan verecek şekilde, yasal düzenlemelerle desteklenmiş kamuyu aydınlatma mekanizmalarının ve etkin denetim süreçlerinin geliştirilmesi zorunludur.

Zorunlu olmayan kurumsal açıklamaya bağlı finansal tablo sunumunda, kurum yöneticilerinin tamamen kendi iradeleri ile yasalarda belirtilenden fazla açıklama yapması söz konusudur. Şirket yönetimi tarafından yıllık rapor kullanıcılarının karar gereksinimleri ile tutarlı olduğu düşünülen muhasebe ve diğer bilgilerin sağlanmasına yönelik olarak özgür şekilde yapılan, zorunlulukların dışındaki açıklamalar firmaların gönüllü kurumsal açıklamalarıdır.

Gönüllü bilgilendirmeler sonucunda bilgilenmiş ve bilgilenmemiş yatırımcılar arasındaki bilgi eşitsizliği azalacaktır. Daha fazla açıklamada bulunan firmaların hisse senetlerine ilişkin işlemlerde yatırımcılar kendilerini daha fazla güvende hissedecek ve bunun sonucu olarak da hisse senedi likiditesi doğal olarak artacaktır. Firmaların

zorunlu olmayan yükümlülüklerini yerine getirmeleri sonucunda finansal analistlerin daha fazla bilgilenmeleri sağlanacak, daha doğru tahminler ve yorumlar yapmaları olasılığı artacaktır.¹³⁴

Muhasebe ve denetim yönüyle bilgi sunma konusuna değinilecek olursa, muhasebe; işletmenin varlıkları ve kaynakları üzerinde değişme yaratan ve para ile ifade edilen mali nitelikli işlemlere ait bilgileri kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak suretiyle ilgili kişi ve kurumlara raporlar halinde sunan bir bilgi sistemidir.¹³⁵

Denetim kavram olarak; bir şeyin doğruluğunu anlamak için araştırma ve inceleme yapmak, muayene etmek, gözlemek ve eleştirici bir gözle incelemeyi geçirmek anlamlarını da içeren geniş bir kavramdır.¹³⁶

Denetim, işletmenin finansal tablolarının bütünlüğü ve doğruluğu yönlerinden araştırılarak bir görüş belirtmek amacıyla yapılır. Daha geniş bir bakış açısıyla muhasebe denetimi; işletmenin faaliyetlerinin etkili ve yeterli bir biçimde yürütülüp yürütülmediğinin araştırılması amacıyla bilgi toplama işlemlerinin ve bütün yönetim faaliyetlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesini kapsar.

Denetim, kurum ve kuruluşlar ile kişiler ve görevleri, işlevleri ve faaliyetleri ile ilgili olarak açıklamalar yapmakta, bildirimlerde bulunarak çeşitli isteklerde bulunmakta, kararlar alıp uygulamakta, belirli görüş ve iddialar ileri sürerek bunların doğruluk ve güvenilirliğini savunmaktadır.¹³⁷

Ancak bu bildirim ve iddiaların uygunluğu, doğruluğu ve güvenilirliği tartışılabilir. Amaçlara uygun ve tutarlı karar verebilmek için karar işleminde yararlanılan bilgilerin geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir. Güvenilir ve geçerli olmayan bilgi, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını engelleyerek topluma, örgütlere ve karar alıcılara zarar verir. Karar alıcılar, kendilerine sunulan bilgileri

¹³⁴ Yaman, a.g.e., s.38-39

¹³⁵ Fevzi Sürmeli, Yılmaz Benligiray; **Genel Muhasebe**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.6

¹³⁶ M. Ali Haspolat, **Halka Açık Şirketlerin Denetimi ve Vergi Kanunları Karsısındaki Durumu**, Hesap Uzmanları Konf. II, Maliye Gümrük Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.306

¹³⁷ Erdal Kenger, **Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu**, Yüksek Denetleme Kurulu, Şubat 2001, s.42.

doğrudan kaynağına inerek inceleme olanağına sahip değildir. Karar alıcılar, başkaları tarafından hazırlanmış bilgileri veri kabul ederek bunların doğruluğuna güvenmek zorundadır.

Başkaları tarafından hazırlanan bilgilerin ise kasıtlı olarak veya olmayarak her zaman hata ve yanlışları kapsama olasılığı yüksektir. Özellikle karar alıcılar ile bilgiyi düzenleyen kaynaklar arasında bir çıkar farklılaşması söz konusu ise bilgiyi sunan kaynağın bunları kendi çıkarları doğrultusunda hazırlaması doğaldır.¹³⁸ Bilgilerin doğruluğunu araştırıp kanıtlayacak bir inceleme, verilecek kararın sağlığını ve nesnellliğini artıracaktır. Açıklanan bilgilerin, iddiaların doğruluk ve güvenilirliklerinin saptanabilmesi için ayrıca bir inceleme yapılması kaçınılmazdır. Bu incelemeyi genellikle karar alıcıların yapması mümkün olamamaktadır. Açıklanan bilgilerin, iddiaların doğruluk ve güvenilirliğinin araştırılmasında kullanılan genel yöntem ise bilgilerin ve iddiaların tarafsız ve bağımsız bir kişi/kişiler/örgüt tarafından denetlenerek doğrulanmasıdır.¹³⁹

2.3.3.3.2.İlişkili Taraflarla İşlemlerin Yeterli Açıklanmaması

İlişkili taraflar birbirlerinden bağımsız olmadıklarından, ilişkili taraflarla yapılan işlemlerde genellikle ilişkili olmayan taraflarla yapılan işlemlerden daha çok önemli yanlışlık riski vardır. Bunun sonucu olarak, finansal raporlama çerçeveleri çoğunlukla ilişkili taraf işlemleri ve bakiyelerine yönelik muhasebe ve açıklama gerekliliklerini içermektedir. Bu gerekliliklerin amacı finansal tablo kullanıcılarının bu işlemlerin/bakiyelerin yapısını ve gerçekleşen veya potansiyel etkilerini kavramalarını sağlamaktır.

Yönetim, ilişkili tarafların belirlenmesi, açıklanması ve ilgili işlemlerin muhasebesinden sorumludur. Bu sorumluluk, ilişkili taraf işlemlerinin sağlıklı olmasını sağlayacak her türlü kontrolün oluşturulması ve uygulanması yükümlülüğünü de içermektedir.

¹³⁸ Ayşe Sümer, **Türk Sermaye Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat**, Alfa Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul, 1999, s.15.

¹³⁹ Hasan Gürbüz, **Muhasebe Denetimi**, Bilim Teknik Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1999, s.34.

Denetçinin, denetim boyunca belge ve kayıtları gözden geçirirken, ilişkili taraf bilgilerinin izlenmesi konusunda dikkatli olma sorumluluğu bulunmaktadır.

Küçük işletmelerde, bu konudaki prosedürler genellikle daha az gelişmiş ve daha az resmidir. Yönetimin ilişkili taraflarla ilgili bilgileri hazır olmayabilir.

İlişkili taraflar birbirlerinden bağımsız olmadıklarından, birçok finansal raporlama çerçevesi ilişkili taraf ilişkileri, işlemleri ve bakiyeleri için özel muhasebe ve açıklama gereklilikleri içermektedir. Bu yapılanma, finansal tablo kullanıcılarının bu konularda yeterince bilgi almalarını sağlamaktadır.

İşletmede uygulanan finansal raporlama çerçevesi, ilişkili taraf işlemlerine yönelik düzenlemeler getirmişse, denetçi işletmenin bu uygulamalara uymamasından doğabilecek önemli yanlışlık risklerini belirleme ve değerlendirmek görevi bulunmaktadır. İzleyen süreçte de bunlara karşılık vermek amacıyla gerekli denetim prosedürlerini tasarlamak ve uygulamak durumundadır.

Uygulanan finansal raporlama çerçevesinde konuya ilişkin gereklilik olsun veya olmasın, işletmenin ilişkili taraflarla ilişkileri ve işlemleri finansal tabloları etkileyeceği için denetçinin;

- Gerçeğe uygun sunumu sağlayıp sağlamadıkları (gerçeğe uygun sunum),
- Yanlış yönlendirici olup olmadıkları (uygunluk çerçevelerince)

konularında da yeterli sonuçlara varması gereklidir.

İlişkili taraflarla ilişkiler veya işlemlerin varlığını gösteren daha önce yönetim tarafından belirlenmemiş veya açıklanmamış bilgiler belirlendiğinde, denetçinin koşulların böyle ilişkilerin veya işlemlerin varlığını teyit edip etmediğini belirlemesi gerekir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Nejat Bozkurt, **Türmob Bağımsız Denetim Eğitimi Ders Notları**, Ankara 2012, s.150-151

2.3.3.3. Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar

Türkiye Muhasebe Standardı 1’de (TMS 1) mali tabloların normal olarak bir yıllık bir dönemi kapsamak üzere hazırlanması ve sunulması gerektiği belirtilmiştir. Denetlenen mali tablolar genellikle takvim yılı eşdeğer olan bir hesap dönemine ilişkin düzenlenmekte iseler de, bu tarihten sonra mali tabloların ve raporların yetkililerce imzalanmasına kadar geçen sürede de meydana gelebilecek işletme aleyhine veya lehine bir takım bilanço tarihi sonrası olaylar nedeniyle de değişme olasılığı vardır.

Bağımsız denetim sürecinde denetçiler genel olarak denetimi yaptıkları işletmelerin geçmişte kalan bilgileri üzerinde yani bilanço dönemi ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Ancak bilanço tarihinden sonra denetimin tamamlandığı süreye kadar işletmeyi etkileyecek önemli olaylar gerçekleşmişse, denetçi gerçekleştirdiği denetimde bu olaylardan da sorumlu olacaktır. Diğer bir ifade ile, denetçiler, bilanço tarihi ile denetim çalışmalarının bittiği tarih arasında ortaya çıkan ve önemli kabul edilen olayları incelemek ve değerlendirmek zorundadır. Denetçilerin bilanço tarihinden sonraki olayları dikkate alması gerekliliği denetim standartları ile de düzenlenmiştir. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Kurumu (AICPA-American Institute of Certified Public Accountant) tarafından yayınlanan “AU560 Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar” yönetmeliğinin 1.paragrafında, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC) tarafından yayınlanan “Uluslararası Denetim Standardı 560 Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar” standardının 6. paragrafında ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayınlanan Seri X, No:22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ yirmi üçüncü kısım madde 4’te, denetçilerin bilanço tarihinden sonraki olayları göz önüne alması ve değerlemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bilanço tarihinden denetim raporunun imzalandığı tarihe kadar geçen sürede ortaya çıkan olaylar iki şekilde değerlendirilir.

1. Mali tablolarda düzeltme gerektiren olaylar
2. Mali tablolarda düzeltme gerektirmeyen ancak açıklama gerektiren olaylar

Mali Tablolarda Düzeltme Gerektiren Olaylar

Mali tablolarda düzeltme gerektiren olaylar, bilanço tarihi itibariyle ilgili olayların var olduğuna ilişkin kanıtları gösteren koşulların bulunduğu durumları ifade etmektedir.¹⁴¹ İşletmeler, bilanço tarihinden sonraki düzeltme gerektiren olayların ortaya çıkması durumunda, mali tablolarını yeni duruma uygun şekilde düzeltmekle yükümlüdürler. Bilanço tarihinden sonra gerçekleşen olaylar mali tablolarda bir değişiklik gerektiriyorsa, bu durum mali tablolara mutlaka yansıtılmalıdır.

Mali tablolarda düzeltme gerektiren olaylara aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Varlıkların, örneğin stokların ve alacakların, bilançoda yer alan kayıtlı değerlerinin fiili durumdan farklı olduğunun anlaşılması. Bu durumda bilanço ve gelir tablosunda ilgili düzeltmelerin yapılması gerekecektir.

- Bilanço tarihi itibariyle, döneme ilişkin olarak yapılmış olan bazı harcamalar kayıtlara geçmemiş olabilir. Bilanço tarihinden sonra belgeler ile harcamanın bilanço tarihinden önce yapıldığı anlaşılır ise, bu durumda bilançoda değişiklik yapılmasını gerektirecektir.

- Yatırımların kayıtlı değerlerinin altında bir değerle satılması.

- Raporlama döneminden (bilanço tarihinden) önceki satın alınan varlıkların maliyetlerinin veya satılan varlıklardan elde edilen gelirlerin, raporlama döneminden (bilanço tarihinden) sonra belirli hale gelmesi düzeltme gerektirir.

Mali Tablolarda Düzeltme Gerektirmeyip Açıklama Gerektiren Olaylar

Bilanço tarihinden sonra gerçekleşen ve herhangi bir düzeltme işlemi gerektirmeyen olayları kapsamaktadır. Bu tür olaylara ilişkin aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Raporlama dönemi sonu ile finansal tabloların yayımı için onay verme tarihi arasında yatırımların piyasa değerlerinde ortaya çıkan değer düşüklükleri,

¹⁴¹ TMS 10 - Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihinden) Sonraki Olaylar

- Bilanço tarihinden sonra önemli bir bağı ortaklığın elden çıkarılması veya önemli bir birleşme gerçekleştirilmesi,
- Önemli varlık alımları, varlıkların satış amaçlı elde tutulan varlıklar olarak sınıflandırılması,
- Varlık fiyatlarında veya döviz kurlarında bilanço tarihinden sonra olağandışı büyüklükte değişikliklerin olması,
- Grev ve lokavt gibi ihtilafların baş göstermesi,
- Tamamen bilanço tarihinden sonra gerçekleşen olaylardan kaynaklanan bir davanın başlaması,

Yukarıda sayılan olaylar için bir düzeltme işlemi gerekmemesine karşın, bu olayların önemli olması durumunda bunlara ilişkin hiçbir açıklamama olmaması finansal tablo kullanıcılarının aldıkları kararları etkileyebilir. Bu nedenle, bu tür olayların önemli sayılabileceklerinin mutlaka mali tablo dipnotlarında açıklanması gereklidir.¹⁴²

2.3.3.3.4.Muhasebe Politikalarındaki Değişiklikler

Muhasebe politikaları; finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında işletmeler tarafından kullanılan belirli ilkeler, esaslar, gelenekler, kurallar ve uygulamalardır.

Muhasebe tahminlerindeki değişiklik; bir varlık veya yabancı kaynağın defter değerinin veya bunların cari durumunun saptanmasından ve gelecekte beklenen fayda ve yükümlülüklerinin değerlendirilmesinden kaynaklanan, dönemsel kullanım tutarının değişimi nedeni ile yapılması gereken düzeltmelerdir. Muhasebe tahminlerindeki değişiklikler, yeni bir bilgidен veya gelişmeden kaynaklanır, dolayısıyla, hataların düzeltilmesi anlamına gelmez.¹⁴³

¹⁴² Adnan Dönmez, **Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Olayların Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi**, İsmmmmo Mali Çözüm Sayı:99, Yıl 2010, s.16-17

¹⁴³ TMS 8 - **Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı**

Mali tablolar işletmenin sürekliliği, tutarlılık ve dönemsellik kavramlarına dayanılarak hazırlanmış ise bunların açıklanması istenmez. Ancak bu kavramlardan ayrılmaların mevcut olması hallerinde, mali tabloların dipnotlarında nedenleri ile birlikte açıklanmalıdır.

İhtiyatlılık, özün önceliği ve önemlilik kavramları muhasebe politikalarının seçimini ve uygulamasını yönlendirmelidir.

Mali tabloların içerdiği bütün önemli muhasebe politikaları anlaşılır ve kısa olarak açıklanmalıdır.

Kullanılan muhasebe politikalarıyla ilgili açıklamalar mali tablolarla bütünlük oluşturur. Kullanılan önemli muhasebe politikalarının açıklanması mali tabloların bütünlüğü ve tamlığı için temel ilkedir. Politikalara ilişkin açıklamalar işletme yönetimi tarafından muhasebe departmanına toplu olarak verilmelidir.

Bilanço ve gelir tablosundaki ve diğer tablolardaki yanlış veya gerçeğe uygun olmayan işlemler, muhasebe politikalarının açıklanması veya dip notlarda belirtilmesi suretiyle düzeltilmiş olamaz. Düzeltme ancak, muhasebe kayıt ve tekniğine uygun olarak yapılır ve mali tablolara yansıtılır.

Mali tablolar, dönemler itibariyle karşılaştırılabilir nitelikte olmalıdır.

Mali politikalarda, cari dönem veya gelecek dönemlerde önemli etki yaratan veya yaratabilecek bir değişiklik yapılmış ise durum nedenleri ile birlikte açıklanmalı ve bunun mali tablolara olan etkileri gösterilmelidir.

2.4.Hile ve İşletme Özellikleri

Hileli işlemlerin gerçekleştiği işletmelerin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

İşe alım sürecindeki aşamalar

İşe alım sürecindeki aşamalar hileli işlemlere zemin hazırlayan en temel faktörlerdir, Günümüzde işletmelerin işe alımı öncesinde gerçekleştirdikleri referans ve

belge incelemesini işe alımdan sonraki 6 ay içinde de tekrar güncellemeleri gerekmektedir. Çünkü işe alım sürecinde aday personelin bir önceki çalıştığı iş yerinden çoğunlukla sağlıklı bilgi alınamamaktadır. Çoğunlukla işten çıkan/çıkartılan personel hakkındaki soruşturma devam ettiğinden dolayı işletme sağlıklı bilgi verememekte/verince sıcak bakmamaktadır.

Kontrol ortamına güven

İç kontrol sistemine aşırı güvenin yanı sıra iç kontrol ortamının olmaması veya zayıf olması da bir diğer temel faktördür. Etkin çalışan iç kontrol sistemlerinin en kritik özelliği görevlerin ayrımı ilkesinin titizlikle iş süreçlerine tam olarak ansıtılmasıdır. Kontrol ortamındaki aksamalar özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Yetersiz gözlem, kontrol ve denetim
- Yetersiz kayıt ortamı
- Yetki ve sorumlulukların belirlenmemesi
- Varlıklar için yetersiz koruma politikaları ve uygulamaları
- Aşırı üretim ve satış beklentileri ve bu yöndeki baskılar

İşletme hedeflerinin çalışanlar üzerinde olumlu etkisi olmakla birlikte aşırı yüksek hedefler ve beklentiler çalışanları hileli işlemlere yönlendirebilmektedir.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Pehlivanlı, a.g.e., s.33-34

Tablo 6 :
Hileye Maruz Kalan Kurumların Türleri

İşletmenin Türü	Oran (%)
Halka Açık Olan ve Olmayan Özel İşletmeler	67,50
Kamu Kuruluşları	18,10
Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar	14,30

Kaynak: Canol Kandemir, Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu, Doktora Tezi, Adana, 2010, s.32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLE İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI GELİŞMELER

3. HİLE İLE İLGİLİ DİĞER GELİŞMELER

3.1. Adli Muhasebecilik

Tarihte, şirket yönetici veya pay sahipleri ancak bir sahtekârlık ihtimali söz konusu olduğunda adli muhasebecilere başvurmaktaydılar. Bugün ise, Amerikalı iş adamları artan oranda, aktif hile kontrolörleri olarak adli muhasebecilere başvurmaktadırlar.

Özellikle son zamanlarda gerçekleşen başlıca şirket skandalları (Enron, Worldcom, Adelphia, Xerox vb) muhasebe denetiminin önemini ve denetçi sorumluluğunu artırmıştır. Yapılan muhasebe hileleri yalnızca şirket sahiplerini ve yatırımcıları değil, çalışanlar, kredi kurumları, devlet ve denetim firmaları gibi pek çok kesiminde zarar görmesine neden olmaktadır. Bilânço çıkarma, muhasebe defterleri, faturalar vb. konularda uzman olan bazı kötü niyetli kişiler hileyle rakamları manipüle edebilir, bir anda binler milyona, karlar zarara, zararlar kayba dönüşebilir. Satışlar yöneticilerin veya patronların isteğine göre yükselip düşebilir. Bu konularda neye ve nereye dikkat edilmesi gerektiğini ancak bir hesap kontrolörü (denetçisi) söyleyebilir. AICPA (Uluslararası Yeminli Muhasebeciler Birliği), muhasebecilerin davalarda sunduğu desteği; “Hiçbir avukatın diğerine sağlayamayacağı profesyonel destek” olarak açıklar.¹⁴⁵

İşletmelerde çeşitli kişi ve kurumlarca yapılan muhasebe hilelerinin ve bunların neden olduğu ekonomik kaybın büyük boyutlara ulaşması, ticari ve ekonomik anlaşmazlıklar, yaratıcı muhasebe (creative accounting), bulanık muhasebe (fuzzy accounting) gibi mali tablo kullanıcılarını yanıltmaya yönelik uygulamaların artması;

¹⁴⁵ Selim Yüksel Pazarçeviren, **Adli Muhasebecilik Mesleği**, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Zonguldak, 2005, s.2

muhasebenin kapsamını genişleterek, “Adli Muhasebe” olarak anılan mesleğin doğmasına neden olmuştur.¹⁴⁶

Muhasebe, denetleme ve inceleme becerilerinin bütünü olarak ifade edilen Adli muhasebecilik uzmanlık sahasının oluşumunda, genel olarak aşağıda sıralanan nedenler etkili olmuştur

- Ticari işlemlerin giderek karmaşıklaşması sonucu, bireyler ve kurumlar artan oranda mahkemelere başvurmaya başlamışlardır.

- Toplumda; birey ve kurumlarla devlet arasındaki ilişkiler giderek sorun doğurmaya başlamıştır.

- İşletmelerde çalışanların yaptıkları yolsuzluklar giderek artmakta, yolsuzlukların ortaya çıkartılması ve de önlenmesi zorlaşmaktadır.

- Artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıkları yaşanmaktadır.

- Avukatlar ve mahkemeler karşılaştıkları olaylarda daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. İnternet korsanları ve siber suçların giderek artması, bunlara yönelik gelişmiş güvenlik gereksinimi ve bu tür adli soruşturmaları yürütmek için gerekli olan yetenek ihtiyacı da adli muhasebecilerin önemini giderek artırmaktadır. Kariyerlerinin başında olan birçok adli muhasebeci, e-ticaretin ve internetin gelişmesiyle bilgisayar kullanmaktan kaynaklanan veya bu yüzden gizlenmiş problemlerle karşılaşmaktadır.

Adli muhasebe terimini ilk defa 1824 yılında İskoçyalı James Mc.Clelland adlı bir muhasebeci kendi tanıtım reklamında kullanmıştır. Bu kişi, reklamda kendisini mahkemelerde ve tahkim işlerinde uzman tanık olarak tanıtmıştı. Ancak, bugünkü anlamda adli muhasebe terimi, 1946 yılında Maurice E. Pelaubet tarafından muhasebe literatürüne kazandırılmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Mehmet Kahraman, **Adli Muhasebecilik Hakkında Genel Bilgilendirme**, <http://muhasebedergisi.com/oku.php?id=145&mak=46>, [16.12.2011]

¹⁴⁷ Abdulkadir Pehlivan, **Adli Muhasebe Eğitim ve Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s.4

Bazı adli muhasebeciler adli tahkikata ilişkin olarak kamusal alanda çalışırken, bazıları da bankalar, sigorta şirketleri gibi özel kuruluşlarda veya şeriflik/polis departmanları gibi (Federal İstihbarat Bürosu-FBI ve Dahili Gelirler Servisi-IRS vb.) devlete ait kuruluşlarda çalışmaktadırlar. Kaliteli adli muhasebeciler için özel şirketlerde, özellikle Sarbanes-Oxley Yasasının kabulü ile çeşitli alanlarda pek çok fırsatlar mevcuttur.

ABD’de 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley yasası ile yapılan düzenlemelerde, bağımsız denetim alanında yeni bir sistem tasarlanmış ve “Public Company Accounting Oversight Board” adlı gözetim ve denetim kurulu oluşturularak ABD’de bağımsız denetim hizmeti verecek kuruluşların söz konusu kuruluşa kaydı zorunlu tutulmuştur. Bu yasa ile şirket yöneticilerine iç kontrol sistemini inceleme ve denetleme, şirket CEO ve CFO’larına da mali tabloları onaylama yükümlülüğü getirilmiştir.

Bunun yanında bu yasa ile birlikte artık şirketlerde mevcut kurulların dışında bir denetim komitesi bulunması zorunludur. Denetim komitesi yönetim kurulunun bir komitesi olacak ve denetim firmasının atanması ve çalışmasının gözetiminden (yönetim ile denetmen arasındaki mali raporlarla ilgili anlaşmazlıklar dahil) denetim raporunun veya ilgili çalışmanın hazırlanması veya sunulması bakımından doğrudan sorumlu olacaktır.

Çeşitli nedenlerin etkisiyle zorunlu olarak ortaya çıkan bu meslek muhasebe uygulamalarının yapısını değiştirmiştir. Standart olarak kayıtlarda yer alan sayıların ön yüzü ile uğraşan muhasebeciler, bu meslek ile birlikte sayıların arkada kalan dünyasına bakmaya ve sorgulamaya başlamışlardır. Bu meslek aracılığı ile muhasebe bilgisi ve hüneri yasal sorunlar yönünde ağırlıklı olarak uygulanmaya başlamıştır. Günümüzün karmaşık ekonomik yapısında bu uygulama kaçınılmaz bir duruma gelmiştir. Adli Muhasebe mesleğinin uygulama kapsamını üç ana bölüme ayırmak ve açıklamalar getirmek mümkündür.

- Dava destek danışmanlığı,
- Uzman şahitlik,

- Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik.¹⁴⁸

Denetim firmaları da raporlarını doğruda denetim komitelerine vereceklerdir. Bu noktada adli muhasebecilerden yararlanılabilecektir. şöyle ki; adli muhasebeciler, denetim ve inceleme becerilerine dayanarak denetim komitelerine veya şirketlerin yönetici CEO, CFO ve CAO suna özel danışmanlık hizmeti verebilecek veya SEC'in (Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu) izniyle denetim komitesinde görev alabileceklerdir.

Bir adli muhasebeciye ihtiyaç duyabilecek taraflar ise aşağıda sıralanmıştır:

- Avukatlar
- Polis kuvvetleri
- Sigorta şirketleri
- Bankalar
- Mahkemeler
- İş alemi
- Hükümet temsilcileri ve hükümete bağlı tüzel kuruluşlar¹⁴⁹

Muhasebe, denetim, finans, sayısal, yöntemler, hukuk, davranış bilimlerinin içinde yer alan araştırma, sorgulama, kanıt toplama, analiz etme ve değerlendirme aşamasında kullanılan, yasal hedefler ve amaçlar doğrultusunda verilerin etkin bir biçimde raporlanan bir hizmet sunumudur.

Adli muhasebenin geçmişine baktığımızda, 1898'de "**Kanıt nasıl elde edilir ve sunulur?**" adli makaleyle başlayan, 1920'de Al Copone'nun bir araştırmacı muhasebeci tarafından yakalanması ve 1940'larda 600 muhasebecinin FBI'da "Özel Ajan Muhasebeci" olarak çalışmaya başlamasıyla devam ettiğini görmekteyiz.1946'da

¹⁴⁸ Nejat Bozkurt, **Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik**, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2000102277.htm>, [23.12.2012]

¹⁴⁹ Pazarçeviren, a.g.e., s.3

Mauriece E. Pelaubet'in "Forensic Accounting; Its Place in Today's Economy" adlı kitabı ve bunu takip eden 1982 basılmış olan Forensic Accounting; Accountant as an Expert Witness" adlı kitabını takip eden 1986 basımı "Araştırmacı Muhasebeci" kitabıyla adını daha çok duyurmaya başlamıştır.

2000'li yıllardaki büyük şirket skandalları, SOX SAS 99 gibi tüm bu gelişmeler Adli Muhasebe Mesleği'ne gereksinimi artırmıştır. Dünya'da kısa isimleri ACFEİ, ACFE, ACFS, NACVA ve Institute of Business Appraisers adlı kuruluşlarca Adli Muhasebe ve Hile Denetçisi Uzmanları yetiştirilmeye başlanmış ve sertifikasyonla akredite edilmiştir. Ülkemizde, halen uygulaması olmayan bu mesleğin kapsamı ve özellikleri, toplumda bireylerin ve kurumların artan oranda mahkemelere başvurmaya başlaması, ticari işlemlerin giderek karmaşık hale gelmesi ve bunun neticesinde bireylerin ve kurumların devlet ilişkilerinde giderek artan sorun yaşamaları nedeni ile; İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası tarafından kurulan İSMMM Akademi oda başkanımız Sayın Yahya Arıkan ve Sayın Prof. Dr. Nejat Bozkurt öncülüğünde konularında uzman akademisyenlerin oluşturduğu heyet, Adli Muhasebe Uzmanları yetiştirmekte ve akredite çalışmaları devam etmektedir.

ABD 'de ilk olarak ortaya çıkmış ve önemli bir meslek olarak gelişimine devam eden '**Forensic Accounting**' orijinal ismi ile bizde '**Mahkemeye Ait**', '**Adli Davalarda Bir Standart Olarak Kabul Edilme**' şeklinde adlandırılmış olup, '**Adli Tıp**' örneğinde olduğu gibi '**Adli Muhasebe**', uygulayan açısından '**Adli Muhasebeci**' olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerde çalışanların yaptıkları yolsuzluklar giderek artmakta ve ortaya çıkartılması ve de önlenmesi zorlaşmakta, artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıkları yaşanmakta, avukatlar ve mahkemeler karşılaştıkları olaylarda daha fazla uzman desteğine gerek duymaktadırlar.

Yukarıda sayılan özet nedenlerden dolayı, işletmeler, avukatlar, mahkemeler ve diğer kamu kurumları sorunların çözümünde destek hizmeti verecek bir mesleğe gereksinim duymaktadırlar. PWC 2007 Küresel Suç Araştırması'na göre Türkiye'de

ekonomik suç işleyenlerin % 43'ü şirket çalışanı, bu kişilerin %25'ni ise şirket yöneticileri oluşturuyor.¹⁵⁰

3.1.1.Adli Kelimesinin Anlamı

Adli kelimesi Türkçe' de adaletle ilgili olan, adaletle ilişkili olay, nesne, olgu, husus veya kavram anlamlarına gelmektedir. Osmanlı'da II Beyazıt şiirlerinde adli kelimesini mahlas olarak kullanmıştır. Çok eski bir sözcük olan adli kelimesi günümüz Türkçe' sinde de “Adli Tıp” veya “Adli Sicil Kaydı” örneklerinde olduğu gibi hala kullanılmaktadır.

Mahkemelerdeki yargılamaya, hukuksal çatışmalara, kamuya intikal eden tartışmalara yönelik olarak kullanılabilen adli kelimesi en genel anlamında hukuk bilimine ait her konu için kullanılabilir. Adli bilim adamlarını sadece hukukçular ile sınırlamayıp, adli tıp uzmanlarını, grafoloji (imza ve yazı bilimi) uzmanları, adli muhasebeciler gibi kişileri de kapsayacak şekilde adli kelimesini en geniş anlamında düşünmek gerekmektedir.¹⁵¹

3.1.2.Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı

Adli muhasebecilik, muhasebe, denetim ve hukuk kavramlarının, ilkelerin, teorilerin, standart ve tekniklerin, hukuki meselelerin çözümünde ele alınan gerçek veya hipotezlere uygulanmasıdır. Adli muhasebeci genel finansal tablo kullanıcılarına odaklanmaktansa, hukuki meseleleri destekleyecek bilgiyi araştırır, derler ve hazırlar.¹⁵²

Adli muhasebe uygulamaları devlet sektörü ve özel sektör muhasebe ve denetim faaliyetlerinde kullanılabilir.

Adli muhasebecilik konusu 3 bölümde incelenebilir. Bunlar; “Dava Destek Danışmanlığı”, “Uzman Şahitlik”, “Hile Denetçiliği veya Araştırmacı Muhasebecilik”dir.

¹⁵⁰ Baki Toraman, **Adli Muhasebe Nedir?**, <http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

¹⁵¹ Selçuk Gülten, **Adli muhasebecilik Mesleği**, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2010, s.312

¹⁵² İsmail Küçük, a.g.e., s.78

• Dava Destek Danışmanlığı: Dava desteği, bir adli dava öncesinde veya dava esnasında ilgili avukata sağlanan muhasebe desteğidir. Daha çok ekonomik kayıpla ilgilidir. Örneğin bir sözleşme ihlalinin sonucunda ortaya çıkan mali kaybı hesaplamak tipik bir dava desteğidir. Adli muhasebecilerin davalarda sağlayacağı destek konuları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

• İddiaları çürütmek veya desteklemek için gerekli belgelerin elde edilmesine yardım etmek,

• Maddi kayıpların tanımlandığı alanlar, konular ve olayların başlangıç değerlemesini şekillendirmek için ilgili belgelerin gözden geçirilmesi,

• Finansal kanıtlarla ilgili sorulacak soruların formüle edilmesini içeren araştırma ve incelemelerde yardım etmek,

• Sorulacak sorulara ilave edilecek hususlar ve finansal konuların anlaşılmasına yardım etmek, leh veya aleyhte yapılmış ispatların gözden geçirilmesi için yapılacak inceleme ve denetlemelerde hazır bulunmak,

• Yapılan iddialarla ilgili olayın güçlü ve zayıf yanlarının birlikte rapor edilmesi ve uzmanların zarar raporlarının karşılaştırılması, tartışma ve müzakerelerin sonuca bağlanmasına yardım etmek,

• Karşıt inceleme ile sağlanan yardım ve uzman görüşlerinin, leh veya aleyhte ispat için kullanılacak davanın görülmesi sırasında hazır bulunmak.¹⁵³

Adli muhasebeciler iş dünyasındaki sorunların realitesine eğilerek sayıların ötesine geçecek şekilde eğitilmişlerdir. Bu meslek vasıtasıyla, muhasebe bilgisi ve becerisi kanun önündeki meseleler için kullanılmaya başlamıştır.¹⁵⁴

• Uzman Şahitlik: Bir adli muhasebeci mahkemede uzman şahit olarak, duygusallıktan uzak ve sakin bir şekilde, karmaşık muhasebe sorunlarına ilişkin uzman

¹⁵³ İsmail Küçük, a.g.e., s.79

¹⁵⁴ Pazarçeviren, a.g.e., s.4

fikirlerini sunar. Önemli olan muhasebe problemlerini açık ve anlaşılır bir dille sunulmasıdır.

- Hile Denetçiliği veya Araştırmacı Muhasebecilik: Araştırmacı muhasebecilik genelde cezai konuların incelenmesiyle ilgilenir. Örneğin, iş gören hırsızlığı, gayrimenkul dolandırıcılığı, sigorta dolandırıcılığı, rüşvetçilik, suç tatbikatına ilişkin soruşturmalar v.b.

Adli muhasebecilerin, araştırmacı muhasebecilik yoluyla yardımcı olabilecekleri konular şöyle sıralanabilir.

- Yapıldığından şüphe duyulan hileli işlemleri kanıtlarıyla birlikte ortaya çıkarmak,
- Mevcut durumun analizi ve yapılacaklara ilişkin önerilerin düzenlenmesi,
- Aktiflerin geri alınması, korunması ve iyileştirilmesinde destek sağlanması,
- konu ile ilgili diğer alanlardaki uzmanlarla koordineli çalışma
- adli kovuşturma açma veya dava açma yoluyla varlıkların geri alınmasına yardımcı olmak

Adli muhasebeciler, bu konular kapsamında, her türlü yolsuzluk ve hile ile mücadele davasından, iflas ve boşanma davalarına varıncaya kadar mahkemelere intikal etmiş her türlü ticari davalar ile alacak ve anlaşmazlık davalarında dava destek danışmanlığı, uzman şahitlik ve hile denetçiliği yapabilirler.¹⁵⁵

Çeşitli nedenlerin etkisiyle zorunlu olarak ortaya çıkan bu meslek, muhasebe uygulamalarının yapısını değiştirmiştir. Standart olarak kayıtlarda yer alan sayıların ön yüzü ile uğraşan muhasebeciler, bu meslek ile birlikte sayıların arkada kalan dünyasına bakmaya ve sorgulamaya başlamışlardır. Bu meslek aracılığı ile muhasebe bilgisi ve çalışmalar yasal sorunları ortadan kaldırmaya yönelik bir uygulamaya başlamıştır. Günümüzün karmaşık ekonomik yapısında bu uygulama kaçınılmaz bir duruma

¹⁵⁵ İsmail Küçük, a.g.e., s.80

gelmiştir. Adli Muhasebe mesleğinin uygulama kapsamını dava destek danışmanlığı, uzman şahitlik ve hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik olarak üç ana bölüme ayırmak mümkündür.¹⁵⁶

3.1.3. Adli Muhasebecilerin Özellikleri

Adli muhasebecilerin görevleriyle ilgili sorumluluklarını başarıyla yerine getirebilmeleri, birtakım özelliklere sahip olmalarını gerektirmektedir. Adli muhasebecilerin sahip olması gereken özellikler sayıca fazla olmakla beraber bu özelliklerin çoğu adli muhasebe uygulamalarının uzun süre yapılmasıyla elde edilebilecek niteliktedir.¹⁵⁷

IRS (Amerika İç Gelirler Servisi) den emekli olmuş bir adli muhasebeci olan Robert R.Roche adli muhasebenin tanımını şöyle vermiştir:

“Kayıtların görünen değerini kabul etmeyip arka planına bakan, dokümanlar hakkında şüphe duyan, gerçek niyeti araştıran, bilirkişi raporu hazırlayan, özellikle birilerinin yalan söyleme ihtimalinin olduğu durumlarda ortaya çıkan, bireylerle çok detaylı mülakatlar yaparak gerçeği ayrıntılarıyla ortaya koyan kişidir”

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, adli muhasebecilerin normal muhasebeciler veya denetçilerden farklı olarak birtakım özellikleri taşımaları ve bazı konularda yoğun bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Bu özelliklerin başında bir dedektif gibi hareket etmek gelmektedir. Yurt dışında yapılan bir çalışmada, adli muhasebecilik mesleği açıklanırken ünlü dedektif Sherlock Holmes ile bağlantı kurulmuş, adli muhasebecilerin veri toplama ve analiz etmede bu dedektiften öğrenecekleri çok şeyler olduğu vurgulanmıştır. Buna göre iyi bir adli muhasebeci aynı zamanda iyi bir dedektif olmalı, dikkatli inceleme ve araştırma zihniyeti taşımalıdır. Zira adli muhasebeciler sayıların önyüzünden ziyade arkasına bakabilen ve finansal raporların görünen değerlerini kabul etmeyen kişilerdir. Genel olarak bir adli muhasebecinin taşınması gereken kişisel özellikler şunlardır

¹⁵⁶ Baki Toraman, **Adli Muhasebe Nedir?**, <http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

¹⁵⁷ Pehlivan, a.g.e., s.25

Adli muhasebecilerin normal eğitimlerinin yanında bazı disiplinlerde etkili bir birikim sahibi olmaları gerekmektedir.

Yoğun bir muhasebe bilgisi, Hukuk, Denetim, İşletme yönetimi, Psikoloji, Suç bilimi, Bilgisayar uygulamaları.¹⁵⁸

Adli muhasebecinin mesleğinde başarılı olabilmesi için normal muhasebeci veya denetçi kalıplarının dışına çıkabilmesi gerekmektedir. Olayların arkasındaki gerçeklere bakacaklarından dolayı bir dedektif gibi davranış sergilemelidirler. Genel kural olarak bir adli muhasebeci örneğin, üçte bir muhasebeci, üçte bir araştırmacı ve üçte bir işletme elemanı gibi davranabilmelidir.¹⁵⁹

Adli muhasebe, finansal durumların hukuki problemlerle ilgisini ve hukuki problemlere uygulanmasını ele alan bir bilim dalıdır. Standart olarak kayıtlarda yer alan sayıların ön yüzü ile uğraşan muhasebeciler, bu meslek ile birlikte sayıların arkada kalan dünyasına bakmaya ve sorgulamaya başlamışlardır.

Sayıların arka dünyasının muhasebe mesleğine getirdiği yeni boyut nedeniyle, adli muhasebecilerin muhasebe mesleğinin gerektirdiği görev ve sorumlulukları taşımaları yanında, ilave bazı özelliklere de sahip olmaları gerekir.

• **Merak:** Adli muhasebeci, konuyla ilgili tüm alanda ilgili ve meraklı olmalı, faaliyetlerinde mesleki şüpheciği ön planda tutmalıdır.

• **Israrcılık:** Adli muhasebeci, üzerine aldığı işi tümüyle tamamlayana kadar, genel kabul görmüş muhasebe ve denetim standartlarının da ötesine geçerek olayı her boyutuyla değerlendirmeli, araştırmalı ve incelemelidir.

• **Yaratıcılık:** Adli muhasebeci, genel kabul görmüş muhasebe ve denetim standartlarına hâkim olmanın yanı sıra bu kalıpların ötesine geçip, olayı bir dedektif gibi mercek altına alarak tüm ayrıntıları gözden geçirmeli, olayın bütünü göz önüne alarak çözüme ulaşma yolunu denemelidir.

¹⁵⁸ Pazarçeviren, a.g.e., s.10

¹⁵⁹ Baki Toraman, “Adli Muhasebe Nedir? ”, <http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

• **Sezgi:** Adli muhasebeci, her olayı bağımsız olarak değerlendirmeli, her olayın kendine özgü özelliklerini dikkatle gözden geçirmeli, iyi bir işletme sezgi ve yargısına sahip olabilmeli, kararlarında mantıklı, net ve analitik bir düşüncüyü hakim kılmalıdır.

• **İletişim Kurmadaki Hünere:** Adli muhasebeci çalışmalarının sunumu aşamasında yazılı ve sözlü iletişimde etkili ve başarılı olmalı, insan ilişkilerini sağlıklı bir biçimde kurabilmelidir.

• **Mesleki Karar Verebilme Yeteneği:** Adli muhasebecinin yeterli mesleki donanımına sahip olmasının yanı sıra özgüveninin de tam olması gerekir. Adli muhasebecinin vereceği bilgi ve kararlar dava ve davaya taraf olanları yakında ilgilendirdiği için kimsenin etkisi altında kalmadan, araştırmaları sırasında elde ettiği bilgilere göre karar vermeli ve verebilmelidir.

Bir adli muhasebeci, klasik muhasebe mantığı dışında bir dedektif gibi olayları her açıdan değerlendirmeli, bütün alternatifleri göz önünde bulundurmalı, detayları en ince ayrıntısına kadar dikkatle incelemeli, doğru sonuca ulaşabilmek için de dava konusu olmuş olay ve olayın taraflarından her zaman bir adım önde olabilmeyi başarabilmelidir.

Adli muhasebecilerin, aynı anda resmin bütün parçalarını bir araya getirebilme, bütün halinde görebilme yeteneğine sahip olabilmesi için, yeterli mesleki bilgiye ilave olarak, finans ile hata ve hileler konusunda da yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir. Beraber, hukuk, adli sistemin çalışma biçimi, insan psikolojisi, suç bilimi gibi dallarda da yeterli bilgi birikimine ihtiyaçları vardır.¹⁶⁰

3.1.4. Adli Muhasebecilik ve Diğer Mesleklerle Karşılaştırılması

Bu makalenin temel konusunu Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri gibi çeşitli ülkelerde yaklaşık 100 yılı aşkın bir süredir uygulanan bir bilim dalını ve mesleği tanıtmaktır. Bu alanda yayınlanan kitap ve makalelerin artması konunun tüm boyutlarının anlaşılması için yararlı olacaktır. Dünyadaki ekonomik, mali ve finansal

¹⁶⁰ İsmail Küçük, a.g.e., s.82

sistemlerde yaşanan gelişmeler, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması yeni meslekleri ve uzmanlık alanlarını ortaya çıkarmaktadır. Değişen ve gelişen meslekler bazen bir diğeri ile karıştırılmakta hatta iç içe geçebilmektedir. Bu makalemizde muhasebe ve denetim mesleği için yeni bir uzmanlık dalını oluşturan adli muhasebeciliği diğeri meslek dallarıyla karşılaştırmak hedeflenmiştir. Adli muhasebecilik ile karışabilecek olan meslek dalları şunlardır.

a) Dış Denetçi

b) İç Denetçi

c) Geleneksel Muhasebeci

d) Bilirkişi

Her bir meslek dalının muhasebe ve denetim olaylarına kendi bakış açıları ile baktığını unutmamak gerekir. Burada amaç karşılaştırmalar yaparak adli muhasebe bilim dalını icra eden serbest adli muhasebecilerin çalışma alanını net bir biçimde açıklayabilmektir.

3.1.4.1. Adli Muhasebecinin Dış Denetçiden Farkları

Adli muhasebe ilminin denetim ile olan ilişkisinin çok yakın olduğunu birbirine benzer çalışma yöntemleri kullanıldığını biliyoruz. Denetçi işletmenin mali tablolarının ilgili döneme ait faaliyet sonuçlarını tam ve doğru olarak yansıtmadığını, mali tablolarda hata, hile, yolsuzluk olup olmadığını araştırır. Adli muhasebeci ise mali tabloların gerçeği yansıtmadığından çok detaylı olarak işletme faaliyetlerinde hukuki sorun doğurabilecek hile, yolsuzluk ve suistimalleri araştırır. Yani adli muhasebecinin şüpheli bir bakış açısıyla araştırması mali tabloların dışında çok daha geniş bir alanı kapsar.

Denetçi mali tablolarla ilgili rapor yazabilmek için genel kabul görmüş denetim tekniklerini kullanmaktadır. Oysa adli muhasebeci yazı analizleri, soruşturma gibi kaynağını hukuk ve kriminoloji bilimlerinden alan çok daha geniş teknikler

kullanmaktadır. Çoğu zaman kredi kartı yolsuzlukları veya bilgisayar suçlarıyla ilgili durumlarda adli muhasebeci ileri bilişim tekniklerini kullanmaktadır.

Müşteri açısından incelendiğinde denetçi mali tabloların gerçek durumu yansıtıp yansıtmadığı açısından kamuyu aydınlatma görevi üstlenir ve Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gibi bağımsız üst kuruluşlara karşı sorumludur. Oysa adli muhasebeciler sözleşme yaptığı kişilere (Avukat veya mağdur olduğunu düşünen kişi) veya mahkemelere karşı sorumludur.

Denetim içeriği önceden belirlenmiş denetim plan ve programlarına göre yürür. Bir denetim takvimi doğrultusunda yapılacakların gün ve gün ortaya konulması mümkündür. Oysa adli muhasebecinin karşılaşılabileceği olayların ve araştıracağı konuların kapsamı çok geniş olduğu için işin standart plan ve programlara göre gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Adli muhasebeci çalıştığı olaylarla ilgili karşılaştığı, şüphelendiği hususlara daha çok zaman ayırmak zorundadır. Yani çalışması sorgulama, araştırma sürecinde çok ciddi bir şekilde yön değiştirebilir. Bu sebeple adli muhasebecinin gün ve gün belirleyebileceği sistematik bir çalışma planı yoktur.

Denetçiler önceki denetçi ile görüşerek veya denetlenen firma yönetimi ile görüşerek elde ettiği bilgilere göre denetim kapsamını belirler. Oysa adli muhasebenin bu şekilde geçmişten gelen bilgilere ulaşabileceği önceki adli muhasebeci gibi bir kaynağı yoktur. Müşteri ile görüşerek elde ettiği bilgilere ise zaten şüphe ile bakması gerekir. Zaten adli muhasebeci bir firmaya sürekli hizmet vermekten çok karşılaşılan hukuksal problemin muhasebesel kısımlarını çözer. Serbest adli muhasebeci firma bazlı değil olay bazlı çalışır.

Denetçiler muhasebe kayıtları, faturalar, cari hesap mutabakatları, hesap ekstreleri gibi klasik muhasebe bilgilerinden faydalanırlar. Oysa muhasebeciler kanıt toplama da sadece bu belgelerle yetinmeyip, şirket içi yazışmalar, e-mail kayıtları, msn görüşmeleri, fotoğraflar, kamera kayıtları gibi çok daha geniş kaynakları kullanmaktadırlar.

Denetçi çalışması sırasında denetim ekibini uzman denetçilerden oluştururken, adli muhasebecilerin ekibi çeşitli alanlarda uzman kişilerden oluşabilir. Örneğin çok

fazla belgenin inceleneceği durumlarda, yazı bilimi (grafoloji) uzmanları adli muhasebecilerin ekibinin bir parçası olabilir. Adli muhasebecilerin ekibi tek bir uzmanlık dalında uzman kişilerden oluşmaz.

Denetçi de adli muhasebeci de ulaştığı sonuçları, çalışmalarının neticesini yazılı olarak bir rapora bağlar. Ancak bir denetçi raporun içeriğini sözlü olarak açıklamazken adli muhasebeci mahkemelerde sözlü olarak hazırladığı raporu anlatır. Bu sözlü anlatımda, görsel sunum öğeleri, grafik ve tabloları, hitabet yeteneklerine uygun olarak kullanır.

3.1.4.3.Adli Muhasebecinin İç Denetçiden Farkları

Adli muhasebecinin dış denetçiden farkları olduğu gibi iç denetçiden de ciddi farkları vardır. Bu farkları aşağıdaki şekillerde ifade edebiliriz.

İç denetçi işletmenin bir kurumun faaliyetlerini kuruma değer katmak amacıyla bağımsız ve objektif olarak inceler. İç denetçi hata, hile, yolsuzluk risk alanlarını belirleyerek önlenmesine yönelik tedbirler oluşturmaya çalışır. Adli muhasebeci ise detaylı olarak işletme faaliyetlerinde hukuki sorun doğurabilecek hile, yolsuzluk ve suistimalleri araştırır. Adli muhasebecinin amacı kuruma değer katmak olmayıp adaletin yerine getirilmesini sağlamaktır.

İç denetçi şirketin içinde olduğundan pek çok klasik muhasebe bilgisine sahip olduğu gibi ayrıca şirket içi söylentileri, dedikoduları, kişiler arası ilişkileri de bilir. Oysa adli muhasebeci tarafları tanımadığı için söylentilerden, dedikodulardan etkilenmeden çok daha objektif ve tarafsız bilgi edinebilir.

Müşteri açısından incelendiğinde iç denetçi şirket yönetim kuruluna karşı sorumludur. Özlük hakları ve yaptığı çalışmaların raporlamaları hep şirket yönetim kuruluna bağlı olur. Oysa adli muhasebeciler sözleşme yaptığı kişilere (Avukat veya mağdur olduğunu düşünen kişi) veya mahkemelere karşı sorumludur.

İç denetim içeriği önceden belirlenmiş denetim plan ve programlarına göre yürür. Bir iç denetim takvimi doğrultusunda yapılacakların gün ve gün ortaya konulması mümkündür. Oysa adli muhasebecinin karşılaşılabilecek olayların ve araştıracağı

konuların kapsamı çok geniş olduğu için işin standart plan ve programlara göre gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Adli muhasebeci çalıştığı olaylarla ilgili karşılaştığı, şüphelendiği hususlara daha çok zaman ayırmak zorundadır. Yani çalışması sorgulama, araştırma sürecinde çok ciddi bir şekilde yön değiştirebilir. Bu sebeple adli muhasebecinin gün ve gün belirleyebileceği sistematik bir çalışma planı yoktur.

İç denetçiler muhasebe kayıtları, faturalar, cari hesap mutabakatları, hesap ekstreleri gibi klasik muhasebe bilgilerinden faydalanırlar. Oysa muhasebeciler kanıt toplama da sadece bu belgelerle yetinmeyip, şirket içi yazışmalar, e-mail kayıtları, msn görüşmeleri, fotoğraflar, kamera kayıtları gibi çok daha geniş kaynakları kullanmaktadırlar.

İç denetçi çalışması sırasında iç denetim ekibini uzman iç denetçilerden oluştururken, adli muhasebecilerin ekibi çeşitli alanlarda uzman kişilerden oluşabilir. Örneğin çok fazla belgenin inceleneceği durumlarda, yazı bilimi (grafoloji) uzmanları adli muhasebecilerin ekibinin bir parçası olabilir. Adli muhasebecilerin ekibi tek bir uzmanlık dalında uzman kişilerden oluşmaz.

İç denetçi de adli muhasebecide ulaştığı sonuçları, çalışmalarının neticesini yazılı olarak bir rapora bağlar. Ancak bir denetçi raporun içeriğini sözlü olarak açıklamazken adli muhasebeci mahkemelerde sözlü olarak hazırladığı raporu anlatır. Bu sözlü anlatımda, görsel sunum öğeleri, grafik ve tabloları, hitabet yeteneklerine uygun olarak kullanır.

İç denetim hizmetleri genel olarak sürekli verilmesi gereken hizmetler veya sürekli yürütülmesi gereken faaliyetler olarak değerlendirilir. Oysa adli muhasebeciler olay bazlı çalışırlar. Muhasebe ağırlıklı hukuksal problem çözülünce adli muhasebecinin görevi biter.

3.1.4.3.Adli muhasebecinin Geleneksel Muhasebeciden Farkları

Adli muhasebecinin klasik muhasebeciden farklarını maddeler halinde listelemek adli muhasebenin çalışma alanlarını çok daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

• Geleneksel muhasebeci, gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmelerin mali tablolarını hazırlayarak, yasal defterlerini tutarak beyanname ve bildirgelerini hazırlar ve ilgili birimlere iletir. Adli muhasebeci ise işletme faaliyetlerinde hukuki sorun doğurabilecek hile, yolsuzluk ve suistimalleri araştırır.

• Geleneksel muhasebeci müşterilerinin işlerini genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartları doğrultusunda gerçekleştirirken adli muhasebeciler çalışmalarında çok daha geniş teknikler kullanmaktadırlar.

• Geleneksel muhasebeci müşterisine ve vergi ziyana kasten sebep olduğu durumlarda vergi idaresine, adli muhasebeciler ise sözleşme yaptığı kişilere ve mahkemelere karşı sorumludur.

• Geleneksel muhasebecinin takvimi bellidir. Adli muhasebecinin standart plan ve programlara göre çalışması mümkün değildir. Adli muhasebecinin sistematik bir çalışma planı yoktur.

• Geleneksel muhasebeciler yeni iş kabul etmeden, önceki meslek mensubu ile veya müşteri firma yönetimi ile görüşerek elde ettiği bilgilere göre işin kapsamını belirler. Adli muhasebeci, müşteri ile görüşerek elde ettiği bilgilere güvenmez. Adli muhasebeci bir firmaya sürekli hizmet vermekten çok karşılaşılan hukuksal problemin muhasebesel kısımlarını çözer, olay bazlı çalışır.

• Geleneksel muhasebeciler klasik muhasebe belge ve bilgilerinden faydalanırken adli muhasebeciler kanıt toplama işlerinde çok daha geniş bir yelpazede kaynakları tararlar.

• Geleneksel muhasebeci muhasebe ekibini uzman muhasebecilerden oluştururken adli muhasebecilerin ekibi tek bir uzmanlık dalındaki kişilerden oluşmaz.

• Geleneksel muhasebeci işi ile ilgili hazırladığı yazılı raporu ayrıca sözlü olarak açıklamazken adli muhasebeci mahkemede bunu yapar.¹⁶¹

¹⁶¹ Berca Şahin, **Adli Muhasebecilik Mesleği ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.28.29

3.1.4.4.Adli Muhasebecinin Bilirkişiden Farkları

Adli muhasebecinin bir dış veya iç denetçiden, geleneksel muhasebeciden farkları olduğu gibi bilirkişiden de farkları bulunmaktadır.

Bilirkişi mahkeme tarafından kendisine gönderilen dosya ile ilgili olarak yazılı görüş bildirir. Adli muhasebeci ise işletme faaliyetlerinde hukuki sorun doğurabilecek hile, yolsuzluk ve suistimalleri araştırır. Yani adli muhasebecinin şüpheli bir bakış açısıyla araştırması salt bir hukuksal problemin dışında çok daha geniş bir alanı kapsar.

Bilirkişi kendisine mahkeme tarafından gönderilen olayla ilgili rapor yazabilmek için genel kabul görmüş denetim ve araştırma tekniklerini kullanmaktadır. Oysa adli muhasebeci yazı analizleri, soruşturma gibi kaynağını hukuk ve kriminoloji bilimlerinden alan çok daha geniş teknikler kullanmaktadır. Çoğu zaman kredi kartı yolsuzlukları veya bilgisayar suçlarıyla ilgili durumlarda adli muhasebeci ileri bilişim tekniklerini kullanmaktadır.

Müşteri açısından incelendiğinde bilirkişi sadece mahkemeye karşı sorumludur. Genelde bilirkişilerin raporlarının yeterli ve açık olmaması nedeniyle bir mahkemenin aynı olayla ilgili birkaç bilirkişiye başvurduğu veya ek açıklama istediği de görülmektedir. Oysa adli muhasebeciler sözleşme yaptığı kişilere (Avukat veya mağdur olduğunu düşünen kişi) veya mahkemelere karşı sorumludur.

Bilirkişi önceden belirlediği sürelerde elindeki dosyalarla ilgili görüş bildirir. Oysa adli muhasebecinin karşılaşacağı olayların ve araştıracağı konuların kapsamı çok geniş olduğu için işin standart plan ve programlara göre gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Adli muhasebeci çalıştığı olaylarla ilgili karşılaştığı, şüphelendiği hususlara daha çok zaman ayırmak zorundadır. Yani çalışması sorgulama, araştırma sürecinde çok ciddi bir şekilde yön değiştirebilir. Bu sebeple adli muhasebecinin gün ve gün belirleyebileceği sistematik bir çalışma planı yoktur.

Bilirkişiler muhasebe kayıtları, faturalar, cari hesap mutabakatları, hesap ekstreleri gibi klasik muhasebe bilgilerinden faydalanırlar. Oysa muhasebeciler kanıt toplama da sadece bu belgelerle yetinmeyip, şirket içi yazışmalar, e mail kayıtları, msn

görüşmeleri, fotoğraflar, kamera kayıtları gibi çok daha geniş kaynakları kullanmaktadırlar.

Bilirkişi de adli muhasebecide ulaştığı sonuçları, çalışmalarının neticesini yazılı olarak bir rapora bağlar. Ancak bir bilirkişi raporun içeriğini sözlü olarak açıklamazken adli muhasebeci mahkemelerde sözlü olarak hazırladığı raporu anlatır. Bu sözlü anlatımda, görsel sunum öğeleri, grafik ve tabloları, hitabet yeteneklerine uygun olarak kullanır.

Adli muhasebe bilimi ile uğraşan/uğraşacak olan Serbest Adli muhasebecilerin çalışma alanını net bir şekilde açıklayabilmek için diğer meslek dallarıyla olan ilişkilerini benzerlik ve farklılıklarını iyi analiz etmek gerekmektedir. Özellikle denetim mesleği ile uğraşanların yaptıkları işler serbest adli muhasebecilerin yaptıkları işlerle çok karıştırılmaktadır. Oysaki her iki mesleğin yukarıda açıkladığımız gibi birbirinden farklı çalışma yöntemleri, amaç ve hedefleri bulunmaktadır. Aynı şekilde Serbest Adli muhasebeciler klasik bilirkişinin hizmetinin çok ötesinde çalışmaktadırlar. Bu konu ile ilgili makale, kitap ve araştırmaların artması ile konunun ülkemizde çok daha bilinir bir hale geleceği, adli muhasebenin ve adli muhasebeciliğin tanınacağı unutulmamalıdır.¹⁶²

3.1.5.Adli Muhasebecilik Alanına Giren Konular

Adli muhasebecilik mesleğini adli muhasebe bilim dalını uygulayan kimseler olarak tanımladığımızdan adli muhasebecilik mesleğinin konusunu da ayrıca incelemek gerekir. Adli muhasebecilik mesleğinin konusunu adli mercilere intikal eden veya henüz intikal etmemiş bulunan muhasebesel boyutu önemli ölçüde olan dava destekleri (hukuki destek), uzman tanıklık (bilirkişi tanıklığı) ve suistimal, hile, yolsuzluk araştırmacılığı oluşturmaktadır.

Adli muhasebecilik mesleğinin konusunu oluşturan unsurların gerektirdiği çalışma metodolojisi veya üzerinde titizle durulması gereken hususlarda belirli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin uzman tanıklıkta iyi bir iletişim ve hitabet yeteneği

¹⁶² İlyas Kocaer, **Adli Muhasebecilik ve Diğer Mesleklerle Karşılaştırılması**, http://www.adlimuhasebe.com/index.php?option=com_content&view=article&id=13:ornek-makale-1&catid=2:makaleler&Itemid=7, [16.12.2011]

gerekirken, suistimal, hile ve yolsuzluk alanları ile ilgili çalışmalarda araştırmacı ve soruşturmacı analitik düşünce yapısı ön plana çıkmaktadır.

Adli muhasebecilik mesleğinin konusu, pek çok sektörde ve geniş bir alanda faaliyet gösterilmesi ve Dünya'daki ekonomik ve mali olayların iletişim ve ulaşım olanaklarının artması ve teknolojik gelişmeler nedeniyle değişmektedir. Bu değişime paralel olarak adli muhasebecilik mesleğini icra edenlerin çalışma sistemleri ve ellerindeki teknik olanaklar da değişmekte karşılaşılan yeni olay ve problemler mesleğin konularını da genişletmektedir. Bu sebeple bu mesleği ifa edecek olanların sürekli olarak meslek içi eğitimden geçmeleri de gerekmektedir.

Adli muhasebecilerden genellikle suç olaylarından doğan mağduriyetler hakkında finansal suç incelemeleri, medeni hukuk ve ceza hukuku davalarından doğan talepler, özel ve kamu sektörü tüzel veya gerçek kişileri hakkındaki soruşturmalarda bilgi vermeleri, hizmet sunmaları istenmektedir. Beyaz yaka suçları denilen genelde iyi eğitilmiş kişiler tarafından işlenen suçlarda olayın çok iyi planlanması, suçu işleyen veya işlenen suçun çok iyi kamufle edilmesi gibi nedenlerle oldukça iyi bir araştırma ve soruşturma yapmak gerekmektedir. Kredi kartı dolandırıcılıkları, kambiyo senetleri ile ilgili suçlar, bilişim suçları, şirketlerdeki hile, yolsuzluk gibi finansal suçlarla ilgili konularda adli muhasebe analizinin boyutları çok geniş olabilmektedir.

3.1.5.1.Dava Destekleri

Dava destekleri (hukuki destekler) kapsamında adli muhasebecilik adli mercileri intikal etmiş veya henüz intikal etmemiş aşağıdaki hususlarda hizmet vermektedir.¹⁶³

Adli muhasebe adından da kolayca anlaşılacağı gibi mesleğin uygulama alanında, genellikle ekonomik kayıpla ilgili bir dava öncesinde veya sırasında ilgili avukata görüşlerine dayanak oluşturması için sağlanan muhasebe desteğine dava desteği denilmektedir.¹⁶⁴

¹⁶³ Gülten, a.g.e., s.315

¹⁶⁴ Şahin, a.g.e., s.46

a) Boşanmalarla ilgili uyuşmazlıklarda evlilik süresinde elde edinilen varlıkların gerçekleştirilen finansal olayların etki ve sonuçlarının analiz edilmesinde, özellikle paylaşılması gereken varlıklar arasında ticari işletmelerin bulunduğu durumlarda adli muhasebe hizmeti önemli faydalar ve yardımlar sağlamaktadır. Taraflardan birinin mal kaçırmak, gizlemek gibi girişimlerinin olduğu durumlarda olay bir hukukçunun çalışma alanını çok dışına çıkmaktadır.

b) İşletmelerin mali kayıplarına ilişkin davalarda işletme yönetiminin veya işletme çalışanlarının yaptığı olaylarda oluşan zararların tespiti ve hesaplanması sırasında da adli muhasebecilik mesleğine çalışmaları gerekmektedir.

c) Ceza davalarında belge ve kredi kartı dolandırıcılıklarında, çek ve senetlere ilişkin dolandırıcılıklarda ve hatta cinayet davalarının bir kısmında adli muhasebecilik mesleği hizmetinden yararlanabilir.

d) İcra İflas hukuku ile ilgili davalarda hileli iflas uygulamaları gibi özellik arz eden durumlarda, borçlunun mal kaçırmak için muvazaalı olayların ortaya çıkarılması da adli muhasebecilik mesleğinin konusu içerisinde yer alır.

e) İş hukukunun uygulama konusuna giren davalarda ise tazminatların hesaplanması, işyerinde meydana gelen iş hukuku yolsuzluk ve usulsüzlüklerinin aydınlatılmasında da adli muhasebecilik mesleğine başvurulabilir.

f) Vergi hukukunun uygulama alanına giren davaların pek çoğunda muhasebesel analizin önemi büyüktür. Vergisel hile ve yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında, mali tablolarda veya defterlerde yapılan hesap oyunlarının tespit edilmesinde adli muhasebecilik mesleğinin önemi büyük olmaktadır.

g) Ticaret hukuku ile davaların pek çoğunda örneğin ortakların kar dağıtımı ile ilgili problemlerinde, tasfiye veya birleşmelerle ilgili uyuşmalıklarda adli muhasebecilik mesleğini icra edenlerin yardımları gerekebilir.

h) Kara paranın aklanmasına ilişkin suçlara ilişkin yargulamalarda da adli muhasebecilerden yararlanılmaktadır. Kara paranın aklanmasına ilişkin çok geniş

örgütlemeler ve sistemler kurulmakta ve bu yapıların çözümlenmesinde ise mutlaka üst düzey muhasebe ve denetim teknik bilgisi gerekmektedir.

i) Sermaye Piyasası Kanunu kapsamındaki kurumlar, iş ve eylemler dolayısıyla ortaya çıkan suçların yargı sürecinde adli muhasebecilere başvurulur. Adli muhasebeciler bu gibi konularda dava aşamasında avukatlara hukuki destek sağlayabilecekleri gibi olayın mahkemeye intikal ettiği durumlarda da hizmet sunabilirler. Avukatın savunmasının oluşturulmasıyla ilgili delillerin toplanmasında veya karşı tarafın avukatının veya savcının oluşturduğu iddiaların çözümlenerek etkisiz hale getirilmesinde adli muhasebecilerin büyük desteği olabilmektedir.¹⁶⁵

Mesleğin bu uygulama alanında adli muhasebeci, adli dava öncesinde veya dava aşamasında hukuki problemlerin çözümünde hukukçulara yardımcı olmaktadır. Adli muhasebecilerin bir hizmeti olan dava destek danışmanlığından, hem sivil ve hem de suç davalarında yararlanılabilmektedir.¹⁶⁶

Adli muhasebeciden dava aşamasında alınacak destek danışmanlığı hizmeti kapsamına çok çeşitli konular girmektedir. Bunlar arasında her türlü yolsuzluk davaları, işletme değerlemeleri, hasar ve zarar tahminleri, sigorta anlaşmazlıkları, anlaşmalardan doğan sorunlar, patent, hak ve markalarla ilgili doğan sorunlar, işletmelerle ilgili ayrılma veya birleşme davaları, iflas davaları, boşanmalarla ilgili mali anlaşmazlıklar, işletmeler arası sorunlar vb. şeklinde sayabiliriz. Adli muhasebecinin dava destek danışmanlığı avukatlara destek olmak amacıyla danışmanlık hizmetlerini kapsamaktadır. Adli muhasebeci faydalı, güvenilir ve ilgili bilgiyi değerlendirir, finansal veriyi toplar ve analiz eder ve bu konuda görüşünü içeren bir rapor hazırlar. Ayrıca adli muhasebeci yeminli tanık olarak soruları hazırlar, sorgulamayı yönlendirir. Dava destek danışmanlığı hizmeti ile adli muhasebeci aşağıda yer alan hususlarda yardımcı olabilmektedir:

- İddiaları desteklemek veya reddetmek için önemli belgeler sağlamak,

¹⁶⁵ Gülten, a.g.e., s.316

¹⁶⁶ Cengiz Toraman, Hasan Abdioğlu, Burcu İşgüden, **Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 2009, s.37

- Kayıpların söz konusu olduğu alanlarda değerlendirme yapmak için ilgili belgeleri incelemek,
- Kanıtları inceleme ve finansal konuları anlamaya çalışma,
- Davaya hazırlık kapsamında gelebilecek sorulara hazırlık yapmak,
- Dava süreci başlamadan önce dava ile ilgili muhasebe veya finans alanındaki konular ile ilgili olarak iddiaların belirlenmesi ve iddialara karşılık savunma hazırlanması,
- Dava aşamasında konu ile ilgili bilgi vermek,

Adli muhasebeci dava destek danışmanlığı hizmeti ile avukatlara finansal bilginin elde edilmesinde ve bu bilginin analiz edilmesinde yardımcı olmaktadır. Adli muhasebecinin finansal bilgisi ve uzmanlığı avukatların bu konudaki eksikliklerinin giderilmesine ve aklama suçuyla ilgili iddianamenin güvenilir veriler ile güçlü bir şekilde oluşturulmasına imkân sağlayabilecektir.

Adli muhasebeciler, muhasebe ve vergi kayıtlarını ve finansal olayları inceleyerek aklama suçu ile ilgili belgeleri ve işlemleri ortaya koyabileceklerdir. Bu amaçla adli muhasebeci finansal kurumların kayıtlarını, gayrimenkul kayıtlarını, ipotek ve yargı kararlarını, şirket kayıtlarını, komisyonculuk ve ortak fon hesaplarını, sigorta sözleşmelerini ve diğer tüm ticari ilişkileri değerlendirebilecek yetkinliktedir. Adli muhasebeciler dava destek danışmanlığı hizmeti ile mahkeme tarafından avukata sağlanan bir yardımcı meslek elemanı olabileceği gibi avukatlarda davadan önce veya dava aşamasında müşterisini bir adli muhasebeci kiralama ve ondan yardım alma noktasında ikna edebilirler⁶⁶. Adli muhasebeciler uzman raporunun nasıl hazırlanacağı, önemlilik arz eden teknik boyutların nasıl ortaya koyulabileceği ve bu suretle olay ile ilgili olarak sağlıklı sonuçlara nasıl ulaşılacağı hususunda bilgi sahibidirler. Bu tür bir hizmeti adli muhasebeciden sağlayan avukat zamanının büyük bir bölümünü teknik işlere harcamaksızın davanın bütününe yoğunlaşarak daha verimli ve etkin çalışabilecektir. Adli muhasebeci dava destek danışmanlığı hizmeti ile gerekli belgelerin elde edilmesinde, bir iddianın karşılığının verilmesinde, gerekli belgelerin

gözden geçirilerek açıklama yapılmasında ve aklama suçunun oluşabileceği alanların belirlenmesinde yardım sağlayabilecektir.¹⁶⁷

3.1.5.2.Uzman Tanıklık

Uzman görüşü genelde adli muhasebecinin uzmanlık alanlarıyla ilgili olmaktadır. Amaç, iddiaları bir uzman tanığın ifadesiyle destekleyerek, yorumlanması gereken olgu ve olayları güvenilir bir şekilde açıklığa kavuşturmadır.¹⁶⁸

Adli muhasebecilik mesleğinin konusu olarak uzman tanıklık Türk Yargı sisteminde uygulaması pek olmayan bir sistemdir. Çünkü ülkemiz uygulamalarında tanıklık sadece olayı kendi gözleriyle gören kişiler için düzenlenmiştir. Türkiye uygulamalarında bilirkişilerin yazılı rapor vermesi esastır. Ancak yazılı rapor verilmesi sırasında ifadelerin muğlak olması, çok fazla teknik kavram ve terimlerin kullanılması, Türkçe dilbilgisi kurallarının tam olarak kullanılmaması, anlatılmak istenilen mesajın mahkemeler tarafından anlaşılmasına yol açabilmektedir.

Bu tip durumlarda hakim, bilirkişiden ek açıklama talep etmekte ancak gelen ek açıklamalarda da çoğu zaman benzer sıkıntılar olabilmektedir. Uzman tanıklık sisteminde ise sözlü ifade esastır. Böylece hakimler, savcılar ve avukatlar yazılı hususlar hakkında şüpheye düştükleri veya tam olarak algılayamadıkları kısımları sorarak adaletin sağlanması konusunda daha iyi bir durumda olurlar.

Bazı karmaşık davalarda, adli muhasebecilerden bilirkişi tanıklığı, danışmanlık ya da hakemlik yapması konusunda destek alınabilir. Avukatlar adli muhasebeciyi, uzman görüşü almak amacıyla duruşmaya dahil edebilir; alınan görüş adli muhasebecinin uzmanlık alanıyla ilgili olması gerekmektedir. Adli muhasebecinin herhangi bir araştırma yapmadan, mahkeme için sunum hazırlığı (görsel materyaller, tablolar vs.) veya prova gibi ön hazırlıklarını tamamlamadan görüş bildirmesi doğru olmaz. Ayrıca adli muhasebeci mahkemede sözlü görüş bildirirken bir savcı, avukat veya hakim gibi değil bir uzman olarak davranmak, gerçek ve tarafsız bilgi vermek

¹⁶⁷ Toraman, v.d., a.g.e., s.38-39

¹⁶⁸ Hüseyin Aktaş, Gökhan Kuloğlu, **Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği**. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 2008, s.112

zorundadır. Çelişkili ifadelerde bulunması, mesleğin genel kabul görmüş ilke ve standartlarının dışında görüş bildirmesi adaleti yanılmaya çalışma kapsamında değerlendirilebilecektir. Adli muhasebecilerin adaletin gerçeği bulmasını sağlaması en temel sorumluluğudur. Adli muhasebeciler, bu sorumluluklarını yerine getirirken, tarafsız, bağımsız ve objektif olmalı, teknik konuları açık bir dille ve öğretici bir biçimde açıklamalıdır. Adli muhasebecilerin uzman tanıklık sırasında mağdurun, avukatların veya savcının bazı olaylarda ise yazılı veya görsel medyanın etkisi altında kalmaması gerekir. Adli muhasebeci tahminde bulunmadan konuyla ilgili spekülasyonlar yapmadan doğruyu söylemesi gerekir. Adli muhasebeci ifadesinde teori veya varsayımlarda bulunmamalı kesin konuşmalıdır. Kesinlikle konuya konsantre olmalı konudan konuya geçmemeli, soruları dikkatli olarak dinlemeden veya anlamadan cevap vermemelidir. Adli muhasebecilik mesleğinin uzman tanıklık alanı yüksek iletişim becerileri, topluluk önünde konuşma ve iyi derecede hitabet yeteneği gerektirir. Burada adli muhasebeci yapacağı hataların telafisi çok zordur ve ününü itibarını doğrudan doğruya etkileyebilir.

Uzman tanıklık müessesinin Türk Yargı sisteminde uygulamaya konulmasının davaların görülmesini sürecini hızlandıracağı açıktır. Bilirkişilik sisteminde yaşanan sorunların bir kısmının bu şekilde çözümlenebileceği düşünülmektedir.¹⁶⁹

Aklama Suçuyla Mücadele Amerikan Yetkili Kamu Muhasebeciler Birliği (AICPA)'ne göre uzman şahit, bir konu hakkında bilimsel, teknik veya özel bir fikir verme noktasında veya bir konunun aydınlatılması noktasında yardım edebilecek gerekli bilgi, yetenek, deneyim ve eğitime sahip kişidir. Bir başka ifade ile uzman şahit, bilgi, yetenek, tecrübe ve eğitim noktasında alanında uzman kişi olarak değerlendirilir. Adli muhasebeci uzman şahitlik hizmeti ile avukatlara, hâkimlere ve jüri üyelerine dava konusu olayın yorumlanması zor teknik yönüyle ilgili bilgi vermektedir. Toplumda yaşanan ve mahkemeye konu olan olayların daha sağlıklı bir biçimde çözüme kavuşturulması bakımından adli muhasebeciliğin bu uygulama alanı oldukça önemlidir.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Gülten, a.g.e., s.317

¹⁷⁰ Toraman, v.d., a.g.e., s.42

Adli muhasebecilerin uzman şahitlik faaliyetlerinde üstlendikleri görevler arasında; dava konusu ile ilgili olarak gerekli araştırmaları yaparak verileri toplamak, verilerden hareketle bir görüşe ulaşmak, oluşturduğu görüşünü mahkemede hâkimlere ve avukatlara aydınlatıcı ve öğretici bir biçimde yansıtmak şeklindedir. Adli muhasebeciler uzman şahit olarak avukatlara; ilgili bilginin toplanması, durumun teknik boyutuna göre bilginin açıklamasının yapılması, anlaşılır halde sunulması ve uzman şahit olarak hizmet vermek suretiyle gerçekteşmektedir.

Aklama suçunun gerçekteşmesi, suçun ortaya çıkarılmaması ve bu suçun önlenememesi tüm suçlarda olduğu gibi yeterli düzeyde bilginin sağlanamamasından dolaydır. Adli muhasebecinin bulguları ve tavsiyeleri, suç unsuru ihtiva eden konular ile ilgili olarak dava sürecinde suçlulara karşı kullanılabilir. Çünkü adli muhasebecilerin araştırma sonuçları kişisel yargılara veya fikirlere değil kanıtlayıcı belge ve veriler ile gerçekteşmektedir. Bugün özellikle finansal kurumlar aklama suçu amacıyla çeşitli yollarla kullanılmakta ve kurumlar bu suretle zarara uğratılmaktadır. Mahkemelerde bilirkişilik müessesesi ise suçun ortaya çıkarılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu anlamda mahkemelere gerçekteş anlamda uzman şahitler gerekmektedir. Bu meslek mensupları, ABD’de

Menkul Kıymetler Komisyonu (SEC) veya İngiltere de Ağır Hile Bürosunca (Serious Fraud Office) tanık olarak dinlenmektedirler. Bu uygulama adli muhasebecilerin uzman şahitlik yönünü oluşturmaktadır. Aklama suçu ile mücadelede dinlenecek tanıkların uzman birer kişi olması suçla mücadelede başarıyı artırabilecektir. Adli muhasebeci uzman şahitlik hizmetiyle adli makamlar veya avukatlarca anlaşılması güç ve karışık finansal verileri anlamlı ilişkiler çerçevesinde ve kanıtlayıcı belgeler eşliğinde açıklayabilecektir.

Böylelikle adli muhasebeciler ilgili bilginin toplanması, konunun teknik boyutuna göre açıklaması ve anlaşılır bir biçimde raporun tanzimi ile adli makamlar önünde uzman şahit olarak hizmet vereceklerdir.

Aklama suçu ile mücadelede adli merciler, adli muhasebeciler gibi mesleki yetkinliklere sahip meslek mensupları ile beraber çalıştıkları sürece etkin bir şekilde suçla mücadele edebileceklerdir.

Adli muhasebeciler, muhasebe bilgisi konusunda yeteneklidirler ve avukatlara ve mahkemelere muhasebeye ilişkin konuların hukuk ile bağdaştırılması ve durumun anlaşılmasının sağlanmasında yardımcı olan meslek elemanlarıdır. Adli muhasebecilerden dava süreçlerinde uzman şahit olarak yararlanma her geçen gün artmaktadır. Bunun başlıca nedenlerini aşağıda yer aldığı gibi sayabiliriz:

- Uzman şahit olarak adli muhasebeci açıklanamayan durumlara yönelik kabul edilebilir mantıklı bir açıklama getirebilmektedir.
- Uzman şahit olarak adli muhasebecinin her dava sürecinde de aynı hassasiyeti gösterdiği bilinmektedir,
- Uzman şahit olarak adli muhasebeci sahip olduğu uzmanlık alanından dolayı güvenilir kişi olarak kabul edilmektedir.

Adli muhasebeciliğin bu uygulama alanında meslek mensubu, ilgili bilgileri veya kanıtları toplar, analiz eder ve çok karışık bilgileri veya ilişkileri normal bir insanın anlayabileceği şekilde ilgililere sunarak aklama suçunun tespitini sağlayabilecektir.¹⁷¹

Mahkemelerde hâkimler bir davanın sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi ve sonuçlandırılması amacıyla adli muhasebecilerin uzman şahitliklerinden yararlanmaktadırlar. Toplumlarda özellikle ekonomik kökenli davaların ve davalı sayısının giderek artması, konuların giderek karmaşıklaşması bu gereksinimi üst noktaya getirmiştir. Adli muhasebecilerin özel bilgileri, çalışma şekli, deneyimleri ve eğitimleri bu davalarda önemli bir rol oynamaktadır.

Adli muhasebecilerin uzman şahitlik faaliyetinde üzerlerine düşen görevler;

¹⁷¹ Toraman, v.d., a.g.e., s.43-44

Dava konusu ile ilgili olarak gerekli araştırmaları yapmak, çeşitli verileri toplamak, bu verilerden bir sonuca vararak fikir yürütmek. Ortaya çıkan görüşü mahkemede hâkimlere, avukatlara aydınlatıcı ve öğretici bir biçimde yansıtmak.

Adli muhasebeciler böyle bir görevi üzerlerine aldıklarında çok önemli bir sorumluluk yüklenmektedirler. Görevlerini ister bir rapor düzenleyerek, ister mahkeme salonunda doğrudan şahitlik yaparak sürdürecektir bu süreçte uymaları gereken kurallar vardır.

Bunlar;Çalışmalarında objektif ve bağımsız olma, Yaratıcı, yatıştırıcı ve işinde uzman bir konumda bulunma, Teknik konuları açık ve net bir şekilde, öğretici bir biçimde açıklama, Taraflarla iletişimi açık bir biçimde kurabilme, Mahkeme ortamının gereklerine uyum gösterme.¹⁷²

3.1.5.3.Suistimal, Hile, Yolsuzluk Araştırmacılığı

Adli muhasebecilik mesleğinin konusunu oluşturan son alan, gerçek ve tüzel kişilere ait (kamu veya özel sektör) işletmelerinde yaşanan genellikle tamamen işletme çalışanları tarafından gerçekleştirilen kanuna aykırı davranışların tespit edilmesine yönelik çalışmalarla ilgili alandır. Adli muhasebecilik mesleğinde en fazla araştırma ve incelemenin yapıldığı alan kabul edildiğinden bu kısma araştırmacı muhasebecilik adı verildiği de görülmektedir. Araştırmacı muhasebecilik, genelde hile uygulamaları ve bunun sonucunda karşılaşılan iş gören hırsızlığı, gayrimenkul dolandırıcılığı, sigorta dolandırıcılığı, rüşvetçilik, suç tatbikatına ilişkin soruşturmalar vb. cezai konuların incelenmesiyle ilgilenir.

Adli muhasebecilik mesleğinin konusu olarak suistimal, hile ve yolsuzluk araştırmacılığı incelendiğinde öncelikle göze çarpan kavramsal bir kargaşa olmaktadır. Suistimal, hile ve yolsuzluk kelimelerinin birbirlerinin yerine çok sık kullanıldığı ve bu sebeple de karıştırıldığı görülmektedir. Hile sözlük anlamıyla bir çıkar sağlamak amacıyla birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, entrika şeklinde tanımlanabilir. Suistimal ise işine geldiği gibi, kendi yararına ve çıkarına göre

¹⁷² Baki Toraman, “**Adli Muhasebe Nedir?**”, <http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

davranmak, iyi niyete karşı yapılan iyi niyet taşımayan eylem, duygu ve düşünce olarak açıklanabilir. Avrupa Konseyi'nin 4 Ocak 1999 tarihinde kabul ettiği "Yolsuzlukla Mücadele Medeni Hukuk Sözleşmesi"nin 2. maddesinde de yolsuzluğun uluslar arası kabul görmüş genel bir tanımı yapılmıştır. Bu maddede yolsuzluk:"Doğrudan doğruya yada dolaylı yollardan rüşvet yada yasadışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde sapmalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi yada kabul edilmesi anlamına gelir" şeklinde tanımlamıştır. Bu şekilde kavramsal çerçeveyi açıkladıktan sonra işletme çalışanlarının her zaman kendi işletmelerinden hile, suistimal veya yolsuzluk gibi uygulamalarla mal veya para çalmadıklarını ifade etmek gerekir. "Eşeğini sağlam kazığa bağla" veya "malına sahip çık hırsız da günaha sokma" gibi halk arasındaki sözlerden anlaşılacağı üzere uygun ortam veya koşulların da olması gerekmektedir. İşletmelerde etkin bir iç kontrol yapısının olmaması, yapanın yanına kar kalıyor anlayışı, çalışanın kendisine haksızlık yapıldığını düşünmesi gibi gerekçelerle çalışanların kendi çalıştıkları işyerine karşı suistimal, hile, yolsuzluk gibi olumsuz davranışlarda buldukları bilinmektedir. Bu tip olumsuz davranışlar işletmelere maddi zararlar verdiği gibi müşterilerinin güveninin kaybolmasına, piyasadaki ticari itibar veya ünlerinin de olumsuz etkilenmesine yol açabilir.

Adli muhasebecilerin hile, yolsuzluk ve suistimallerin ortaya çıkarılmasında işlevleri büyük olacaktır. Çünkü araştırma metodolojileri, kanıt toplama teknikleri ve sistemin veya olayın tüm bileşenlerinin en ince ayrıntısına kadar ortaya konulması ile hile, yolsuzluk veya suistimal yapan kişi veya kişilerin adaletin önüne çıkartılarak hak ettikleri cezaların alınmasını sağlayacaktır.¹⁷³

Adli muhasebecilerin hile, suistimal ve yolsuzluk araştırmacılığı yaptıkları zamanlarda dikkat etmeleri gereken temel unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Adli muhasebeci standartlarını ve çalışma metodolojisini kendisi belirlemelidir.

¹⁷³ Gülten, a.g.e., s.318

Yönetimin veya ortakların niyetini, beklentilerini belirlemeli ve çalışanların uymak zorunda oldukları işletme prosedür ve uygulamalarını incelemelidir. Ayrıca, sadece işletme içerisinde inceleme yapmakla yetinmeyip tedarikçilerle, taşeronlarla şirket ile gerçekleştirdikleri işlere ait olarak araştırmalar yapmalıdır.

Adli muhasebeciler hile olasılıklarının nerelerde olabileceğini tahmin etmeli ve işletmenin iç kontrol sisteminin zayıf yönlerini hemen bulabilmelidir. İşletmede uygulanabilecek hileli davranış tiplerini belirleyerek üretim, muhasebe, satın alma veya pazarlama gibi işletme bölümleriyle ilişkilendirebilmelidir,

Adli muhasebeciler ellerinde herhangi bir endişe, söylenti ve iddiayı destekleyecek bir kesin delil olmadan kimseyi suçlamamalıdır. Çünkü aksi ispatlanana kadar herkes masumdur.

Adli muhasebeciler, zanlı olarak tespit ettikleri kişi ile ilgili olarak yaptıkları görüşme veya sorgulamalarda kişinin ruh halini, psikolojik yapısını da dikkate almak zorundadır. Bazen uygun psikolojik ortam yaratıldığında kişiler vicdan azabına dayanamayıp suçlarını itiraf edebilmektedirler.

Adli muhasebeciler hile, suistimal veya yolsuzluk araştırmaları esnasında çok iyi planlanmış olaylarla da karşılaşabilirler. Hatta bazen işlenen suç ancak çok ileri teknoloji veya bilgisayar bilgisi ile tespit edilebilir. Bu tip durumlarda uzman desteği almaları da gerekebilir.

Adli muhasebeciler hile, yolsuzluk veya suistimal gibi olayları ortaya çıkardıklarında işletme yönetimlerine bir daha benzer olayların yaşanmaması için almaları gereken tedbirleri gösteren önerilerde de bulunurlar.

Adli muhasebeciler hile, yolsuzluk veya suistimal uygulamalarını tespit ettiklerinde işletmenin uğramış olduğu maddi kayıpları, olayı gerçekleştiren kişi veya kişilere çıkarılacak zimmet miktarını da yani olayın maddi boyutunu da hesaplarlar.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Gülten, a.g.e., s.319

Mesleğin bu uygulama alanında adli muhasebeci mali bilginin detaylı bir şekilde gerçekliğinin belge ve dokümanlar ile birlikte kim, ne, neden, ne zaman, nasıl ve niçin gibi sorular ile açıklığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile şüpheleri doğrulamak veya çürütmek amacıyla suç iddialarını araştırmaktadır.¹⁷⁵

Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik farklı araçların, farklı süreçlerin ve farklı davranış şekillerinin söz konusu olduğu bir adli muhasebe dalıdır. Adli muhasebeci mesleğin bu uygulama alanında hesaplarda yer alan hileleri kanıtlayıcı belgeleri ile ortaya koyma gayreti içerisinde. Adli muhasebeci yalnızca sayılar ile ilgilenmemekte sayıların arkasındaki durumlar ve olaylar ile ilgilenmektedir.

Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik adli muhasebecilerin daha yoğun bir şekilde hizmet verdikleri adli muhasebe uygulama alanıdır. Genel olarak hile denetçileri; varlıkların, yolsuzluk, rüşvet, zimmete geçirme ve hileli işlemler ile kötüye kullanımını önlemek, bilgisayar hileleri, çalışan hileleri ve stok hilelerine yönelik özel ve kamu sektöründe faaliyet gösteren kurum ve işletmelere hizmet vermektedirler. Hile denetçileri görevlerini yerine getirirken, Hile Değerlendirme Sorgulaması (FAQ-Fraud Assesment Questioning), Çapraz Denetim Tekniği, Kırmızı Bayraklar, Net Varlık Yöntemi, Veri Madenciliği Araçları ve Benford Kanunu gibi denetim tekniklerini kullanmaktadır. İş dünyasında hilenin her işletme için risk olduğu bilinmektedir. Bu nedenle işletme yöneticileri, hile sonuçlarını kontrol altına almaya çalışmaktansa, hileleri önlemeye yönelik yöntemler geliştirmekte ve mevcut uygulamalardan yararlanmakta ve adli muhasebecilerden destek sağlamaktadırlar. Adli muhasebeci geniş hileli olayları anlama ve çözümleme yeteneğine sahiptir.

Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile aklama suçu ile ilgili tüm belgeleri, dokümanları inceler ve olayları araştırır. Özellikle düzenleyici kurumlar, emniyet güçleri ve avukatlar bir adli muhasebeci ile anlaşarak menkul kıymet hilelerinin, vergi kaçırmaya yönelik işlemlerin, rüşvet suçunun, sigorta

¹⁷⁵ Toraman, v.d., a.g.e., s.39

hilelerinin aklama suçunun tespitine yönelik araştırılmasını ve analiz edilmesini isteyebilmektedirler.¹⁷⁶

Uzman Şahitliği; Mahkemelerde hakimler bir davanın sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi ve sonuçlandırılması amacıyla adli muhasebecilerin uzman şahitliklerinden yararlanmaktadır. Toplumlarda özellikle ekonomik kökenli davaların ve davalı sayısının giderek artması, konuların giderek karmaşıklaşması bu gereksinimi üst noktaya getirmiştir. Adli muhasebecilerin özel bilgileri, hüneleri, deneyimleri ve eğitimleri bu davalarda önemli bir rol oynamaktadır.¹⁷⁷

Hile denetçileri; makul bir şüphenin ötesinde hilenin kanıtlanması gerektiğini, toplanan kanıtların yeterli, ilgili ve ikna edici olduğunu, soruşturmanın yasal çerçeve içerisinde yürütülmesi gerektiğini, belgelerin yeterli olduğunu ve suçlu tarafından yapılan itirafın gönüllü olmasının sağlanması gerektiğini bilirler⁷⁸. Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile aklama suçunun yerleştirme ve ayırıştırma aşamalarında suç ile ilgili olarak hileli işlemlerin araştırılması faaliyetlerine yoğunlaşmaktadır. Genellikle hile denetçileri işletmelerde muhasebe süreçlerine, politikalarına ve personel hareketlerine yönelik önerilerde bulunur işletme içi iç kontrol yapısının etkinliğine katkı sağlarlar. Mali Eylem Görev Gücü'nün tavsiyelerine göre yönetici ve düzenleyici otoriteler finansal kurumların aklama suçuna yönelik olarak kullanımını engelleyici sistem dizaynı ve kontrol mekanizmaları şeklinde önlemler almalıdırlar. Finansal kurumların kontrol yapılarının oluşumu ve kontrol mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işlerliğinin güvencesini adli muhasebeci yapacağı değerlendirme ve önerileri ile sağlayabilecektir. Profesyonel meslek mensupları olarak adli muhasebeciler çalıştıkları kurumda aklama suçunun araştırılması ve suçun tespitine ilişkin bilgi ve belgeler eşliğinde raporlar sunmaktadır. Adli muhasebeciler işletmelerde finansal işlemleri ve iç faaliyetleri tasarlayan, devamlılığını sağlayan ve kontrolünde görev alan muhasebeci, mali müşavir ve denetçilere aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik olarak gerek danışmanlık boyutunda ve gerekse fiilen yardımcı olabilmektedirler. Ayrıca adli muhasebeciler tarafından işletme

¹⁷⁶ Toraman, v.d., a.g.e., s.40

¹⁷⁷ Nejat Bozkurt, **Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan "Adli Muhasebecilik**, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2000102277.htm>, [23.12.2012]

yönetimine iç kontrol sisteminin zayıf yönleri hakkında bilgi verilerek gerekli iç kontrol önlemlerinin alınması sağlanabilir. Örneğin adli muhasebeci, hizmet verdiği kurumda Müşteri Tanıma Programını (Know Your Customer) oluşturabilir.

Adli muhasebeci belgeleri, finansal ve diğer verileri şüpheli bir yaklaşım ile inceler ve düzensizlikleri veya şüpheli olayları tespit eder. Şüpheli olaylara ilişkin güvenilir veriler elde etmeye çalışır. Güvenilir veriler ile yapılan analizler aklama suçunun ortaya koymak amacıyla sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesine olanak sağlamaktadır. Adli muhasebeciler ilgili kanıtların elde edilmesi ve bu kanıtların en iyi şekilde analiz edilmesinde yetkin meslek elemanlarıdır.

Amerikan Yetkili Kamu Muhasebeciler Birliği (AICPA) tarafından adli muhasebecilere önerilen ispat piramidi adli muhasebe uzmanının ispatının gerçek verilere ve doğrulara dayanmasını, varsayımların ise açıklamalara dayalı olmasını esas almaktadır. Ayrıca veri analizleri kabul edilebilir yöntemler ile elde edilmiş veriler üstünde yapılmalıdır. İspat piramidinin en alt tabanında veri kaynağı yer almaktadır. Bir üst aşama veri analizini, diğer aşama kabul edilebilir yöntem ile güvenilir uygulamaları ve en üst aşama ise kabul edilebilir adli muhasebeci yargılarını oluşturmaktadır.¹⁷⁸

Son yıllarda işletme çalışanları tarafından ya da farklı alanlarda ve farklı biçimlerde yapılan hileler toplumun önemli sorunlarından biri durumuna gelmiştir. Çok farklı türlerde yapılan hileler sayı ve tutar olarak giderek artmaktadır. Yapılan hilelerin nedenlerini ve yapanların özelliklerini önemli istatistikî verilerle görmekteyiz. Örneğin ABD de yılda işletme çalışanları tarafından yapılan hile tutarları 400 Milyar USD olarak tahmin edilmektedir. Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar işletmelerin yıllık gelirlerinin %6'sını bu gibi yolsuzluklar nedeniyle kaybettiklerini göstermektedir. Yapılan hile çeşitleri; işletme çalışanları tarafından işletmelerine karşı yapılan hileler, Beyaz yakalılar tarafından işlenen suçlar, İşletme tepe yöneticilerinin işletme ilgililerini yanıltmaya yönelik olarak yaptıkları mali tablo hileleri, Yatırımlarla ilgili hileler, Ticari rüşvetler ve komisyonlar, Banka işlemleri ile ilgili hileler, Elektronik fon transferleri ile ilgili hileler, Kredi kartı hileleri, Bilgisayar hileleri, İnternet yoluyla yapılan hileler.

¹⁷⁸ Toraman, v.d., a.g.e., s.41-42

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere listeden hileli işlemlerin kapsamı çok genişlemiş ve zararları önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu tür hilelerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi uzmanlık gerektiren çalışmaları beraberinde getirir. Genel standartlara göre eğitilmiş muhasebeci, bağımsız denetçi ve iç denetçilerden hilelerle savaşmada başarı beklemek zordur. Bu nedenle yeni bir meslek türü zorunlu olarak doğmuş ve bu mesleği yerine getirenlere ‘**Hile Denetçisi**’, ‘**Adli Muhasebeci**’ veya ‘**Araştırmacı Muhasebeci**’ adı verilmektedir.

Örneğin işletmede üst düzey yönetici çalışanlarından birinin yolsuzluk yaptığından şüpheye düştüğünde adli muhasebeciye başvurmakta ve ondan profesyonel hizmet almaktadır. Adli muhasebecilerden beklenen görevler ise; Şüphe duyulan hileli işi kanıtlarıyla birlikte ortaya çıkarmak, verilen zararın boyutlarını hesaplamak, Hilenin yapılmasını önleyici ve caydırıcı önlemlerin alınmasını sağlamaktır.¹⁷⁹

3.1.6.Adli Muhasebe İşleminin Aşamaları

Her adli muhasebe görevi kendine özgüdür. Bu nedenle, adli muhasebe işlemine yaklaşım ve izlenecek yollar da özel olacaktır. Bunun yanında genel olarak, adli muhasebe işlemi aşağıdaki adımları içerir.

a) Müşteri ile Buluşma: Bu işlem mevcut durumun, olayın içindeki aktörlerin ve sorunların anlaşılması açısından yardımcı olacaktır.

b) Çatışmanın Tespiti: Taraflar ortaya çıkar çıkmaz, hemen bir uyumsuzluk kontrolü yapılmalıdır.

c) Öncül (Başlangıç) Araştırması: Detaylı bir eylem planı (dava taslağı, yapılacak işler) yapmadan önce, ön bir araştırma yapmak her zaman faydalıdır. Sorunun daha iyi anlaşılması açısından, bu öncül araştırma sonraki planlar için örnek olacaktır.

d) Bir Eylem Planı Hazırlanması: Bu plan müşteri ile görüşerek ve öncül araştırmayı yaparak elde edilen verilerin, hedeflerin ve hedeflere ulaşmak için yararlanılacak metodolojinin en iyi şekilde kullanımını sağlar.

¹⁷⁹ Baki Toraman, “**Adli Muhasebe Nedir?**”, <http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

e) Doğru Kanıtların Elde Edilmesi: Davanın niteliğini temel almak kaydıyla, dokümanların tespiti, sayısal veriler, aktifler, kişi veya kurum ve olayın gerçekleştiğine dair kanıt veya bilirkişi raporlarının incelenmesi bu kapsamda yer alır.

f) Analiz: Analiz davanın niteliğine göre, aşağıdaki maddeleri de içerebilir:

- Mali kaybın hesaplanması
- Muamelelerin özeti
- Aktiflerin takibe alınması
- İskonto oranlarından faydalanılarak şimdiki(cari) değerlerin bulunması
- Analizin grafik ve tablolarla açıklanması

g) Raporun Hazırlanması: Rapor; görevin niteliğine, araştırmanın kapsamına, uygulanacak yaklaşıma; kapsamın, bulguların veya fikirlerin limitlerine (sınırlarına) göre çeşitli bölümlere ayrılarak hazırlanacaktır. Raporda, bulguların uygun bir şekilde desteklenmesi ve açıklanması için çizelgeler ve grafikler de bulunacaktır.¹⁸⁰

3.1.7.Adli Muhasebecilik Eğitimi ve Meslek Mensubu Olma

Son dönemde, adli muhasebe alanında kariyer yapmanın sağlayacağı faydalar konusunda yapılan çalışmalarda adli muhasebe, hem en çok tercih edilebilecek mesleklerin basında hem de güvenceli bir meslek olarak takdim edilmektedir. Bu nedenle, çok sayıda üniversite adli muhasebe konusunda çeşitli dersler ve programlar açmaktadır.¹⁸¹

Adli muhasebecilik, “US.News&World Report”un son zamanlarda Amerika’daki8 en güvenli kariyerlerinden biri olarak kabul ettiği ve SmartMoney Magazine’ in gelecek 10 yıl içinde yüz bin doların üzerindeki ücret potansiyeliyle on yeni meslekten biri olarak kabul ettiği bir meslektir.

¹⁸⁰ Pazarçeviren, a.g.e., s.13

¹⁸¹ Pehlivan, a.g.e., s.44

Muhasebe mesleğinde adli muhasebenin payı, son zamanlarda dergilerde konuyla ilgili yayınlanan makale sayılarının kanıtladığı gibi son birkaç yılda önemli derecede artmıştır. ABI/Inform elektronik işletme veri tabanındaki “Adli muhasebe” veya “Adli Muhasebeci” ile ilgili yapılan bir araştırmada 1986 yılı ile 1990 yılları arasında 6 kaynağa, 1991 ile 1995 yılları arasında 48 kaynağa ulaşılmıştır. Daha fazla muhasebecinin artan ilgisi, adli muhasebenin kurumsal çerçevesinin oluşumunu zorlamıştır.

Bu kurumsal çerçevenin oluşumunda gerek adli muhasebe eğitimine üniversitelerde yer verilmesi, gerekse bu mesleğin standardizasyonu için çalışan çeşitli kurumların oluşumu etkili olmuştur. Konu aşağıda iki açıdan incelenecektir:

a) Eğitim: Birçok profesyonel adli muhasebecinin Yeminli Hile Müfettişi (CFE) veya Sertifikalı Kamu Muhasebecisi (CPA) gibi mesleki bir belgesi vardır. Florida Atlantik

Üniversitesindeki Master programları 9 adli muhasebe kursu (ders dizisi) içermektedir. ABD de belgeli bir adli muhasebeci olabilmek için lisans eğitimi yanında çeşitli aşamalardan geçilmektedir:

- Lisans eğitimi
- İki yıl süreyle mesleki deneyim

• ABD de faaliyet gösteren “Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşunun (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE) sınavlarında başarılı olmak ACFE adli muhasebecilik ve hile denetçiliği konularında yaygın hizmetler vermekte, eğitimler ve seminerler düzenlemekte, yayınlar yapmaktadır. 25.000’e yakın kayıtlı meslek mensubuyla dünyada bu alanda faaliyet gösteren kurumlar arasında en önemlisi olarak kabul edilmektedir. ACFE meslek sınavlarını dört ana bölümde yapmaktadır:

- Finansal işlemler
- Araştırmacılık

- Yasal unsurlar

- Suç bilimi

Sınavlarda başarılı olabilmek için normal lisans düzeyinde alınan eğitim yeterli olamamaktadır. Bu nedenle bir ek eğitimin sisteme monte edilmesi gerekmektedir.

Örneğin ABD’ de muhasebe eğitimindeki değişimler ve adli muhasebecilik veya hile denetçiliğine artan talep yüksek eğitim kurumlarının programlarını gözden geçirmeye itmiştir. Bunun sonucu adli muhasebe eğitimi normal muhasebe eğitimine monte edilmeye başlanmıştır.

Adli muhasebe mesleğini sisteme kazandırmak için gerekli eğitimin üniversite programlarına çeşitli şekillerde monte edilmesi olasılığı bulunmaktadır:

- Normal lisans programına gerekli derslerin eklenmesi,
- Ayrı bir yüksek lisans programı oluşturulması,
- Bir kurs programı oluşturulması,

Adli muhasebeye bazı batı ülkelerinde muhasebe eğitiminin bir parçası olarak, örnek olaylarla yer verilmektedir. Aşağıda kısaca yer verilen olay incelemesi, gerçek bir adli muhasebe davasında adli muhasebeci olarak yer alan yazarlar tarafından geliştirilmiştir:

“Mooresville Honda şirketi: bir adli muhasebe davası”

Olay, 1972-1992 tarihleri arasındaki dönemde Amerikan Honda Motors şirketi ile Honda bayileri arasında rüşvet ve meşru olmayan birtakım hediyelerin verilmesi ve alınması ile ilgilidir. Buna göre, Honda arabalarının çok rağbet gördüğü 80’li yıllarda birçok Honda bayisi, fabrikadan en iyi araba tahsisatını temin etmek için Honda yöneticilerini hediyelere boğmuşlardır. Sonuçta Honda şirketi haraç yemek, rüşvet almak, hukuka engel olmak suçlarından yargılanmış, olay bazı bayilerin yeni Honda otomobillerinin dağıtımındaki artışa karşılık dürüst bayilerin rüşvetçilik sonucu elden kaçan yüksek talepli otomobil satışlarından elde edebilecekleri karlardan mahrum

kalmaları ile son bulmuştur. Dürüst bayilerden biri olan Mooresville Honda şirketi, American Honda Motors şirketine ve diğer davalılara, kaybedilen (mahrum kalınan) karların tazmin edilmesi amacıyla dava açtı. Mooresville bu yasa dışı işe karışmadıkları için rüşvetçilik olayının kendilerine miktar bakımından, özellikle de popüler model ve renk bakımından daha az pay verilmesine mal olduğunu iddia etti. Amerikan Honda'nın ve diğer davalıların savunma avukatı, yıllık zararların hesaplanması için, satıştan çekilen yıllık araç sayılarıyla, yeni araç başına düşen yıllık işletme karlarının çarpılmasını önerdi. Böylece 13 adet yıllık meblağın toplanmasıyla Moorvillenin uğradığı toplam zarar ortaya çıkacaktı.¹⁸²

Mooresville bu görüşe üç şekilde karşı çıktı. İlk olarak, Brüt karın, alıkonan her bir araçtan sağlanabilecek ilave karı, işletme karından daha iyi hesaplayacağı belirtildi. İkinci olarak, yeni araç satış karlarının, finansman, sigorta ve diğer satış bağlantılarından alınacak gelirler hesaba katılmadığı için toplam satış zararını olduğundan küçük göstereceği, aynı zamanda yeni araç alımlarıyla ilişkili olan kullanılmış araç satışlarından ve servis-parça-donanım gibi ikinci dereceden işlerden gelecek olan karların kaybının da göz ardı edildiğini belirtti. Son olarak yıllık kar kaybının tarihi dolarlarla belirtildiği basit bir tahminin, ilk yıllardan itibaren kaybedilen karın yeniden yatırıma dönüştürülebileceği gerçeğini göz ardı ettirdiğini iddia etti.

Bu vaka çalışmasında öğrencilerden istenen maliyet tahmini, maliyet-hacimkar analizi ve paranın dönemsel değeri hakkındaki bilgilerini kullanarak 1992 yılsonu itibarıyla Mooresvillenin kaybettiği karı hesaplamalarıdır. Öğrenciler bir adli muhasebeci gibi çalışarak, aşağıdaki hususları dikkate alan bir rapor hazırlayacaklardır:

- Zararın tahminini yaparken kullanılan yaklaşımları ana hatlarıyla gösteren ve açıklayan, mahkemeye verilmek üzere bir dava özeti: Bu özete şu hususlar dahil edilmelidir:

¹⁸² Pazarçeviren, a.g.e., s.14

- Analizin genel bir taslağı,
- Yeni araç satışlarına ilişkin kar kaybını ölçmede kullanılan sayısal metod veya formüller,
- Yeni araç satışlarının servis ve parça departmanları ile kullanılmış araç departmanına yapacağı etkinin analize nasıl dahil edildiğı, (Zira yeni araç satışı, takas yoluyla, kullanılmış araç satışı da etkilemektedir.)
- Yıllık toplam kar kayıplarının toplayarak 31 Aralık 1992 tarihli itibariyle tek bir rakama nasıl dönüştürüldüğü.
- Mooresvillenin sunduğı verilere dayanarak toplam kar kaybının geliştirilen yaklaşım doğrultusunda bulunması
- Yapılan hesabın aşırı veya noksan olmasına neden olabilecek faktörler
- Yıllık yasal faiz oranı belirli olmasaydı, uygun oranın ne olabileceğı.

Öğrenciler, bu olayı çözebilmek ve mahkemeye tazminat tutarını bildirebilmek için, öncelikle Honda şirketi ile ilgili gerekli genel bilgilere ulaşmışlardır.(Yıllık satışlar, arz, talep miktarları, satış fiyatı,kullanılmış araç satışları, servis, parça departmanının satışa bağlı gelirleri(sigorta ve finansmandan kazanılan komisyonlar) Belirlenecek kar kayıpları, Mooresvillenin yeterli miktarda araç tahsisatı almış olsaydı, gerçekleşmesi beklenen gelir artışı ile maliyet artışı arasındaki farkı temsil etmektedir. Öğrenciler, yeni araç satışı, kullanılmış araç satışı ve parça-servis departmanına ilişkin verilerden hareketle, maliyet/gelir fonksiyonları kullanarak maliyet ve kar hesaplamaları yapmışlardır. Maliyet tahmin teknikleri, özellikle regresyon usulü, nakit akışı hesaplamaları(tahminleri)yapabilmeleri için; ve faiz faktörü de paranın dönemsel değerini ayarlarken dikkate alınması gereken etkenlerdir. Burada öğrenciler şu konulardaki sınırlamaları da dikkate almışlardır.¹⁸³

¹⁸³ Pazarçeviren, a.g.e., s.15

- Mooresville Honda kendisine tahsis edilecek ilave otomobilleri satabilir miydi? Ne kadar fiyata satardı?

- Mooresville sabit masraflara ilave olarak herhangi bir harcama yapmamak şartıyla artan satış kapasitesini kontrol edebilir miydi?

- Regresyon yöntemini kullanmak hesaplamalara bir sapma veya önyargı ekler mi? Bu sorulara yanıt bulmak için Amerikan ekonomisi ve Honda'nın işletme politikası hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

Bu örnek olay, öğrencilere maliyet tahmini, maliyet-hacim-kar analizi ve paranın dönemsel değerine ilişkin bilgi ve becerilerini eşsiz bir suni ortamda kullanma fırsatı sağlar. Amaç öğrencilerin konulara ilişkin bilgi ve kavrayışlarını ve karar vermede muhasebe verilerinden yararlanabilme becerisini arttırmaktır. Sonuçta yönetim ve idari muhasebe kavramlarının ve prosedürlerinin uygulama alanının sağlanması hedeflenmektedir.

Örnek olay incelemesi, adli muhasebecilerin temel özelliklerinden olan eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yardım edecek yüksek düzeyde kavramsal ve analitik düşünceyi içerir. Yine vaka incelemesi, muhasebecilik mesleğine yeni adım atanlar için Amerika Yetkili Kamu Muhasebecileri Kurumu tarafından da salık verilen temel yeterliklerden üç tanesine karar vermede model alma, problem çözme, iletişim açıkça işaret eder.¹⁸⁴

3.1.8.Hile ve Suistimal ile Mücadele

Mesleğin bu uygulama alanında adli muhasebeci mali bilginin detaylı bir şekilde gerçekçiliğinin belge ve dokümanlar ile birlikte kim, ne, neden, ne zaman, nasıl ve niçin gibi sorular ile açıklığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile şüpheleri doğrulamak veya çürütmek amacıyla suç iddialarını araştırmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Pazarçeviren, a.g.e., s.16

¹⁸⁵ Toraman, v.d., a.g.e., s.39

Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik farklı araçların, farklı süreçlerin ve farklı davranış şekillerinin söz konusu olduğu bir adli muhasebe dalıdır. Adli muhasebeci mesleğin bu uygulama alanında hesaplarda yer alan hileleri kanıtlayıcı belgeleri ile ortaya koyma gayreti içerisinde dir. Adli muhasebeci yalnızca sayılar ile ilgilenmemekte sayıların arkasındaki durumlar ve olaylar ile ilgilenmektedir.

Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik adli muhasebecilerin daha yoğun bir şekilde hizmet verdikleri adli muhasebe uygulama alanıdır. Genel olarak hile denetçileri; varlıkların, yolsuzluk, rüşvet, zimmete geçirme ve hileli işlemler ile kötüye kullanımını önlemek, bilgisayar hileleri, çalışan hileleri ve stok hilelerine yönelik özel ve kamu sektöründe faaliyet gösteren kurum ve işletmelere hizmet vermektedirler. Hile denetçileri görevlerini yerine getirirken, Hile Değerlendirme, Çapraz Denetim Tekniği, Kırmızı Bayraklar, Net Varlık Yöntemi, Veri Madenciliği Araçları ve Benford Kanunu gibi denetim tekniklerini kullanmaktadır. İş dünyasında hilenin her işletme için risk olduğu bilinmektedir. Bu nedenle işletme yöneticileri, hile sonuçlarını kontrol altına almaya çalışmaktansa, hileleri önlemeye yönelik yöntemler geliştirmekte ve mevcut uygulamalardan yararlanmakta ve adli muhasebecilerden destek sağlamaktadırlar.

Adli muhasebeci geniş hileli olayları anlama ve çözümleme yeteneğine sahiptir. Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile aklama suçu ile ilgili tüm belgeleri, dokümanları inceler ve olayları araştırır. Özellikle düzenleyici kurumlar, emniyet güçleri ve avukatlar bir adli muhasebeci ile anlaşarak menkul kıymet hilelerinin, vergi kaçırmaya yönelik işlemlerin, rüşvet suçunun, sigorta hilelerinin aklama suçunun tespitine yönelik araştırılmasını ve analiz edilmesini isteyebilmektedirler.¹⁸⁶

Hile denetçileri; makul bir şüphenin ötesinde hilenin kanıtlanması gerektiğini, toplanan kanıtların yeterli, ilgili ve ikna edici olduğunu, soruşturmanın yasal çerçeve içerisinde yürütülmesi gerektiğini, belgelerin yeterli olduğunu ve suçlu tarafından yapılan itirafın gönüllü olmasının sağlanması gerektiğini bilirler. Adli muhasebeci hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik hizmeti ile aklama suçunun yerleştirme ve

¹⁸⁶ Toraman, v.d., a.g.e., s.40

ayrıştırma aşamalarında suç ile ilgili olarak hileli işlemlerin araştırılması faaliyetlerine yoğunlaşmaktadır.

Genellikle hile denetçileri işletmelerde muhasebe süreçlerine, politikalarına ve personel hareketlerine yönelik önerilerde bulunur işletme içi iç kontrol yapısının etkinliğine katkı sağlarlar. Mali Eylem Görev Gücü'nün tavsiyelerine göre yönetici ve düzenleyici otoriteler finansal kurumların aklama suçuna yönelik olarak kullanımını engelleyici sistem dizaynı ve kontrol mekanizmaları şeklinde önlemler almalıdırlar. Finansal kurumların kontrol yapılarının oluşumu ve kontrol mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işlerliğinin güvencesini adli muhasebeci yapacağı değerlendirme ve önerileri ile sağlayabilecektir. Profesyonel meslek mensupları olarak adli muhasebeciler çalıştıkları kurumda aklama suçunun araştırılması ve suçun tespitine ilişkin bilgi ve belgeler eşliğinde raporlar sunmaktadırlar. Adli muhasebeciler işletmelerde finansal işlemleri ve iç faaliyetleri tasarlayan, devamlılığını sağlayan ve kontrolünde görev alan muhasebeci, mali müşavir ve denetçilere aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik olarak gerek danışmanlık boyutunda ve gerekse fiilen yardımcı olabilmektedirler. Ayrıca adli muhasebeciler tarafından işletme yönetimine iç kontrol sisteminin zayıf yönleri hakkında bilgi verilerek gerekli iç kontrol önlemlerinin alınması sağlanabilir. Örneğin adli muhasebeci, hizmet verdiği kurumda Müşteri Tanıma Programını oluşturabilir.¹⁸⁷

Adli muhasebeci mesleki alanda ilgili ve meraklı olmalıdır. Faaliyetlerinde mesleki şüpheciliğini kullanmalıdır.¹⁸⁸

Adli muhasebeci belgeleri, finansal ve diğer verileri şüpheli bir yaklaşım ile inceler ve düzensizlikleri veya şüpheli olayları tespit eder. Şüpheli olaylara ilişkin güvenilir veriler elde etmeye çalışır. Güvenilir veriler ile yapılan analizler aklama suçunun ortaya koymak amacıyla sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesine olanak sağlamaktadır. Adli muhasebeciler ilgili kanıtların elde edilmesi ve bu kanıtların en iyi şekilde analiz edilmesinde yetkin meslek elemanlarıdır. Amerikan Yetkili Kamu Muhasebeciler Birliği (AICPA) tarafından adli muhasebecilere önerilen ispat piramidi

¹⁸⁷ Toraman, v.d., a.g.e., s.41

¹⁸⁸ Nejat Bozkurt, "Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan "Adli Muhasebecilik", <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2000102277.htm>, [23.12.2012]

adli muhasebe uzmanının ispatının gerçek verilere ve doğrulara dayanmasını, varsayımların ise açıklamalara dayalı olmasını esas almaktadır. Ayrıca veri analizleri kabul edilebilir yöntemler ile elde edilmiş veriler üstünde yapılmalıdır. İspat piramidinin en alt tabanında veri kaynağı yer almaktadır. Bir üst aşama veri analizini, diğer aşama kabul edilebilir yöntem ile güvenilir uygulamaları ve en üst aşama ise kabul edilebilir adli muhasebeci yargılarını oluşturmaktadır.¹⁸⁹

Hile ve suistimal ile mücadelede 5 altın öneri:

1) Bağımsız bir denetim komitesine bağlı etkili ve yeterli iç kontrol sistemlerini kurmalı ve fonksiyonlar arasındaki iş birliği düzenini sağlamalıdır.

2) Suistimalleri tespit etmek ve soruşturmak için konu ile ilgili uzmanlardan destek almalıdır.

3) Etik ve dürüst olmayan prensipleri belirlemeli, bunları da periyodik olarak çalışanlar ve bağları olanlara eğitimler vererek paylaşmalıdır.

4) Çalışanların ve bağları olanların şahit oldukları suistimalleri ve yolsuzlukları bildirmeleri için, bağımsız bir ihbar mekanizması tesis etmelidir.

5) Olağandışı durumlara ilişkin kırmızı bayrak (red flag) denilen alarm durumlarını izlemeliler.¹⁹⁰

3.2.Sürekli Denetim

İş ve denetim dünyasında ortaya çıkan değişiklikler neticesinde, yıllık finansal tablolar ile bunlara ilişkin denetim raporları, nihai kullanıcıların ihtiyacını karşılamamaktadır. Bu nedenle, gerçek zamanlı muhasebe sistemleri, elektronik finansal raporlar ve sürekli denetim, iş ve muhasebe çevrelerinin ilgisini daha çok çekmeye başlamıştır. Sürekli denetimin yapısını ve çerçevesini anlamak için öncelikle genel geçer bir tanıma ihtiyaç vardır.

¹⁸⁹ Toraman, v.d., a.g.e., s.42

¹⁹⁰ Bilal Aktürk, **Yeni Tür Dedektif, Adli Muhasebeci**, Turkishtime Dergisi, 2010, s.89

Rezaee'ye göre; sürekli denetim kâğıtsız ve gerçek zamanlı muhasebe ortamında hazırlanmış finansal tablolara uygun görüş verebilmek için elektronik denetim kanıtlarının toplanması sürecidir. CICA ve AICPA tarafından hazırlanan rapora göre; sürekli denetim, denetim konusuna giren işlemlere ilişkin olarak anında veya işlemler gerçekleştikten kısa bir süre sonra yazılı güvence verilmesini sağlayan yöntemdir. Rezaee ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir tanıma göre ise; sürekli denetim, bilginin ortaya çıkmasıyla veya müteakiben, denetçi tarafından sürekli bilgiye ilişkin güvence verilmesini sağlayan kapsamlı bir elektronik denetim sürecidir.

Sürekli denetim, fiziki belge olmaksızın gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilmiş olan finansal tablolarda yer alan finansal karakterli bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin bir görüş oluşturmak amacıyla bilgisayar destekli denetim tekniklerini ve analitik prosedürleri kullanarak elektronik denetim kanıtlarını toplamaya ve toplanan kanıtlardan ulaşılan görüşü bir denetim raporu ile bilgi kullanıcılarına sunmaya yönelik sistematik bir süreçtir.

Sürekli denetim; işlemlerin gerçekleşmesi anında veya gerçekleştikten kısa bir süre sonra sonuçların denetlenmesi olduğundan ancak tam otomatik ve birbiriyle ilgili işlemlere ve sonuçlara hızlı erişimi sağlayan bir süreç ile mümkün olabilir. Bu gereksinimleri karşılayabilmenin tek yolu, sürekli denetimin online bir sistem üzerinde uygulanmasıdır.

Sürekli denetimin iki ana bileşeni ise şunlardır:

a) Sürekli kontrol değerlendirmesi (Continuous control assessment): Kontrol zafiyetleri üzerinde mümkün olduğunca çabuk denetim yapılabilmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, iç denetçiler yönetimin izleme fonksiyonunun yeterliliğini değerlendirmekte, denetim ve yönetim kurullarına kontrollerin etkili çalıştığı ve kurumun muhtemel olumsuzlukları hızlı bir şekilde düzeltebileceği garantisini sunmaktadırlar.

b) Sürekli risk değerlendirmesi (Continuous risk assessment): Beklenen risk düzeyinin üzerindeki sistem ve süreçlerin belirlenmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, denetçiler kurumun riskli alanlarını tespit etmekte, bu türden riskleri

derecelendirmekte ve sınırlı denetim kaynaklarının daha etkin dağılımını sağlamaktadırlar.¹⁹¹

3.3.Bilgi Teknolojisi ve Denetim

Günümüz iletişim ve bilişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, özellikle de internetin gelişip büyümesi tüm kamu kesimini ve özel sektörü önemli bir biçimde etkilemektedir. Bu gelişmelerle birlikte, ülkeler arasındaki sınırlar giderek ortadan kalkmakta ve oluşan ekonomik bütünleşmeler, verilen hizmetlerin niteliğini ve yapısını da önemli bir şekilde değiştirmektedir. Ülkemizde de kamu kesimi ve özel sektör, teknolojideki bu gelişmelere bağlı hızlı bir dönüşüm süreci içinde bulunmakta, faaliyetlerinin büyük bir kısmını gerçekleştirirken bilgisayarlardan yararlanmaktadırlar. Bu gelişim, işlemlerin daha hızlı ve etkin bir şekilde yapılmasına imkân tanımaktadır. Ancak, teknolojide yaşanan bu hızlı değişimin yararları yanında neden olduğu bazı olumsuzluklar da söz konusudur. Bunların başında, önceden yazılı olarak gerçekleştirilen işlemlerin sanal ortama taşındıktan sonra izlenme, kontrol altına alınma ve denetlenmesinin güçleşmesi gelmektedir. Öte yandan, sistemlerin daha karmaşık bir yapıya dönüşmesi, işletmelerin bilgi teknolojileri ile ilgili risklerinin türleri ve bunların içerikleri üzerinde olumsuz etkiler doğurmakta, yeni risk faktörleri oluşturmaktadır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler, sadece bu sistemlerden elde edilen verilerin değil, aynı zamanda bu verileri üreten sistemlerin de önemli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, işlemlerini böyle sanal ortamda gerçekleştirmeye başlayan kuruluşların denetiminde elde edilen verilerin daha anlamlı olabilmesi için bu verileri oluşturan bilgisayar sistemlerinin ve bu sistemler üzerindeki işlem ve uygulamaların düzgün ve güvenilir bir şekilde çalışması gerekmektedir.

Denetim mesleği ve denetim uygulamaları, teknolojik gelişmelere paralel olarak birçok değişikliğe uğramış, günümüzde geldiği noktaya kadar da pek çok evreler geçirmiştir. Özellikle, Yirminci Yüzyılda yatırımcıların bilgilendirilmesi ve toplum-kamu çıkarlarının korunması açısından denetim mesleği ve uygulamaları ile ilgili olarak standartların oluşturulması ve yasal düzenlemelere gidilmesi söz konusu olmuştur. Bu

¹⁹¹ İsa Cankar, **Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim**, Sayıştay Dergisi Sayı 61, Ocak-Mart 2006, s.70-71

noktada, oluşturulacak standartlar ile yapılacak yasal düzenlemelerde bilgi teknolojilerindeki yeniliklere yer verilmesi ve kuruluşların denetimleri sırasında bilgi teknolojileri ortamlarının dikkate alınması da zorunluluk haline gelmiştir. Oluşturulan bu standartlar, denetim çalışmasının nasıl olması ve karşılaşılan durumlarda nasıl davranılması gerektiği konularında denetçiye yol gösterici olup, denetim uygulamalarında birlik sağlamaktadır. Bunun yanında, bağımsız denetimin kamu çıkarını koruyup kollama işlevi göz önünde tutulursa, standartlar denetim çalışmalarında kaliteyi sağlayarak veya mevcut kaliteyi artırarak denetimin sonucuna olan güveni artıracaktır. Muhasebecilik alanında en büyük mesleki birlik olan IFAC (International Federation of Accountants), denetime yönelik koyduğu standartlar ve bunların sürekli olarak geliştirilmesiyle ilgili olarak faaliyet gösteren en büyük kuruluştur. IFAC'ın bünyesinde bulunan IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) de uluslararası denetim standartları ve uygulamaları ile ilgili çalışmaları yürütmektedir. Bu Kurul tarafından hazırlanan düzenlemelerden özellikle ISA (International Standards on Auditing) ve IAP (International Auditing Practice Statement), denetim uygulamaları konusunda birlik sağlanması bakımından son derece önemlidir.

Bilgi teknolojileri denetimi oldukça ayrıntılı ve önemli süreçleri içermektedir. Bu süreçlerin eksiksiz ve doğru bir şekilde yürütülebilmesi için, denetim teknolojik anlamda yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip denetçiler tarafından yürütülmeli ya da denetim sırasında bilgi teknolojileri konusunda uzman kişilerin yardımı alınmalıdır. Bu nedenle, bilgi teknolojileri denetim faaliyetlerinden söz edebilmek için öncelikle sektörde bilgi teknolojileri denetimi ile ilgili eğitim ve seminerlerin düzenlenmesi, “workshop”ların oluşturulması ve bilgi teknolojileri denetçilerinin yetiştirilmesi gerekmektedir. Gerek dünyada 2001 yılında yaşanan “Enron Skandalı” gerekse ülkemizde 2003 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından T.İmar Bankası T.A.Ş'e ait bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılması ve bu bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna intikaline sebep olan “çifte kayıt olayı” bilgi teknolojileri denetim kavramının öneminin her kesim tarafından iyice anlaşılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, finans sektöründe bilgi teknolojileri denetim uygulamasının yeterli düzeyde olmaması, sektörün güvenilirliği açısından oldukça olumsuz bir etkidir ve bu durum bir an önce giderilmelidir. Ayrıca, bu sektördeki her aktör kendine ait iç kontrol sistemi oluşturmalı ve güvenlik politikaları belirlemelidir. Gerek kamu kesimi, gerekse özel sektör kendi sistemlerinin aksayan yönlerini tespit ederek bunları iyileştirmek için gerekli çabayı göstermeli, acil önlem planları düzenlemelidir. Devlet, bu konuda çalışmaları başlatmalı ve bilgi teknolojileri standartlarının geliştirilip uygulanmasını sağlamalıdır. Eğer bir sistem kontrol edilemiyor, denetlenemiyorsa o sistemin güvenilirliğinden, verimliliğinden bahsedilemez. Denetimden uzak bir bilgi teknolojileri sisteminin, ne kadar iyi kurulmuş olursa olsun ve ne kadar iyi çalışırsa çalışsın, kurumlara ve hatta tüm finans sektörüne verebileceği zararların büyüklüğü tahmin bile edilemeyecektir.¹⁹²

3.3.1.Finansal Denetim ve Bilgi Teknolojileri Denetimi

3.3.1.1.Finansal Denetim

Finansal denetim (Audit Of Financial Statements), bağımsız denetçiler ve kamu denetçileri tarafından bir işletmenin finansal tablolarının önceden belirlenmiş kriterlere (kriterler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya vergi mevzuatı hükümleri) uygun olarak düzenlenip düzenlenmediği konusunda bir görüş belirlemek amacıyla bu finansal tabloların incelenmesini kapsar.

Finansal denetimle, bilanço, gelir ve nakit akış tabloları incelenmekte, hesapların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre hazırlanıp hazırlanmadığı tespit edilmektedir.¹⁹³

3.3.1.2.Bilgi Teknolojileri Denetimi

Yüzyıllar öncesinde Bacon'ın dediği gibi "bilgi güçtür". Aslında buna "bilgi potansiyel bir güçtür" demek daha doğru olacaktır. Çünkü edilgen (pasif) bilgi, salt bilgi

¹⁹² İzzet Gökhan Özbilgin, **Bilgi Teknolojileri Denetimi ve Uluslararası Standartlar**, <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m7.pdf>, [15.03.2012]

¹⁹³ Yasin Ulusoy, **Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 7, Sayı: 2, 2005, s.271-272

kaynakları üzerinde var olan bilgi güç değildir. Bilgi ancak bu bilgiye ihtiyacı olan kişilere sunulduğu, o kişilerin işlerini görmelerinde, karar almalarında kullanıldığı zaman bir güç haline gelir. Bu bakımdan bilgi bir başka potansiyel güce, insan gücüne benzetilebilir. Nasıl ki, edilgen bilgiyi "güç" olarak nitelendirmek mümkün değilse, edilgen, doğru yöne yönlendirilmemiş insan gücünü de "güç" olarak nitelendiremeyiz.

Tarım ve sanayi toplumlarında insan gücünü harekete geçiren ve bu gücü daha verimli kullanan insanoğlu, bilgi toplumunda da bilginin gücünü harekete geçirmek ve bu kaynaktan en verimli bir biçimde yararlanmak zorundadır. Dikkat edilecek olursa, tarım ve sanayi toplumlarında kimin "güçlü" olduğu, insan gücü kaynağını kimin en verimli biçimde kullandığıyla yakından ilgilidir. Benzer bir biçimde, bilgi toplumunda da güç, bilgiye sahip olanların elinde olacaktır denilebilir. Gerekli bilgileri mümkün olan en kısa sürede üreten, bu bilgileri "bilim-teknoloji-üretim" çevrimini daha hızlı döndürmek için kullanan toplumlar bilgi çağında "güçlü" olacaklardır. Bilgi toplumunda bilginin toplanmasında, işlenmesinde, düzenlenmesinde, kullanıma sunulmasında, paylaşılmasında, kısacası bilginin yönetiminde uzmanlık gerekmektedir. Bu tür bir uzmanlık mevcut bilgilerden yararlanılarak yeni bilgiler üretilmesini, yeni teknolojiler geliştirilmesini ve böylece bilgi toplumunda ekonomik gelişmenin sürdürülmesini kolaylaştıracaktır.¹⁹⁴

Finansal tablolar ve diğer finansal bilgiler, işletmelerin bilgisayar sistemlerinin bir çıktısıdır. Dolayısıyla finansal tablo denetiminin bilgi sistemlerinden yararlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu doğrultuda bağımsız denetçiler denetim işlemlerini yürütürlerken, işletmelerin iç kontrollerini de gözden geçirerek bir genel kontrol yapmaktadırlar. Sonrasında da mevcut iç kontrol düzeyine bağlı olarak denetimlerini bu kontrollere göre oluşturmaktadırlar. Aslında iç kontrollere yönelik genel bir kontrol yeterli değildir. Başarılı bir denetim yapılabilmesi için iç kontrollere yönelik uygulama kontrolleri gibi ayrıntılı kontrollerin yapılması gerekmektedir. İşletmelerin iç kontrollerinin gözden geçirilmesi ve bilgi sistemlerinin değerlendirilmesi için asıl gerekli olan bilgi teknolojileri denetimidir.

¹⁹⁴ Yaşar Tonta, **Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi**, Türk Kütüphaneciliği 13, İstanbul, 1999, s.373

Daha önce de belirtildiği gibi, bağımsız denetçiler verdikleri hizmetleri çok çeşitli tasdik hizmetlerini içerecek şekilde genişletmektedir. Bu hizmetlerin çoğu bir şekilde bilgi teknolojileri denetimini içermektedir. Ancak tasdik etmek (görüş bildirmek) dış denetçinin temel sorumluluğudur. İç ve dış denetimin temel hedefleri birbirinden farklı olsa da bu denetimler birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Örneğin, iç denetçilerin işletmenin bilgi teknolojileri ortamında inceledikleri kontrollerin bir kısmı, bağımsız denetçilerin sorumluluğundaki finansal tabloların doğruluğunu artırmak üzere tasarlanmıştır. Benzer şekilde, uygun stok değerlendirme yöntemlerinden birinin uygulanması bağımsız denetçiler tarafından öngörülürken; bu aynı zamanda iç denetçilerin alanına giren işletme politikalarından önemli bir tanesini oluşturmaktadır.

İç denetim ve bağımsız denetimin amaçlarındaki farklılığa karşın, hem iç denetçiler hem de bağımsız denetçiler, bilgisayar destekli muhasebe bilgi sistemlerinin denetiminde bazı benzer faaliyetler yürütmektedir. Dolayısıyla, finansal denetim ve bilgi teknolojileri denetimi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmanın bu bölümünde, denetçi terimi her iki tür denetçiyi de kapsayacak biçimde geniş anlamı olarak kullanılmaktadır.¹⁹⁵

Ancak iç denetçilerin ve bağımsız denetçilerin bazı benzer uygulamalarda bulunmaları; uyguladıkları denetim prosedürlerinin aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Buna karşın, bir işletmenin iç denetçileri ile bağımsız denetçileri arasında yoğun bir iş birliği ve etkileşim söz konusu olmaktadır. İç denetçiler işletmenin finansal tablolarını değerlendirirken genellikle, dış denetçilerin gerçekleştirdiği denetimleri dikkate almaktadırlar. Bilgi sistemleri ve bilgi teknolojilerinin denetçiler tarafından değerlendirilmesi, BS denetimi kavramını doğurmaktadır. Bilgi teknolojileri denetimi ise, bir işletmenin bilgilerinin doğruluğunun tasdik edilmesi için o işletmenin bilgi sistemlerinin, uygulamalarının ve işlemlerinin değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme bilgisayar tabanlı uygulamaların verimliliği, etkinliği ve ekonomikliğini belirlenmesini ve bilgisayarın bir denetim aracı olarak kullanılmasını da kapsamaktadır. Ayrıca değerlendirmede geçerli, yeterli, güvenilir bilgi sistemlerinin

¹⁹⁵ Lütfiye Defne Yalkın, **Bilgi Teknolojileri Denetimi**, Doktora Tezi, Ankara, 2011, s.16

tasdiki yapılırken, bilgi teknolojileri ortamındaki iç kontrollerin yeterliliği de denetlenmektedir.

Her ne kadar bilgi teknolojileri denetimi, bilgi teknolojileri işlemlerini gözden geçirse ve uygulama veya sistem oluşumlarını incelese de; bu alanlarda uygulanan kontrollerin doğruluğunun kanıtlanması gerekmektedir. Bilgi teknolojileri denetçisinin işlevi; varlıkların korunduğuna, bilginin zamanlı ve güvenilir olduğuna, tüm hata ve eksikliklerin tespit edilip hızla düzeltildiğine dair makul güvence sağlayarak iç denetçiyi tamamlamaktır. Bu işlevin eşit öneme sahip amaçları ise; daha iyi kontrol sağlamak, denetime ait işlem geçmişi raporlarını oluşturmak (complete audit trails) ve işletme politikalarına tam uyumu test etmektedir.

3.3.1.2.1. Bilgi Teknolojileri Denetiminin İşlevi

Bilgi teknolojileri denetimi; elektronik veri işleme denetimi (electronic data processing-EDP) ve bilgisayar denetimi olarak da bilinmektedir. Bir BT denetimi (Information Technology Audit-IT Audit) veya bilgi sistemleri denetimi (Information System Audit-IS Audit), bir işletmenin BT altyapısının (information technology infrastructure) içerdiği kontrollerin incelenmesidir. Bu incelemeler finansal denetim (bağımsız denetim), iç denetim ve diğer güvence (tasdik) hizmetleri ile birlikte yürütülebilmektedir.

BT denetimi önceleri elektronik veri işleme denetimi olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde bir tanımın benimsenmesi, ticari verilerin otomatik yöntemler kullanılarak işlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalar, büyük miktarda benzer bilgilerin işlenmesine yönelik basit ve rutin faaliyetler için kullanılmıştır. Stok güncellemeleri, banka işlemleri, müşteri hesap hareketleri, bir havayolları rezervasyon sistemindeki rezervasyon ve bilet satış işlemleri gibi faaliyetler bunlara örnek gösterilebilmektedir.¹⁹⁶

BT denetimi, günümüzde işletmelerin bilgi sistemleri, uygulamaları ve süreçlerine yönelik kanıt toplama ve değerlendirme işlemlerinin bütünü olarak geniş kapsamlı şekilde tanımlanmaktadır. Toplanan kanıtların değerlendirilmesi bilgi

¹⁹⁶ Yalkın, a.g.e., s.17-18

sistemlerinin; işletmenin varlıklarını koruyup koruyamadığı, veri bütünlüğünü sürdürüp sürdüremediği, işletmenin amaçlarına ulaşmada etkin ve etkili bir biçimde işleyip işleyemediği konularında güvence sağlamaktadır.

Aralarında etkileşim olmasına rağmen genel olarak BT denetimi, finansal denetimden (bağımsız denetim) farklıdır. Örneğin iç kontrollerin değerlendirilmesi BT denetiminde ihtiyariyken; bağımsız denetimde iç kontrollerin değerlendirilmesi ve denetim sürecinin iç kontrollere göre oluşturulması söz konusudur; çünkü denetçi finansal tablolara ilişkin bir görüş oluştururken uygulayacağı testlerin sayısını ve yoğunluğunu iç kontrollere göre belirlemektedir. Başka bir ifade ile, denetçi iç kontrollerinin güvenlik seviyesi yüksek olan bir işletmenin denetim testlerinin yoğunluğunu azaltabilmektedir. Diğer yandan BT denetimi, bilgi varlıklarına ilişkin risklerin belirlenmesine ve bu risklerin azaltılması veya yok edilmesi için kontroller oluşturulmasına (risk yönetimi) odaklanmaktadır. Bilgi varlıklarının korunmasında BT denetiminin amaçlarından biri de, işletmenin bilgi sistemlerinin uygunluğu, gizliliği ve bütünlüğünün gözden geçirilip değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda BT denetçilerinin denetimlerini gerçekleştirirken cevap aradıkları bazı sorular aşağıdaki gibidir:

- İşletmenin bilgi sistemleri iş akışını aksatmayacak şekilde her zaman kullanıma uygun mudur?¹⁹⁷
- Sistemdeki bilgilere sadece yetkili kullanıcılar tarafından mı erişilebilmektedir?
- Sistemdeki bilgiler her zaman doğru, eksiksiz, güvenilir ve güncel midir?

BT denetimi uygulamalarında üç sistematik yaklaşım bulunmaktadır:

1. Teknolojik yenilik süreci denetimi (Technological innovation process audit): Burada amaç; organizasyonun seçilmiş teknolojilerde, pazarlarda, proje organizasyonunda ve sanayi yapısında deneyimini tayin ederek mevcut ve yeni (potansiyel) projeler için risk profili oluşturmaktır.

¹⁹⁷ Yalkın, a.g.e., s.19

2. Yenilikçi karşılaştırma denetimi (Innovative comparison audit): Burada işletmenin rakiplerine karşı yenilikçi olabilme kabiliyeti (innovative abilities) analiz edilmektedir. Analizde işletmenin yeni ürün geçmişi, ar-ge olanakları ve bunlara benzer diğer faktörlerin incelenmesi gerekmektedir.

3. Teknolojik durum denetimi (Technological position audit): Burada işletmenin ihtiyaç duyduğu bilgi teknolojileri incelenmektedir.

BT denetçileri, yukarıda açıklanan sistematik yaklaşımları kullanarak bir işletmenin pazardaki yerini, güçlü ve zayıf yönlerini belirlemektedir. Bunun sonrasında da işletmenin bilgi sistemlerinin uygunluğu, gizliliği ve bütünlüğünü dikkate alarak bulgularını rapor etmektedir.¹⁹⁸

3.3.1.2.2. Bilgi Teknolojileri Denetiminin Tarihsel Gelişimi

Bilgi teknolojileri alanında çok hızlı gelişmeler yaşanmakta, bilgi teknolojileri kişi ve işletmelerin hayatında çok büyük yer tutmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin beraberinde getirdiği en önemli yenilik kuşkusuz internettir. İnternet; birbirleri ile bağlantılı, tüm dünyaya yayılmış milyarlarca bilgisayardan oluşan bir ağıdır. İnternet kullanımının giderek yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri bilgiye daha kolay ve hızlı ulaşma isteğidir.¹⁹⁹

Daha önce de belirtildiği gibi BT denetimi ilk olarak elektronik veri işleme (EDP) denetimi olarak başlamıştır. Ticari veriler için teknoloji kullanımı ve muhasebe işlemleri, denetim (güvence-assurance) hizmetlerinde teknoloji kullanılması gereksinimini doğurmuştur. İşletmelerin finansal bilgilerinin kendi bilgi sistemlerinin çıktısı olmasıyla birlikte, bu bilgileri değerlendirmek ve kontrol edebilmek için denetçilerin bilgisayar becerilerini geliştirme ihtiyacı oluşmuştur. Diğer yandan, son yıllarda yaşanan ve bankacılık hileleri, bankalara ve denetçilere yanlış tablolar sunma, para aklama, sistem (bilgisayar-wire) hileleri gibi çok geniş kapsamlı finansal suçları içeren muhasebe skandalları sonucunda da muhasebe ve raporlama hizmetlerine karşı

¹⁹⁸ Yalkın, a.g.e., s.20

¹⁹⁹ Süleyman Uyar, Emre Ünlüsoy, **Uluslararası Eğitim Standartları (Iess) ve Eğitim Uygulamaları Açıklamaları (Iepss) Çerçevesinde Bilgi Teknolojileri ile Muhasebe ve Denetim İlişkisi**", www.suleymanuyar.com.tr/yayinlar/4.doc, [24.05.2012]

kamu güveni azalmıştır. Dolayısıyla, bu skandallar düzenlemelerin artırılması ihtiyacını ve BT denetiminin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Kayıtlara göre bilgisayar teknolojisi muhasebe sistemlerinde ilk defa General Electric tarafından 1954 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihte, bilgi teknolojilerinin denetimi yalnızca bilgisayar sistemlerinin çıktılarının denetlenmesi şeklinde yürütülmekteydi. İş hayatında bilgisayarların kullanımının yaygınlaşması ve bilgisayar kullanabilen insan sayısının artması çeşitli muhasebe sistemlerinin doğmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda elektronik veri işleme denetimi (EDP) ve elektronik veri işleme denetçileri ortaya çıkmıştır. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) 1968 yılında Muhasebe ve EDP adlı bir kitap yayınlamış ve bir denetim yazılımı geliştirmiştir. Daha sonra, 1969 yılında, EDP denetimleri için ilkeler, standartlar ve rehberler yayınlamak üzere EDP Denetçileri Birliği kurulmuştur.²⁰⁰

BT denetiminin büyümesini ve yaygınlaşması sürecini etkileyen beş önemli olay bulunmaktadır:

- Equity Funding Corporation Skandalı: Bilinen ilk bilgi teknolojisinin kötüye kullanımı. Equity Funding Corporation. da gerçekleşmiştir. İşletmenin yöneticileri daha yüksek kar göstermek amacıyla muhasebe kayıtlarıyla oynamışlar ve bunun sonucunda 10 yıl boyunca işletmenin hisse senetleri büyük oranlarda artış göstermiştir. Bu hile 1973 yılında keşfedilmiş ve bilgisayarlı denetime ihtiyaç duyulduğu görüşü hakim olmuştur.

- İnternet ve elektronik ticaret geliştikçe dünya genelinde iş yapmak kolaylaşmıştır. Ancak, her ne kadar internet ve elektronik ticaret avantajlı olsa da aynı zamanda işletmeyi suça açık hale getirmektedir. Bu nedenle, BT teknolojileri denetimi gelişmiş ve işletmelerin ve bireylerin internet ortamında güvenliklerinin korunmasına yardımcı olmuştur.

- AT&T şirketinin bilgi teknolojilerinin, yazılım hataları yüzünden 1998 yılında çökmesi nedeniyle birçok kredi kartı sahibinin 18 saat boyunca fonlara

²⁰⁰ Yalkın, a.g.e., s.21

ulaşamaması ve dünya genelinde ticaretin bu durumdan olumsuz etkilenmesi bilgisayar sistemleri için güvence hizmetlerinin gerekliliğini bir kez daha göstermiştir.

- 2001 yılının sonunda meydana gelen Enron skandalı, hem Enron'un hem de onun muhasebe danışmanlığını yapan Arthur Andersen'in iflasına neden olmuş ve ayrıca birçok yatırımcı önemli tutarda para kaybederken birçok kişi de işsiz kalmıştır. Enron skandalı ve sonrasında meydana gelen diğer skandallara bir tepki olarak 2002 yılında ABD'de çıkartılan Sarbanes-Oxley yasası halka açık işletmeler ve de muhasebe firmaları için yeni ve iyileştirilmiş standartlar getirmiştir.

- 11 Eylül saldırıları sonucunda ABD'de çıkartılan. Yurt Güvenliği Yasası (Homeland Security Act). bilgi sistemlerinin güvenliğini artırmıştır.²⁰¹

3.3.1.3.Muhasebe Skandalları, Denetim Standartları ve Bilgi Teknolojileri Denetimi

Ticari alanda 1952'den bu yana kullanılmakta olan bilgisayarlara ilişkin ilk elektronik suçun 1966 yılında ortaya çıktığı bilinmektedir. Buna rağmen Equity Funding Corporation of America'da (EFCA) büyük sorunların ortaya çıktığı 1973 yılına kadar, denetim mesleği bilgisayar bilgi sistemlerindeki kontrolsüzlüğü ciddi bir biçimde ele almamıştır. 2002 yılında ise, finansal piyasalara şüphencilik ve çöküş getiren başka bir büyük yolsuzluk tespit edilmiştir. Bunun üzerine büyük denetim firmaları ve borsada büyük işlem hacmine sahip SEC (Securities and Exchange Commission) düzenlemelerine tabi işletmeler; yatırımcılarda güvensizlik yaratmış ve sonuçta ABD hükümeti denetim ve kontrol alanında sıkı düzenlemeler getirmiştir.

²⁰¹ Yalkın, a.g.e., s.22-23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN ENGELLENMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM

4.HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN ENGELLENMESİNDE KURUMSAL YÖNETİM

4.1.Kurum ve Kurumsallaşma Kavramı

Genel kabul gören yaklaşımlar çerçevesinde kurumsal yönetim ilkeleri, şeffaflık, hesap verebilirlik, adillik veya eşitlik ve sorumluluk olmak üzere dört ana ilkedен oluşmaktadır.²⁰²

Şeffaflık; mevcut durum ve olaylar hakkındaki bilginin ulaşılabilir, somut ve anlaşılabilir olması sürecini ifade etmektedir. Bu ilke çerçevesinde, işletmeler pay sahiplerine yönelik olarak bilgilendirme politikası oluşturmalı, dünyadaki son güncel gelişmelerin ülke koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirmesi yapılmalı, periyodik mali tablolar ve raporlarda yer alacak bilgilerin bir standarda bağlanıp ayrıntılandırılması sağlanmalıdır.

Hesap verebilirlik; yönetim işlevinin ve sorumluluklarının açıklanması, hissedar ve yöneticilerin taleplerinin sıraya koyulmasının güvence altına alınması ve nesnel kararlar alındığının yönetim kurulları tarafından izlenmesidir. Hesap verebilirlik ilkesi, menfaat sahipleri ile ilgili hususlara değinmekte ve işletme ile menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik kuralları açıklamaktadır.

Adillik veya eşitlik ilkesi; pay sahiplerinin hakları ve pay sahiplerinin eşit işleme tabi olması konularındaki hususlara yer vermektedir. Burada pay sahiplerinin bilgi alma ve inceleme hakkına, genel kurula katılım ve oy verme hakkına, kar payı alma hakkına ve azınlık haklarına ayrıntılı olarak yer verilmekte, ayrıca pay sahipliğine

²⁰² Hasan Abdioğlu, **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü: İmkb –100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma**, MÖDAV, 2008, s.4.

ilişkin kayıtların sağlıklı olarak tutulması ve payların serbestçe devri ve satışı konuları ile pay sahiplerine eşit işlem ilkesi ele alınmaktadır. Sorumluluk ilkesi kanunlara ve toplumsal değerlere uygunluğu güvence altına almak amacıyla doğru hedefler koymayı ve bunları uygulamayı amaçlamaktadır.

Sorumluluk ilkesi; doğruları teşvik eden ve yanlışları cezalandıran bir kontrol yöntemi olarak görülmektedir. Sorumluluk ilkesinin amacı, şirket faaliyetlerinin, kanunlara ve toplumsal değerleri yansıtan düzenlemelere uygunluğunu güvence altına almaktır.²⁰³

Yoğun rekabet ortamında ayakta kalabilmek için; işletmelerin küreselleşen dünyada misyon, vizyon, ana değerlerini ve stratejilerini belirleyerek kurumsallaşmayı gerçekleştirmeleri gerekir.

Kurumsallaşmanın bir başka boyutu da kurumsal itibarı korumak ve geliştirebilmek için kurumun tüm paydaşlarına - müşterilerine, çalışanlarına, tedarikçilerine ve toplumun diğer kesimlerine - karşı sadece kanunlar açısından değil, aynı zamanda taahhüt ettiği değerler, iş etiği ve kurumsal yönetim ilkeleri açısından da adil ve tutarlı davranılmasının sağlanmasıdır.

Kurumsallaşabilen şirketler, her seviyede aldıkları kararlarda verilere dayalı olarak sürekli gelişme mantığının ortaya konabilmesini, hesap verebilirliği, şeffaflığı, adilliği, tutarlılığı, etkinliği sağlayabilen ve etkileşim içinde buldukları tüm paydaşlara güven verebilen kurumlardır.

Kurumsallaşma, firmanın belirli amaç ve hedefleri doğrultusunda, belirli ilke ve değerler çerçevesinde yönetilmesi; sistemleşme ve kurallaşma sürecidir.

Şirket yönetimi, şirketi hissedarlar ve hissedar olmayan diğer paydaşlar adına yönetmekle sorumludur. Ancak, yönetenlerle hissedarlar arasında herhangi bir çıkar çatışmasının oluşmasını önlemek ve yönetimin aldığı risklerin tutarlı ve dengeli olmasını sağlamak için şirketin iş alanını, rekabet durumunu iyi anlayıp dengeli kararlar alınması gözetilmelidir.

²⁰³ Abdioğlu, a.g.e., s.5

Bir kurumun en önemli varlıkları arasında insan kaynağı ve özellikle yönetim ekibi yer alır. Bu ekibin yetkinliklerinin tutabilecek ve adil performansının ödüllendirme değerlendirilmesi, gerektiği durumlarda ekibe yeni kişilerin kazandırılması ve bu motivasyonunu yüksek düzeyde mekanizmalarına işlerlik kazandırılması da kurumun geleceğini belirleyen bir başka faktördür. Kurumsallaşan şirketler bu değerlendirmelerin adil olarak yapılmasına özen gösterirler.²⁰⁴

4.1.1.Kurumsal Yönetimin Tanımı

Kurumsal yönetim kavramı ile gündeme gelen, anonim ortaklıklarda “iyi” yönetim olgusunun yerleşmesidir. “İyi” yönetim olgusu; şirket yöneticisinin doğru kararlar alabilmesi, demokratik katılım kanallarının açık olması, şirket yöneticilerinin aldığı kararlardan hissedarlar başta olmak üzere çıkarları etkilenebilecek herkesin şirket yönetimini denetleyebilmesi, şirketin keyfilikten uzak, hukuk ve kurallara bağlı, şeffaf yönetilmesi olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁵

İngilizcesi “Corporate Governance” olan “kurumsal yönetim” in literatürde birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

Kurumsal yönetim dar ve geniş olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Bu terim geniş açıdan, anonim ortaklığın kendisine dışarıdan sermaye çekmesine ve faaliyetlerini verimli bir şekilde icra etmesine imkân veren ve böylelikle pay sahipleri dışındaki ilgililerin ve genel olarak toplumun menfaatlerine de saygı gösterirken uzun dönemde ortaklık paylarının artmasını sağlayan kanun, tüzük ve ihtiyari özel sektör uygulamalarının karışımını ifade etmektedir. Dar açıdan ise bu kavram, yönetim kurulunun, müdürlerin ve pay sahiplerinin rollerini ve icraatlarını açıklamaktadır.²⁰⁶

OECD, kurumsal yönetimi; şirketlerin sermayelerini verimli bir şekilde kullanmayı garanti eden, şirketlerin ait oldukları toplumun menfaatlerini dikkate almalarını sağlayan, yönetim kurullarına, menfaat sahiplerine karşı hesap verme

²⁰⁴ İsmail Fatih Cayhan, **İç Denetim ve Kurumsallaşma**, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2010, s.106-107

²⁰⁵ Hakan Akbulut, **Küreselleşme ve Kurumsal Yönetim**, Ekonomik Sorunlar Dergisi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı:4, Ankara, Ocak 2002,s.1.

²⁰⁶ Ayşenur Eliuz, **Kurumsal Yönetim Çerçevesinde Etkin Bir İç Denetim İçin Denetim Komitesinin Rolü ve İmkb-100 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007, s.4-5

sorumluluğu getiren ve bu yolla şirketin toplum yararına faaliyet göstermelerini garanti altına alan, yerli ve yabancı yatırımcıların güvenini sağlayarak uzun vadeli sermayeyi çekmeyi kolaylaştıran bir rejim olarak tanımlamaktadır.²⁰⁷

Diğer bir tanıma göre ise; kurumsal yönetim, anonim ortaklıkların idaresinde ve faaliyetlerinde kar elde etme ve pay sahiplerine dağıtma ana unsuru ve amacını taşıyan geleneksel yapıların yanında, hissedarlar ve yöneticiler de dahil olmak üzere tüm menfaat gruplarının haklarının korunması ve bu çerçevede söz konusu menfaat grupları arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini hedefleyen bir anlayıştır.²⁰⁸

Tanımlarda menfaat sahipleri kavramına değinilmektedir. Bu kavram ile kastedilen şirketin ana sahip ve yöneticileri, yönetim kurulu, hissedarlar, kurumsal yatırımcılar, yabancı ortaklar, çalışanlar, müşteriler, rakipler, tedarikçiler, toplum ve devlettir. Kurumsal yönetim ile amaçlanan menfaat sahipleri arasındaki çıkar çatışmalarının önlenmesi, ilgili tarafların karşılıklı hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi, yatırımcı güveninin sağlanmasıdır.²⁰⁹

4.1.2.Kurumsal Yönetimin Önemi ve Amacı

Anonim ortaklıkların yönetimlerinde karşılaşılan başarısızlıklar ile ortaya çıkan şirket skandalları sonucu kurumsal yönetim, hem iş dünyasının, hem düzenleyici otoritelerin hem de akademisyenlerin ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir.

Anonim ortaklıklar, Türk Ticaret Kanunu'nun 269. maddesinde “bir ünvana sahip, ana sermayesi belli ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız varlıklarıyla sorumlu bulunan bir şirket” olarak tanımlanmaktadır. Anonim ortaklıklar Ticaret bakanlığının izniyle en az beş ortağın bir araya gelmesi ve esas sermaye miktarının 50.000 TL' den az olmaması kaydı ile kurulabilirler.²¹⁰

Anonim ortaklıklar, ilk ortaya çıktıkları andan itibaren özellikle tüzel kişilik, sınırlı sorumluluk ve şirkette devamlılık ilkeleri sayesinde iktisadi ve sosyal hayata çok

²⁰⁷ Tüsiad, **Kurumsal Yönetim İlkeleri**, Tüsiad-T/2000-06-285, 2000, s.9.

²⁰⁸ Kübra Şehirli, **Kurumsal Yönetim, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu**, Ankara, 1999, s.8.

²⁰⁹ Eliuz, a.g.e., s.5

²¹⁰ İTO, http://www.ito.org.tr/wps/portal/tescil-ilan-kurulus?name=anonim_sirketler&initView=true&prnPageId=BM16.4.6

önemli etkilerde bulunan, büyük başarılarla imza atan ancak bunun yanında birçok sorunu da içinde barındıran kuruluşlar olmuşlardır. Anonim ortaklıklarla ilgili olarak ortaya çıkabilecek herhangi bir olumsuzluk yöneticileri, yönetim kurulunu, hissedarları, çalışanları, toplum ve devlet olmak üzere tüm menfaat sahiplerini yakından etkileyecektir.

Anonim ortaklıkların ekonomideki yeri ve önemi, dağınık durumda bulunan atıl ve üretime elverişli olmayan küçük tasarrufları bir araya getirmek suretiyle değerlendirmek, bunları şirket sermayesine dönüştürerek yaratıcı ve büyük kaynağa ihtiyaç duyan yatırımlara kanalize etmesinde yatmaktadır. Böylece kişisel sermayelerle girişilemeyecek büyük yatırımlar anonim ortaklıklar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu durum iş sahalarının gelişmesini ve gelir miktarının yükselmesini sağlayacaktır. Fertler açısından olaya bakılacak olursa, elinde küçük sermayesi bulunan, ancak bilgisi ve tecrübesi olmayan yatırımcılara sonsuz seçenekler sunmaktadır.

Anonim ortaklıklar, üretim giderlerini düşürmek suretiyle piyasaya benzerlerine oranla daha ucuz ve daha iyi nitelikte emtia arz etmeye ve böylece sürümünü artırmaya gayret ederek, sonuçta tüketicilere de yararlı olurlar, onların çıkarlarına da hizmet ederler. Ayrıca anonim ortaklıklar, büyük oranlarda vergi vermeleri, geniş bir mal ve hizmet piyasası oluşturmaları gibi işlevleriyle de ekonominin lokomotif konumundadırlar.²¹¹

Kurumsal yönetimin amaçlarını şöyle ifade edebiliriz;

- 1- Kurum üst yönetiminin gücünü ve yetkilerini kötüye kullanmalarına engel olmak,
- 2- Kurum sahiplerinin haklarının korunması,
- 3- Kurumla ilgili menfaat sahiplerinin haklarının korunması,
- 4- Kurum ile ilgili olarak kamuoyunun bilgilendirilmesi,
- 5- Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak belirlenmesi,

²¹¹ Eliuz, a.g.e., s.6-7

6- Kurum yönetiminin hesap verme yükümlülüklerinin gündeme gelmesi,

7- Küçük hissedarların korunması,

8- Kurumla ilgili olarak güven oluşturulması

Kurumsal yönetimin faydalarını şöyle dile getirebiliriz;

1- Kurum yönetimi ve kurum istikrara kavuşur,

2- Kurumun rekabet gücünü artırır,

3- Ekonomik krizlere karşı savunma gücü artar,

4- Modern yönetim tekniklerinin uygulanma imkânı artar,

5- Kurumun karlılığı artar,

6- Kurum yönetimine kalite ve şeffaflık gelir,

7- Kuruma güven ve itimat yükselir,

8- Sermaye maliyetleri düşer,

9- Kredi faizleri düşer, kredi maliyetleri azalır.²¹²

4.1.3.Kurumsal Yönetim İç Denetim İlişkisi

Kurumsal yönetim, günümüzde ekonominin temel taşı olan anonim şirketlerin sağlam ve güçlü bir yapıya ulaşmasını sağlayacak faaliyetleri bünyesinde bulundurmaktadır. Ekonomik hayatın temel amacı, insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve toplum refahını sağlamaktır. Anonim şirketler bir yandan insanların ihtiyaçlarını karşılamak için üretim faaliyetlerinde bulunurken, diğer taraftan şirket hissedarlarının refahının arttırılmasını sağlamaktadırlar.²¹³

²¹² M. Muhammet Kabar, **Kurumsal Yönetim**, http://www.kurumsalkimlik.gen.tr/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=36&Itemid=81, [28.05.2012]

²¹³ Mustafa Doğan, **Kurumsal Yönetim**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s.139

Özellikle son yıllarda şirketlerde yaşanan muhasebe skandalları ile birlikte dünyada yönetim ve denetim adına yaklaşım ve prensipler geliştirilmeye başlanmış ve kurumsal yönetim önemli bir kavram olmuştur.²¹⁴

İngiltere’de 1980’li yılların sonundan itibaren meydana gelen iflaslar ve ekonomik yolsuzluklar, kurumsal yönetim ile ilgili standart geliştirme çalışmalarının başlatılmasını sağlamıştır. 1 Aralık 1992 yılında yayınlanan ve ‚Cadbury Raporu’ olarak adlandırılan Kurumsal Yönetimin Finansal Boyutu başlıklı rapor, kurumsal yönetim alanındaki ilk geniş kapsamlı düzenleme olmuştur. Bu raporda denetimin, şirketin finansal verilerinin güvenilir olup olmadığının sorgulanması noktasında önemli bir kaynak olduğu, ancak hissedarlar tarafından yöneticilere karşı uygulanan bir mekanizma olarak görülmemesi gerektiği, denetim şirketlerinde görülen rekabetin denetim kalitesini düşürebileceği düşüncesiyle belirli denetim standartlarının oluşturulması, denetim şirketlerine yapılan ödemelerin tamamının açıkça belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Yöneticilere Yapılan Ödemeler Çalışma Grubu’ adıyla Ocak 1995 tarihinde Sir Richard Greenbury tarafından toplanan komitede, İngiltere’deki şirketlerin yöneticilerine ödenen maaş ve diğer menfaatler konularında yapılan düzenlemeler yer almaktadır.²¹⁵

İngiltere’de Kasım 1995’te Kurumsal Yönetim Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite tarafından Ocak 1998’de Hampel Raporu yayınlanmıştır. Denetime ilişkin düzenlemelerinde yer aldığı bu rapora göre;

-Her şirkette yönetim kuruluna karşı sorumluluğu olan bir denetim komitesinin oluşturulması

- Yönetim kurulu tarafından şirket çalışanlarının menfaatlerinin korunmasına yönelik bir iç denetim sisteminin kurulması

²¹⁴ Tansel Çetinoğlu, Niyazi Kurnaz, **İç Denetim Güncel Yaklaşımlar**, 2010, Kocaeli, s.18

²¹⁵ Doğan, a.g.e., s.59-60

- Denetim biriminin bağımsızlığının ve objektifliğinin korunması amacıyla denetim birimleriyle resmi ve şeffaf ilişkilerin kurulması

- Dış denetçilerin raporlarını bağımsız bir şekilde hissedarlara raporlamaları sağlanmalıdır.

Basle Komite, bankacılık gözetim ve denetim konusunda sürdürdüğü çalışmalarının bir uzantısı olarak, üyelerinin denetim alanındaki deneyimlerinden ve diğer ülkelerin denetim birimlerinin güvenilir ve etkin bankacılık faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik yaptığı çalışmalardan da yararlanmaktadır. Etkin bir kurumsal yönetim yönetimin uygulanamaması, bankacılık gözetim ve denetim mekanizmasının iyi çalışmasını engellemektedir. Açıkça ifade edilen ve uygulamaya konulan bir kurumsal yönetim sayesinde denetim birimleri görevlerini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirirler.

Kurumsal yönetim konusuna katkı sağlayan rapor ve çalışmaların önemli olanlarından birkaç tanesi belirtilecek olursa;

*Treadway Komisyonu (1987), ABD'deki denetim birimlerinin önemine değinen, hilelerin önlenmesinin denetim birimi tarafından sağlanacağını ve NYSE, AMEX ve NASDAQ borsalarında kayıtlı şirketlerde iç denetim biriminin oluşturulması zorunluluğunu getirmiştir.

*Dey Raporu (1994), Kanada'da yönetim kurulunun sorumluluğu ve oluşumunu temel unsur olarak ele alan, Toronto Borsası tarafından kurumsal yönetim için 14 ilke ortaya koyan bir düzenlemedir.

*Sarbanes Oxley Kanunu (2002), ABD'de şirket yönetimine ilişkin yeniden düzenlenen kurallar ve şirketlerin iç denetim sistemlerine sahip olması gerekliliği ile ilgili hukuki ve cezai yaptırımlar getiren düzenlemedir.

Şirketler Hukuku Eylem Planı (2003), Yönetici Ücretleri ile İlgili Tavsiye Kararı (2004), Bağımsız Yönetim Kurulu Üyeliği Tavsiye Kararı (2004), Şeffaflaşma Direktifi (2005), Muhasebe ve Denetim Kuralları Hakkında Şirketler Hukuku Direktifi (2007) ve daha sonra ele alınan kurumsal yönetim konusunun yıllık raporlar aracılığıyla

açıklanmasına yönelik düzenlemeler de Avrupa Birliği'nde kurumsal yönetim kapsamındaki çalışmalarda değerlendirilebilir.²¹⁶

4.1.4.Kurumsal Yönetimin İlkeleri

Etkili bir kurumsal yönetim anlayışının oluşturulabilmesi için, yönetim anlayışının birtakım kriterleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ilkeler aşağıda sıralanmaktadır.

- Şeffaflık İlkesi,
- Hesap Verilebilirlik İlkesi,
- Sorumluluk İlkesi,
- Eşitlik İlkesidir.²¹⁷

Firmalar, gerek yurtiçi yatırımcıları gerekse uluslararası sermaye transferlerini kendilerine çekebilmek için, sadece finansal göstergelerini piyasaya sunmakla kalmamalı ayrıca bu finansal göstergelerin gerçek durumlarını yansıttığına ve yatırımcı haklarının en iyi şekilde koruyacaklarına ilişkin güveni de vermelidirler. Artık kurumsal yönetimin; adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkelerine sahip olan firmalar yukarıda bahsedilen güveni piyasaya vermekte ve bu güven onları daha cazip kılmaktadır.²¹⁸

4.1.4.1.Şeffaflık İlkesi

Kurumsal yönetimin dayandığı temel ilkelerden biri kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ilkesidir. Şeffaflık, işletmelerin mali tablolarının, performanslarının kamuya doğru bir şekilde, zamanında ve güvenilir, tutarlı bir yolla aktarılmasıdır.

²¹⁶ Yusuf Dinç, Büşra Tosunoğlu, Selim Cengiz, **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Çerçevesinde İç Denetimin Yeri ve Önemi: İMKB-100 Örneği**,

http://iconfesr2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presentations/UL18.pdf, [05.05.2012]

²¹⁷ İbrahim Kurban, **Kurumsal Yönetim Güvencesi İçin Denetim Komitesi**, Deloitte Touch&Denetim Komitesi Sempozyumu, 20.05.2003.s.1.

²¹⁸ Hande Küpçü, **İç denetim ve Kurumsal Yönetim**, Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2011, s.95

Kurumsal yönetim anlayışı içinde şeffaflık; işletmenin finansal performansı, yönetimi ve hissedarlık yapısı hakkında yeterli, doğru ve kıyaslanabilir bilginin zamanlı bir şekilde açıklanması şeklinde tanımlanabilir.²¹⁹

Kurumsal yönetimin temel taşlarından biri olan şeffaflık, yani şirketler hakkında bilginin doğru, açık, yeterli ve kıyaslanabilir olarak kamuoyuna açıklanması, piyasa ekonomisinin bir bütün olarak varlığını sürdürmesi açısından yapısal bir önem arz etmektedir.²²⁰

Kurumsal yönetim felsefesi; finansal durum, performans, mülkiyet ve şirketin yönetimi dahil, şirketle ilgili bütün konularda doğru ve zamanında açıklama yapılmasının gereği ve önemi üzerinde durmaktadır. İşte bu ilke ile de, ortaklığın finansal durumu, performansı, mülkiyet ve yönetim yapıları gibi temel konuları ile ilgili gerçek, yeterli, açık ve karşılaştırılabilir bilgilerin, olması gereken zamanda kamuya açıklanması sağlanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle ortaklık işleyişinin mevcut ve muhtemel tüm ilgililerin bilgisi dahilinde gerçekleşmesi mümkün olur. Bu da hem pay sahiplerinin hem diğer ilgililerin hem de potansiyel yatırımcıların ortaklığa güven duymalarını sağlar. Gerçekten de şeffaf bir yönetim, ortaklığa sermaye çekmenin en önemli şartı olan yatırımcının kendini güvende hissetmesi gerekliliğinin esasını teşkil etmektedir. Zira yatırımcılar, ortaklıkları gerçek anlamda inceleyebilme, hakiki piyasa değerlerini anlayabilme, performanslarını karşılaştırabilme ve kendisi için en doğru yatırım kararını verebilme imkanını ancak bu ilkenin hayata geçirilmesi ile bulabilirler.²²¹

Şeffaflığın hayata geçirilip, etkin olabilmesi için öncelikle iki koşulun bulunması gerekmektedir.²²²

1. Şeffaflıklarını artırmaları beklenen hedef gruplar (bankalar, şirketler, hükümetler vs.) talep edilen bilgiyi verme yetisine ve istekliliğine sahip olmalıdır.

²¹⁹ Mahmut Demirbaş, Süleyman Uyar, **Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.22

²²⁰ Hasan Abdioğlu, **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB-100 Örneği**, Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.21

²²¹ Eliuz, a.g.e., s.9

²²² Türkiye Bankalar Birliği, **Şeffaflığın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme**, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu Çalışma Raporları, Ocak, 2002, s.3.

2. Bilgiyi kullanacak olanlar ise kabul görmüş standartlara göre bilgiyi sağlayanları değerlendirmek üzere sunulan bilgiyi kullanabilme yetisine sahip olmalıdır. Şeffaflığın temeli, ilgili olan herkesin gereksinim duyduğu bilgiye erişiminin sağlanmasıdır.

4.1.4.2.Hesap verilebilirlik İlkesi

Kurumsal yönetimin hesap verebilirlik ilkesi, karar veren ve faaliyette bulunan tüm kişilerin, verdikleri kararlar ve yaptıkları faaliyetlerden sorumlu olmalarını ve hesap verme zorunluluğunu içerir.²²³

Hesap verebilirlik ilkesi, menfaat sahipleri ile ilgili hususlara değinmekte ve işletme ile menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine yönelik kuralları açıklamaktadır.

İşletme ile ilgili menfaat sahipleri; pay sahipleri ile birlikte çalışanları, alacaklıları, müşterileri, tedarikçileri, sendikaları, çeşitli sivil toplum kuruluşlarını, devleti ve hatta işletmeye yatırım yapmayı düşünebilecek potansiyel tasarruf sahiplerini de içermektedir.

Hesap verebilirlik, yönetim işlevinin ve sorumluluklarının açıklanması, hissedar ve yöneticilerin taleplerinin sıraya koyulmasının güvence altına alınması ve nesnel kararlar alındığının yönetim kurulları tarafından izlenmesidir.

Hesap verme sorumluluğundan bahsedebilmek için gerekli bazı şartlar bulunmaktadır. Birincisi, hesap verme sorumluluğu dışsaldır. Yani, başka bir dış otoriteye karşı yapılır.

İkincisi, sosyal bir etkileşim ve karşılıklılık içerir, yani taraflardan biri cevap ve düzeltim ister, diğeri ise buna karşılık verir ve yaptırımları kabul eder. Üçüncü

²²³ Mehmet Arcan Tuzcu, **Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim Anlayışı İMKB-100 Anlayışı**, Doktora Tezi, Ankara, 2003, s.35

olarak, otoritenin haklarının kabulü anlamına gelir, yani üst makamların astları üzerindeki haklarını kapsar.²²⁴

Hesap verebilirlik temelde, alınan kararların doğruluğunu kanıtlama ve sorumluluğunu kabullenme gerekliliğine işaret etmektedir.²²⁵

Hesap verilebilirlik ilkesi, hem sorumluluk hem de şeffaflık ilkeleri ile iç içe olmalıdır. Bu ilke, pay sahiplerinin ve şirketin faaliyetleriyle ilgili tüm kesimlerin şirket yönetiminin aldığı kararları ve yapılan uygulamaları sorgulamasını ve yargılamasını sağlar. Hesap verilebilirlik, alınan kararların doğruluğunu kanıtlama ve sorumluluğunu kabullenme gerekliliğine işaret etmektedir. Hesap verilebilirliğinin artmasıyla birlikte şirket yöneticilerinin beklenmedik kararlar alma eğilimleri sınırlanacak ve bu sayede alınan kararlara taraf olanların güvenleri zedelenmeyecektir. Böylece, şirket ile ilgili karar verecek olan taraflar daha etkili karar alabileceklerdir.²²⁶

4.1.4.3.Sorumluluk İlkesi

Sorumluluk, şirketin tüzel kişiliğinin, şirketin yönetim kurulunun ve yöneticilerinin karar ve eylemlerinin ilgili mevzuata, toplumsal ve etik değerlere uygunluğunun sağlanması anlamına gelmektedir. Şirket faaliyetlerinden, karar ve tercihlerinden birinci derecede yönetim kurulu sorumludur. Bu bakımdan, iyi bir şirket yönetimi için yönetim kurulunun sorumluluklarının doğru şekilde belirlenmesi önem taşımaktadır.²²⁷

Sorumluluk ilkesi, işletmenin kanunlara ve toplumsal değerleri yansıtan düzenlemelere uygunluğunu güvence altına almaktır.

Sorumluluk, doğruları teşvik eden ve yanlışları cezalandıran bir kontrol yöntemidir. Sorumluluk ilkesinin amacı, şirket faaliyetlerinin, kanunlara ve toplumsal değerleri yansıtan düzenlemelere uygunluğunu güvence altına almaktır.²²⁸

²²⁴ Küpçü, a.g.e., s.96-97

²²⁵ Demirbaş, v.d., a.g.e., s.23

²²⁶ Eliuz, a.g.e., s.12

²²⁷ Coşkun Can Aktan, **Kurumsal Şirket Yönetimi**, SPK Yayınları, Ankara, 2006, s.12

²²⁸ Küpçü, a.g.e., s.97

4.1.4.4.Eşitlik İlkesi

Eşitlik ilkesi, azınlık ve yabancı pay sahipleri de dahil olmak üzere tüm pay sahiplerinin kanunen veya esas sözleşme ile tanınan haklarının gerekli ve yeterli bir şekilde korunmasının ve ortaklığa herhangi bir yoldan kaynak sağlayanlar ile ortaklık arasındaki sözleşmelerin hukuka uygun bir şekilde uygulanmasının sağlanmasını ifade eder.²²⁹

Bu ilke, şirket yönetiminin aldığı kararlarda yalnızca mülkiyet hakkı bulunan hissedarları değil, aynı zamanda şirketin uzun dönemde karlılığını ve varlığını sürdürmesine yardımcı olacak tüm tarafları dikkate alması anlamına gelmektedir. Şirket yöneticileri, faaliyetlerini yerine getirirken alınan kararlardan etkilenen tüm kesimlere karşı eşit uzaklıkta olmalıdır. Bu adil bir yönetim anlayışına sahip olmanın bir gereğidir.

Başka bir deyişle yönetimin yapmış olduğu eylemlerle ilgili olarak, konuyla ilgili tüm taraflara açıklanabilecek taraftaki bilginin eş zamanlı ve eşit bir biçimde paylaşılması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan bilginin bu bilgiyi kullanacak olan şirket içi ve şirket dışı gruplara farklılık yaratmayacak şekilde iletilmesi adil bir yönetim göstermenin koşuludur. Üstelik kamuoyunun kullanımına sunulan bilginin herkes tarafından anlaşılır bir nitelikte olması gerekmektedir. Aksi takdirde bilginin değerlendirilmesi konusunda eşitsizlik yaratılmış olur.

Pay sahiplerinin korunmasına yönelik olarak ortaklık yönetiminde bulunan, yani içeride bulunan kişilerin yolsuz işlemlerinin, piyasalardaki fırsat eşitliğini bozucu eylemlerin yasaklanması, tüm pay sahiplerine makul sınırlar içinde zararlarını telafi edebilme imkânının verilmesi, yatırımcıların aktif bir şekilde ortaklık yönetimine katılmalarını sağlayıcı düzenlemeler yapılması ve özellikle ortaklık işleyişi içinde belli kişilerin menfaatlerinin ön plana alınmasının önlenmesine yönelik girişimler, bu ilkenin yerleşmesi için gereken başlıca etmenlerdir.²³⁰

²²⁹ Ali Paşlı, **Kurumsal Yönetim**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s.52

²³⁰ Eliuz, a.g.e., s.13

4.1.5.Kurumsal Yönetimin Sağladığı Yararlar

- Şirketin risklere karşı dayanıklılığını artırır: İyi yönetilen şirketlerde risklere karşı dayanıklılığın arttığı ve bu şirketlerin krizlerden en az seviyede etkilendikleri yapılan analitik çalışmalarla kanıtlanmıştır.

- Finansal kaynaklara kolay ve düşük maliyetli ulaşma şansı verir: İyi yönetim, finansal kaynak sağlayan kuruluşların en önem verdiği kriterler arasında yer alır.

- Çalışanların verimliliğini ve şirket performansını artırır: Kurumsal yönetim, şirketlerde verimi artıracak yapılar kurar ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini sağlar. Bunun doğal sonucu olarak şirketin performansı artar.

- Rekabet gücünü artırır: Kurumsal Yönetim ilkelerine uyum seviyesi yüksek şirketler rakiplerine oranla çok daha güçlü olarak pazarda yerlerini alırlar. Güvenilir olmaları daha çok tercih edilmelerini ve daha yüksek pazar payına sahip olmalarını da beraberinde getirir.

- İyi bir imaj oluşturur: İyi bir imaj; ortaklar, menfaat sahipleri ve kamuoyu tarafından şirkete güven duyulmasını sağlayacak en önemli etkidir. Güven duyulmayan şirketlerin ise başarı şansları çok düşüktür.

- Şirket içi şeffaflığı sağlar: Kurumsal yönetim uygulamaları şirket içinde şeffaf yapılar oluşturarak, ortakların ve diğer menfaat sahiplerinin şirkete güven duymalarını sağlar.

- Yatırımcı memnuniyeti ve talebini artırır: Kurumsal Yönetim ilkelerinin uygulanması, büyük küçük tüm yatırımcıların haklarının korunduğu bir sistem kurarak şirkete olan yatırımcı ilgisini sürekli kılar.

- Şirket içi kaçakların (agency cost) en aza indirilmesini sağlar: Etkin iç kontrol mekanizmalarının varlığı iyi yönetimin vazgeçilmez koşuludur. Bu mekanizmalar sayesinde şirket varlıklarının korunması sağlanmaktadır.

- Şirket değerini artırır: Kurumsal Yönetim, yabancı yatırımcıların yatırım kararlarında yer alan en önemli kriterlerden biridir. Şirketlerin kurumsal yönetim uygulamalarının zayıf olması, yabancı yatırımcılar tarafından şirket değerinin belirlenmesi sürecine olumsuz olarak yansımaktadır.

Kurumsal Yönetim İlkeleri halka açık şirketlerin yanı sıra;

- Halka açılmak isteyen

- Yabancı ortak arayan

- Satılması planlanan

- Birleşme planlayan,

şirketler için de çok büyük avantajlar sağlar. Bu şirketlerin değerlemesinde ve rakipleri arasından tercih edilmesinde kurumsal yönetim ilkelerinin yarattığı artı değer pek çok örnekle kanıtlanmıştır.²³¹

4.1.6.OECD ve SPK Kurumsal Yönetim İlkelerine Bakış

Kurumsal yönetim kavramına ve bu kavramı oluşturan alt unsurlara, düzenleme sürecinde önem verilmesi ülkemiz için henüz yeni bir olgudur. Ancak bu olgu uzun yıllardan beri, tüm dünyada yoğun bir şekilde gündemde yer işgal etmeye başlamıştır. Bu gelişme ile birlikte başlayan tartışmalar kurumsal yönetim konusunda uluslararası alanda büyük bir boyutta literatür oluşmasına neden olmuştur.

Kurumsal yönetim kavramı ilk olarak, yine İngiltere’de Sir Adrian Cadbury başkanlığındaki bir komite tarafından hazırlanan ve kısaca “Cadbury Raporu” olarak da adlandırılan 1992 tarihli Rapor (The Cadbury Committee Report: Financial Aspects of Corporate Governance) ile tartışılmaya başlanmıştır. Bu Raporun yayınlanması ile birlikte bu alanda yapılan tartışma ve çalışmalar büyük bir ivme kazanmıştır. Bugün kurumsal yönetim düzenlemelerinin sayısının Avrupa Birliği’nde 45’e yaklaştığı, Dünya genelinde ise 100’ü geçtiği bilinmektedir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma

²³¹ “Kurumsal Yönetimin Şirketlere Sağladığı Faydalar”, <http://www.krys.com.tr/Html/yazilar.asp?yazi=20>, [28.05.2012]

Örgütü (OECD) tarafından hazırlanan ve “Millstein Raporu” olarak da bilinen Rapor (Corporate Governance: Improving Competitiveness and Access to Capital in Global Markets) ve bunu takiben 1999 yılında yayınlanan OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, bu alanda önemli bir kilometre taşı olmuştur.²³²

OECD tarafından hazırlanan ilkeler beş alanı kapsamakta olup, ilkeler; hissedarların hakları, hissedarların adil muamele görmesi, kurumsal yönetimde menfaat sahiplerinin rolü, kamuya açıklama yapma ve şeffaflık, yönetim kurulunun sorumlulukları başlığı altında açıklanmıştır.²³³

4.2.Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetimin Rolü

HFR'nin önlenmesinde daha çok dış denetçilerin rolü olduğuna ilişkin geleneksel bir algılamanın olduğu söylenebilir. Nitekim muhasebe skandallarının kamuoylarında yoğun olarak gündemi işgal ettiği ilk zamanlarda, yapılan yorumların büyük bir çoğunluğu sorumluluğu büyük ölçüde dış denetim firmalarına yüklemiştir. Son dönemlerde konuyla ilgili bilinç seviyesinin de artışıyla birlikte HFR'nin engellenmesine ilişkin dikkat ve vurgunun bir bütün olarak kurumsal yönetim mekanizmasına yöneldiği söylenebilir. Artık güvenilir, doğru ve kaliteli finansal raporların kurumsal yönetim mekanizmasını oluşturan katılımcıların uyumlu ve etkili bir bütünlük oluşturması yoluyla oluşturulabileceği fikri kabul görmüş, bu konuya ilişkin sorumluluk, kurumsal yönetim mekanizmasına havale edilmiştir.

Bu bağlamda HFR'nin engellenmesi ve yatırımcıların korunmasına yönelik olarak işletmelerde benimsenmesi gereken ilkeleri birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

1) Üst Kademenin HFR'ye Karşı Almış Olduğu Tavrın, Davranışlar ve İletişim Kanalları Yoluyla İşletmeye Yansıtılması: HFR'nin önlenmesi ve tespit edilmesinde belki de dikkate alınması gereken en önemli faktörlerden biri; üst kademe yönetimin

²³² Murat Doğu, **Kurumsal Yönetim Düzenlemeleri**, Sermaye Piyasası Kurulu Personeli Derneği Dergisi, Sayı:8, Temmuz-Ağustos 2003, s.1.

²³³ Eliuz, a.g.e., s.17

konuya ilişkin tavrının açıkça ortaya konmasıdır. Bu tavrın açıkça ortaya konabilmesi için üst kademe yönetimin takındığı tavrın davranışlar ve işletme-içi iletişim kanalları yoluyla işletmenin tüm çalışanlarına yansıtılması gerekir. Yönetimin ahlaki değerlere ve mevcut kurallara uyulmasına ilişkin kararlılığı, bu hassasiyetin işletmenin önemli bir kültür ögesi haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Bu durumun işletme personeline beklenen bir davranışın nasıl olacağına ilişkin bir model oluşturacağı açıktır.

2) Yönetim Kurulunun Bağımsızlığı, Kalitesi ve Adanmışlığı: HFR'nin engellenmesi ve etkin bir kurumsal yönetim yapısının oluşturulması; yönetim kurulu üyelerinin gayreti, bilgisi, finansal konulardaki derinliği ve bağımsızlığı gibi faktörlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenle üyelerin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede istekli olması, gerekli olan zaman ve enerjiyi harcama yönündeki adanmışlığının güçlü olması gereklidir.

3) Hile Riskinin Öncelikli Olarak Değerlendirilmesi: Genel anlamda hilenin, dar anlamda özellikle de HFR'nin tespiti ve önlenmesi (engellenmesi), kurumsal yönetim mekanizmasının öncelikli temel konularından birisi olmalıdır. Hile riskinin açık bir şekilde ve doğrudan değerlendirilmesine yönelik çabalar; yönetim kurulundan denetim komitesine, tepe yönetiminden denetçilere kadar tüm katılımcıların ortak ve öncelikli uğraş alanlarından birisi haline gelmelidir.

4) Etkili Bir İletişim Süreci: Başarılı bir kurumsal yönetim mekanizmasının gereklerinden birisi de, uygulamanın katılımcıları arasında etkili ve çift yönlü bir iletişimin var olmasıdır. Özellikle yönetim kurulu, denetim komitesi, yönetim, denetçiler ve diğer personel arasında kurumsal sürekliliği sağlanmış açık bir iletişimin sağlanması halinde, HFR'nin gerçekleşme ihtimalinin önemli derecede azalacağı söylenebilir.

5) İşletmeye Yönelik Uygun Davranış Kurallarının Oluşturulması: Bu kurallar, işletmelerde ahlâklı ve hukuka uygun davranışı teşvik edecek ve istenmeyen davranışları engelleyecek bir ortamın oluşmasına katkı sağlayacaktır. Uygun davranış kurallarının oluşturulması; ahlaki politika ve prosedürlerin oluşturulması yoluyla

istenmeyen davranış ve faaliyetlerin işletme personeline net olarak iletilebilmesini sağlamaktadır.

HFR'nin engellenmesi (önlenmesi ve ortaya çıkarılması) bağlamında COSO (1999) raporunun kurumsal yönetim mekanizmasının etkinliğini artırmaya yönelik önerileri şunlardır

i. Özellikle, yönetim kurulu dışındaki üst kademe yöneticilerinin finansal raporlama konusunda bilgili olması yararlı olacaktır.

ii. Yönetim kurulu ve denetim komitesi; şirketin üst kademe yöneticilerini finansal analistlerin beklentilerini karşılama yönünde teşvik eden ve/veya yöneticileri baskı altına alan ücret politikalarına ve motivasyon unsurlarına özellikle dikkat etmelidir.

iii. Yönetim kurulu ve denetim komitesi, üst kademe yöneticilerin davranışlarını değerlendirirken profesyonel şüphecilik güdüsüyle hareket etmelidir.

iv. Tepe yönetimin doğruluğuna ve mesleki kariyerine (ününe) özellikle dikkat edilmelidir.

v. Yönetimi iç kontrol sistemini manipüle etme yönünde teşvik eden fırsat ve teşvik unsurları izlenmelidir.

vi. Yönetim Kurulu ile denetim komitesine bilgili, tecrübeli ve bağımsız üyelerin atanmasına özen gösterilmelidir.²³⁴

4.2.4.Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Yönetim Kurulunun Sorumluluğu

İşletme içerisinde nihai iç kontrol mekanizması olan yönetim kurullarının öncelikli sorumluluğu; hileli davranışlar yoluyla işletmenin değerini azaltan yönetim hilesi türü davranışları mümkün olduğunca engelleyerek pay sahiplerini korumaktır. Bu

²³⁴ Ergün Küçük, a.g.e., s.50-51

açıdan bakıldığında yönetim kurulunun en uygun konumda olduğu ve yönetimin karar ve faaliyetlerini izleyip değerlendirmede en son merci olduğu açıktır.

Nitekim Fama ve Jensen (1983) de, yönetim kurulunun tepe yönetimin faaliyetlerini izlemekten sorumlu en yüksek iç kontrol mekanizması olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan yönetimin bencilce davranışlarda bulunarak önemli derecede gerçeğe aykırı hileli finansal tablolar yayınlaması da mümkündür. Böyle bir durum, yönetim kurulunun yönetimi izleme, iç kontrol yapısını ve finansal raporlama sürecini denetleme sorumluluğunu etkin bir şekilde yerine getiremediğinin bir göstergesidir.

Yönetim kurulunun öncelikli sorumluluklarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- i. CEO'yu seçmek, düzenli olarak değerlendirmek ve gerekirse değiştirmek
- ii. Yönetime verilecek ücretleri belirlemek ve yönetim kademelerine atanma kriterlerini incelemek
- iii. Gerekiyorsa şirketin belli başlı strateji, amaç, hedef ve plânlarını incelemek ve onaylamak
- iv. İşletmenin önemli sorunlarıyla ilgili yönetime önerilerde bulunmak
- v. İşletmeyle ilgili iç kontrol, risk yönetimi ve finansal raporlama uygulamalarının yeterliliğini, uygunluğunu ve performansını izlemek
- vi. Yöneticileri atamak ve yönetim yapısı ile yönetim uygulamalarının güçlü bir kurumsal yönetim mekanizması sunmasını temin etmektir.

Yukarıda sıralananlara ek olarak yönetim kurulunun birçok sorumluluğu vardır ve bunlar bir işletmeden diğerine farklılık gösterebilir. Bunun nedeni; kültürel ve sektörel farklılıklar ile işletme yapısı ve büyüklüğü gibi birçok değişik faktördür. Bu nedenle tek bir iyi örnekten söz etmek mümkün değildir. Diğer taraftan OECD ve SPK

gibi pek çok kurumun etkin bir yönetim kurulunun sorumlulukları ve işlevine ilişkin kılavuz niteliğindeki çalışmalarından yararlanmak da mümkündür.²³⁵

4.2.5.Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde İşletme Yönetiminin Rol ve Sorumluluğu

Düzenleyici kurulların raporlarında HFR'nin engellenmesine ilişkin olarak işletme yönetiminin öncelikli sorumluluğu vurgulanmaktadır. Finansal tabloların dürüst bir şekilde sunulması, işletme yönetiminin sorumluluğu altında olduğundan, HFR'nin önlenmesinde ve tespit edilmesinde de yönetimin sorumlu olması doğaldır. Bu nedenle, diğer görevlerine ek olarak, aşağıdaki görevlerin yerine getirilmesi işletme yönetiminin sorumluluğundadır. Bunlar

- i. Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun şekilde işleyen etkin bir muhasebe bilgi sistemi kurmak ve işletmek
- ii. Uygun ve etkin bir iç kontrol sistemi tasarlamak ve işletmek
- iii. İşletmeyle ilgili düzenlemelere (kanun, yönetmelik gibi) titizlikle uyulmasını temin etmek
- iv. Muhasebeye konu olan finansal işlemleri, ilgili politika ve kurallara uygun bir şekilde kayıt altına almak
- v. Muhasebe uygulamalarına ilişkin tahminleri makul ve uygun bir şekilde yapmak
- vi. İşletme varlıklarını koruma altına almak
- vii. Finansal bilgileri (kayıtlar ve ilgili veriler) eksiksiz olarak denetçilere sunmak
- viii. Denetçilerin yeterli sayı ve nitelikte denetim kanıtı toplamalarında onlarla işbirliğine gitmek

²³⁵ Ergün Küçük, a.g.e., s.57-58

ix. Doğru ve tam açıklayıcı nitelikte finansal bilgi sunmak. İlişkili olan finansal bilgileri de bu kapsamda değerlendirmek

x. Yatırımcıların ve kredi veren tarafların çıkarına uygun olarak tarafların yatırım verimliliğini artırmak

xi. Halka sunulan finansal tabloların önemli hata ve hilelerden arındırılmasını temin etmek

xii. İlgili tarafların çıkarmış olduğu raporlama standartlarına uygun hareket etmektir.

İşletme yönetiminin yukarıda sıralanan görevleri yerine getirmede göstereceği başarı, HFR'nin engellenmesinde önemli bir hareket noktası olacaktır.²³⁶

²³⁶ Ergün Küçük, a.g.e., s.57

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada son yüzyılda yaşanan muhasebe ve denetim skandalları, işletme yöneticileri ve finansal tablo kullanıcılarının, finansal raporlara bakışını ve finansal raporların güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte dünya üzerindeki ticaret anlayışı değişerek teknolojik gelişmelerin ışığında küresel bir boyut kazanmıştır. Küreselleşme ile işletmenin çevresi genişlemiş, bilginin önemi artmış ve bunun sonucunda yönetim kararlarına ve muhasebe bilgileriyle bilgi kullanıcılarına faydalı olunabilmesi için finansal tablolarda yer alan bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Artan yolsuzluk, usulsüzlük, suistimal ve hileli işlemler işletmeleri zor duruma sokmaktadır.

Hile, işletmelere, toplumlara, ekonomilere ve devletlere büyük zararlar vermekte, kaynakların verimli ve etkin kullanılmasını engellemektedir. Bunun için hızla gelişen teknoloji ile ülkeler arasında hileler konusunda bir bilgi ağı oluşturulmalı; hileleri tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa bile; hilelerin olabildiğince önlenmesinde, ortaya çıkarılmasında ve araştırılmasında dayanışma içinde olunmalıdır.

Finansal raporlamada yapılan hile ve manipülasyonlar bir anlamda bilanço makyajlamasıdır. Bu ise, şirketleri olduğundan karlı ya da olduğundan daha az karlı göstermeye yönelik yapılmaktadır.

Temel olarak bakıldığında, şirketlerin bilançolarında değişiklik yaparak, karlarını yüksek göstermelerinin başlıca nedeninin kredi bulunabilirliğini yükseltmek olduğu açık ve nettir. Yüksek kar açıklayan bir şirketin, bankalarda kredibilite olanağı ve sektörde iyi bir yer edinmesi olasılığı daha yüksek olmaktadır.

Hile ve manipülasyonların önlenmesi, ortaya çıkarılması konusunda asıl sorumluluk işletme yönetimine ve yönetimden sorumlu kişilere aittir. İşletme yönetim kurulu tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Yönetim kurulu bir şirketin en önemli stratejik organı olup uzun vadede paydaşlarına sürekli kazanç yaratmak amacıyla, üst düzey karar alma, yürütme ve temsil mercii olarak şirketi faal bir şekilde yönlendirmektedir. Yönetim kurulu aynı zamanda

şirketin müşterilerine, çalışanlarına, tedarikçilerine ve toplumdaki diğer çıkar sahiplerine karşı da sorumludur. Yönetim kurulunu oluşturan üyelerin nitelikleri ve bağımsızlıkları kurumların başarısını doğrudan etkiler. Bu nedenle, yönetim kurulu üyelerinde bulunması istenilen asgari yetenek, beceri ve deneyimlere çok özen gösterilmelidir.

Mali tablolarda güvenilirlik ve şeffaflık sağlanmalıdır. İşletmelerin kamuyu aydınlatma aracı olarak kullandıkları mali tablolar, işletmeler ile finansal piyasalar arasında bir köprü görevi görürler. İşletmelerden şeffaf, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiyi zamanında alan ilgililer doğru zamanda doğru karar verebilmekte ve piyasaların düzgün ve doğru işleminde önemli katkı sağlanmaktadır. Ancak, şirket yönetim kurulu üyelerinin dürüst davranma konusunda istekleri olmadığı sürece, etkin güvenlik önlemlerinin ve mali tablolarda şeffaflığın sağlanması zordur.

Kurumsal yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi için yasal düzenlemeler ve uygulama birliği mali tabloların güvenilirliği ve doğruluğu için temel gerekliliktir.

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı yaşandığı günümüzde, teknoloji alanındaki gelişmelere ayak uydurabilecek yasal düzenlemelere de acilen ihtiyaç bulunmaktadır. Günümüzde istisnai durumlar haricinde, muhasebe iş ve işlemleri elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, belgeye dayalı sistem halen geçerliliğini korumakta, elektronik ortamda gerçekleştirilen iş ve işlemlerin elektronik ortamda saklanması ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmadığından, bu durum özellikle denetim iş ve işlemlerinin hızlı gerçekleşmesini engellemektedir. Böylece muhasebe ve denetim işlemleri sürekli olarak geçmiş tarihler ve bitmiş işlemler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu ise, hata ve hilelerin tespiti ve ortaya çıkarılması, hatta önlenmesi ile ilgili ciddiyeti ortadan kaldırmaktadır.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak büyük bir hızla gelişme gösteren çok uluslu şirketler ve artan rekabet koşulları nedeniyle, ticari davaların sayısında da aynı hızda bir artış meydana gelmiştir.

Ancak, mevcut hukuk sistemimiz ve avukatlık mesleği ticari davaların adil bir şekilde ve makul bir sürede sonuçlanmasına müsaade etmemektedir. Ticari davalar

uzmanlık gerektiren bir alandır. Ticari davalar genellikle, dava konusunun mahkeme heyeti ve savunma avukatları tarafından iyi anlaşılabilmesi, konunun iyi bilinmemesi, gerekli bilgi ve belgelere ulaşılamaması, ulaşılabildiğinin farkına varılmaması gibi nedenlerle kaybedilmekte, bu da ticaret hayatında faaliyette bulunan taraflarca hukuk sistemine olan inanç ve güveni sarsmaktadır. Bu alandaki eksiklik ise bilirkişilik müessesesi ile doldurulmaya çalışılmaktadır.

Mevcut şekliyle birçok suistimale uğramış ve yıpratılmış bir müessese olan bilirkişilik müessesesinin, amacına uygun olarak yeni bir düzenleme ile yetki ve sorumluluk alanının genişletilmesine, suistimaller karşısında yüksek yaptırımları olan, adli muhasebecilik alanına doğru yeniden yapılandırılmaya ihtiyacı vardır. Ülkemiz uygulamasındaki bilirkişilik müessesesinden çok daha geniş kapsamlı, aynı zamanda bilgi ve eğitime dayalı bir alan olan adli muhasebecilik üzerinde ciddi çalışmalar yapılması ve ülkemizde de hukuki bir zemin hazırlanarak ivedi uygulamaya geçirilmesi gereken bir husustur.

Adli muhasebecilik meslek olarak tanınmalı, mevcut bilirkişilik müessesesi ortadan kaldırılarak adli muhasebecilerin bu alanda görev almalarının sağlanmasına yönelik olarak gerekli yasal düzenlemeler acil olarak yapılmalıdır. Ancak, tek başına bir adli muhasebecilik düzenlemesi yeterli olmayacaktır. Diğer kanunlardaki değişiklikler ile desteklenerek yapılacak düzenlemelerin eş zamanlı yapılması, bilirkişilik müessesesinden adli muhasebeciliğe geçişte istenen amaca ulaşılabilmesi için zorunluluktur. Aksi takdirde sadece isim değişikliğinden başka bir şey olmayacaktır.

Yoğun rekabet ortamında şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, sermaye piyasalarının sağlıklı bir şekilde işlemesi için doğru, güvenilir, tam ve zamanlı finansal raporlama sisteminin olması şarttır. Bunun için teknolojik imkânlar seferber edilmeli, muhasebe ve denetim alanında yapılan iş ve işlemlerin elektronik ortamda saklanması ile ilgili yasal düzenlemeler acil olarak gerçekleştirilmelidir. Belgeler, muhasebe ve denetim konusunda vazgeçilmez ve en önemli unsurlardır. Dolayısıyla teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin evrak ve belgelerin saklanması hususundan vazgeçilmesi

savunulmamakla birlikte, sürekli denetime geçilmesinin artık kaçınılmaz olduğu gerçeğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, muhasebe ve denetim standartlarının olması gerektiği şekilde uygulanması ve etkin bir denetim sisteminin kurularak uygulamada sürekliliğın sağlanması da kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Sarbanes-Oxley Kanunu sonrası ülkemizde de yapılan yasal düzenlemeler, Yeni Türk Ticaret Kanunu Taslağı, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan yönetmelik ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayımlanan yönetmelikler ve diğeri birlikte ele alındığında, düzenlemelerde kapsam itibariyle özellik arz eden hususlar dışında genel hatları ile bir paralellik göze çarpmaktadır. Düzenlemelerde uluslararası standartların dikkate alınması, hem ulusal hem de uluslararası işlemlerde uzun yıllardır özlenen mevzuatta birlik ve paralelliği de beraberinde getirmektedir. Muhasebe ve denetim konusunda her alanda mevzuatta birlik uygulaması kararlılıkla sürdürülmelidir.

Muhasebe mesleğinde sık sık gündeme getirildiği gibi, meslekte değışme yaşanmakta, eski uygulamalar artık günümüzde hızla geçerliliklerini kaybetmektedir. Meslekte başarılı olabilmek için muhasebecilerin çağın koşullarına uygun hareket etmeleri ve kendilerini yenilemeleri gerekmektedir.

6. KAYNAKÇA

Kitaplar

AKDOĞAN Nalan, TENKER Nejat, **Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Mali Tablolar ve Oran Analizi**, Ankara 1991

AKTAN Coşkun Can, “**Kurumsal Şirket Yönetimi**”, SPK Yayınları, Ankara, 2006

ALTUNCU Hasan, KÜTÜK Zafer, “**Vergisel İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi**”, Ankara, 2009

BOZKURT Nejat, “**İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri**”, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009

CEMALCILAR Özgül, BENLİGİRAY Yılmaz, SÜRME Lİ Fevzi, “**Genel Muhasebe**” T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1341, Eskişehir 2002,

DEMİRBAŞ Mahmut, UYAR Süleyman, “**Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi**”, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006

DOĞAN Mustafa, “**Kurumsal Yönetim**”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007

DURMUŞ Ahmet Hayri, “**Mali Tablolar Tahlili**” İstanbul 1990

DURMUŞ Ahmet Hayri, ARAT Mehmet Emin, “**İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili İlkeler Uygulamalar**”, 5.Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı, 2000

GRIFFITHS, Lan, “**New Creative Accounting**”, Macmillan Press Ltd, London, 1995

GÜRBÜZ Hasan, “**Muhasebe Denetimi**”, Bilim Teknik Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1999

HASPOLAT M. Ali. “**Halka Açık Sirketlerin Denetimi ve Vergi Kanunları Karsısındaki Durumu**”, Hesap Uzmanları Konf. II, Maliye Gümrük Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991

İSMMM Mevzuat Serisi, “**Muhasebenin Temel Kavramları Tekdüzen Hesap Planı**”, İstanbul, 2005

KOÇ Yüksel, “**Genel Muhasebe Prensipleri ve Uygulamaları**”, 2. Baskı, Ankara, 1975

KURNAZ Niyazi, ÇETİNOĞLU Tansel, “**İç Denetim Güncel Yaklaşımlar**”, Kocaeli, 2010

PEHLİVANLI Davut, “**Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama**”, İstanbul, 2011

SEVİLENGÜL Orhan, “**Genel Muhasebe**”, Gazi Kitapevi, Ankara 2005

SEVİLENGÜL Orhan, “**Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile Uyumlu Genel Muhasebe**”, Gazi Kitabevi Ankara, 1998

SEVİLENGÜL Orhan, “**Tek Düzen Muhasebe Sistemi İle Uyumlu Genel Muhasebe**”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001

SÜMER Ayse, “**Türk Sermaye Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat**”, Alfa Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul, 1999

SÜRMEİİ Fevzi, BENLİGİRAY Yılmaz; “**Genel Muhasebe**”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999

ŞEHİRLİ Kübra, “**Kurumsal Yönetim, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu**”, Ankara, 1999

TONTA Yaşar, “**Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi**” Türk Kütüphaneciliği 13, İstanbul, 1999

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, “**Şeffaflığın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme**” Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu Çalışma Raporları, Ocak, 2002

TÜRMOB, “**Muhasebesinin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı**”, TÜRMOB Yayınları No:17, Ankara 1995

TÜSİAD “**Kurumsal Yönetim İlkeleri**”, Tüsiad-T/2000-06-285, 2000

YILMAZ Berna Burcu, “**Hile İle Savaşa Bir Bakış ve Hilenin Önlenmesi**”, İstanbul, 2005

Tezler

ABDİOĞLU Hasan, “**İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB-100 Örneği**”, Doktora Tezi, İstanbul, 2007

BALCI Ahmet, “**Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: Sas 99 Kapsamında İncelenmesi ve Spk Düzenlemesi İle Karşılaştırılması**” Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

BAYRAKTAR Ahmet, “**Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi**” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007

BİLGİN Nil Aslı, “**Uluslararası Denetim Standartları ve Türkiye Uygulaması**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006

CAYHAN İsmail Fatih, “**İç Denetim ve Kurumsallaşma**”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2010

ÇELİK Alper, “**Stok Hileleri ve Bir Uygulama**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

ÇELİK Tuncay, “**Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma**”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2010

ELİUZ Ayşenur, “**Kurumsal Yönetim Çerçevesinde Etkin Bir İç Denetim İçin Denetim Komitesinin Rolü ve İmkb-100 Şirketleri Üzerine Bir Araştırma**”, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007

ERTÜRK Ayşe, “**İşletmelerde Hata ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği ve Bir Uygulama**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010

GÖKSU Seyhan, “**Adli Muhasebe Kapsamında Çalışan Hileleri ve Kars İlinde Adli Vakalar Analizi**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011

KANDEMİR Canol, “**Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu**”, Doktora Tezi, Adana, 2010

KAYMAK Can, “**Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996

KÜÇÜK Ergün, “**Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**”, Doktora Tezi, Kayseri, 2009

KÜÇÜK İsmail, “**Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi**”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2008

KÜPÇÜ Hande, “**İç denetim ve Kurumsal Yönetim**”, Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2011

PASLI Ali, “**Kurumsal Yönetim**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002

PEHLİVAN Abdulkadir, “**Adli Muhasebe Eğitim ve Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma**”, Doktora Tezi, Erzurum, 2010

ŞAHİN Berca, “**Adli Muhasebecilik Mesleği ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından İncelenmesi**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011

ŞİMŞEK E. Elif, “**Türk Vergi Hukukunda Muhasebe Hileleri**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001

TUZCU Mehmet Arcan, “**Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim Anlayışı İMKB-100 Anlayışı**”, Doktora Tezi, Ankara, 2003

ULUSOY Sibel, “**Finansal Tablo Hilelerinin Değerlendirilmesi ve Bu Kapsamda Hâsılatın Kaydedilmesinde Özellikli Durumlar**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

VARICI İdris, “**Hile Risk ve Denetçinin Sorumluluğu Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama**” Doktora Tezi, Trabzon, 2011

YALKIN Lütüfiye Defne, “**Bilgi Teknolojileri Denetimi**”, Doktora Tezi, Ankara, 2011

YAMAN Tuba, “**Finansal Tablolar Aracılığı İle Kullanıcılara Yanıltıcı Bilgi Sunulması ve Sonuçları**”, Doktora Tezi, İstanbul 2008

Dergiler

ABDİOĞLU Hasan, “**İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü: İmkb –100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma**”, MÖDAV, 2008

AKBULUT Hakan, “**Küreselleşme ve Kurumsal Yönetim**”, Ekonomik Sorunlar Dergisi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Sayı:4, Ankara, Ocak 2002

AKTAŞ Hüseyin, KULOĞLU Gökhan, “**Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği**”. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 2008

AKTÜRK Bilal, “**Yeni Tür Dedektif, Adli Muhasebeci**”, Turkishtime Dergisi, 2010

ATA H. Ali, UĞURLU Mustafa, ALTUN M. Özgür, “**Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algulamaları**” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Gaziantep, 2009

AYBOĞA Hanefi, “**Mali Durum Tablosu ve Kuramsal Yapısı- Teori ve Türk Ticaret Kanunu Açısından İrdelenmesi**”, İsmmmo Mali Çözüm No:57, İstanbul 2001

BAŞPINAR Ahmet, “**Mali Tablo Denetimlerinde Yolsuzluk ve Hataya İlişkin Denetçinin Sorumluluğu**”, Mali Pusula Yıl 2, Sayı 16, Nisan 2006

BOZKURT Nejat, “**Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri**” Muhasebe Finansman Dergisi, İstanbul, 2000

BURÇKİN Emre, “**Temel ve Ek Mali Tabloların Düzenlenmesi**”, Marmara Üniv. Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 1994/4, İstanbul 1995

CANKAR İsa, “**Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim**”, Sayıştay Dergisi Sayı 61, Ocak-Mart 2006

ÇARPAZ Neşe, GİDERSOY Bağan, AYDEMİR Kenan, “**Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri, Muhasebenin Temel Kavramları ve Uygulanabilirlik sorunları**”, Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog, Sayı 164, Aralık 2001

ÇATIKKAŞ Özgür, ÇALIŞ Yıldırım Ercan, “**Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar**” Muhasebe ve Finansman Dergisi, İstanbul, 2010

DEMİR Volkan, BAHADIR Oğuzhan, “**Muhasebe Manipülasyonu-Yöntem ve Teknikler**”, İSMMMO-Mali Çözüm, Yıl:17, Sayı:84, İstanbul 2007

DEMİRYÜREK Coşkun, “**İşletmelerde Yapılan Nakit Hileleri, Ortaya Çıkarılması ve Korunma Yolları**”, Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı:74, Şubat 2010

DOĞU Murat, “**Kurumsal Yönetim Düzenlemeleri**”, Sermaye Piyasası Kurulu Personeli Derneği Dergisi, Sayı:8, Temmuz-Ağustos 2003

DÖNMEZ Adnan, “**Bilânço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Olayların Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi**”, İsmmmo Mali Çözüm Sayı:99, Yıl 2010

DÖNMEZ Adnan, KARAUSTA Tamer, “**Çalışanların Mesleki Hile Algısı ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde Yapılan Bir Araştırma**”, İsmmmo Mali Çözüm, Mart-Nisan 2011

EMİR Murat, “**Hile Riskinin Denetim İle İlişkisi**”, İsmmmo Mali Çözüm, İstanbul, 2008

EROL Mikail, “**İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler**”, Süleyman Demirel Üniversitesi İkt. ve İdari Bil. Fak. Dergisi, Isparta, 2008

GÜLTEN Selçuk, “**Adli muhasebecilik Mesleği**”, Ankara Barosu Dergisi, Ankara, 2010

KİRACI Murat, “**Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetim Etkinliğindeki Rolü ve Türkiyedeki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, sayı:14, Ocak 2005

KÜÇÜK Ergün, UZAY Şaban, “**Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sonuçlar**”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran 2011

ÖNDEŞ Turan, “**Firmalarda İç Denetim ve Noksanlık-Fazlalık İlişkisi**”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 2009

ÖZGÜR Özkan, KOCAMIŞ UZUN Tuğçe, “**İşletmelerde Yapılan Hile Çeşitlerinden Satıcı Hileleri ve Bu Hilelerin Engellenmesine Yönelik Önlemler**”, E-Yaklaşım-Ekim 2011, Sayı: 226

PAZARÇEVİREN Selim Yüksel, “**Adli Muhasebecilik Mesleği**”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Zonguldak, 2005

TORAMAN Cengiz, ABDİOĞLU Hasan, İŞGÜDEN Burcu, “**Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları**”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 2009

ULUSOY Yasin, “**Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksyonları ve Denetçi Bağımsızlığı**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 7, Sayı: 2, 2005

YILMAZ Berna Burcu, “**Hile İle Savaşa Bir Bakış ve Hilenin Önlenmesi**”, İstanbul, 2005

İnternet Sayfaları

ALAGÖZ Ali, “**İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü**”, http://www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz.../isletmelerde_ic_kontrol.pdf, [23.05.2012]

APAYDIN Cengiz, “**Ceza Hukukunda Hata**”, <http://www.hukukihaber.net/ceza-hukukunda-hata-makale,2167.html>, [23.04.2012]

AYTAŞKIN Bülent, “**Finansal Raporlamada Hile**”
<http://ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf>, [30.01.2012]

BOZKURT Nejat, “**Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik**”, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2000102277.htm>, [16.12.2011]

ÇALIŞKAN Mehmet Fatih, “**Hata Kavramı**”,
<http://www.adalet.org/makale/xysbekran.php?idno=6889&id2=25006>, [28.12.2011]

ÇATIKKAŞ Özgür, ÇALIŞ Yıldırım Ercan, “**İşletmelerde Gelir ve Stok Hilelerinin Denetim Teknikleriyle Önlenmesi**”,
<http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090113601.htm>, [02.03.2012]

DEMİR Ahmet, “**Temel Mali Tablolar, Dipnotları ve Dipnotların Denetime Etkileri**”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/42MaliCozum/04-AhmetDemir19.doc>, [15.01.2012]

DİNÇ Yusuf, TOSUNOĞLU Büşra, CENGİZ Selim,” **İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Çerçevesinde İç Denetimin Yeri ve Önemi: İMKB-100 Örneği**”,http://icongfesr2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presantations/UL18.pdf, [05.05.2012]

GÜCENME GENÇOĞLU Ümit, “**Türkiye Muhasebe Standartlarında Kapsamlı Karın Raporlanması**”,
<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/umitgucenme/001/>, [23.05.2012]

İTO, http://www.ito.org.tr/wps/portal/tescil-ilan-kurulus?name=anonim_sirketler&initView=true&prmPageId=BM16.4.6, [15.08.2011]

KABAR M. Muhammet, “**Kurumsal Yönetim**”,
http://www.kurumsalkimlik.gen.tr/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=36&Itemid=81, [28.05.2012]

KAHRAMAN Mehmet, “**Adli Muhasebecilik Hakkında Genel Bilgilendirme**”, <http://muhasabedergisi.com/oku.php?id=145&mak=46>, [16.12.2011]

KOCAER İlyas, “**Adli Muhasebecilik ve Diğer Mesleklerle Karşılaştırılması**”,
http://www.adlimuhasebe.com/index.php?option=com_content&view=article&id=13:ornek-makale-1&catid=2:makaleler&Itemid=7, [16.12.2011]

“**Kurumsal Yönetimin Şirketlere Sağladığı Faydalar**”,
<http://www.krys.com.tr/Html/yazilar.asp?yazi=20>, [28.05.2012]

ÖZBİLGİN İzzet Gökhan, “**Bilgi Teknolojileri Denetimi ve Uluslararası Standartlar**”, <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der49m7.pdf>, [15.03.2012]

SÖYLER Halil, “**İşletmelerde Yapılan Hileler**”,
http://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_1.htm, [17.11.2011]

ŞENER Nedim, “**Vatandaşa Nayloncu Çıktı**”,
<http://www.milliyet.com.tr/2000/01/14/ekonomi/eko01.html>, [23.05.2012]

TORAMAN Baki, “**Adli Muhasebe Nedir?**”,
<http://ahsenokyar.com/?p=10139>, [16.12.2011]

UYAR Süleyman, “**İşletme Yönetimi Tarafından Yapılabilecek Hileler ve Korunma Yöntemleri**”, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/009/>
[18.09.2007]

UYAR Süleyman, “**Risk Odaklı Denetim**”,
<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/004/>, [23.05.2012]

UYAR Süleyman ÜNLÜSOY Emre, “**Uluslararası Eğitim Standartları (Iess) ve Eğitim Uygulamaları Açıklamaları (Iepss) Çerçevesinde Bilgi Teknolojileri İle Muhasebe ve Denetim İlişkisi**”, www.suleymanuyar.com.tr/yayinlar/4.doc,
[24.05.2012]

Notlar ve Sempozyumlar

BOZKURT Nejat, “**Türmob Bağımsız Denetim Eğitimi Ders Notları**”,
Ankara 2012

ÇALİYURT Kıymet, “**Muhasebede Hile Eğitiminde Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Açısından Değerlendirme**”, XXVI. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 2007

KENGER Erdal, “**Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu**”, Yüksek Denetleme Kurulu, Şubat 2001

KURBAN İbrahim, “**Kurumsal Yönetim Güvencesi İçin Denetim Komitesi**”, Deloitte Touch&Denetim Komitesi Sempozyumu, 20.05.2003

Tebliğler ve Standartlar

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Sıra No:1.

SPK'nın Seri:XI, No:25 Tebliği

SPK'nın Seri XI, No:25 Tebliği Madde 190

TMS 8 – “Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı”

TMS 10 – “Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihinden) Sonraki Olaylar”

ULUSLAR ARASI DENETİM STANDARTI, “ISA-240 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlükler Konusunda Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu Standardı”